منتدى إقرأ الثقافي

له مه‌هاباده‌وه تا بایکانۆر

www.iqra.ahlamontada.com

بیره‌وه‌ری کوردێک له زیندانه‌کانی ستالین

بیره‌وه‌ریی دکتۆر ڕه‌حمان حه‌له‌وی
وه‌رگێڕانی: ڕه‌سووڵ سوڵتانی

لە مەهابادەوە
تا بایکانۆر

بیرەوەری کوردێک لە زیندانەکانی ستالین

ناسنامەی کتێب ...

ناوی کتێب: لە مەهابادەوە تا بایکانۆر
بیرەوەریی دکتۆر ڕەحمان حەلەوی
وەرگێڕ: ڕەسووڵ سوڵتانی
دیزاینی بەرگ و ناوەرۆك: ئیبراهیم ساڵح
نۆرەی چاپ: یەکەم- 2022
تیراژ: 1000
نرخ: 9000
شوێنی چاپ: چاپخانەی دانیشفەڕ

لەبەڕێوەبەرایەتی کتێبخانە گشتیەکان /هەرێمی کوردستان
ژمارەی سپاردنی (١١٤٣)ی ساڵی ٢٠٢٢ی پێدراوە

پێرست

وەک پێشەکی: ٩
پێشەکیی نووسە ١٦
زێدەکەم ١٩
لافاوەکەی ساڵی ١٣١٥ .... ٢٧
کرانەوەی سیکلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد ٣٣
خوێندن لە پەیمانگەی مامۆستایان ٤٠
گوندی گڵۆڵان ٤٦
هاتنی حەمەڕەشید خان ٥٠
کەوتنی سەربازگەکان ٥٣
بوومە بازرگان ٥٦
دامەزران لە فەرهەنگ ٦١
کۆمەڵەی ژێکاف ٦٦
مەرگی باب ٧٢
ڕۆیشتن بۆ تاران ٧٥
دامەزران و کارکردن لە تاران ٨٠
خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت (ڤۆکس) ٨٦
دۆخی ناوچەکە ٩٤
شادیی پاش بێهیوایی ٩٧
فڕین بۆ بادکوبە ١٠٤

کۆلیژی پزیشکیی بادکوبە ١١١
گەڕانەوە بۆ ئێران..................... ١١٨
هاتنی حەمەحوسێن خانی سەیفی قازی......... ١٢٦
بۆ باکۆ ١٢٦
ڕووداوەکەی ٢١ سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥ .... ١٣٠
ناردنەوەمان بۆ ئێران ١٣٦
لەسەر خاکی ئێران...................... ١٤٢
بڕیارێکی مەترسیدار ١٤٨
پەڕینەوە لە سنوور ١٥٧
ورچەی نێو دارستانێ ١٦٣
شاری لەنکەران ١٦٨
لێپێچینەوە دەست پێ دەکاتەوە................ ١٧١
زیندانی ئێم.گ.ب ١٧٩
لێپێچینەوە لە ئێم گ. ب ١٨٢
سیخوڕ لە زیندان ١٩١
کارتسێر................................ ١٩٦
یەمیلیانۆف، وەزیری ئێم.گ.ب لە باکۆ........ ٢٠٠
بڕیاری ئەنجومەنی میری ٢٠٣
ژەنەڕاڵە ورگنەکە ٢١١
گرتووخانەی ڕۆستۆف ٢١٣

ڕووناکی لە چەقی تاریکیدا ٢١٥
ماڵاوایی لە هاوڕێ و ڕاوێژکارێکی باش......... ٢٢٢
یەکەم ئۆردووگای بێگاری ٢٢٥
جۆرەکانی کاری ئۆردووگا ٢٣٤
ئاننا ٢٤٧
ئۆردووگای بایکانور ٢٤٩
دوو زیندانیی کورد لە ئۆردووگای بایکانور..... ٢٥٦
مەرگی کاک سادق.................................. ٢٥٩
لاکەرێکی دی...................................... ٢٦٢
محەمەد بیریا، وەزیری فەرهەنگ ٢٦٤
کۆنگرەی بیستەمی ٢٧١
حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت ٢٧١
خوێندنەوەی لەپی دەست ٢٧٦
مەرگی دیکتاتۆرە مەزنەکە ٢٨١
ئازادبوونم ٢٨٥
دنیای ئازادی تا شاری ڤیلادیمیر ٢٨٨
ئۆردووگای نوێ...................................... ٢٩٢
ناسینی خانمێکی فەڕەنسی........................ ٢٩٧
لە مۆسکۆ ٣٠٢
گەڕانەوە ٣٠٧

ئێران ٣١٣
دیپلۆمی ئەدەبی ٣٢٧
وەرگێڕانی کتێبێک ٣٣٠
وەزارەتی فەرهەنگ(پەروەردە) ٣٣٣
بەزمەکەی کۆلێژی پزیشکی دووپاتە دەبێتەوە ..٣٤١
ساڵی ١٣٣٦....................................٣٥٠
گواستنەوە ٣٥٤
ژنهێنان ٣٥٩
کاری ویزیتۆری ٣٦٦
ئایەتوڵڵا سەنگەلجی ٣٦٨
هاوینی ساڵی ١٣٣٨ ....٣٧٠
پشتڕاستکردنەوە ٣٧٤
ئەو ڕووداوە سیاسییەی هاتە پێش ٣٧٥
دامەزران لە بانکی بازرگانی ٣٨٥
گەڕانەوە بۆ وەزارەتی فەرهەنگ ٣٨٩
قۆناغی دکتۆرای یاسا...........................٣٩٢
سەفەری شیراز ٣٩٨
یادی دکتۆر حەفیزی ٤٠١
تەواوکردنی خوێندن..............................٤٠٣
گەڕانەوە بۆ مەکۆی پارێزەران ٤٠٩

وەک پێشەکی:

لە مەهابادەوە تا بایکەنوور ناونیشـــانی بیرەوەرییەکانی بەڕێز، کۆچکردوو کاک دوکتۆر ڕەحمان حەلەوییە کە پاش مەرگی لە لایەن بنەماڵەکەیەوە بە زمانی فارســـی چاپ و بڵاو کراوەتەوە. لە کاتی کۆرۆنا بەخۆشـــییەوە لـە لایـەن کوڕی نـاوبراوەوە لە ئەمەریکـا، زەحمەتیـان کێشـــــا و نوســـخەیەکیان بۆ ناردم و خوێندمەوە. زۆرم بەدڵ بوو، بەڵام پێم ســـەیر بوو بۆ بە کوردی نەنووســـراوە یان بۆ وەرنەگێڕدراوەتەوە سەر زمانی کوردی!؟

هەر ئەو کات پێشـنیاری بە کوردیکردنی ئەم پەڕتووکەم کەوتە زەین، بەڵام لە خۆم ڕا نەدی ئەم کارە بکەم، هەر لە دڵمیشـــــدا بوو بۆ وەرگێڕانی بۆ ســـــەر زمـانی کوردی بیروکەیەک بدۆزمەوە، یان کەســـێکی شـــارەزا لە کاری وەرگێڕانـدا ببینمەوە. دیـارە خودا هەڵنـاگریێ کـاک دوکتور مێهردادی بەڕێز زۆری پێ خۆش بوو بۆ ئەوەی کـارێـک بکەم کە ئەو کتێبە بە کوردیش هەبێ، تا هەم کوردزمانەکان کەڵکی لێ وەرگرن و هەم کتێبخانەی کوردیی پێ دەوڵەمەند بکرێ.

وا بوو هەر لەم ســـەروبەندەدا کەوتمە فکری مامۆســـتا ڕەســـــووڵ ســـــوڵتانی کە ئەم کتێبە بکاتە کوردی. ئەوە لە کاتێکدا بوو کە کاک ڕەســـووڵیش دڵی هێشـــابوو و قەراری دابوو چیتر خۆی ڕەنجبەخەســـار نەکا و دەســـت لە کار و

ئەرکی وەرگێڕان هەڵگرێ. دیـارە مـاڵی ئـاوەدان بێ و پەژیوان بۆوە و بە خۆشییەوە پێشنیارەکەی منی قەبووڵ کرد و بڕیـاری وەرگێڕانی ئەم کتێبەی دا. منیش هەر لێرەوە سپاس و دەسخۆشیی لێدەکەم.

هەموو لایەک باش دەزانن کە کاک ڕەســـووڵ زۆر دەســـڕەنگین و زمانزان و پســـپۆڕی وەرگێڕانە و هیچ حەوجێ بـە پێـداهەڵگوتن نییە، بۆیە هەر چی بیڵێم لە زیادێیە و واز لە کاک ڕەسووڵ دێنم.

منیش بەڵێنم دا بۆ وەرگێڕانی بۆ سـەر زمانی کورد و بۆ چاپکردنی پێشەکییەکەی کورتی بۆ بنووسم.

یەکەم، لەبەر ئەوەی من مـاوەیەکی زۆری تەمەنم لە یەکێتیی ســـۆڤیەتی ژیاوم و خەریکی خۆیندن بووم و خۆێندنی دوکتۆرام لە زانســـتی پزیشـــکیدا لە بەشـــی نەشـــتەرگەریی گشـــتی تەواو کردووە. دیـارە ئەمە ئـارەزووری کـاک ڕەحمـانی ڕەحمەتیش بوو، بەڵام بە داخەوە هەر وەک بۆخۆی باسی دەکا پێ ڕانەگەیشتووە.

دووەم، ئەوە مـێژوویيە و بەســـەرهـاتی زۆربەی کـەرەکتێرەکـانی نـاو ئەو کتێبە بۆم ئـاشـــنـان و ســـەرەدەمانێک لە جوغرافیای ســـۆڤیەت چاوم پێیان کەوتووە و لەگەڵیان ئاشـــنا بووم، هەرچەند قۆناخەکان جیاواز بوون و ســـۆڤیەتیش زۆر گۆڕانکاریی بەســـەردا هاتبوو، هەم لە ســـیســـتمی ســـیاســـی و ئابووری بگرە کۆمەڵایەتیش ئاڵوگۆڕی بنەڕەتیی تێدا ساز ببوو.

سێههم و گرینگترین هۆکاریش که حهزم دهکرد ئهم کتێبه به کوردیش ههبێ، تا کوردی بێدهوڵهت و کیان و بێبهش له ههموو مافه سیاسی و فهرههنگی و نهتهوایهتییهکان و تامهزرۆی سازکردنی دهوڵهتی کوردی بیزانێ، شێوازی ههڵسوکهوتی سۆسیالیسمی یهکێتیی سۆڤیهتی ئهوان سهردهمان بوو لهگهڵ پرسه نهتهوایهتییهکان و پرسی بهدهوڵهتبوونی کورد .

ههروهها گرینگه بزانن ئهو چهرمهسهری و نههامهتی و کارهساتانهی ستالین به سهر خهڵک و وڵاتانی یهکێتیی سۆڤیهتی هێناوه و چۆن مرۆڤ بووته قوربانی ئیدۆلۆژی و ئازادی و دیموکراسیی لێ زهوت کراوه.

ئهو کات و تهنانهت ئێستاش کهم نین و نهبوون ئهو کهسانه خهونیان بهوهوه دهدیت که هۆردووی سوور دهوڵهتی کوردی ساز بکا. یهکێک لهوانهش به خۆمهوه! بۆیه خوێندنهوهی ئهم کتێبه ئهو ڕاستییه تاڵانهمان بۆ دهردهخا و ڕهنگه کاریگهریی خۆی ههبێ لهسهر ئهو کهسانهی که وایان بیر دهکردهوه.

کاک دوکتور ڕهحمان خۆی له ناو جهرگهی ڕووداو و کارهساتهکانی پێش و دوای شهڕی دووههمی جیهانیدا بووه و ههروهها له سهرههڵدان و دروستکردنی کۆمهڵهی ژێکاف و پاشانیش دامهزرانی حیزبی دێموکراتی کوردستان و کۆماری کوردستاندا به ڕێبهرایهتی پێشهوا قازی محهممهد دهوری گێڕاوه و به چاوی خۆی شاهیدی ئهوان سهردهمان بووه. دوکتور حهلهوی زۆر به شێوازێکی ساکار و ڕاستگۆیانه دهست به گێڕانهوهی ڕووداوهکان دهکات و بهبێ

ئەوەی بە خۆیدا هەڵبڵی و خۆی وەک قارەمان نیشان بدا کە ئەمە تایبەتمەندیی کتێبگەلی بیرەوەی و مێژووی زارەکییە. بە پێچەوانەوە هەمیشە باسی زوڵملێکراویی خۆی دەکا و زۆر جارانیش لەبەر ڕاستی و سەداقەت و دروستکاریی خۆی تووشی چەرمەسەری و کێشە و ئەزیەت و ئازار هاتووە.

من وەک خۆم زۆرم حەز لە مێژووییە و پێم وایە ئەگەر پیشەی دکتوریم نەبوایە، حەتمەن مێژووم دەخوێند، هەر بۆیەش زۆر هۆگری خوێندنەوەی بیرەوەری و ژیاننامەی کەسانی دیاری ئێستا و ڕابردووی کوردم. مێژووی زارەکی سەرچاوەیەکی دەوڵەمەندە بۆ ساغکردنەوەی کەلێن و قوژبنی تاریکی مێژوووی نەتەوەیەکی بندەست و بێ پشت و پەنای زانستی و ئاکادیمیک، بۆیە من لە خۆیندەوەی مێژووی زارەکی چێژ وەردەگرم و بۆ ئەزموون و دەرسوەرگرتنی جیلەکانی داهاتووش دەبێ.

بیرەوەرییەکانی کاک دوکتور ڕەحمانیش بەشێکن لەم مێژووە کە ئەرکی کۆکردنەوە و لێ هەڵێنجنینیان بێ شک دەکەوێتەوە سەرشانی نەوەکانی ئێستا و داهاتوو و دامودەزگا و دامەزراوەکانی ئاکادیمی و دەوڵەتی کوردی لە دوارۆژدا.

پێم وابێ زۆربەی هەرەزۆری بیرەوەریی کەسایەتییەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانم خوێندووەتەوە، لە زۆربەیاندا جۆرێک خۆمێحوەرییەتی یان بە واتایەک

براگەورەیەتیی نووسەر یا هەمان خاوەنی بیرەوەرییەکانیان پێوە دیارە، کۆی ڕووداوەکان دەکەن بە پەراوێزی خۆیانەوە و یا لە قالبی بیروبۆچوونی سیاسی و یا بە ڕەنگ و بۆنی حیزبایەتییەوە دەیاننووسنەوە، پێم وایە ئەمە ئەکرێ بە ڕەخنەیەکی جددی لە سەربردەنووسینەوەی تاکی کورددا بێتە هەژمار.

لەم کتێبەدا بەپێچەوانەی زۆربەی بایۆگرافییەکان، نووسەر خۆی بە قارەمانی داستانەکان نازانێ و تەنیا بیرەوەرییەکانی خۆی دەخاتە ڕوو و ڕەنگە لە زۆر جێگاشدا کەمکاریی کردبێ لە دەربڕینی بۆچوون و باسکردنی ڕووداوەکانی ئەو سەردەم کە ڕەنگە ویستبێتی بۆ خەڵکی شارەزا و پسپۆڕیان جێ بێڵێ، یان لەبەر هەر هوکارێک بێ زۆر ڕوونکردنەوە نادا و سەرپێی بە سەر زۆر ڕووداوی مێژوویی سەردەمی کۆمەڵەی ژێکاف و کۆماری کوردستاندا بازی داوە، کە دەبوایە نووسەر بە قووڵی چووبا ناو جەرگەری مێژووی ڕووداوەکان و کارکتێرەکانی ئەو سەردەم و ئەو کات. ڕەنگە ئەمەش هەر لەبەر خاکەڕایی کەسایەتیی خۆی دوورەپەرێزی لە خۆهەڵکێشان بێ یان لە ترسی دەوڵەتی دەسەڵاتداری فارس بێ و یان وەک کوتم ویستبێتی هەموو شتێک بۆ کەسانی شارەزا و پسپۆر بەجێ بهێڵێ.

گێڕانەوەکانی کاک دوکتۆر زۆر دەگمەن و جیاوازن و خوێنەرپەسەند و لە هەمان کاتدا سەرچاوەی باش و جێی بڕوان بۆ جیلی ئێستا و داهاتووش. من پێم وایە دوکتور ڕەحمان زۆر سەرکەوتوو بووە لە نووسینەوەی ئەم کتێبە،

ئەوەش ئەم سەرکەوتوبوونەی تەنیا خۆی لە یەک خاڵدا دەبینێتەوە، ئەویش ئەوەیە کە سادە و ساکار و خۆمانە و خۆماڵیانە دەست بە گێڕانەویان دەکات کە تۆش ئاگادار بیت چی ڕووی داوە و هەروەک فیلمی سینمایی تا کۆتایی پێت خۆشە سەیری بکەی.

شتیکی دیکەش کە جێی خۆیەتی باسی بکەم، بڕوا و باوەڕبەخۆبوون و ماندوویینەناسی ئەو مرۆڤەیە کە بۆ فیربوونی زانست و عیلم و خۆیندن لە هەموو قۆناخەکانی ژیانیدا کۆڵی نەداوە و بەڕاستی سەرکەوتنی بەدەست هیناوە و زۆریشی خزمەتی هاوزمانانی خۆی کردووە کە ئەمە سەرکەوتنێکی بێوێنەیە لە ژیانی تاکەکەسیدا و بۆ لێفێربوون دەبێ واتە کۆڵنەدان و تێکۆشان لە پێناو ئاوات و ئارەزووکان. هەر چەند ڕۆژگاری تاڵ لێ ناگەڕێ بە ئارەزووی خۆی کار و ژیان بکات، بەڵام دیسانیش من وەک مرۆڤێکی نموونە و سەرکەوتوو لە ژیاندا حیسابی بۆ دەکەم.

لە کۆتاییدا دەڵێم دوکتور ڕەحمان حەلەوی هەموو شتێ لە خۆیەوە دەست پێدەکات و بەخۆی کۆتایی دێت. باسی سادەیی و ڕووحی بەرز و سەداقەت و خاکەڕایی کاک دوکتوریش هەر ناکرێ. تایبەتمەندیی ئاوێتەی ئەدەب و ڕێزی لە گێڕانەوەی بیرەوەرییەکانیدا ئەوەیە کە قەت قامکی تۆمەت و خیانەت و ناجوامێری بۆ کەس درێژ ناکا، هەرچەند خەڵکێکی زۆریشی هێناوەتە ناو داستانەکەی و باسی هەموویان دەکا بەڵام وەک کوتم لە

بازنەی شـــەرم و مرۆڤایەتی لانادا. ئەم شـــێوە نووســـینە خوێنەر ڕائەکێشـــێ و هەســـــت ئەکەیـت کە لە کۆڕێکی دۆســـــتـانەدای و هـاوڕێیەک خەریکە داســــتـانێکـت بۆ دەگێڕێتەوە.

لە کۆتاییدا پێزانین و ســـپاســـێکی گەرم بۆ بەڕێز کاک میهرداد حەلەوی لە ئەمریکا و و هەزاران ڕەحمەت بۆ ڕووح و ڕەوانی نووسەر و سەری وەفا وبۆ زەحمەتەکانی دوکتور حـەلـەوی دادەنوێنم بۆ خزمەت و فیـداکـارییـەکـانی و دەوڵەمەندکردنی بەشـــێک لە مێژووی زارەکی کە مایەی شانازیی هەموو تاکێکی نەتەوەی کوردە.

دوکتور ڕۆژان ئاشتاب کانادا

پێشەکیی نووسە

بەر لە بڵاوبوونەوەی بیرەوەرییەکانم، بە پێویستم زانی بڵێم بۆچی ئێستا کە ساڵانێک بەسەر ئەو ڕووادانەدا تێپەڕیوە و حوکمەتی سۆڤیەتی لەبەر یەک هەڵوەشاوەتەوە، قۆڵم لە بڵاوکردنەوەی ئەو بیرەوەرییانە هەڵماڵیوە کە ئیتر کۆن بوون و لەبیر چوونەتەوە. پێش هەموو شتێک با بڵێم، من خۆم زۆرم حەز لە خوێندنەوەی بیرەوەریی خەڵکە، ئەگەر تەنانەت ساڵانێکی زۆریش بەسەر ئەو ڕووداو و بیرەوەرییانەدا تێپەڕیبێ. بۆ نمونە بیرەوەرییەکانی کۆنت دۆگۆبینۆی باڵوێزی فەرەنسا لە ئێراندا بە ناوی "سێ ساڵ لە ئێران" ئەگەرچی گەلێ ساڵان بەسەر ئەو قۆناغەدا ڕابردووە، کەچی خوێندنەوەکەی چێژی خۆی هەر تێدایە، جا خوێندنەوەی سەربردەی خەڵکی دیکەش. ئینجا ئەوەش بڵێم، پاش ئەوەی لە سۆڤیەت هاتمەوە و ئەو ڕووداوانەی بەسەرم هاتن، بە ڕاستی وایان لێ کردم دەست بکەم بە نووسینەوەی بیرەوەرییەکانم، بەڵام لەبەر چەند هۆیەک خۆمم لێ بوارد.

یەکێکیان ئەوەی کە، ئەو دەم واتە ساڵی ١٣٣٥ی هەتاوی، بارودۆخێکی وەها بەسەر ئەم وڵاتەدا هاتبوو، کە هەموو جۆرە نووسینێک، وەک خراپەگوتن و جنێودان بە ڕژیمی یەکیەتیی سۆڤیەت لەقەڵەم دەدرا و دەیانگوت بە ڕاسپاردە و ئەمری ڕێکخراوی هەواڵگریی ئێران

نووسراوە، هەر بۆیەش نووسینی لەو چەشنەیان بە ناڕاست و هەڵبەستراو دادەنا.

دووهەمیان، بە پێی ئەوەی خۆم زۆر کەیفم بە حوکمەت و ڕژێمی پاشایەتیی ئێران نەدەهات و پێم وابوو هەرچەشنە ڕەخنەگرتن و خراپەگوتنێکی سـۆڤیەت، دەبێتە بەڵگەیەک بۆ پێشگرتن لە خەباتی خەڵک دژی ڕژێمەکەی ئێران.

لەبەر ئەو شـتانە، خۆم لە نووسـینەوەی بیرەوەرییەکانم بوارد. پاش شـۆڕشـی ئێران و ڕووخانی ڕژێمی پادشـایەتی و دیسـان سـەرهەڵدانەوەی حیزبی توودە و دەیان حیزب و دەسـتەی چەپیی دیکە، وێدەچوو بوارەکە بۆ بڵاوبوونەوەی ئەو بیرەوەرییانە باش و لەبار بێ.

بەڵام لە ڕاسـتیـدا حەزم لێ نەبوو گێڕانەوەی ئەو بیرەوەرییانە، وەکوو بەرەنگاری لەگەڵ پرسـە سـیاسـییە باوەکان لەقەڵەم بدرێ. وەک چۆن ئێسـتاش باوەڕم وایە خراپەگوتن و ڕەخنەگرتن لە ڕژێمێک کە بەسـەر یەکیەتیی سۆڤیەتی جاراندا زاڵ بوو، بە واتای ڕەخنەگرتن لە خەڵک و بیروبـاوەڕی کۆمۆنیسـتی نییە و وەک گەلێ جـاران لە سـەربردەکەی خۆمدا ئاماژەم پێ داوە، بە هیچ شـێوەیەک دژی ئەو ڕێبـاز و بیروبـاوەڕە نەبووم. بڵێی و نەڵێی ئەو ڕێبازە، بیروباوەڕ و پرسـێکی زانسـتی و فەلسـەفییە، وەکوو هەموو ڕێباز و بیروباوەڕەکانی دی.

لەوانەیە بیروباوەڕ و ڕێبازێک لە ڕووی تیۆرییەوە زۆر شیاو و پەسند بێ، بەڵام بە کردەوە نەکرێ چۆنی پێویستە، ئاوا جێبەجێی بکەی.

کەوابوو ڕەخنەگرتن لە ڕژیمێک بە واتای ڕەخنەگرتن لە ڕێباز نییە، ئەگەرچی تا ڕادەیەک لەوانەیە پێوەندیی بە کەمایەسی و کەموکورتییەکانی ئەو ڕێبازەشەوە هەبێ. هەرچۆنێک بێ ئێستا کە هەم ڕژیمی سۆڤیەتی و هەم ڕژیمی پادشایەتی هەڵوەشاونەوە و ئیتر نە هیچ دوژمنایەتیەک لەگەڵ حوکمەتێک لەگۆڕێیە و نە دۆستایەتی و لایەنگری لە حوکمەتێکی دی، بەوپەڕی ڕاستگۆییەوە ئەو بیرەوەرییانە دەنووسمەوە. لەگەڵ ئەوەدا بەردەوام ئەم پرسیارەش دێتە گۆڕێ، کە بۆچی حوکمەتی سۆڤیەتی سەرەڕای ئەوەی خۆی بە دەسەڵاتێکی خەڵکیان و ئالاهەڵگری حەفتاساڵ خەبات دژی سەرەڕۆیی و چەوساندنەوەی گەل دەزانی، ڕێک لە کاتێکدا لێک ترازا، کە هیچ پێشبینی نەدەکرا؟ بە ڕای من ئەم بیرەوەرییانە و سەربردەی دیکەی لەو چەشنە، وەڵامێکی گونجاو و بەجێن بۆ ئەو پرسیارە.

ڕ. حەلەوی.

زێدەکەم

لە شـــاری مەهاباد، کە جاران پێی دەگوترا ســـابڵاغی موکری، لەدایـک بووم و بە گوێرەی قســـەی دایکم بێ، ئەودەمی سمایل ئاغای سمکۆ شاری مەهابادی گرتووە، من سێ مانگان بووم. ناسنامەکەشـم دووی ڕەزبەری هەزار و سێسەدی هەتاویی لێ نووسراوە، هەڵبەت چەند مانگێک کەم و زیـاد لە ژیـانی پڕ لە هەوراز و نشـــێوی مرۆڤـدا، کاریگەرییەکی ئەوتۆی نییە.

ئەوەی لە قۆناغی منداڵیم لەبیرم ماوە، ئی پاش تەمەنی حەوت سـاڵانمە. ئەودەمێ ماڵەکەمان لە گەڕەکی خڕێ بوو، بۆیەش ئەو نـاوەی لێ نرابوو، چونکە خڕێـک بە نێوەنـدی شـــارەکەدا تێدەپەڕی و ئـاوەڕۆ و ئـاوی بەفر و بـارانی کوێسـتان و چیاکانی باشـووری شـارەکەی پێدا دەڕۆیشـت. ئەو خڕە، دواجار دەچۆوە ســەر ڕووباری شــارەکە، کە بە بـاکووری شـــاردا تێـدەپەڕی. مـاڵەکـانی شـــارییش لەمبەرەوبەری ئەو خڕە هەڵکەوتبوون.

مەهاباد ئەودەم شـــارێکی بچکۆلانە بوو، کە حەوت تا هەشت هەزار کەسی تێدا دەژیا. ڕووبەرەکەشی زۆر نەبوو، لە باشـــوورەوە دەچۆوە ســـەر باغی شـێخی و مەزراکانی عەلیـابـاد و لە ڕۆژئـاواوە دەچۆوە داوێنی گڕاوان و لە باکوورەوە چۆمی مەهاباد و لە ڕۆژهەڵاتیشـەوە گۆڕسـتانی شاری.

گرینگترین گەڕەکەکانی شـــاری بریتی بوون لە هەرمەنیان و حاجی حەسەن و شادەرویش و قوڵەقەبران و ڕۆستەم بەگ و قیبلە و گەڕەکەکەی ئێمە"خڕێ".

ئەو ماڵەی ئێمە تێیدا دەژیاین، لە نشـــێوێک بوو، کە دەهاتەوە سەر خڕەکە. ئەو خانووە، بینایەکی گەورە بوو، کە چەند کرێچییەکی تێدا دەژیان و یەکێکیان ئێمە بووین. ئەو ژوورەی ئێمە بە کرێمان گرتبوو، لە بەری ڕۆژئاوای بینـاکەوە و نزیـک دالانی وەژوورکەوتنێ بوو، چونکە حەوشـــەی ماڵەکە زۆر پانوبەرین بوو، لەگەڵ منداڵی دەروجیران لەوێ یاریمان دەکرد.

ئێمە چوار کەس بووین، بـابم و دایکم و من و خوشـــکەکەم. شـــۆرەتی هەمووشـــمان حەلەوی بوو. لە حاڵێکدا شۆرەتی دایکم و خوشکەکەم کە زڕخوشکم بوو، دەبوو جیـاواز بێ. بەڵام چونکە فەرمـانگەی بـاری کەسـیەتی (سـجیل) سـاڵی ١٣٠٧ لە مەهاباد دامەزرابوو، بۆ هەموو ئەندامانی خێزانەکە یەک شـــۆرەت دانرابوو. ئەودەم چونکە زۆرینەی خەڵـک نەخوێنـدەوار بوون، کاربەدەســـتانی فەرمانگەی باری کەســـیەتی بە کەیفی خۆیان شـــۆرەتیان بۆ بنەماڵەکان دادەنا. هەر بۆیەش شـــۆرەتی زۆر بنەماڵە نالەبار و تەنانەت هێندێ جار ناشـــیرین و خراپیش بوو. لەو ســـەروبەندەدا بوو کە خوشکەکەم مێردی کرد و بووینە سێ کەس. جا هەر لەو کاتەشـــدا بوو کە منیان وەبەر خوێندن نا و چوومە قورئـانخوێندنێ. مەکتەبەکەی ئێمەش لە مزگەوتی قیبلە

بوو. پێشـــنوێژی قوتابخانەکەمان پیرە مەلایەک بوو، کە دەرســـی پێ دەگوتینەوە. ســـەعاتی دەرســـگوتنەوەش، پێشـــنیوەڕۆیان بوو. هەر بۆیە ئێمەی منداڵ دوانیوەڕۆیان کاروپیشـــەمان هەر یاریکردن بوو و تا تاریک دادەهات لە پێش مزگەوتی هەباســـاغا یاریمان دەکرد. ئاواڵەکانی ئەودەمم تەنیا سەید گوڵە سەمەدی (سەید محیّدین سەمەدی مەشهوور بە سەید گوڵە سەمەدی ١٣٠٢ ـــ ١٣٤٢) و کاک محەمەدی ســـەلیمیم لەبیر ماون. پێم وایە ئەو دوو کەســـە لەمێژە بەر ڕەحمەتی خوا کەوتوون. لە یارییەکانی ئەودەمیش هەڵماتێن و گوێزێن و جگێن و جۆرە یارییەکم لەبیر مـاوە کە بە تۆپ دەمـانکرد. تۆپەکەش، بە بەن دروســـتمان دەکرد. هێندێ کاتیش دەچووینە ســـەربانی مزگەوتی هەباساغا و زۆرانبازیمان دەکرد. جارێکیان لەگەڵ قادری تەوەکولی زۆرانیمـان گرتبوو، ئەو کەوت و قاچی شـــکا و چەند مانگ نەیتوانی بڕوا. شـــەوانی هاوینێش لە کۆڵانەکاندا بە پێخواســـی یاریمان دەکرد. شـــەوێکیان دووپشک پێوەی دام، دەمودەست بابمیان ئاگادار کردەوە و ئەویش لوێچێ تووتنی خووســـاند و لە شـــوێنی چزووی دووپشکەکەی دا. ژانەکەی شکا، بەڵام تا چەند ڕۆژان قاچم ئاوسابوو و نەمدەتوانی باش بە ڕێیەدا بڕۆم. دایکم جاروبار دەچووە تەکیەی بابەخەلیفە و منیشی لەگەڵ خۆی دەبرد.

ڕۆژێکیان دایکم بەشی ژنانەی بەرهەیوانێ نوێژی دەکرد و من لەگەڵ منداڵەکان لە حەوشـــە یاریم دەکرد، کە لەپڕ لە حەوزی ئاوەکە کەوتم. نازانم کێ هێنامییەوە دەرێ، بەڵام دایکم نوێژەکەی نەبڕی. ئەو دەیگوت، ئاگام لێ بوو منداڵێک

له حەزەکە کەوتووە، بەڵام هەر توانیم لە دڵی خۆمـدا هـاواری حەزرەتی غەوس بکەم. بە ڕاسـتی خەڵکی ئەودەمی باوەڕێکی قووڵ و پتەویان هەبوو. من ئیتر لە ترسـان نەچوومە ماڵی بابە خەلیفە. بەڵام هەر جارێکی نەخۆش دەکەوتم، دایکم دەچووە ماڵی ئەو سـەیدە مەزنە و نوشـتووی بۆ دێنام. ئەو نوشـتووەکەی، کە لەسـەر کوتەکاغەزێک نووسـیبوو، لە پیاڵەئاوێکدا دەخووسـاند و دەرخواردی دەدام.

هێندێ کات، دایکم بە ڕەحمەت بێ، بۆخۆی دەبووە پزیشـک. ئەو منداڵانەی هەڵامەتیان گرتبوو و لەوزەیان هەبوو، دەیانهێنانە لای ئەو. ئەو لەپێشدا دەستی ڕاستی دەشـوشـت و زاری بە منداڵەکە دادەپچڕی و بە قامکە درێژ و ڕەقەڵەکەی خۆی، لەوزەی ئاوسـاوی منداڵەکەی بەرەو نێو قورگی پاڵ دەنـا و بەو جۆرە منـداڵەکە، کە نەیـدەتوانی تفی خۆی قووت بـدا، چـاک دەبۆوە. ئەو دەیگوت بۆ ئەم کـارە ئیجـازە و ودمم وەرگرتووە، تەنانەت دەتوانم بە دەستی خۆم مار و دووپشکیش بگرم بەبێ ئەوەی پێمەوە بدەن. دەیگوت بۆ ئەو کارەش ودمم پێیە.

سـاڵ و نیوێـک دواتر، مـاڵمـان چووە گەڕەکی هەرمەنیان، چووینە مـاڵی میرزا مسـتەفا کـاکـاغـازادە. ئەوەی ئێمە بە کرێمان گرتبوو، ژوورێکی گەورە بوو، کە لەوسـەری ئەو مـاڵە گەورەیە هەڵکەوتبوو. دایکم لە

ڕاڕەوەکەیدا ئاورگێکی هەبوو، کە چێشتی لەسەر لێ دەنا.
ژوورەکەی ئێمە بەرانبەر ماڵەکەی میرزا عەولای کاکاغازادە بوو. ئەو ماڵە ڕۆژانی چوارشەممە دەبووە تەکیە و خانەقای ژنان. ژنەکەی میرزا عەولا خەلیفەی ژنان بوو. میرزا بۆخۆشی سۆفی بوو و لەگەڵ کوڕەکانی کارخانەی سابوونسازیی هەبوو. زۆر زوو لەگەڵ کوڕانی ئەو گەڕەکە ئاشنا بووم، یەک لەوان قادر و ڕەحمانی وەیسی کە نزیکترین جیرانمان بوون.
ئەو دوانەش بوونە هۆی ئەوەی من بچمە قوتابخانە. هەموو ڕۆژێ دەمدیتن کە کتێبیان لەبن هەنگڵیدایە و دەچنە قوتابخانە. ڕۆژێکیان هەر وا بەبێ ئەوەی ماڵەوەمان ئاگادار بکەمەوە بەشوێنیاندا چوومە قوتابخانە. لە نزیک مزگەوتی ڕۆستەم بەگ گوێم لە دەنگی زەنگێک بوو. هەر دووکیان غاریان دا و لە کۆڵانەکەی لای چەپی مزگەوتەکەدا چوونە نێو حەوشەیەکی گەورە. منیش چووم. منداڵی زۆر ڕیز ڕیز ڕاوەستابوون. منیش لە یەکێک لە ڕیزەکاندا ڕاوەستام. بەڕێوەبەری قوتابخانەکە خەریک بوو ڕیزەکانی بەسەر دەکردەوە، هەر منی دی، بە بزەیەکەوە بەرەولام هات و پرسیی، ئەوە تۆ بۆ لێرەی؟ گوتم هاتووم دەرس بخوێنم. دەستمی گرت و بردمییە ڕیزی منداڵە بچووکەکانەوە و گوتی لێرە بوەستە. ئەوە ڕیزی منداڵەکانی پۆلی بەرایی بوو. من لەگەڵ ئەوان چوومە سەر پۆل کە لە نهۆمی دووەمی بیناکە بوو و لە تەنیشت یەکێک لە کوڕەکان دانیشتم. هەموویان بەسەرسووڕمانەوە سەیریان کردم. مامۆستای پۆلی بەرایی خوالێخۆشبوو فتووحی بوو. کە وەژوور کەوت

و منی دی، ناوی خۆم و بابمی لێ پرسـیم. لەو شـارە بچووکەدا هەموان یەکتریان دەناسـی. پێم وایە مانگێک دەبوو خوێندن دەسـتی پێ کردبوو، بەڵام چونکە من لە مەکتەب(حوجرە) ئەلف و بێ فێر ببووم و بەهرەشـم هەبوو، پاش دوو مانگ لە پۆلی بەرایی بردمیانە پۆلی یەک. خودا لێی خۆش بێ، لەو پیاوە شـەریفە، چەندە میهرەبان و بەسۆز بوو.

مامۆسـتای پۆلی یەکەمی سـەرەتاییمان جەنابی مەلا عەبدوڵلا فازڵی بوو. چەپرەک[1] بوو. بیرکاری و باقی وانەکانی دیکەی بە دەسـتی چەپ لەسـەر تەختەڕەش دەنووسی.

ئەودەمی تەنیا یەک قوتابخانەی کوڕانە لە مەهاباد هەبوو. ناوی قوتابخانەی سـەعادەت بوو. بەڕێوەبەری قوتابخانەکەی جەنابی عەلی مەحموودی بوو و ڕاگرەکەشـی بەڕێز محەمەدی ئەسـحابی؛ مامۆسـتاکانی بەڕێزان فتووحی و فازڵی و مەلا محەمەد و مەلا حەسەن و مەلا قادری مودەڕسـی و محەمەدی موبەلیغیم لەبیر ماوە. تا پۆلی چوار لەو گەڕەکە خوێندم.

سـاڵی پێنجی سـەرەتایی، قوتابخانەکە گۆڕدرا و ڕایانگوێزتە ماڵی میرزا مسـتەفای پینەچییان لە گەڕەکی حاجی حەسـەن. ئەو شـوێنە زۆر بەرین و هەراو بوو،

---

[1]. چەپرەک: ئەو کەسانەی بە دەستی چەپ دەنووسن.

دەتگوت باغە. تاقە عەیبێکی هەبوو، شوێنی یاریکردنی نەبوو. تەنیا لەبەر دەم بیناکە، شوێنێکی بەتاڵ هەبوو بۆ ڕیزبەستنی منداڵەکان، کە لەوێوە بە سەر چەند پلیکانێکدا دەچوونە پۆلەکان.

بەیانیان من بەو بەژنە کورتەمەوە لەسەر پلیکانەکان ڕادەوەستام و بە دەنگی بەرز نزای بەیانیانم دەخوێندەوە و منداڵەکان دووپاتەیان دەکردەوە. مامۆستای پۆلی پێنجەم بەڕێز واعیزی بوو. نازانم خەڵکی تەورێز بوو یان مەراغە. یەکێک لەو ڕووداوانەی لەو قوتابخانەیە لەبیرم ماوە، هاتنی عەلی ئەسغەری حیکمەت، وەزیری معارف بوو بۆ مەهاباد. کاتێک بۆ سەرانسۆ هاتە قوتابخانەکەی ئێمە، بەهار بوو. ئێمە منداڵانی پۆلی پێنجیان بردە پۆلی شەشەکان. جەنابی وەزیریش هاتە ئەوێ و بۆ تاقیکردنەوەمان ئەمری کرد ئینشایەک بنووسین، لەبارەی "مەڕ"ەوە.

پاش نووسینی ئینشاکە و کۆکردنەوەی کاغەزەکان، جەنابی وەزیر کاغەزێکی جوێ کردەوە، خاوەنی کاغەزەکە، ئەحمەد مەنگوڕی بوو. هاتە پێشێ و نووسراوەکەی خۆی خوێندەوە و لە کۆتاییدا بە دەنگی بەرز گوتی: "بەندەزادە، ئەحمەدی مەنگوڕی. جەنابی وەزیر و هاوڕێیانی پێکەنین. بەڕێز حیکمەت گوتی ئینشائەڵڵا ئاغازادەت دەبێ. ئەوە بووە هۆی ئەوەی منداڵەکان سەر بکەنە سەر مەنگوڕی و بەردەوام بە ئاغای بەندەزادە بانگی بکەن.

ساڵی شەشی سەرەتاییشم هەر لەو شوێنە تەواو کرد. لە قۆناغی سەرەتایی هەر یەکەمی پۆل بووم. ئەوەشم لە سایەی سەری خوالێخۆشبوو مەلا قادری مودەڕیسییەوە

پێ بڕابوو. ئەو هـــاوینـــان لە هەیوانەکەی مزگەوتی ڕۆستەم بەگ، کاتی بەنرخی خۆی بۆ من تەرخان دەکرد و من لە حزووریدا فێر دەبووم. ئینجا ســـەرەڕای ئەوەی زۆرم حەز لە خوێندن بوو، ســـەیرم دەکرد، گەیشـتوومە کۆتـایی، چونکە ئیتر مەهـابـاد دوانـاوەنـدیی لێ نەبوو. بابیشـم دەسـتی ئەوەندە نەدەڕۆیشـت بمنێرێتە یەکێک لە شـــــارەکانی دەوروبەر درێژە بە خوێندنێ بدەم. ئەوانی دیکەش وەک من وابوون. هەر بۆیە منـداڵەکـان پـاش تەواوکردنی قۆنـاغی ســـــەرەتـایی یـان خەریکی کـار و کاسبی دەبوون، یان دەچوون فێری پیشەیەک دەبوون.

لافاوەکەی ساڵی ١٣١٥

قوتـابخـانە تەواو ببوون و هـاوین داهـاتبوو. شــــەوانە، زۆربەی بنەماڵەکان لە ســـەربانی ماڵەکانیان دەخەوتن. هەر خێزانەی نوێنوبانی خۆی دەبردە سـەربان و شــەوانە لەوێ ڕای دەخســـت و بەیانیان کۆی دەکردنەوە. شــەوانی هاوین، دیمەنی شــار بە ڕاســتی جوان بوو. لە ســەربانان ڕووناکیی چرا و لە ژوور ســــەریش ئەســـتێرەکان بە ئاســـمانەوە جریوەیان بوو و چـاویـان دادەگرت. بەتـایبەتی کە دەبووە مانگەشــــەو، چرا جوانەکەی خوا داییســـا. منداڵ لە کۆڵانان یـارییـان دەکرد. ســــەربـان ســــەرەڕای هەموو جوانی و خۆشــییەکەی، ئەوەی ناخۆش بوو، مێش و مێشــەکوێرەی زۆر بوو. هێندێ خێزان تەنانەت نان و چای بەیانییشـــیان هەر لە سەربانێ دەخوارد.

دۆخی زۆربەی بنەمـاڵەکـان وەک یەک بوو. کەلێنێکی وا لە نـێوان هەژار و دەوڵەمەنـددا نەبـوو. خەڵـک پـێکەوە ڕووخۆش و خۆمـانە بوون. بەهـانـاوەهـاتن و یـارمەتیـدانی یەکتر، بەشـــێک بوو لە خەســـڵەتی خەڵکەکە. لە ڕووداوە تاڵەکاندا پشت و پەنا و دەستباری یەکتر و لە کار و کاسبیدا ڕاســـتگۆ بوون. دزی و گزی هەر نەبوو. ســـواڵکردنیان بە عەیبەیەکی گەورە دەزانی. بنەمـاڵەیەک، ئەگەر لە برســــان قڕیشی هاتبایە، سواڵی نەدەکرد و دەستی پان نەدەکردەوە. لە کۆڵانەکەی ئێمە جاروبار ژنێکمان دەدی کە پێیان دەگوت دایە ســـوورە. دەموچـاوێکی ســـوورهولی بوو. ئەویش سواڵکەرێکی بەتەواومانا سواڵکەر نەبوو. خەڵکەکە دەستیان

دەگرت. پشتوێنێکی پانی لە پشتی دەبەست و کۆڵێکی گەورەی، کە وێدەچوو دار و نەداری هەر ئەوە بێ، بە کۆڵیدا دەدا. کابرایەکیش هەبوو وەک بزانم ناوی ڕەحمانەکچە بوو، ئەوەیان ژن بوو، بەڵام جلوبەرگی پیاوانەی لەبەر دەکرد. ڕیش و سمێڵی نەبوو. ئەویش کەسێکی بێکار بوو، شەوانە دەچووە ماڵان و هێندێ نوقڵ و نەباتی وەردەگرت و لەگەڵ خۆی دەیبردەوە. سەر لەئێوارێ دەهات، دادەنیشت و نانەکەی لەگەڵ دەخواردی و ئینجا زۆر بە ئەدەب و ڕێزەوە ماڵاوایی دەکرد. خاوەنماڵ زۆر جاران دراوێکیشی لە مستی دەنا. یەکێکیش بوو ناوی خەیام بوو، ئەویان یەکی بالابەرزی دەموچاو خروێلکاوی بوو. دەنگی خۆش بوو، لە بازاڕێ گۆرانیی دەگوت. بەتایبەتی شیعر و غەزەلەکانی وەفایی دەخوێندەوە و دەیانگوت نەوەی حاجی وەفایی شاعیرە مەزنەکەی مەهابادە. جاروبار دەروێشێکیش بە ڕیشێکی درێژ و کەشکۆڵ و عەبایەکەوە پەیدا دەبوو.

شارەکە دوو شێتیشی هەبوو. یەکێکیان قادرە شێت و ئەوی دی عەلیە شێت. زەڕیان بۆ کەس نەبوو، هەر دووکیشیان ماڵیان لەگەڕەکی حاجی حەسەن بوو.

قادر لەسەر سینییەک شیرینیی دەفرۆشت. بە کۆڵاناندا دەگەڕا و زۆربەی جاران بیانووی دەگرت و پارەی شیرینییەکەی دەدایەوە و دەیگوت ئەو پارەیە قەڵبە. ناچار دەبوو پارەیەکی دیکەی بدەیەی. عەلییش یەکی بەخۆوەی کەتە بوو. منداڵەکانیش لێی دەترسان. کە

لە ماڵێ دەهاتە دەرێ، وەکوو تاوێرەبەردێکی لە هەورازەوە جاڵەی بکەیەوە، دەوری هەڵدەگرت و ڕۆیشتنەکەی دەبووە غاردان. کەسیش نەیدەتوانی پێشی بگرێ. تا ئاخری خۆی بە کۆسپێک یان دیوارێکدا دەدا. زۆربەی کات ئەو بەستەزمانە لەو سۆنگەیەوە بریندار دەبوو. هەرچۆنێک بێ، ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی مانگی گەلاوێژ بوو، سێ سەعاتێک لە نیوەڕۆ لای دابوو، گەواڵە هەوری ڕەش ڕەش بەری ئاسمانی شاریان گرت. هەواکە زۆر گەرم و قورس بوو. لەپێشدا ڕەشەبایەک هەڵی کرد و ئینجا تەرزەیەکی درشت دای کرد. من لە ژیانمدا تەرزەی وا درشتم نەدیتبوو. چەند دەقەیەکی پتر نەخایاند. هورەکان ڕەوینەوە و دیسان هەتاوە گەرم و سووتێنەرەکە هەڵاتەوە. وەک سەعی دەڵێ، دوو شت بەرگەی دوو شتان ناگرن. پیر بەرگەی "بردالعجوز"[1] و بەفر بەرگەی تاوی تەمووز. ئەو تەرزەیە یەکدابەدوو بە هەتاوە گەرمەکەی هاوینێ تواوە و کتوپڕ لافاوێکی بەلرفە و سامناک بەرەو شارەکە وەڕێ کەوت. خەڵکەکە خافڵگیر ببوون. لافاوەکە، چیی وەبەر هات، ڕای دا و بردی. گابەردی گەورەی هەڵکەندبوو. ماڵ و دووکان وێران بوون و کەلوپەل و شت و مەک بوونە پێخۆری ئەو دێوەزمەیە. ئەرخەوانسوورە و قوڕاوێکی خەست بە کۆڵانەکاندا دەڕۆیشت. هاواری مرۆڤ و دەنگی ئاژەڵ شارەکەی پڕ

---

[1]. بردالعجوز: سەرمایەکە لە ٢٥ی ڕەشەمەدا، کە بەفرێکی لەگەڵ دەبارێ، پێی دەگوترێ بەفرە پیرێژنە.

کردبوو. خەڵک ڕایان کردبووە سەربان و بەرزاییەکان. زریکەی ژنان و گریان و هاواری منداڵ، ئاوازی دەف و تەپڵی دەرویشان و نزاکەران حەشریکی بەرپا کردبوو. من و دایکم چووبووینە سەربان و بە ترسەوە سەیری ئەو دیمەنەمان دەکرد. لافاوەکە لە دەرگای حەوشەی ماڵەکەمانەوە هاتبووە ژووری و دیواری سەید قادری بابەسووریی جیرانمانی ڕووخاندبوو و بەویدا دەڕژایە کۆڵانی سەید نیزامەوە. بێخەبەر لەوەی ژێرزەمینەکەشمان پڕ بووە لە ئاو. کاتێ ئەو لافاو و بەڵا و موسیبەتەی بەسەر شارەکەدا هاتبوو، نیشتەوە، من و دایکم لەسەربانێ هاتینە خوارێ. هەر دایکم دەرگای ژوورەکەی کردەوە، سەیر دەکەین هەرچی هەمانە وەبن ئاوێ کەوتووە.

دایکم بە شین و گریان لەخۆی بەربوو. ئاخر ئێمە جگە لە پەتۆ و لێفەکەی سەربانێ هیچ شتێکی دیکەمان نەبوو. هەموو کەلوپەلەکانی ماڵێ و وشکە و خۆراک و کتێبەدەرسییەکانی من وەبن ئاو و لیتە کەوتبوون. شوێن و پەناشمان نەبوو. لەو حاڵەدا دایکم گوتی: ڕەحمان بچووە بازاڕێ بزانە بابت چیی بەسەر هاتووە. بڵێ بێتەوە ماڵێ. من هاتمە دەرێ، کۆڵان هەموو لیتە بوو. بە جلوبەرگی قوڕاوی و سەر و وەزعێکی پەرێشان خۆمم گەیاندە بازاڕێ. بابمم دیت لەگەڵ کۆمەڵێک کەس لەبەر دووکانە ڕووخاو و داتەپیوەکان کە هیچ شتێکیان تێدا نەمابوو ڕاوەستابوو. دەتگوت لەسەر گۆڕ و کاژێرێک

ڕاوەستاون؛ سەیری دووکانە تالانکراوەکانی خۆیان دەکرد. بابم کە لە دوورەوە منی دی، لەو نەگبەتی و پەریشانییەدا گەشایەوە و لە باوەشی گرتم. پرسیی دایکت چۆنە؟ گوتم شوکور باشە وەرە بڕۆینەوە ماڵێ. پرسیی چی بووە؟ خۆم پێ نەگیرا و دەستم کرد بە گریان، گوتم هیچمان نەماوە. هەرچی هەمانبوو وەبن قوڕ و لیتە کەوتووە. بابم لەگەڵم هاتەوە و نەگبەتییەکەی بەچاوی خۆی دی. ئاواش، بابم زۆر بەغیرەت و بەجەرگ بوو. دڵی دایکمی داوە و گوتی ژنەکە مەگری خوا گەورەیە. دەستمی گرت و بردمی بۆ ماڵی کاک جەلیل کابانی کە لەگەڵ بابم پێکەوە کاسبییان دەکرد. ماڵەکەی ئەو چونکە لە بەرزایی بوو، زیانی وێ نەکەوتبوو. هێندێ نان و پەنیرمان هەڵگرت و هاتینەوە ماڵێ. خەریک بوو شەو دادەهات. لەگەڵ دایکم چووینە سەربان. سەماوەرەکە لەسەر بان بوو. هەڵی کرد و سفرەی ڕاخست. بە حەز و ئیشتیاوە نان و پەنیرەکەمان خوارد. سەرەڕای ئەو بەڵا و نەهامەتییەی بەسەرمان هاتبوو، هێندە شەکەت و خەفەتبار بووین، ئەو شەوە وەها خەوتم، دەتگوت هیچ نەقەوماوە. بەیانی کە لە خەو هەستام، تاو لە پشتمی دابوو. بابم هەر ئەوێ ڕۆژێ لەو حەوشەیەدا، دوو ژووری نهۆمی سەرەوەی لە میرزا عەولای کاکاغازادە بەکرێ گرت و بەڕە و لێفەکەی سەربانیمان هێنایە نێو ژوورە تازەکان. ماڵێکی ڕووت و قووت وەک منداڵی هەتیو. بابم لەگەڵ ئاغای کابانی کە شەریکی بوو، ملی نایەوە لە فرۆشتنی پەنیری کووپە. چونکە هیچی دیکەیان بەدەستەوە نەبوو. ئینجا کرێکاریان هێنا و دیوارەکانی ژوورەکەیان چاک کردەوە. بەننا و

کرێکار پارووبیان لە ڕۆن کەوتبوو. قایمەقامی مەهابادیش لیستەیەکی خەسار و زیانەکانی گرتبۆوە و قەول وابوو لیژنەیەک لە تارانەوە بێ. چەند ڕۆژێکی نەبرد، لیژنەی یارمەتیدان لە تارانەوە گەیشتێ و لە مزگەوتی هەباساغا نیشتەجێ بوون. من هەموو ڕۆژێ دەچووم و بەو پێیە کە سێ سەر خێزان بووین، ڕۆژانە پازدە قڕانم وەردەگرت. بابم ئەو پووڵەی بۆ کەلوپەل و پێویستیی ماڵێ و خاوێنکردنەوی ژێرزەمینەکە خەرج کرد.

کرانەوەی سیکلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد

ورده ورده خەریک بوو ڕووداوی تاڵی لافاوەکە و خەسار و زیانەکانی لەبیر دەچوونەوە. منیش بە گوێرەی تەمەنم لەگەڵ ئاواڵ و مندالانی گەڕەک خەریکی گەڕان و خۆشڕابواردن و بەتایبەتی تۆپێن بووم. بەڵام بەداخەوە شوێنی تۆپێنەکەمان لەبار نەبوو. بە ناچاری لەگەڵ کوڕەکان لەوسەری باشووری گۆڕستانەکە، خڕکەبەردی زەوییەکی بەیارمان خڕ کردەوە و کردمانە یاریگە.

زۆربەی عەسران لەوێ تۆپێنمان دەکرد و پاش تەوابوونی یارییەکە بۆ حەسانەوەی ماندوویەتیمان دەچووینە قاوەخانەکەی باغی شێخی کە لە نزیک زەویی تۆپێنەکەمان بوو. ئەو قاوەخانەیە چونکە لە نێو باخێکی خۆش و شوێنێکی ئارام و بێدەنگ هەڵکەوتبوو، هاوینان خەڵکێکی زۆر ڕوویان تێ دەکرد. دووکاندارەکانیش زۆربەیان پاش داخستنی دووکان دەهاتنە ئەوێ. مانگی خەرمانان بوو کە دەنگۆ داکەوت ئەمساڵ پۆلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد دەکرێتەوە. ئەگەرچی دیار نەبوو ئەو قسەیە ڕاستە یان نا. بەڵام من هەر پێی شاگەشکە و خەنی ببووم. لە نیوەی خەرمانانداا بوو دەنگۆکە وەڕاست گەڕا. فەرمانگەی فەرهەنگ، ماڵەکەی میرزا سوڵتانی سوڵتانیانی کە لە کۆڵانەکەی ئێمەدا بوو، بەکرێ گرت بۆ دواناوەندی. چەند ڕۆژ دواتر ناونووسینیش دەستی پێ کرد. بەڵام خەڵکێکی زۆر ناویان نووسی. چونکە دەرچوانی شەشەمی

ســـەرەتایی ســـاڵانی پێشـــتریش ناویان دەنووســـی. بە شێوەیەک کە پاش کرانەوەی قوتابخانەکە و دەسپێکردنی دەرس، ژمارەی قوتابی ئەوەندە زۆر بوون، کە پۆلەکان جێیان نەدەبۆوە. بەو شێوەیە، لە سەرەتای ساڵی ١٣١٦ - ١٣١٥دا پۆلی یەکەمی دواناوەندی لە مەهاباد کرایەوە.

هەڵبەت، کە ســەیری قەڵافەت و بەژن و باڵا و تەمەنی قوتابییەکانت دەکرد، دیار بوو هاوتەمەن نین. هێندێ لە قوتابییەکان خێزاندار بوون و ڕیش و ســـمێڵیان هاتبوو. چەند مامۆســـــتایەکیش لە ورمێوە هاتبوون. خاتوونێکی گەنجیان لەگەڵ بوو، بە ناوی کەنگەرلوو، کە بیرکاریی دەگوتەوە. ئەوە بۆ ئێمە شـــتێکی نوێ بوو کە خانمێک لەبری پیاوان وانە بڵێتەوە.

هێشــتا دوو مانگ لە وەرزی خوێندن تێنەپەڕیبوو، کە فەرمانگەی فەرهەنگ ناچار بوو قوتابییە بەتەمەنەکان لەوانی دی جوێ بکـاتەوە و بۆ ئەوەی ئەوانیش لە خوێندن بێبەش نەبن، خولی شــەوانەی بۆ کردنەوە. بەو جۆرە، هەم قوتـابییەکـانی پۆلی یەکەمی ڕۆژانە کەمتر بوونەوە و هەمیش قەد و قەڵافەت و تەمەنیش زیاتر وێک چوونەوە. ئینجا لەبەر ئەوەی حەوشــەی دواناوەندییەکە زۆر گەورە و بەرین بوو، ئەو سەعاتانەی بێکار دەبووین، لەوێ یاریمان دەکرد. هەڵبەت ڕۆژانی پێنجشـــەممە و هەینی بۆ تۆپێن هەر دەچووینەوە زەوییەکەی تەنیشـــت قەبرســـتانەکە. ئاواڵ و هاوڕێی من لە تۆپێندا بەڕێز ڕەحیمی ئاســەف بوو. چەند وێنەیەکی ئەودەممانم ماوە،

کە ئی پووشپەڕی ساڵی ١٣١٦ـــیە، کە یەکەمی دواناوەندی بووین.

لەگەڵ دەســــپێکی ســـــاڵی دووەمی دوانــاوەنــدی، قوتابخانەکەیان گواســـتەوە ماڵی میرزا مارفی شــــافعی بەرانبەر مزگەوتی ســەید نیزام. بەڕێوەبەر و مامۆســتای فیزیک و شـــیمی، ئەوێ ســـاڵێ ئاغای نەخجەوانی بوو. خەڵکی تەوریز بوو. مامۆســتای وەرزش ئاغای بێهمەرام و مامۆستای زمانی فەرەنسیشمان مسیۆژان بوو، یەکێک لە ئـاشـــوورییەکـانی ورمێ. من زۆرم حەز لە زمـانی فەرەنســـی بوو. زۆربەی شـــیعرەکـانی لامــارتین و شاتوبریانم لەبەر بوو.

ســــەرۆکی فەرهەنگی ئەودەمی، ئـاغـای تەربیەت بوو. نــاوبراو وانەیەکی بەنرخی فێر کردم. دوانیوەڕۆیەک لە دواناوەندی ڕێوڕەســمێک هەبوو. ســەرۆکی فەرمانگەکان و دەمڕاســـت و پیاوماقووڵانی شـــار بانگهێشـــت کرابوون و قوتابییەکان شــــانۆیەکیشــــیان ئامادە کردبوو. من تۆزێک درەنگ چوومە نێو هۆڵی کۆبوونەوەکە. کوڕانی دواناوەندی لە پشتەوەی خەڵکەکەوە ڕاوەستابوون، تەختی عەرزەکەش خشـــتڕێژ بوو. من بە پێڵاوی ناڵچەدارەوە و بە زرموکوت بەســـەر شـــختەکاندا چوومە ئەوســــەری هۆڵەکە و لای کوڕەکان ڕاوەســــتام. تاوێکی پێنەچوو ئاغای تەربیەت بە ســـەری پەنجەی پێ هاتە لامان و بە ئاماژەیەک منی واوە برد و بەوپەڕی میهرەبانییەوە گوتی: کوڕم خۆ ئێرە مەیدانی مەنــگــوڕان نــیــیە ئــاوا بەڕێــیەدا دەڕۆی؟ بەوپەڕی شـەرمەزارییەوە گوتم داوای لێبوردن دەکەم جارێکی دی وا

ناکەمەوە. ئەو لەوە زیاتر هیچی نەگوت، بەڵام هەر ئەو وشەیە دەرسێک بوو، کە من ئێستاش لەیادم نەکردووە.

سالّی سێیەمی دواناوەندییشم سەرکەوتوانە بڕی. تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ، سەرانسەری بوون و بڕوانامەی تەواوکردنی سیکلی یەکەمی دواناوەندییان پێ دەدایـن، کە دەکرا لە یەکێک لە دامەزراوە فەرهەنگییەکانی وەکوو پەیمانگەی مامۆستایان و یاریدەدەریی پزیشکیدا بەشدار بی. کەچی مخابن هیچ کام لەو ناوەندانە لە مەهاباد نەبوون.

باش بوو پاش کۆتایی تاقیکردنەوەکان و داخرانی قوتابخانە، فەرمانگەی فەرهەنگی مەهاباد کۆمەڵێک قوتابیی سالّی سێیەمی بۆ بەشداری لە هاوینەگەشتێکدا بۆ ورمێ هەڵبژارد. من بووم و ئاغای هاشمی شیرازی و موحسینی ئاغاخانی و ئەحمەدی مەنگوڕی. ئەو چوارەمان ڕۆژی ١٤ی پووشپەڕی مانگی ١٣١٨ی هەتاوی بە سەرپەرشتیی ئاغای ڕەحیمی لەشکری بەرەو ورمێ وەڕێ کەوتین.

هاوینەگەشتەکەمان لە جاددەی بەند و لە باغێکی خۆشدا بوو. قوتابیی شارەکانی دیکەی سەر بە پارێزگای ورمێش تێیدا بەشدار بوون. پاش ئەوەی گەیشتینێ و بەرپرسی هاوینەگەیشتەکەیان پێ ناساندین، خێوەتێکیان بۆ ئەو چوار کەسەمان تەرخان کرد. بەیانیان سەعات حەوتی بەیانی کەڕەنای سەحەری و بەخەبەرهاتن لێ دەدرا. لە ماوەی سەعاتێکدا دەبوو دەر و ژووری

خێوەتەکەمان گسک بدەین، قاپ و قاچاغ بشۆین و دەست و دەموچاومان بشـــۆین و خۆ ئامادە بکەین. ڕێک ســـەعات هەشـت شـەیپووری ئالاهەڵکردن لێ دەدرا. هەموومان لەبەر ئالاکە بە ڕیز دەوێستاین و یەکێک لە پێشەنگەکان، لەسەرخۆ پەتی ئالاکەی ڕادەکێشا و ئالا نەرم نەرم دەچووە سەرێ و لەو حاڵەدا لەگەڵ سلاوی پێشەنگانەدا سێ پەنجەی دەستی ڕاســتمـان بە لای برۆمـانەوە دەنـا. پـاش ڕێوڕەســـمی ئالاهەڵکردنێ، وەرزشمان دەکرد ئینجا بەرچاییمان دەخوارد و ئیتر بەو جۆرە ڕێوڕەســـمەکە تا ســـەعات شـــەشـــەی دوانیوەڕۆ بە ڕێکوپێکی هەتا هێنانەخوارەوەی ئالا بەردەوام دەبوو.

شـــەوانەش لە خێوەتەکاندا بەرنامەی تەفریحی هەبوو. گەشـــتەکەمان لە کۆتایی مانگی پووشـــپەڕدا تەواو بوو و دوایین ڕۆژەکە بە ئوتوبووس بردیـانین بۆ بەنـدەری گوڵمانخانەی دەم گۆلی ورمێ. ئێمە لە گۆلی ورمێدا مەلەمان کرد. ســـەیر ئەوە بوو لە ئاوەکەدا نوقم نەدەبووین، چونکە خوێی زۆر بوو و ئاوەکە قورس بوو و لەکاتی مەلەکردنێدا وەســـەر ئاوەکە دەکەوتین. جا چونکە ئاوەکە زۆر ســـوێر بوو، هـارویێمـان لەگەڵ خۆمـان بردبوو، بۆ ئەوەی ئەگەر ئاوەکە وەچاو و لووت و دەممـان کەوت، خێرا بە هـارویێ بیســـڕینەوە و ســـوێرییەکەی نەهێڵین. پاش مەلەکردنەکە، ڕێوڕەسمی مالاوایی بوو و مالاواییمان لەو کەسانە کرد وا تازە لەگەڵیان ئاشنا ببووین.

یەکێک لە باشـییەکانی ئەو هاوینەگەشـتە، دۆسـتایەتیی نێوان قوتابییانی شـارەکان بوو و، لەگەڵ ئەوەشـدا ڕاهێنانی

منداڵەکـان بە ڕێکوپێکی و ڕەچـاوکردنی پـاکوخـاوێنی. ئینجا منداڵەکانی فێر دەکرد ئەگەر لە بنەمـاڵەی خۆیـان دابڕان بتوانن بەخۆیـان ڕا بگەن و کـاروبـاری خۆیـان جێبەجێ بکەن.

دیتنی شـــــاری ورمێ و هـــاتوچوونی پەیتوون و ئەسکەلەی گوڵمانخانە و مەلەکردن لە ئاوی گۆلی ورمێدا گەلێ بیرەوەریی شـــیرین و لەبیرنەکراویان لەگەڵ خۆ هێنا. جگە لە هەموو ئەو شـتانە و لایەنی خۆشـڕابواردن و شادیهێنی مەسەلەکە، شتێکی کە لەڕادەبەدەر بۆ ژیانی من بەســـــوود و کاریگەر بوو، بانگهێشـــتکرانم بوو بۆ بەشـــداربوون لە پەیمانگەی مامۆســـتایان و درێژەدان بە خوێندنم لەوێدا. ئەو شـــتەی کە هەر بە خەیاڵیشـــمدا نەدەهـــات و نیعمەتێکی گەورە بوو. ئیتر بە ورە و دەروونێکی تژی لە خۆشی و هیواوە هاتمەوە نێو ئامێزی بنەمـاڵەکەم و خەمی دوورییە چـاوەڕواننەکراوەکەم لە دڵی دایکم ڕەواندەوە. ئینجا مزگێنیشـم بە دایکم و بابم دا کە هەل و دەرەتانی درێژەدانی خوێندنم بۆ ڕەخســـاوە. بابم بە ڕواڵەت دڵخۆش بوو. بەڵام دایکم خەمێکی قورس دایگرت. ئەو دەیدی کە تـاقـانە کوڕەکەی بەو زوانە لێی دادەبڕێ. دایکە حەقی بوو، چونکە بەپێی بیرکردنەوەی ئەو ســـەردەم و بە گوێرەی ئەوەش کە ئیتر ئەوان تەمەنیان هەڵکشـابوو، تاقە شـتێکی بۆ دایکم گرینگ بوو، من بووم. هەموو دنیـا لایەک و بەتەنێ من لایەک. کە بیری لەوە دەکردەوە من لە شـــارێکی غەریب و بێکەس

دەژیم، خەمێکی گران و تاقەتپڕووکێن دایدەگرت. گوتم دایە ورمێ ئەوەتا چەند سەعاتێک لە مەهاباد دوورە. هیچ بۆ نیگەرانی نابێ. خەرجی خوێندنیشم لەسەر ئەوانە. لەگەڵ ئاواڵەکانم لە شوێنێکدا دەژیم. ئاگامان لە یەکتر دەبێ. کوڕەکەی میرزا عەولای شیرازییشم لەگەڵە. سەمەدی خانمی دایکی زۆر خۆشحاڵ بووە بەوە. دایکم دیار بوو تۆزێک ئۆخژنی بەدڵیدا هاتەوە و هیچی نەگوت.

دایە گیان، هیوادارم لەسەر ئەو خەم و پەژارەیەی دەستی ڕۆژگار بە ملی تۆی میهرەبان و فیداکاریدا هێنا، گەردنمت ئازاد کردبێ. هەر جارێکی شیعرەکەی "دڵی دایک"ـی ئیرەج میرزا دەخوێنمەوە (من ئێستاش زۆر جاران ئەو شیعرانە لەبەرخۆمەوە دەڵێمەوە) دۆخی دایکمم بیر دەکەوێتەوە و خەم دڵم دەلەرزێنێ. بەڵام خۆ لاوێتیی ئەو شتانەی بەگوێدا ناچێ.

خوێندن لە پەیمانگەی مامۆستایان

چەند ڕۆژێک پێش تەوابوونی مانگی خەرمانان لەگەڵ ئاغای هاشمی شیرازی چووینە ورمێ و پاش ناونووسین لە پەیمانگەی مامۆستایان، بە فەرمی لە سەرەتای مانگی ڕەزبەرەوە چوومە پۆل و ملم لە خوێندن ناز هەر قوتابییەی مانگێ هەشت تمەنیان یارمەتیی خوێندن دەدایێ. بابیشم ڕایسپاردبوو، مانگێ پێنج تمەن لە ئاغای حاجی مستەفا جەفایی بازرگانی مەهابادی وەرگرم، کە لە بازاڕی تووتنفرۆشانی ورمێ توجارەتخانەی هەبوو. بەو جۆرە، مانگێ سێزدە تمەنم وەردەگرت.

من و ئاغای هاشمی شیرازی و ڕەسووڵ میکاییلی پێکەوە ماڵێکی سەربەخۆمان لە سەرەتای بازاڕ گرت، مانگێ بە شەش تمەن. لە کەلوپەلیش جگە لە چەند پەتۆ و پەڕەمێزێک و قۆرییەک و چەند ئیستیکان و قاپ و کەوچکمان نەبوو، کە لە بازاڕێ کڕیبوومان. نیوەڕۆیان کە لە پەیمانگا دەهاتمەوە، چونکە کاتی چێشتلێنانمان نەبوو، سێ دیزەمان لە قاوەخانەکەی سەری کۆڵانێ دەکڕی و دەمانبردنەوە ماڵێ. خوێندنەکەمان زۆر بەباشی دەچووە پێشێ. من و ئاغای شیرازی چونکە زۆرمان حەز لە تۆپێن بوو، لە دەستەی تۆپێنی پەیمانگادا ناومان نووسی و لە چەند کێبەرکێشدا بەشداریمان کرد. من بەرگریی ڕاست و شیرازی چەپ بوو، جا چونکە

هەردووکمان کورتەبالاّ بووین، ســـەیرکەر هاواریان دەکرد، بچکۆلانە لێی بدە.

پاش نیوەڕۆیانیش دوای دەرســـــخوێندن و تەکلیفەکانی قوتابخانە، پێکەوە دەچووینە قاوەخانەی شـــێخ لە شـــەقامی پالەوی. ئەوێ شــــوێنی کۆبوونەوەی هاوولاّتییەکان بوو و جا چونکە چەند هۆدەشی بۆ کرێ هەبوو، زۆر جاران لەوێ دەمانتوانی خەڵکی لای خۆمان ببینین و ئینجا چێژ لە چای بەتام و تۆخی شێخ وەرگرین. جاری واش بوو، شیوەکەمان کە هێلکەوڕۆنێک بوو، هەر لەوێ دەخوارد. ڕۆژانی پشووش دەچووینە دەم چۆمی بەتایبەتی کاتی گەیشـتنی توەسـپیی دەم چۆمەکە، کە پێیـان دەگوت تۆتغ واتە بـاغەتوو، گەلێک خۆش بوو. ســـــینییەک توو بە دۆوە بایی قرانێک بوو. هەم ســـەیرانگەی خەڵکی بوو، هەم شـــوێنێک بۆ خواردنی تووی شـــیرین و بەتام. شـــــەوانی هەینییش دەچووینە ســـــینەما، ئەودەمی لە مەهابادێ سینەما نەبوو. نیوەڕۆیانی جومەعەش دەچووینە کەبابخـانە، نەفەرێک کەبـاب بە دۆی ســـــارد و زەردێنەی هێلکەوە بە سێ شـایی، واتە سێ پەناباد بوو. بە کوردی بە دە شـــایی دەڵێن پەناباتێک و بە چوار شـــاییان دەگوت یەک عەباسـی. قرانێک بیسـت شـایی بوو و تمەنێک دە قران.

دووەم ســـالّی پەیمانگەم، چونکە بە ڕاســـتی چێشـــتلێنان زۆر ئەســـتەم بوو، لەو ڕووەوە تووشـی زەحمەت بووم. من لەگەڵ ئاغای هاشـــــمی خەلیلزادە چووینە ماڵی خاتوونێکی بەڕێز لە بنەمـاڵەی ســـــەوڵەت، مـانگێ بە نۆ تمەن. نـاوی خانماغا بوو. خخانماغا باری ژیانیان لەبار و باش بوو.

خانمێکی بێوەژن بوو، چل چلوپێنج ســـاڵێک تەمەنی بوو، دوو کوڕی هەبوو، یەکێکیان لە تاران لە کۆلێژی شارەوانی دەرســــی دەخوێند و ئەوی دیکەی بەناوی فەیرووز دە ساڵانە بوو و لەگەڵ خۆی دەژیا. خانووەکی هەبوو، سێ حەوشــــەی تووناوتوون، حەوز و ئـاوێکی زۆر کە بە حەوشـــەکاندا دەڕۆیشـــت. حەوشـــەکەی ناوەڕاســـت داروباری هەبوو و زۆر خۆش بوو. ئەو ماڵە لە گەڕەکی کۆمۆر مەیدانی واتە مەیدانی ڕەژوو هەڵکەوتبوو. خانم پێویســـتی بە پـارە نەبوو، بەڵام هەر بۆ ئەوەی کوڕە چکۆلەکەی بەتەنێ نەبێ، ئێمەشی قبووڵ کردبوو. چەندی بڵێی ژنێکی پاکوخاوێن و زۆریش ئیماندار بوو. ســـەری چووبـایە نوێژی نەدەچوو و چەنـدی بڵێی لەگەڵ ئێمەش میهرەبـان و خوڵقخۆش بوو. خواردنی زۆر خۆشـــی دروست دەکرد. ئەوەندەی ڕۆن لە هێلکەوڕۆنەکە دەکرد، کە وەکوو گۆشتاو نانمان تێ دەگوشی. من بە پێچەوانەی برادەرەکەم، هەرگیز ئیرادم لێ نەدەگرت و چیی لەپێش دانابایەم بە تاســـەوە دەمخوارد هەر بۆیە زۆر کەیفی بە من دەهـات. بـابیشـــم لە مەهـابـادەوە جـاروبـار تووتنی دەنـارد. چونکە خـانمـاغـا جگەرەکێش بوو، ئەو بۆخۆی جگەرەکـانی دەپێچـاوە. جـاروبـار منیش یـارمەتیم دەدا. نێرگەلەیەکی زۆر جوانیشـــی هەبوو. لە دەم حەوزەکە دادەنیشـــــت و بە حەزەوە قوڵتەقوڵتی لە نێرگەلە دێنـا. باغێکیشـــی لە شـــاری هەبوو. هاوینان دەچووە ئەوێ و زۆربەی کات پێویستییەکانی زستانێی دابین دەکرد. مێوژ

و گوێز و گۆشتی قاورمه و ماستی تۆراغ و کەنگروماست و شیرینیی باسوخ و نانێکی زۆری دەکرد و لەسەر تەختەکە دایدەنان یان بە میچەکەیەوە هەڵدەواسین. ئەوە ئەو شتانە بوون کە لەماڵەوە هەیبوون. جا من شیرینییەکەم زۆر پێخۆش بوو.

ئەو دۆشاوەش کە لە ترێی باخەکەی خۆی دەیگرت زۆر خۆش و بەتام بوو. نانی ئێوارەمان زۆربەی کات ماست و دۆ بوو، یان شیر برنج بە دۆشاو. بەو حاڵەشەوە لەوپەڕی بێخەم و خەیاڵیدا زۆر بە دەست فەیرووزی کوڕیەوە ناڕەحەت بوو. فەیرووز منداڵێکی شەڕانی و دەرسنەخوێن بوو. زۆربەی کات نەدەچۆوە قوتابخانە. بەیانیان دەستی دەدا جانتای کتێبەکانی و بە ڕواڵەت دەچووە قوتابخانە، بەڵام حەفتەیەک دواتر هەواڵیان دێنا کە ئەو حەفتەیە هەر نەچووەتەوە قوتابخانە. دایکی دەیبردە ژێرزەمینێ، تا دەبزووت لێی دەدا. بەڵام بێ فایدە بوو، هەر بە گوێشیدا نەدەچوو. بە تێهەڵدانێ ڕاهاتبوو. جگە لەوەش، ئەو دایکێکی دلۆڤان بوو. خودا بە کەرەم و گەورەیی خۆی، ئەو خاتوونە دڵ و دەروونپاک و ئیماندارە بخاتە بەر تیشکی ڕەحمەتی خۆی. من لە ژیانمدا هەر بە چاکە یادم کردووەتەوە.

مەرگی دایک

سەرەتای زستانێ بابم هەواڵی نارد کە دایکم نەخۆشە و زوو بچمەوە مەهاباد. ئیزنم لە ئاغای نازمیی بەرپرسی پەیمانگە وەرگرت و خانماغاشم ئاگادار کردەوە. دەمودەست بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوت. کە گەیشتمەوە ماڵێ، دایکم بەجێوبان کەوتبوو و خوشکیشم لە ژوور سەری بوو.

دایکم هەر ئێســـــک و پرووســـــکی لێ ماوەتەوە. گوتی، ڕەحمـان چـاکت کرد هـاتیەوە. دایکمم لە بـاوەش کرد، ڕوومەتە زەرد و وشـــــکهەڵاتووەکـانیم مـاچ کرد. تـاڵی ڕەشـی لە سـەریدا نەمابوو. کە چاوی بە من کەوت، تین و گوڕێکی بەبەردا هاتەوە. بە خوشکمی گوت، هەڵیستێنێ. داینیشاند، لەو دەمەوە تۆزێک باشتر بوو. حەفتەیەک لای دایکم مامەوە.

دایکم بـاشـــتر ببوو. ئەویش و خەڵکەکەی دیکەش پێداگر بوون بچمەوە ورمێ، چونکە ئەگەر بەفر کەوتبا، ســــەفەر ئەســـــتەم دەبوو و جاری وابوو ڕێیەکە تەواو دەبەسـترا. ناچار چوومەوە ورمێ، بەڵام بە ڕاستی وەک دەیانگوت لەگەڵ یەکەم بەفری زســـتانێ ئیتر ئاگام لە دایکم بڕا. ئاخری چەند ڕۆژێک پێش جێژن چووم هێندێ دیاریم کڕی و لەگەڵ یەکەم وەســـــیلە خۆم گەیاندەوە مەهاباد. کە گەیشتمە گەراج، بەوپەڕی سەرسووڕمانەوە کـاک موتەلیبی میکـاییلیی زاوامم لەوێ دی. پـاش چاکوخۆشـــــی، گوتی با بچینە مـاڵی ئەوان. گوتم دەبێ بڕۆمەوە مـاڵێ. ئەی دایکم چۆنە؟ هیچ ئـاگـات لێیەتی؟ گوتی بەڵێ هەموان لە مـــاڵی ئێمەن. وەڕێ کەوتین. جانتایەکی بچووکیشم پێ بوو. ماڵەکەی وی لە گەڕەکەی حاجی حەسـەن لە تەنیشت بازاڕ بوو. کە گەیشـتینەوە و وەژوور کەوتین، هەر خوشـکم منی دی، خۆی پێ نەگیرا لە بانگی دا و بە گریانەوە باوەشـی پێدا کردم. ئیدی زانم دایکم مردووە و بۆ وی دەگری. خۆمم پێ نەگیرا، بە

کوڵ گریام. ببووە قیامەتێک. خوشکم و منداڵەکانی، هەموومان وێکڕا دەگریاین. گوتم خوشکێ بۆچی ئاگادارتان نەکردمەوە؟ گوتی بابم نەیهێشت. جا ئاگاداریشیان کردبامەوە فایدەی چی؟ چ دەکرا؟ دایکم زۆر نەخۆش بوو و دیار بوو ناژی. هیچمان لەدەست نەدەهات. بابیشم هاتە ماڵی خوشکم. نازانم شەرحی ئەو خەمە بێبڕانەوەیە چۆن بنووسم. ئەوێ ڕۆژێ نەمتوانی دەم لە هیچ بدەم. بۆ سبەینێ کە یەکەم ڕۆژی نەورۆزی ساڵی ۱۳۲۰ بوو، بە دڵێکی پڕ لە خەم و پەژارەوە لەگەڵ خوشکم چوومە سەر قەبران. خۆم بەسەر گڵکۆی دایکمدا دا و چەندی توانیم گریام و گڵی گڵکۆیم ماچ کرد و بۆنم پێوە کرد.

بە تکای خوشکم هەستام و چووینەوە ماڵی وی. ڕۆژی جێژن و خۆشی بوو، بەڵام بۆ ئێمە ڕۆژی ماتەم و تازیەباری. تا سێزدەبەدەر لە مەهاباد مامەوە، بەڵام هەموو ڕۆژێ دەچوومە سەر قەبری دایکم. لەو سێزدە ڕۆژەدا نەیانهێشت بچمەوە ئەو ماڵە بچکۆلانەیەی دایکم لەوێدا گیانی سپاردبوو. ئاخری پاش سێزدە ڕۆژ، بە کۆڵێک خەم و پەژارەوە گەڕامەوە ورمێ. کە چوومە سەر پۆل، هاوپۆلییەکانم سەریان سووڕ ما. لەو ماوە کورتەدا زۆر لەڕ و لاواز ببووم. ساڵی خوێندنەکەم سەرەڕای هەموو ژان و ناخۆشی و خەمێکی کە لەگەڵ خۆی هێنا، تەواو بوو و لەگەڵ تەواوبوونی تاقیکردنەوەکانی کۆتایی ساڵ، هاتمەوە مەهاباد.

گوندی گڵۆڵان

بــابم چونکە دەیزانی کە پــاش مەرگی دایکم، ئەو هـاوینەم لە مەهـابـادێ خۆش بۆ نـاگوزەرێ، بۆیە لەگەڵ کـاکەڵلاغـا، کە خـاوەنی چەنـد گونـدێکی مەحـاڵی گەورک بوو، قسەی کردبوو و ڕێک کەوتبوون، وەختێک هاتمەوە مەهــابــادێ، بچمە گڵۆڵانێ، لەوێ هەم بگەڕێم و هەم بە منداڵەکانی کاکەڵلاغا و خزمانی بخوێنم. بەشـکم بە دوور کەوتنەوە لە شــاری خەم و خەفەتی مەرگی دایکمم لەبیر بچێتەوە. هەر بۆیە چەند ڕۆژێک پاش ئەوەی هاتبوومەوە مەهاباد لەگەڵ نۆکەرێکی کاکەڵلاغا بەرەو گوندی گۆرین وەڕێ کەوتم. بۆخۆشـــم ئەو ســـەفەرەم زۆر پێ خۆش بوو. ســـەرەڕای ئەوەی گوندەکە زۆر لە شـــاری دوور نەبوو، بەڵام بە پێی ئەوە ڕێیەکە، ڕێی مالآت و ناخۆش بوون بەیانی بە ئەسپ وەڕێ کەوتین، عەسرێ گەیشتنێ. هێندێ کتێبیشم لەگەڵە خۆم بردبوو.

هەوای کوێســتان و کتێبخوێندنەوە و ئەسـپ سـواری خەمڕەوێنێکی بـاش دەبوون. لەبەر هەیوانی دیوەخـانێ، کـاکەڵلاغـا و چەنـد پیـاو و کوڕ ڕاوەســـتـابوون. کە لە ئەســـپەکە دابەزیم، کـــاکەڵلاغـــا بەرەوپیرم هـــات و دەســـتوموشـــتاقی لەگەڵ کردم. لەگەڵ ئەوانی دیکەش دەستوموشتاقم کرد. دوو کوڕیژگەی کاکەڵلاغا، یەکێکیان ناوی حەسـەن و ئەوی دی ڕەحان بوو. پێکەوە لە بێلایێ دانیشـتین. دەمودەسـت چایان هێنا. لە پێشـمانەوە تا چاو هەتەری دەکرد دەر و دەشـت بوو. پاش قسـە و باسێکی

زۆر، وا دانرا لە بەیانییەوە دەرس بە منداڵەکان بڵێمەوە. هۆدەی سەر دیوەخانێمان کە چۆل بوو، کردە پۆل.

بەرنامەی کارەکەشم وا دارشت، کە دەرسەکان تا نیوەڕۆ تەواو بن. بۆ ئەوەی دوانیوەڕۆیان دەرفەتێک بێ بۆ پشووودان و خوێندنەوە و ئەگەر هەڵیش کەوت، گەڕان و ئەسپسواری. خواردنیشیان لە ئەندەروونێوە بۆ دێناین، جاروبار بە سواری بەو دەشتەدا دەگەڕاین و دەچووینە گوندەکانی دەوروبەریش. باغی میوە و بێستان و شت هیچ لەگۆڕێ نەبوو. وەرزێڕ ژیانێکی مەمرە مەژییان هەبوو.

منداڵ ڕووت و قووت و ژن بە جلوبەرگی شڕ و کۆنەوە بەردەوام خەریکی مریشک و جووچکە بەخێوکردنێ بوون. لە تەواوی ئەو مەحاڵەدا دەرمانگەیەکی تێدا نەبوو. ئەگەر یەکێک نەخۆش دەکەوت، دەبوو بە هەزار زەحمەت بیگەیەننە شاری. هیچ جۆرە میوەیەکیش دەست نەدەکەوت. جاری وابوو چەرچی بە سواری وڵاغ چەند تێڕ و توورەگەیەکیان کاڵەک و شوووتیی خراپ دێنایە ئاوایی و بە گەنم و جۆ و مریش و کەڵەشێریان دەگۆڕییەوە. ئێمە شەوانە لەگەڵ حەسەن و ڕەحمان لە دیوەخانێ دەنوستین. زۆربەی جاران هەقایەتبێژیش دەهات، تا منداڵ خەویان لێ دەکەوت، هەقایەتیان بۆ دەگێڕانەوە. بە ڕۆژ زۆر گەرم بوو و هیچ کەرەستەیەکی فێنککەرەوەش نەبوو. لە هەمووش خراپتر ئەوە بوو حەمامیش نەبوو بۆ ئەوەی خۆمان بشۆین. ناچار لە حەوزی مزگەوتێ بە سابوون خۆمان دەشوشت و جلی ژێرەوەمان بە سابوونێ دەشوشت. جلوبەرگ بۆنی ئارەقەیان لێ دەهات. خۆشترین ڕابواردنی ئێمە، سەیران و

سواری بوو، که ئەویش زۆر زوو لێی وەڕەز بووم. ڕۆژی هاوینیش خۆ نابڕێنەوە. ئەو چەند کتێبەی لەگەڵ خۆمم بردبوون و خوێندبوومنەوە و کتێبی دیکەشی لێ نەبوو. چەند سەعات دەرسگوتنەوەی ڕۆژانەش کە تەواو دەبوو، نە شوێنێک هەبوو بچین و نە جێیەک بۆ سەیران و نە کەسێک کە بکرێ دوو قسەی لەگەڵ بکەین وەرزێڕ دەچوونە دەشتێ. ژنەکانیان لە کۆلیتە قوڕینەکاندا خەریکی کاروباری ماڵێ و بەخێوکردنی منداڵە ڕەشوڕووت و کز و لاوازەکانیان بوون. بە ڕاستی ژیانی بێ ئامانج، هەر کوێرەوەرییە.

خەرمانان بوو. جووتیار بۆ فرۆشتنی بەروبووی خۆیان، کڕینی کەلوپەلی پێویست دەچوونە شارەکانی مەهاباد و بۆکان و هەواڵی ناخۆش و تاڵیان دێناوە. دەیانگوت گۆیا ڕووس هێرشیان کردووە و بەو زوانە دەگەنە ئێرەش. خەڵک ترسیان ڕێ نیشتبوون. پیرەپیاوان کە بیرەوەریی خۆشیان لە جەنگی نێودەوڵەتیی یەکەم نەبوو، گەلێ چیرۆکی تاڵ و سامناکیان لە کوشتارەکەیان دەگێڕاوە. مامی کاکەڵلاغا کە پیرەپیاوێکی پەککەوتە بوو و چەند وشەیەکی ڕووسیشی دەزانی، دەیگوت: پەنا بەخوا ئەگەر ئەو بێدینانە پێیان بگاتە ئێرە، ڕەشەکوژمان دەکەن.

چەند ڕۆژ پاش ئەو هەواڵانە، چەند فڕۆکەیەک هاتنە سەر گڵۆلان. کۆمەڵێک کاغەزیان بەردانەوە. جووتیار چەند دانەیەکیان کۆ کردەوە و هێنایانە لای ئێمە. هەموان

له من کۆ ببوونه‌وه و ده‌یانویست بزانن چ باسه‌؟ ڕاگه‌یه‌نراوێک بوو، له‌لایه‌ن سوپای سۆڤیه‌ته‌وه، ده‌یگوت: سوپای یه‌کیه‌تیی سۆڤیه‌ت بۆ ده‌رپه‌ڕاندنی سیخوڕه ئه‌ڵمانییه‌کان و پووچه‌ڵکردنه‌وه‌ی تابووری پێنجه‌م سنووریان بڕیوه و هاتوونه‌ته ئێران. هیچ مه‌ترسییه‌ک له‌سه‌ر خه‌ڵکه‌که نابێ و کاریان به خه‌ڵکی نه‌داوه. سه‌ره‌ڕای ئه‌وه‌ی جووتیاران هیچ له‌و شتانه نه‌ده‌گه‌یشتن، به‌ڵام هێور ببوونه‌وه. ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌وان گرینگ بوو، تێرکردنی زگی ژن و منداڵه‌که‌یان بوو. ئه‌و هه‌واڵانه نه دڵخۆشی ده‌کردن و نه خه‌مبار. چه‌ند ڕۆژ دواتر هه‌واڵ هات که شاری مه‌هابادیان بۆمباران کردووه و کۆمه‌ڵێک که‌س کوژراون. سه‌رم سووڕ ما، مه‌گه‌ر له ڕاگه‌یاندنه‌کانیاندا نه‌یانگوتووه کاریان به خه‌ڵک نییه‌؟ ئه‌ی بۆمبارانی شاری یانی چی؟ زۆر نیگه‌رانی بابم بووم. هه‌تا نامه‌یه‌کیم بۆ هات و تێیدا گوتبووی من باشم و وا زوو مه‌یه‌وه شاری. ژه‌نده‌رمه هه‌موو بنکه‌کانیان چۆل کردبوو. گوند و ڕێگه‌وبان ئه‌منیه‌تیان نه‌مابوو. هاتوچۆ زۆر به ده‌گمه‌ن هه‌بوو. شه‌وانه کاکه‌ڵڵاغا لای ئێمه ده‌نوست و نه‌ده‌چۆوه ئه‌نده‌روون. نۆکه‌ر و پارێزه‌ری دیوه‌خان و ئه‌نده‌روونیشی زیاد کردبوو. هه‌موو ڕۆژێ هه‌واڵی ناخۆش له ده‌وروبه‌ره‌وه ده‌هات. هه‌ژاریی خه‌ڵکیش ، ئه‌وه‌نده‌ی دیکه بازاڕی دزی و تاڵن و بڕۆ و خه‌ڵک ڕووتکردنی له ڕێگایان گه‌رم و خۆشتر کردبوو. به ده‌ردی ده‌ڵێن "دز، له بازاڕی شێواو ده‌گه‌ڕێ"، ڕاست ئه‌وه بوو.

هاتنی حەمەڕەشید خان

لەو بارودۆخەدا دەیانگوت حەمەڕەشـــید خان لە ســـنووری عێراق پەڕیوەتەوە و بەرەو بانە دێ و لەو ڕۆژانەدا دەگاتە گلۆلان. دیار نییە بە چ نیەتێک دێ. هێندێ دەیانگوت بەتەمایە لەگەڵ هێزی دەوڵەت بەشـــەڕ بێ و لە بانە حوکمەت بکا. هێندیکیش پێیان وابوو ئینگلیزان ناردوویانەتە ئەم ناوچەیە، بۆ ئەوەی نەهێڵێ ڕووســـەکان بگەنە ئەم مەڵبەندە. من لەو ســـەروبەندەدا پرچم زۆر درێژ ببوو. خۆ گوندیش دەللاکی لێ نەبوو ســـەرم کورت بکەمەوە. جووتیار دەیانگوت وا باشـــترە بیتاشم، نەکا پیاوەکانی حەمەڕەشید خان ئەزیەتم بکەن و پێیان وابێ پیاوی دەوڵەتم. منیش گوێم نەدەدا بەو قسانە، ئەوەندە نەبێ پێچ و کڵاوم لەسەر کرد، بۆ ئەوەی هەم ســـەرم داپۆشـــم و هەمیش بزانن کوردم. ئاخری حەمەڕەشید خان بە خۆی و لەشکرێکی چەکدارەوە هاتنە گلۆلان، کە دەیانگوت ســـێســـەد کەس دەبن. کاکەڵڵاغا و خزم و کەســـەکانی لە پێش دیوەخانێ ڕاوەســـتابوون و چاوەڕێی بوون. ڕەشید لە پێش سوارەکانییەوە دەهات.

تەپوتۆز وەســەر گوندەکە کشابوو. حەمەڕەشید خان لەپێش دیوەخانێ ڕاوەستا و کاکەڵڵاغا بە غاردان چوو لە دابەزینێ یارمەتیی دا و بەخێرهاتنی کرد و دەســـتی گوشی. هێندێ لە ســوارەکانیشی دابەزین. ڕەشید خان چەکمەی ملدرێژی لەپێدا بوون. یەکی کورتەباڵا بەڵام تا

بڵێی گورج و توندوتۆڵ دیار بوو. زیرەکی و چاوکراوەیی لە ڕوخسـارى دەبارى. لەگەڵ ژمارەیەک لە سـوارەکانی وەژوور کەوتن. نۆکەرەکـانی کـاکەڵلاغـا خێرا پیـاڵەی چـایـان لەپێش دانـان. بەڵام من چونکە لێیـان دوور بووم، گوێم لە قسـەوباسـیان نەدەبوو. بۆ فراوین میوانی کاکەڵلاغا بوون، هەتا ورگیان گوتی بەسـە، خواردیان، بەتایبەتی لە خواردنی ڕانەمریشکدا زۆر وەستا بوون.

ئاخری پاش نان و چا، سـوار بوون و وەک دەیانگوت بەرەو بـانە وەڕێ کەوتن. هـاتنی حەمەڕەشـید خـان بۆ گونـدەکە، وەکوو لافـاوێـک بوو، کە هەڵـدەسـتێ و زوو دەنیشـێتەوە. بەڵام کاولکارییەکی کە لەپاش خۆی بەجێی هێشـت، تالانی سـفرەی نان و برینج و گۆشـت و مریشـکی کاکەڵلاغا بوو. تەپوتۆزی ڕەشید خان لە دوورەوە دەبینرا و وردە وردە وەک تراویلکەیەک لە چاوان ون بوو.

هەڵبەت ئەو خۆڕانـان و عەشـیرەتبـازییـانە جگە لە بەهێزکردنی گیانی عەشایەری و نەهێشتنی تەناهی و ئارامی و تـالانچیەتی هیچ بەرهەمێکی نەبوو. دواتر هەر نەمزانی حەمەڕەشـید خان چیی کرد و چیی بەسـەر هات. ئەو دۆخە لەمێژە لەو ناوچانەدا هەر هەبووە. هەر لەگەڵ لاوازبوون و نەمانی دەسـەڵاتی دەوڵەت و حوکمەت، کەسـانێک بە ناوی خزمەتی خەڵک و دروسـتکردنی کەشـوهەوایەکی سـیاسـیی لەبار و باش، بەڵام تەنیا بە مەبەستی تالان و بڕۆ و بشێوی نـانەوە، کۆمەڵێـک خەڵکیـان لە خۆ کۆ کردووەتەوە. هەر ئەوانەش ڕوخسـاری کۆمەڵایەتیی کوردانیان لەبەر چاوی خەڵک ڕەش کردووە. بێخەبەر لەوەی حەمەڕەشـید خانەکان

دێن و دەڕۆن و هیچ کاریگەرییەکی ئەرێنی و باشیان لێ نامێنێتەوە. جگە لەوەش، هیچ نەیاندەزانی کە سەردەمی خانخانی بەسەرچووە.

کەوتنی سەربازگەکان

پاش مەسەلەی حەمەڕەشید خان، ڕۆژێکیان خەبەریان هێنا، کە شەوێ دز تەویلەی کاکەڵلاغایان بڕیوە و ٩ سەر ئەسپیان بردووە. دیار بوو ئەوە بە یەک کەس ناکرێ، بەڵکو کاری چەند کەسی چەکدارە. کاکەڵلاغا نۆکەرەکانی خۆی ناردە گوندەکانی دەوروبەر، بەشکم شوێنی دزەکان هەڵگرن. پاش چەند ڕۆژ گەڕان، هەواڵیان هێنا کە دزەکان لە ئێران دەرچوون و چوونەتە ئێراقێ.

لەو دەمەدا هەواڵ هات کە بنکەی سەربازیی سەردەشت گیراوە و کەوتووەتە دەست خەڵکی و هەرچی چەک و تەقەمەنییە تالان کراوە. ئەفسەر و دەرەجەدارەکان توانیویانە جلەکانیان بگۆڕن و خۆیان قوتار بکەن. خەڵکی گوندی گلۆلانیش هێندێ تفەنگ و لەگەڵیاندا تیربارێکیشیان هێنابوو. تیربارەکەیان لە هەیوانی دیوەخانێ دابەستبوو، ڕۆژانە تەقەیان پێ دەکرد و نیشانەیان دەشکاند. بە دەردی کوردە، گولله و بارووتی بایزاغایە و تەق لە کەندالێ. دۆخێکی ناخۆش بەسەردا هاتبوو، ئیتر من تەواو وەڕەز ببووم و دەمویست هەرچۆنێک بێ بچمەوە مەهاباد. لەگەڵ کاکەڵلاغا باسم کرد. سەرەڕای ئەوەی ڕازی نەبوو و ڕێیەکان پڕ مەترسی بوون، ڕۆژی ٢٤ی خەرمانان لەگەڵ نۆکەرێکی کاکەڵلاغا گەڕامەوە شاری. قەول وابوو بۆ ئەو ماوەیەی دەرسم گوتبۆوە، پەنجا تمەن و دوو تەنەکەم ڕۆن بدەنێ. بەڵام لەو بارودۆخەدا من بە دەستبەتاڵی هاتبوومەوە. کە

گەیشتمەوە ماڵێ، دەروجیران گوتیان بابت تووتنی بردووەتە شاری خۆێ، لەوێ بیفرۆشێ. جوان دیار و بوو ڕواڵەتی شار تەواو گۆڕاوە.

خەڵکی چەکدار دەهاتن و دەچوون. دامودەزگای میری بەشی زۆریان داخرابوون و سەربازگەی مەهابادیش بە مەرەدی سەربازگەی سەردەشتێ چووبوو، چەک و تەقەمەنییەکەی کەوتبووە دەست خەڵکی بەتایبەتی عەشایری دەوری مەهاباد. لە هێزەکانی میری هێشتا شارەوانی مابوو. بەڵام دەسەڵاتی نەمابوو. جاروبار بۆ شتێکی پێویست ئەویش بەبێ چەک دەهاتنە دەرێ.

دەنگۆ داکەوتبوو کە عەشایری دەوروبەر دەیانەوێ پەلاماری مەهاباد بدەن و تاڵانی بکەن. کڕین و فرۆشتنی چەک، بەتایبەتی بڕنۆی کورت کە دەسکردی چێکۆسلۆڤاکیا بوو، برەوی باشی بوو. چەکی جۆراوجۆر ودەمانچەش دەست دەکەوت و هەر کەسە و بەپێی گیرفانی خۆی دەیکڕین.

بۆ پاراستنی شار لە تاڵانی عەشایری و پێشگرتن لە دزی، وا دانرا هەر شەوەی چەند کەسێک لە گەڕەکی خۆیان ئێشک بگرن. بشێوی و نائەمینی گەیشتبووە ئاستێک، کە هیچ کەس لە گیان و ماڵی خۆی ئەمین و دڵنیا نەبوو. کۆنەقین هەڵسوونیان هێنابۆوە و ئەمڕۆ تۆڵە دەستێنراوە. سەرەڕای ئەوەی نە یاسایەک هەبوو و نە دامەزراوەیەک بۆ پێشگرتن لە پێشێلکردنی یاسا، کەچی خەڵکەکە لە سایەی خواوە پێکەوە باش بوون و لە

ئاشـــتەواییدا دەژیان. شـــەڕ بە دەگمەن دەکرا. دەڵێن چەکی بەتـــاڵ دوو کەس لێی دەترســـــن. لەوانەیە لەبەر ئەوەی خەڵـک چەکـدار بوون، ئیتر نەیـانـدەوێرا تخوونی یەکتر بکەون.

بوومە بازرگان

ژیان گەمەی سەیری بە دەمەوە. هەتا چەند مانگ لەوەپێش بە ئاواتەوە بووم زووتر قوتابخانە بکرێنەوە و وەکوو مامۆستا دەست بەکار بم. کەچی ئێستا بێکار کەوتبوومەوە و ڕۆژانە زیاتر دەچوومە لای ئاغای "م" کە دووکانێکی لە سەرای شافیعی هەبوو.

ڕۆژێکیان بابی هاتە دووکان و گوتی لە عێراقێ قوماشیان هێناوە. ئەگەر کەسێکی دڵنیام لێ هەڵکەوێ، پێیدا دەیاندنێرمە ورمێ. بیستوومە لەوێ باش دەفرۆشرێن. ئەویش منی پێ ناساند. بابی قبووڵی کرد و منیش ڕازی بووم. ناردی لەماڵەوە قوماشەکانیان هێنا. ٥٠ تۆپ کریپی دوشین و ٥٠ تۆپ کریپی ساتین و بیست و دوو دەستە دەسرەی حەیری گیرفان. هەر تۆپێک کریپی بە ٣٦ تمەن و هەر دەستەیەک دەسرەی بە ٢٠ تمەن دانا و گوتی ئەو شتومەکانە ئەگەر لەوەت گرانتر فرۆشتن، پاش گێڕانەوەی خەرجی هاتوچۆیەکەت، ئەوی دیکەی بەش دەکەین. قوماشەکانمان پێچاوە و ناردمانە گەراج. ئینجا دوو کەسی دیکەش کە دووکانێکیان بە تەنیشت دووکانەکەی ئاغای "م"ەوە هەبوو، ڕایانسپاردم لە ورمێ ساچمەیان بۆ بێنم و هەر قوتووەکی پەنجا دانەیی بیست تمەنی پێ بدەم. نیو سەعات دواتر بە ئوتووبووس لەگەڵ قوماشان بەرەو ورمێ وەڕێ کەوتم. سەعات چواری دوانیوەڕۆ گەیشتمە گەراجی ورمێ. دەمودەست قوماشەکانم بە کرێکارێک هەڵگرت و بردمنە

میوانخانەی ئازەربایجان لە شەقامی پالەوی، کە بە ڕێکەوت چەند دووکانێکی قوماشفرۆشیی لە تەنیشت بوو. هێشتا نەگەیشتبوومە ژووری میوانخانەکە، چەند قوماشفرۆشێک هاتن و پرسییان چیم پێیە بۆ فرۆشتن؟ گوتم کریپی دوشین و کریپی ساتین و دەسرەی گیرفان، بەڵام بەسەر یەکەوە دەیانفرۆشم. بوخچەمان کردنەوە. بە ڕاستی قوماشەکان جوان بوون. گوتم تۆپی کریپ بە پەنجا تمەن و دوو دەستە دەسرە بە سی تمەن. کەمتری نادەم. بەزاز بەسەر یەکەوە لێیان کڕیم و بە نەقدی پووڵەکەیان دامێ. پووڵم لە دەسرەیەک نا و توند لە بن جلەکانمەوە لە نێوقەدمم بەست. لە پێشدا چوومە هۆڵی میوانخانەکە، بەڵام چایەکم خواردەوە و پشوویەکم دا و هاتمە دەرێ. هێشتا تاریک دانەهاتبوو. دەمویست نانێک بخۆم و بێمەوە میوانخانە.

بە شەقامی پالەویدا بەرەو فولکەی پارێزگاری دەچووم، کە ئەودەمی پێیان دەگوت فولکەی ئەیالەت. هێشتا نەگەیشتبوومە دەرمانخانەی توڕابی، یەکێک بانگی کردم. ئاوڕم داوە، لە دووکانێکی بچووکدا کاک موحسینی ئاغاجانی، هاوپۆلەکەی قۆناغی دواناوەندیم لە مەهاباد لەوێ دانیشتبوو. زۆر دڵخۆش بووم. یەکترمان لە باوەش گرت. ئەحواڵیم پرسی. گوتی، مانگێک دەبێ لە تەورێز هاتوومەوە، وازم لە کۆلێژی سەربازی هێنا و بە یارمەتیی دایکم و بابم کە لە ورمێ دەژین، ئەم خەڕازییە چکۆلەیەم کردووەتەوە. ئەودەمی لە مەهاباد بووم، دڵم بە خوشکە چکۆلەکەیەوە بوو. بنەماڵەیەکی نەجیب بوون. بابی سەروانی سوپا بوو. شەرمم کرد ئەحواڵی خوشکی بپرسم. ناچار پرسیم لەگەڵ

دایکت و بـابـت هەمووتـان پێکەوەن؟ گوتی بەڵێ بەڵام خوشـــکە گەورەکەم وەک دەزانی مێردی کرد بە ئاغای "م" و خوشـکە چکۆلەکەشـم ئەمسـاڵ مێردی کرد. ئێسـتا هەر خۆمم و دایکم و بـابم. بە خەفەتەوە گوتم ژیـان ئاوایە ئیتر. هەر ڕۆژە و یەکێکمـان لێ کەم دەبێتەوە تـا کەس نامێنێ. ژیان حیسـابی کۆ و کەمکردنەوەیە. لە منی پرسـی. گوتم منیش دەسـتم کردووە بە کاسـبی. هێندێ قوماشم هێنابوو دەمودەست فرۆشتم. دوایی گوتم ئەرێ موحسـین گیان نازانی لە کوێ سـاچمەی تاپڕم دەسـت دەکەوێ؟ گوتی چەندت دەوێ؟ گوتم چەندی هەڵسووڕێ. گوتی تـاکەی لێرەی؟ گوتم بەیـانی دەگەڕێمەوە. گوتی کەوابوو دوانیوەڕۆ سـەرێکم لێ هەڵێنە، پێم شـک دێ و چەندی هەبێ بۆتی دەکڕم. چەندی حەولی دا میوانی بم، سپاسم کرد و لێک هەڵبڕاین.

سـبەینێ سـەعات دە چوومە دووکانەکەی. چووبوو پەنجا قوتوو سـاچمەی کڕیبوو، یەکی بە هەشـت تمەن. پووڵی سـاچمەکانم دایە و زۆرم سـپاس کرد و گوتم لەمەودوا هەر جارێکی بێمەوە ورمێ، سـەرت لێ دەدەم. مـاڵاواییم لێ کرد و هـاتمەوە مەهـابـاد. سـبەینێکەی، قوتووی سـاچمەم یەکی بە بیسـت تمەن فرۆشـتنەوە. هەڵبەت بـابی برادەرەکەم حەقی بەسـەر قـازانجی سـاچمەکانەوە نەبوو. بەو جۆرە لە یەک دوو ڕۆژاندا زیاتر لە هەزار و سێسەد تمەنم قازانج کرد. دەمم شیرن بوو. لە لایەکەوە چاوەڕێ بووم دیسـان قوماش بێنن،

بەڵام خۆم ماتڵ نەکرد. دوو ڕۆژ دواتر دیســـــان بۆ کڕینی ساچمە چوومەوە ورمێ.

کاســـبییەکی پڕ دەهات و ئاســـانم دۆزیبۆوە. ســـەرتان نەیەشـێنم لە مانگێکدا ئەوە هێشـتا بابم نەهاتۆتەوە، ببوومە خاوەنی چوارهەزار تمەن. ئەوەم بە خەونیش نەدیتبوو.

وەختێک کە ئیتر لە ورمێ ســـاچمەم دەســـت نەکەوت، ڕووم کردە تەورێز. کاتێک بابم لە ســـەفەرێ هاتەوە و تووتنەکانی خۆی فرۆشـــت و وەزعی منی ئاوا دی، زۆر خۆشـــحاڵ بوو. چەند پارچە مافووری تەورێزمان بۆ ماڵێ کڕی. کەلوپەلمان گۆڕی. ئینجا بڕیاریشـــمان دا بچینە خانووەکی باشـــتر و لەبارتر. لای خۆم وام لێک دەداوە، ئەگەر ئاوا بچێتە پێشێ، زۆر نابا، دەوڵەمەند دەبم.

سروشتی مرۆڤ وایە، چەندی پتر پەیدا دەکا، چاوبرسیتر دەبێ. هەڵبەت وەزعی بازاڕ لەو بارودۆخ و بشـــێوییەدا کە هێزی بێگانەش لە ئێرانێدا بوون و جەنگ لە ئەورووپا جۆرێک بوو ڕۆژ بە ڕۆژ شـــت گرانتر دەبوو، بازرگان قازانجێکی زۆریان دەکرد. کەسانێک هەبوون کە دەمودەست لەپڕێک بوونە کوڕێک.

ڕۆژێکیان لە تەورێزێ، پەنجا کیسە شـەکرم کڕی، بەڵام هێشـــتا وەرمنەگرتبوون، گران بوو. تەنانەت بەبێ ئەوەی دەســـتیان لێ بدەم، هەزار تمەنم قازانج کرد. هەڵبەت یەک دوو جاریش شـــتومەکەکانم بەقووندا دەکەوتن و زوو نەدەفرۆشـــران. جاریکیان شـــەمچەم کڕی، بەڵام بە زەحمەتێکی زۆر پاش بیســـت ڕۆژان توانیم بە تووتنیان بگۆڕمەوە. تووتنەکەم بردە ورمێ و ماوەیەکی زۆریش

لەوێ عەلاف بووم، ناچار بە هێندێ زەرەر فرۆشــتمەوە. بەڵام لەسەر یەک، ئەو شتانە دەگمەن بوون.

بە یارمەتیی دەلاڵێکی کڕینی ملک و ماڵ، خانووەکەی ئاغای مەنگوڕیی بابی کاک ئەحمەد مەنگوڕیی هاوپۆلیم کە بەشــێکی ســـەربەخۆ و جیای هەبوو و دوو ژووری بڕێک گەورە و هـاڵێک و عەمبارێک بوو، بەکرێ گرت. وردە وردە دەســـتمان گەیشـــتبووە دەممان. باب و کوڕ هەردووکمان کاسبیمان دەکرد.

کە پێکەوە دەڕۆیشــتین، کەس نەیدەناســینەوە و پێیان وانەبوو باب و کوڕین. بابم ٢٠ ســـاڵ لە خۆم بەتەمەنتر بوو. ڕوخســارێکی گەش و ســوور و سـپی و تەڕپۆشـی هەبوو. ئەو هەلومەرجە لەبارانە وایـان کرد، وردە وردە هێندێ فکری بکەونە سەری، کە بۆتان دەگێڕمەوە.

دامەزران لە فەرهەنگ

زستانی ساڵی ۱۳۲۰ی هەتاوی بوو. بەفرێکی قورسیش کەوتبوو. خەڵک بەفریر سەربانێیان لە کۆڵانان کردبوو، بۆیە هاتوچۆ بە کۆڵاناندا ئەستەم ببوو. ماڵ بە کورسیی خەڵووز گەرم دەکران، دەگمەن ماڵێک سۆبەی هەبوو. کۆمپانیای نەوتیش ئەودەم لە تەنەکە"پیت"دا نەوتی دەفرۆشت. جا چونکە ئێمە کەسمان لەماڵەوە نەبوو و من و بابم هەردووکمان سەڵت بووین، بە ڕاستی گەرمکردنی ماڵێ زۆر ئەستەم بوو. ئینجا کورسییش عەیبێکی هەبوو، هەموو ژوورەکەی گەرمدا نەدێنا. دیارە لەبەر ئەو کێشانە بوو کە بابم بیری لەوە کردەوە یان ژنێک بۆخۆی بێنێ یان بۆ من. بەڵام زیاتر مشووری خۆی دەخوارد. منیش ڕازی بووم. بە ڕاستی پێویستیش بوو ژنێک لە ماڵێ هەبێ، هەم چێشتێک لێ بنێ و هەمیش ماڵەکە لەو کپی و بێدەنگی و کزەی سەرمایەدا گەرم دابێنێ. بەڵام بەر لەوەی لەسەر ئەو بڕیارە گرینگە ساغ بینەوە، ڕۆژێکیان هەواڵیان هێنا، کە لە ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد کاریان پێمە. پێم وایە پانزە ڕۆژێکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. بەڕێوەبەری فەرهەنگی مەهاباد ئەو دەم ئاغای ڕەحیمی لەشکری بوو. هەر ئەو کەسەی کە دوو ساڵ لەوەپێش بۆ هاوینەگەشتەی ورمێ، سەرپەرشتمان بوو. بە ڕەحمەتی خوا بکەوێ، پیاوێکی تا بڵێی دڵ و دەروون پاک و میهرەبان بوو. ئەگەرچی خوێندەوارییەکی ئەوتۆی نەبوو، بەڵام دەستوخەتی تا خودا حەز دەکا جوان بوو. جا ئەو دەمی، خەتخۆشی بۆخۆی بڕوانامە بوو. ئەو

مەسەلەیە، بیرەوەرییەکی پەیمانگەی مامۆستایانی ورمێی بیر خستمەوە. دووەم ساڵم بوو، کە ئاغای عەلی ئەسغەری حیکمەت، وەزیری فەرهەنگ هاتە سەردانی پەیمانگەکەی ئێمە. تەواوی مامۆستاکان لە پێش ڕیزی قوتابییانەوە ڕاوەستابوون و قوتابییەکانیش لە پشتەوەیان. یەکێک لە مامۆستاکان بە ناوی ئاغای بەرزگەر، مامۆستای ئەدەبیاتمان، پیاوێکی کورتەبالا بوو. منیش ڕێک لە پشتەوەی وی ڕاوەستابووم. کاتێک ئاغای گونیلی بە ناو و پلەی خوێندنەوە ناوی مامۆستاکانی دەخوێندەوە و دەیناساند، هەمووشیان بەکالۆریۆسیان هەبوو، گەیشتە ئاغای بەرزگەر، لەبەر ئەوەی ناوبراو دیپلۆمی بوو نەک بەکالۆریۆس، تاوێک ڕاوەستا، بەڵام بەرزگەر دەرفەتی نەدا و دەمودەست گوتی من بەرزگەر دیپلۆمی پانزە ساڵ لەوەپێشی بواری ئەدەبیاتم. ئاغای حیکمەت لە تەوسەکەی تێگەیشت و بزەیەکی هاتێ.

ئیتر هەستام چوومە فەرمانگەی فەرهەنگ. چوومە هۆدەی ئاغای لەشکری. ئاغای لەشکری پاش چاکوخۆشی، گوتی، دەزانی قوتابخانەکانی مەهاباد ئەوە شەش مانگە داخراون؟ لە پارێزگاوە ئەمر هاتووە پاش جێژن بیانکەینەوە. لەو بارەیەوە لەگەڵ برادەرانی دیکەش قسە کراوە، تۆش قبووڵی بکە و پاش جێژن دەست بەکار بن. فەرمانەکانیش بەو زوانە دەردەکرێن. سەرەڕای ئەوەی لەو ماوەیەدا کاروکاسبییەکەم گەرم ببوو و باش لێی ڕاهاتبووم، بەڵام پێشوازیم لە پێشنیارەکەی کرد و

زۆریشـــم پێ خۆش بوو. هەرچەندە مامەڵە و کاســـبییەکە داهاتێکی باشـــی تێدابوو، بەڵام نازانم بۆچی لەگەڵ دڵ و دەروونم ســـازگار نەبوو و من بەڕاســـتی حەزم لێی نەبوو. لەڕلی خۆمدا گوتم یانی چی، یەکێک شـــەکر دەکڕێ و بەوی دیکەی دەفرۆشـــێ و ئەویش ئاوا و لە ڕاســـتیدا ئەو کاڵایە پاش چەند دەڵاڵ و فرۆشـــیار جا دەگاتە دەســـتی کڕیاری ســـەرەکی و هەر کامەش بە نۆرەی خۆیان شـــتێکی دەخەنە ســـەر. ئەودەمی خەڵکێکی زۆر بەبێ ئەوەی کارێکی باشـیان کردبێ، لەو ڕێیەوە قـازانجێکی زۆریـان دەکرد. ئینجـا ئەو ســـیســـتەمە نەک بەســـوود نییە، بگرە زۆری ش هەڵەیە و خەڵک تەمبەڵ و مشەخۆر دەکا. هەر بۆیە نانی مامۆستایەتیم ســـەرەڕای ئەوەی لەچاو ســـاتوســـەودا شـتێکی زۆر کەمیش بوو، بە بـاشـــتر زانی. هەڵبەت ڕووداوەکـان زۆر جـار لە دەرەوەی دەســـەڵاتی مرۆڤ ڕوو دەدەن و بەبێ پێشـبینی و هەر بە ڕێکەوت دێنە پێشـێ و ئینســـان بەدەســـت خۆی نییە دەکەوێتە نێو شـــەپۆلەکەوە. دۆخ و هەلومەرجی ژینگە بڵێی و نەڵێی جاری وایە ڕەوتێکت بەســـــەردا دەســـــەپێنن، کە مەحاڵە بتوانی لێی ڕابکەی.

ئینجا پاش نەورۆزی ســـاڵی ١٣٢١، بوومە مامۆســـتای دواناوەندیی ئیرانشاری مەهابادێ. بەڕێوەبەری قوتابخانەکە ئاغای عەبدولعەزیزی مەولەوی و مامۆســـتا هاوکارەکانیش: ڕەسـوول میکاییلی، هاشـــم شـیرازی و هاشـــم خەلیلزادە و سوڵتانی وەتەمیشی بوون. من بە پلەی ٢ مامۆستا بووم و بە مانگی ٧٢ تمەن مووچە دامەزرام.

جا چونکە بڕیارەکان لە ســـەرەتای ڕەزبەری ســـاڵی ١٣٢٠ـەوە دەرچووبوون، مووچەی شەش مانگ پێشتریشیان پێ داین، کە کـارمـان نەکردبوو. داهـاتوو، ئەخلاق و تایبەتمەندییەکانی هەر کەسێک، ڕاستەوخۆ پێوەندییەکی دانەبڕاویـان لەگەڵ پیشـــەکەی ئەودا هەیە. مرۆڤ بە قسەکردن و هەڵسوکەوتی هەر کەسێکڕا تا ڕادەیەک بۆی ڕوون دەبێتەوە کابرا چ پیشـــەیەکی هەیە. بەختەوەریش بە هیچ شێوەیەک پێوەر و پێودانێکی ڕوون و لێبڕاوانەی نییە. زۆر جار یەکێک بە داهاتێکی مامناوەندی ســـەد هێندەی دەوڵەمەندێک بەختەوەرە. زانســـــت و زانیاری گەورەترین پێوەری مەزنیی مرۆڤن. سـامان خۆشـبژیوی دێنێ، بەڵام دایمە هێمنی و ئاســـوودەیی ویژدان لەگەڵ خۆی ناهێنێ.

کێشـــەیەکی کە لە کرانەوەی قوتابخانەی مەهابادا هەبوو، دواکەوتنی قـوتـابییەکـان بـوو، بەتـایبەتـی قوتابییەکانی پۆلی ســێ کە ئەمســاڵ دەبوو لە تاقیکاریی ســەرانســەریدا بەشـدار بن. هەر بۆیەش پێویســت بوو قوتـابییەکـانی شـــێلگیرانەتر دەرس بخوێنن و مامۆســـتاکانیش کاتێکی زیاتریان بۆ تەرخان بکەن. جا چونکە پێوەندیی هەردوولا پێوەندییەکی خۆمانە بوو، لە هیچ هەوڵێک درێخی نەدەکرا. ڕۆژانە کاتەکانمان پتر لە قوتابخانە بەسەر دەبرد، تەنانەت هێندێ جار فراوینیشمان هەر لەوێ دەخوارد. لەگەڵ قوتـابییەکـان تۆپێن و باســـکەتۆپمـان دەکرد. ئەگەرچی دەرفەت هەر هەبوو

بچمەوە بازاڕ و هاوینێ خەریکی ساتوسەودایێ بم، بەڵام وەشوێنی نەکەوتم. ڕۆژە گەرمەکانی هاوینێ بەسەردا هاتنەوە. هیچ شتێک نەبوو خۆی پێوە بخافڵێنین. چۆمی شارییش وشکی کردبوو، بۆ ئەوەی لانیکەم بچینە مەلەکردنێ.

لەبەر بێ کتێبخانەیی، دەرەتانی کتێبخوێندنەوەش کەم بوو و دەکرێ بڵێی ئەو پشووی هاوینەیە نە بۆ مامۆستاکان و نە بۆ قوتابییەکان هیچ سوودێکی نەبوو.

لەو سەروبەندەدا بوو، کە بابم بڕیاری دا ژن بێنێ. دەستی لەسەر کچەکەی حاجی مرادی بەیگی دانابوو. بێوەژنێکی گەنج بوو. منی لەگەڵ کۆمەڵێک خزم و کەس نارده خوازبێنی.

شەوێ چووینە ماڵی حاجی مراد. پاش هێنانەگۆڕێی باسەکە و قسە و چەلەحانێکی خۆش، چونکە بابمی باش دەناسی، ئازی بوو. ئیتر چەند ڕۆژ دواتر چووینە مارەبڕینێ و بەبێ شاییکردن بووکەخانمان هێنایە ماڵێ. لەگەڵ هاتنی ئەو، کپی و بێدەنگییەکەی ماڵمان ڕەوییەوە و کاولاشەکە ئاوەدان بۆوە.

ڕاستیان کوتووە، ژن و ژیان. بە ڕاستی ماڵێکی ژنی تێدا نەبێ، هیچ خۆشییەکی تێدا نییە.

کۆمەڵەی ژێکاف

هاوین ڕابرد و خوێندن دیســـان دەســـتی پێ کردەوە. وڵات هەر وا شــــێوا بوو. نـــاوچەکە بێخـــاوەن بوو. دوانیوەڕۆیەکی مانگی ڕەزبەر لە قوتابخانەوە بەرەو ماڵ دەهـاتمەوە. فکر و خەیـاڵ هەڵیانگرتبووم، کتوپڕ یەکێک سڵاوی لێ کردم. سەیرم کرد کاک حوسێنی فرووهەرە. پێم ســەیر بوو، چونکە قەت ســەر و ســڵاوێکمان پێکەوە نەبوو. ئاغای فرووهەر پاش چاکوخۆشـــی گوتی کارێکی پێویســـتم پێتە. هەڵبەت تۆزێک نیگەران بووم، بەڵام زۆر زوو نیگەرانییەکەی ڕەواندمەوە. گوتی ئەمشــــەو لەماڵی ئێمە کۆبوونەوەیەکمان هەیە. کۆمەڵێک دۆســـت و برادەر گەورەم دەکەن. هەڵبەت بەتەماین باســی شــتێکی گرینگ بێنینە گۆڕێ. جەنابی مەلاقادری مودەڕیســیش تەشــریف دێنن. من کە نـاوی ئەوم بیســــــت، ئیتر نیگەرانیم نەمـا، چونکە دەمزانی، کارێکی چەوت بێ، ئەو خۆی لێ نادا.

وامان دانا ســــەعات هەشـــتی ســــەر لە ئێوارێ بچمە ماڵیان، بەڵام هەر بۆم نەدەچۆوە ســەر یەک، ئاخر باســی چی دەکرێ.

لە کاتی دیاریکراودا لە دەرگای ماڵی ئاغای فرووهەرم دا. بۆخۆی دەرگـــای کردەوە. بردمییە ژوورێـــک. ئەم کەســـانە لەوێ بوون: مەلا قادری مودەڕیســـی، ســـەدیق حەیـــدەری، عەبـــدولڕەحمـــان ئیمـــامی، محەمەد یـــاهوو، ڕەحمـــان زەبیـــحی و فـــرووهەریـــش خـــۆی. جگە لە مودەڕیســـی و زەبیحی، ئەوانی دیکەم باش نەدەناســـی و

له نێویاندا له هەموان کەمتەمەنتر بووم. تاوێک دواتر ئاغای مودەڕیسی سەری قسەی کردەوە.

پاش شـــیکردنەوەی بارودۆخی ناوچەکە گوتی: ئێســـتا هەلێکی زێڕین بۆ ئێمە هەڵکەوتووە، کە بە مـافەکـانمـان بگەین. ئەرکی ســـەرشـــانمانە لەو دۆخەدا لە هیچ هەوڵ و تێکۆشــــانێک ڕدێخی نەکەین. بە بەو بیروبـاوەڕەوە ئێمە بڕیارمـان داوە بە یارمەتیی یەکتر ڕێکخراوێک دامەزرێنین کە ئەم ئەرکە مێژووییەی پێ جێبەجێ بکرێ، هەر بۆیە (ڕووی لە من کرد) جەنابت بانگهێشـت کراوی لەو هەنگاوە گرینگەدا لەگەڵمان بی و هەموانیش بە هەڵبژاردنی تۆ ڕازی بوون. هەڵبەت ئەگەر قبووڵیشـــی نەکەی، بە دەســـت خۆتە، بەڵام بەو متمانەیەی ئێمە بە ئێوەمان هەیە، ئەگەر لەگەڵمان نەبی، هەر وا بە دڵ و گیان هاوڕێ و هاوپەیمانمانی، جا چونکە ڕێکخراوەکەمـان نـاوی "کۆمەڵەی ژیـانەوەی کوردە" جاری بەشـێوەی نهێنی کار دەکا، دڵنیاین کە لەقاوی نادەی. ئەگەر قبووڵیشت کرد، ئەوە برا و هاوڕێی ئازیزمانی.

چەند ســاتێک بێدەنگییەک باڵی بەســەر کێشــاین، گوتم ئەگەرچی پێشـــتر بیرم لەوە نەکردبۆوە و پێشـــم وا نییە شیاوی ئەوە بم لە ڕیزی ئێوەدا بم، بەڵام لە ناخی دڵمەوە و بە گیان و دڵ قبووڵی دەکەم و ئەوە گەورەترین شـــانازییە بۆ من. بوون و نەبوونم ئی میللەتی کوردە و تـا دەمرم لەگەڵتانم. ئاغای مودەڕیســـی هەســـتا و لە ئامێزی گرتم. پاشـــان ڕێوڕەســـی ســـوێندخواردن بەڕێوە چوو. ئاغای فرووهەر پەردەیەکی لە گۆشـــەیەکی ژوورەکە لادا. لە شـــوێنێکی وەکوو میحراب لەســـەر مێزێکی بچووک،

شمشیرێک و قورئانێک دانرابوون. من سوێندم خوارد و لەو ساتەوە منیش یەکێک بووم لە ئەندامانی کۆمەڵەی ژێکاف. هەموان باوەشمان بە یەکتردا کرد و پاشان یەک یەک ماڵی ئاغای فرووهەرمان بەجێ هێشت.

من چوومەوە ماڵێ. بەڵام ئەو شەوە تا بەرەبەری بەیانی خەم لێ نەکەوت. زیاتر بیرم لەو شتانە دەکردەوە کە سوێندم بۆ خواردبوون. وەفاداری بە کۆمەڵەی ژێکاف و فیداکاری لە پێناو دەستەبەرکردنی مافی دیاریکردنی چارەنووسدا شتێکی پێویست بوو، بەڵام پێملبوون و سوێندخواردن بۆ ئەوەی هەرچی پیاوی کوردە بە برای خۆم و هەرچی ئافرەتی وردە بە خوشکی خۆمی بزانم، شتێکی نائەقڵانی و ناپێویست بوو، ئەگەرچی ئەو بابەتە زیاتر ڕەگی لە ئاییندا بوو، بەڵام تێکەڵکردنی لەگەڵ بیروباوەڕێکی سیاسی پێویست نەبوو؛ یان سوێندخواردن کە تا دەمرم ئەندامی حیزبی ژێکاف بم، ئەگەرچی ئەوەیان کێشە نەبوو، بەڵام بەپێچەوانەی ئازادییە تاکەکەسییەکان بوو و لەبەر ئەوەی ڕێی تێدەچوو مرۆڤێک لە ژیانی خۆیدا بە هەر هۆیەک بێ بیروباوەڕی بگۆڕێ و ڕێبازێکی دیکە هەڵبژێرێ یان پێی وابێ ئەو شێوازەی هەیە، ئامانجەکە نائەنگێوێ. بەو جۆرە ناچارکردنی کەسێک کە تا دەمرێ لەسەر بیروباوەڕێک بێ، جۆرێک دیکتاتۆری و سەپاندنی بیروباوەڕی سیاسییە. خاڵێکی کە بێ ئەملاوئەولا پێویستە لێرەدا ئاماژەی پێ بکەمەوە، ئەوەیە کە من لە

ئەندامانی دامەزرێنەری کۆمەڵەی ژێکاف نەبووم. چونکە لە هێندێ کتێباندا ناوی منیان وەک دەســـتەی دامەزرێنەر نووســـیوە. هەڵبەت گومان لەوەدا نییە کە تا ئەودەمی من چوومە نێو کۆمەڵە، ئیتر لە من کەمتەمەنتریــان لەنێودا نەبوو. من باوەڕم وابوو و ئێستاش وا بیر دەکەمەوە، کە بە قبووڵکردنی بیروباوەڕ و ڕێبازێک و بەشداربوون لە تاقم و دەســـتەیەکدا بیرم لە پلەو پایە نەکردووەتەوە و ناکەمەوە. تۆفیرێکی بۆ من نییە لەســـەرەوە بم یــان لای خوارێ. بەرپرس بم یان بەردەست، مەرجی سەرەکی خزمەتکردنەز بە ڕای من ئەو کەســانەی کە دەکرێ وەکوو دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژێکــاف نــاویــان بێ، بریتی بوون لە "محەمەدی نــانەوازادە، حوســـێنی فرووهەر، عەبدولڕەحمــان ئیمــامی، ڕەحمــان زەبیحی، قــاســـم قــادری، مەلا عەبدوڵڵا داودی، محەمەد یاهوو، مەلا قادر مودەڕیســی، ســەدیق حەیدەری و عەبدولڕەحمــان کیــانی. بەڵام خوا هەڵنــاگرێ تەواوی ئەو ڕێکخراو و دامەزرانەی کۆمەڵە، بەرهەمی بیر و مشـــووری میرحاجی کوردســـتانی ئەودیو بوو، کە دەوری هەرەگەورە و ســـەرەکیی لەو کارەدا هەبوو و هەر ئەویش بوو توانیی ئەو کۆمەڵە کەسە بانگ بکا و ئەو کارە گەورەیەیان پێ بکا.

خــاڵێکی دیکە کە زۆر جێی داخە و یەکێکە لە حــاڵە لاوازەکــانی ئەو ڕێکخراوە، نەبوونی ئەســـــاســــنــامە و مەڕامنامەیەکی نووسراو بوو و لە ڕاستیدا ئەندامەکان تەنیا پوختەیەکی گشـــتییان لە ئامانج و بیروباوەڕەکانی دەزانی. ســـەرەتا هەوڵ دەدرا کەســـانێک بکرێنە ئەندامی حیزب، کە لێیان دڵنیا بن، کەســانێکی گیانلەســەردەســت بن و باوەڕیان

بە ئـامـانج و هزرەکە هەبێ، بەڵام ئیتر وردە وردە لەلایەکەوە ڕێکخراوەکە لەو حاڵەتە نهێنییەی هاتە دەرێ و ئـاشـکرا بوو و لەلایەکی دیکەوە بە قبوولکردنی کەسانێک بەبێ لێپرسینەوە لە کەسایەتی و پێگەکەیان، کۆمەڵە بوو بە زۆر و بۆر و زۆری نەبرد هەموو کوردستانی تەنییەوە. ئینجا بە بوونە ئەندامی کۆمەڵێک سەرۆک عەشیرەت و دەوڵەمەند و مڵکدار و شێخی ناوچەکە، ئیتر جڵەوی ڕێکخراوەکە لە دەستی دەستەی دامەزرێنەران و هۆگرە ڕاستەقینەکانی هاتە دەرێ. تا وای لێ هات دواتر ناوی ڕێکخراوەکەیان لە کۆمەڵەی ژێکافەوە گۆڕی و کردیانە حیزبی دیموکراتی کوردستان و ئەوەش ڕێک بەپێچەوانەی ئەو سوێندە بوو کە پێشتر خواردبوویان. هەڵبەت ئەو گۆڕینی ناوە لەسەر پێشنیار و ئەمری سۆڤیەت بوو و هۆیەکەشی ئەوە بوو، کە دەوڵەتی سۆڤیەت بەتایبەتی حوکمەتی ئازەربایجان کە هەڵسووڕێنەری سەرەکیی هەموو جۆرە چالاکییەکی سیاسی بوو لە ڕۆژئاوای ئێراندا، پێی وابوو بنیاتنەر و پێکهێنەری ئەو ڕێکخراوە میرحاجی عێراقی بووە و لەوانەیە ئەو یەکێک بێ لە پیاوانی ئینگلیز. کەوابوو پێویست بوو لەپێشدا ناوی حیزبەکە بگۆڕدرێ و دوای ئەوە بە بانگهێشتکردنی سەرکردە و دەستڕۆیشتووەکانی حیزبەکە بۆ سۆڤیەت، دەیویست بەتەواوی حیزبەکە بخاتە ژێر ڕکێفی خۆیەوە.

لەلایەکیشـــەوە جێی داخ و کەســـەر بوو کە خەڵکی سـیاسـەتمەدار و خوێندەوار و باشـمان نەبوو. بۆ گەیشـتن بە ئـامـانجی گەورە، تەنیـا بیروبـاوەڕ و فیـداکـاری بەس نییە، زیرەکی و ســـیاســـەتزانیی دەوێ، کە زۆر لە هێزی ســـەربازی و جەنگی دەکرێ کاریگەرتر بێ. وەک چۆن لە ڕووداوە سـیاسـییەکانی دواتردا دیتمان، قەواملوسـەڵتەنە چۆناوچۆن بە مانۆڕێکی سـیاسـی، هێزە سـەربازییەکانی ســـۆڤیەتی لە ئێران دەرکرد و لە ئـاکـامی ئەو مـانۆڕە سـیاسـییەدا تەواوی چالاکییە سـیاسـی و نەتەوەییەکانی ئازەربایجان و کوردســـتانی پووچەڵ کردەوە. هەڵبەت ئەو پرســانە پێویســتیان بە باســوخواســی تێروتەســەل و شـــیکردنەوەی وردتر هەیە، کە ئەوەش کات و دەرفەتێکی دیکەی پێویستە. سەرەڕای هەموو ئەو شتانەش، بە ڕاستی دەکرێ بڵێی کۆمەڵەی ژێکاف بنەما و بناغە و دایکی خەباتی نەتەوەیی بوو لەو ناوچەیەدا. جێی خۆیەتی سڵاو بنێرین بۆ گیانی هەموو ئەو کەســـانەی لەو ڕێیەدا گیانی خۆیانیان لەدەسـت دا یان تووشـی دەربەدەری و زیندان و ئاوارەیی بوون و ئێستا لە خەوی تاهەتاییدان. ڕۆحیان شاد و یادیان بەرز.

خوالێخۆشـبوو محەمەدی نانەوازادە کە لە جەنگدا پلەی سەرهەنگیی وەرگرتبوو و بە کۆپتەر دەچووە بەرەی سەقز، لەگەڵ کۆپتەرەکە کەوتە خوارێ و گیانی لەدەست دا و ناوی خۆی بۆ تاهەتایە لە ڕیزی قارەمانانی میللەتی کورددا تۆمار کرد.

مەرگی باب

لە ماڵێ، لەگەڵ بابم و زڕدایکم بەینم خۆش و ژیانێکی ئاسوودەم هەبوو. لە دواناوەندیش وێڕای دەرسگوتنەوە و قســـەوباس و گەڕان لەگەڵ هاوکارەکانم خافڵابووم. بابم ماوەیەک بوو شوێنێکی نەبوو کاسبیی لێ بکا. زیاتر بەســـەر پێوە خەریکی ســـاتوســـەودا و مامەڵە بوو و بۆ کڕین و فرۆشـــتنێ هاتوچۆی شـــارەکانی دیکەی دەکرد. زســـتانی ســـاڵی ١٣٢١ بوو، کە بابم ســـەفەرێکی ورمێی کرد. بە دوای سەفەرەکەیدا بەفرێکی قورس کەوت و ڕێی مەهاباد ورمێ بەســـترا. لە وەزعی ئاوادا، فەرمانگەی ڕێگەوبان هەتا بەو ئامرازە کۆن و ســـواوانەی خۆی ڕێیەکانی دەماڵی، زۆری دەخایاند. بابم پاش چەند ڕۆژ مانەوە، لەگەڵ چەند هاوشـــارییەکی خۆمان بڕیار دەدا لەگەڵ کامیۆنێک بێتەوە. بەو زستانە تووشە، لە پشتەوەی کامیۆن دانیشـــی، موســـیبەتێکی گەورەیە، بەو حاڵەشـــەوە لە نزیک قاوەخانەی مەیمەند، بیســـت کیلۆمەترێک پێش ئەوەی بگاتەوە شـــاری، کامیۆنەکە پەکی دەکەوێ و مســـافیر بڕیار دەدەن بە پێیان بێنەوە مەهابادێ. لای عەســـرێ بابم شـــەکەت و ماندوو گەیشـــتەوە ماڵێ. بەڵام پرزەی لێ بڕابوو و دەیگوت ئازای ئەندامی دێشـــێ. ســـەرەڕای ئەوی پشـــووی دا و شـــەوێ لە بن کورســـی خەوت، بۆ سبەینێ تەواو وەزعی شڕ بوو و هەر هاواری ســـینگیی دەهات. تاقە پزیشـــکی بە ئەزموون فێربووی شـــار، ئاغای دکتۆر یۆناتانی هەرمەنیم هێنایە ســـەری.

ئەویش دەرمانی بۆ نووسی و هێندێ ڕێوشوێنی دانا، بەڵام خواردنی داودەرمان و ئاگالێبوون هیچ کاریگەریی نەبوو و هەر دەهات خراپتر دەبوو. بەردەوام دکتۆریش دەهات دەیپشکنی. ئاخری پاش سێ ڕۆژان دکتۆری لێی نائومێد بوو و گوتی، سیپەلکی ڕەش بوون و کار لەکار ترازاوە.

بەو زستانەش خۆ هیچ ئامرازێکی هاتوچۆ نەبوو بیبەمە ورمێ یان تەورێز. سەرەتای ڕەشەممە بابی میهرەبان و ئازیزم لە باوەشی خۆمدا گیانی ئەسپارد. دنیا لەبەرچاوم ڕەش و تاریک دەهات. ڕووداوێکی گەورە و تاقەتپڕووکێن بوو. بڕوام نەدەکرد. ئاخر بابم تەمەنێکی وای نەبوو، پیر نەبوو. ئەو بەڵایە چ بوو بەرۆکی گرتم. پار لەو سەروبەندەدا دایکی ئازیزمم لەدەست دابوو، لە حاڵێکدا دیدارەوئاخری بووم و لەلای نەبووم. بەڵام ئەمساڵ چرکەبەچرکە مەرگی باوکمم بەچاوی خۆم دی. ئاگام لە دواهەناسەکانی بوو. هیچ کەس جێی دایک و بابمی نەدەگرتەوە. من بێکەسوکار کەوتبوومەوەز ماڵ و ژیان ئیدی مانایەکی نەمابوو.

حەفتەیەک لە خەم و پەژارەیەکی بێبڕانەوەدا تێپەڕی. ئیتر تاقەتم نەبوو بچمەوە ماڵە خۆمان. نەمدەزانی چ بکەم؟ زڕدایکم دووگیان بوو و لێم ببووە کەسێکی بێگانە. باوکمی وەبیر دێنامەوە. بیرم لەوە کردەوە، بە پێی شەرع چیی پێ دەبڕێ، بیدەمێ و بینێرمەوە ماڵی بابی. بۆ ئەو کارەش، چەند ڕۆژ دواتر حاجی مراد و بابی زڕدایکم و میرزا عەلیی جیرانیان و کاک موتەلیبی میکایلیی مێردی خوشکمم بۆ شێو بانگ کردبوو. پاش شێوخواردن، باس و مەسەلەکەم تێ گەیاندن و گوتم پاش بابم، وەک جاران ناگوزەرێ. هەموان بۆیان

سەلماندم. بۆ سبەینێکەی، زڕدایکمم بە کەلوپەلەوە چۆوە ماڵی بابی، لە حاڵێکدا هێشتا ساڵێک نەدەبوو هاتبووە ماڵی ئێمە. منیش هەرچی کەلوپەلی ماڵێ بوو، دام بە کاک حوسێن قاقی، کە لە حەراجکردندا شارەزا بوو و ئەویش لە مەیدانی ئاردی فرۆشتنی و پاش ئەوەی حەقی زەحمەت و ماندووبوونی خۆی لێ گێڕاوە، پووڵەکەی دامێ. منیش ماڵەکەی ئاغای مەنگوڕیم چۆل کرد و چوومە ماڵی خوشکم. خوشکم و منداڵەکانی خەمڕەوێنم بوون. شەوی جێژنی ساڵی ١٣٢٢م بە لەدەستدانی بابم و لێکهەڵوەشانەوەی ماڵ و ژیانم تێپەڕاند. بۆ سبەینێکەی چوومە لای حاجی مراد و داوام لێ کرد شەوێ لەگەڵ گوڵان خانم تەشریف بێننە ماڵی خوشکم. جیران بوون. شەوێکی ناخۆش بوو. سەردانێک بوو، شیاوی جێژنی نەورۆز نەبوو، بەڵام چ دەکرا؟ من ڕیزبەندی فرۆشتنی کەلوپەلەکانی ماڵەوەمانم لەپێش حاجی مراد دانا، لەسەر یەک هەزاروسەدوپەنجا تمەنی کردبوو. سەد و پەنجا تمەنی ماریەی زڕدایکم و سەد و پەنجا تمەنیش کە وەک میرات پێی دەبڕا، بۆم نارد. نووسیمان و پیاوماقووڵان پەنجەمۆر و ئیمزایان کرد. نیوەی میراتەکەی کە مابۆوە، بۆ ئەو منداڵەمان دانا، کە لە زگی دایکیدا بوو و وامان دانا کوڕ بێ. ئەوەم ڕادەستی حاجی مراد کرد، کاسبیی پێ بکا و قازانجەکەی بۆ منداڵەکە خەرج بکرێ. بۆ ئەوەش پسوولەیەکم لە حاجی مرادی باپیری منداڵەکە وەرگرت. ئەوەش ڕێک شەوی دووی خاکەلێوەری ١٣٢٢ بوو.

ڕۆیشتن بۆ تاران

زســـــتان بە هەموو تاڵی و ناخۆشـــــییەکانییەوە تێپەڕ و بەهـاریش بە هەموو جوانی و تەڕوتـازەیی و گەشـــــییەوە خەریک بوو تێدەپەڕی. وەک چۆن خەم و شادییەکان دێن و دەڕۆن و ئەوەی دەمێنێتەوە، ئەو بیرەوەرییـانەن کە لە لاپەڕەی خەیاڵدا بیچم دەگرن. ســـــاڵی خوێندن تەواو بوو. پشوو هاوینە دەست پێ کرد. دەمێک بوو بڕیارم دابوو هەر پشوو دەستی پێ کرد، بچمە تاران. جا هاوسەفەرێکیشم بۆ پەیدا بوو. کاک مستەفای میکاییلی، کە پەیمانگەی سەربازیی تەواو کردبوو. ئەویش بەتەما بوو بچێتە تاران. پێش ئەوەی بڕۆم، زڕدایکم منداڵەکەی بوو. منداڵەش کوڕ بوو. ناومان نا ڕەحیم. هیچ نیگەرانی ئەو نەبووم، چونکە قەرار وابوو باپیری لەو ســـــەرمایەی خســـــتبوومە بەردەســـــتی، خەرجی بکێشـــــێ. چەند ڕۆژێک لە پووشـــــپەڕ تێپەڕبوو، کە لەگەڵ ئاغای میکاییلی بەرەو تەورێز ڕۆیشتین.

ئەوەی پێم بوو، دەستێک نوێنوبانی ســووک و ماوورێک و جانتایەک بوو کە جلەکانمی تێدا بوو. ئێوارە گەیشـــــتینە تەورێزێ. ژوورێکمان لە میوانخانەی شـــەبســـتەریدا بەکرێ گرت. بۆ تارانێ زۆر بەتاڵووکە نەبووین. شـــەوێ خەوتین و بەیانی پاش بەرچایی چووینە گەڕانی شــــــەقامە خۆش و جوانەکانی تەورێز و لای باغی گوڵســتان. کتوپڕ بانگەوازێک بە دیوارێکەوە ســـــەرنجمی ڕاکێشـــــا. تێیدا نووســـــرابوو: دەوڵەتی تورکیا سەد خوێندکار بە خەرجی خۆی بانگهێشتی تورکیـا دەکـا بۆ خوێنـدن. خوازیـارەکـان ســــــەردانی

باڵوێزخانەی تورکیا بکەن لە تاران. کونسولگەریی تورکیا لە تەورێز لە نزیک خۆمانەوە لە تەنیشـــت کلێســـای هەرمەنییەکـانەوە بوو. دەســـبەجێ چووینە ئەوێ و پرســـیمـان چی بکەین و چۆن دەبێ؟ گوتیـان ئەوە پێوەندیی بە باڵوێزخانەوە هەیە و دەبێ بچنە ئەوێ. ئەوە بوو بە کەڵکەڵەمان. بۆیە گوتمان وا باشـترە خێرا خۆمان بگەیەنینە تارانێ. بەشـکم بەختمان هێنای و سـەرکەوتین. بەو بیر و نیازەوە لە کونســـولگەری هاتینە دەرێ و لە قەیســەریی گراند هۆتێل کە لەسـەر ڕێمان بوو، تووشــی کاک حوســێنی بەعیدی بووین، کە شــۆفێری فەرمانگەی قەند و شــــەکری مەهابادێ بوو. پاش چاکوچۆنی گوتی لەگەڵم نـایەنە تـاران؟ گوتمـان چۆن؟ گوتی، کـامیۆنێکی فەرمـانگەم پێیە و دەبێ بیبەمە تـاران. گوتم هەر لە خوامـان دەوێ. دەمودەســـــت چووینەوە میوانخـانە و کەلوپەلەکانمان لەگەڵ وی بردە گەراج. کەلوپەلمان خستە پشــتەوەی کامیۆن و بۆخۆمان لەتەنیشــتی دانیشــتین و بەرەو تاران وەڕێ کەوتین. ئەی لەو ڕێککەوتە بەجێ و باشـــە. بەڵام ڕێگەی تاران خۆڵ بوو و کامیۆنەکە زۆر خاو و هێواش دەڕۆیشت.

شــەوێ گەیشــتینە قاوەخانەیەک. نزیک زەنجان بوو. کـاک حوســـێن کـامیۆنەکەی ڕاگرت و گوتی ئێرە گۆشـتاوێکی خۆشـی هەیە. دابەزین. داوای سـێ دیزەمان کرد. ئێمە خەریکی خواردنەوەی چا تۆخ و خۆشـــەکەی قاوەخانە بووین، کە یەکێکمان لێ وەژوور کەوت. ڕووی

له خەڵکەکە کرد و گوتی، کەس تازە لە تەوریزەوە هاتووە؟ ئاغای بەعیدی وەڵامی داوە، بەڵێ. چی بووە. کامیۆنەکەی من لە دەرەوەیە. پرسـیی، ئێوە هیچتـان بزر نەکردووە؟ هەموو پێکەوە چووینە دەرێ و سـەیری پشـتەوەی کامیۆنەکەمان کرد. سـەیرم کرد جانتاکەی من نەماوە. گوتم جـانتـایەکمـان لێ بزر بووە. گوتی وایە. جـانتـاکەی لە کـامیۆنەکەی خۆی دابەزانـد و هێنـایە نێو قـاوەخـانەکە. من ناونیشـانی شـتەکانی نێو جانتاکەم پێ دا. ئەویش جانتاکەی دامەوە. هەموو جلەکـانمی تێـدا بوو. گوتی، لە ڕێیە کە دەهـاتم، سـەیر دەکەم جـانتـایەک کەوتووە. ڕامگرت و هەڵمگرتەوە و خێراتر ملی ڕێیەم گرت. بەشـکم بگەمە خاوەنی جانتاکە. باش بوو گەیشـتمێ. زۆرم سـپاس کرد. ویستم دەستخۆشانەیەکی بدەمێ، بەڵام لێی وەرنەگرتم. لەو دنیایەدا خەڵکی دەسپاک و شاییبەخۆ زۆرن. کابرا سەرەڕای ئەوەی هەر شـۆفێرێک بوو و لەوانەبوو کامیۆنەکەش ئی خۆی نەبێ، بەڵام تەنانەت هەر سـەیریشـی نەکردبوو بزانێ چیی تێدایە. بەوە دەڵێن دەسـتپاکی و مەزنی، ئەی سـڵاوت لێ بێ ئەی پیاوی ڕەوشـتبەرز. ئەو ڕووداوەشـم وەکوو هاتێک لێک داوە. شـەوەکەی لە دەرەوەی قاوەخانەکە لە بن میچی ئاسـمانە پڕ ئەسـتێرەکە نوسـتین. لە خەونمدا لەگەڵ چەند کەس لە پاپۆڕێکدام بەسـەر دەریایەکی بێ بنەوە و بەرەو شـوێنێکی نادیار دەڕۆین. لە هەر کەسـێکم دەپرسـی بۆ کوێ دەچین، کەس وەڵامی نەدەدامەوە. دەتگوت هەموو کەڕ و لاڵن. بەغـاردان بەرەو گەمیەوانەکە چووم، ئەویش وەڵامێکی نەدامەوە. شـەپۆلی دەریاکە بە تەوژم وەدیواری

کەشـــتییەکە دەکەوتن. لە ترســـان ڕاپەڕیم. خەریک بوو ڕووناکی دەکردەوە. سروەی بەرەبەیان لە ڕوومەتمی دەدا. تـاوێـک دواتر هەموو بەخەبەر هـاتن. دەســـت و دەموچاومان بە ئاوی ئەو جۆگەیە شـــوشـــت کە بەلای قاوەخانەکەدا تێدەپەڕی و بەرچاییمان خوارد و بەرەو تـاران وەڕێ کەوتین. کـامیۆن بە نەرەنەڕ و گرمەگرم ســـینگی دەشـــتەکەی دەبڕی و دەڕۆیشـــت و ئێمەش چەنەمان گەرم داهاتبوو. سـەرەڕای ئەوەی جادەکە خۆڵ بوو و کامیۆنەکەش خاو دەڕۆیشـــت، بەڵام دیتنی باغ و باغاتی پڕ میوەی سەر ڕێ و گوندی ئاوەدان و جوان و دیمەنەکان سەرنجڕاکێش و خۆش بوون.

شـــاری زەنجان و قەزوێنمان بەجێ هێشـــت و بۆ فراوین گەیشـتینە گەرەج. نیوەڕۆ بوو و هەوا گەرم. کاک حەســـەن ماشـــێنەکەی لە قاوەخانەیەکی دەم جادە و لە ژێر سێبەری چەند دارێک ڕاگرت. فراوینمان لەوێ خوارد و پشـوویەکمان دا و دیســـان وەڕێ کەوتینەوە. سـەعات ســێی دوانیوەڕۆیە بوو کە گەیشـــتینە گەراجی ئیتمینانی تاران لە شـەقامی سـپا، نزیک مەیدانی حەسـەناباد. ئێمە پاش سـپاسـێکی زۆر ماڵاواییمان لە ئاغای بەعیدی کرد. بـار و بنەمـان دا بە کرێکـارێـک کە عـارەبـانەیەکی بەدەســـتەوە بوو، تا گەیاندینیە شـــەقامی موختاری لە شـــاپوور. یەکەم جار بوو هاتبووینە تاران و شـــارەزای هیچ کوێ نەبووین. ئادرەســی عەبدوڵڵای خوسـرەویمان پێ بوو، من دەمویســـت بەهۆی ئەوەوە هۆدەیەک بەکرێ

بگرین. چەند چوارڕێیانێکمان بڕی، کە گەیشتینە چوارڕێیانی موختاری، شەلالی ئارەقە ببووین. لە مەیدانی حەسەناباد کە تێپەڕین، بەسەر دەشتێکی بەیار و پانوبەرین و بەردەلێندا کەوتین. پێمان سەیر بوو لە پایتەختی ولات و لە چەقی تاراندا شوێنی ئاوا هەبێ. لە کرێکارەکەم پرسی، ئێرە کوێیە؟ گوتی ئێرە مەیدانی سەنگلجە. ئیتر چوارڕێیانی موختاری نزیک مەیدانی ئاسنەڕێ بوو. لە کۆلانێکی شەقامی موختاریدا ماڵی ئاغای خوسرەویمان دۆزییەوە. بە یارمەتیی ئەو، ژوورێکمان لە نزیک ماڵەکەی خۆیان بەکرێ گرت. خاوەن ماڵەکە کابرایەکی بەننا بوو. هۆدەیەکی لە نهۆمی دووەمی ماڵەکەی مانگی بە پازدە تمەن پێ داین. بە یارمەتیی کرێکاری گۆرین کەلوپەلەکەمان بردە ژوورێ. خاوەنماڵ جگە لە ئێمە سێ کرێچیی دیکەشی هەبوو. یەکێکیان پیاوێکی پینەچی بوو، جیران ژووی ئێمە بوو، کە لەگەڵ ژنەکەی و دوو منداڵی لەوێدا دەژیان. دوو کرێچی دیکەش، هەر کام بە چەند منداڵەوە لە هۆدەکانی نهۆمی خوارەوەدا بوون. خاوەنماڵ بۆخۆشی لە دوو ژووری بەرانبەر ژوورەکەی ئێمەدا دەژیا. خۆی و ژن و دوو منداڵەکەی. ئیتر ماڵێکی قەرەباڵغ و پڕ دەنگ و دۆڵ بوو، بەلام ئێمە بەڕۆژ لە ماڵ نەبووین. شەوێ دەهاتینەوە و ئەودەمیش منداڵ خەوتبوون، یان دەرفەتی بەدفەڕی و شەیتانییان نەبوو. بەیانیانیش کە وەدەر دەکەوتین، چونکە هیچ جۆرە کەرەستەیەکی چێشتلێنان و تەنانەت چالێنانیشمان نەبوو.

دامەزران و کارکردن لە تاران

پانزەی پووشپەڕی ١٣٢٢بوو، کە گەیشتمە تاران. جا چونکە مەسەلەی چوون بۆ تورکیەمان زۆر بەلاوە گرینگ بوو، بۆ سبەینێکەی دەمودەست چووینە باڵوێزخانەی تورکیا لە شەقامی فێردەوسی، گۆشەی چوارڕێیانی ئەستەمبوڵ. چووینە نێو باڵوێزخانە و زۆر بە ئاسانی بردیانینە هۆدەی کارگێڕی باڵوێز. خۆمان ناساند و بۆمان ڕوون کردنەوە بۆچی چووین. ئاغای میکاییلی چونکە سێ ساڵان لە تەوریز دەرسی خوێندبوو، ئازەرییەکی باشی دەزانی. ئەگەرچی ئەو زمانە لەگەڵ تورکیی تورکیادا جیاواز بوو. کابرای کارگێڕیش پاش ئەوەی گوێی لێ گرتین، گوتی مخابن درەنگ هاتوون. ئێمە تا چەند ڕۆژێک لەوەپێش، سەد خوێندکارە پێویستەکەمان هەڵبژاردووە و ڕامانگەیاندووە. ئێستاش هیچ ناکرێ. ناچار بە هیوابڕاوی لە باڵوێزخانە هاتینە دەرێ.

ڕۆژان شتێکی وا نەبوو خۆی پێوە خەریک بکەین، جگە لە گەڕان و پیاسە بە شەقامەکانی شاردا. ئەودەم باشترین شەقامی تاران، لالەزار بوو. ئێمە زۆربەی ڕۆژەکان پاش بەرچایی بە پێیان وەڕێ دەکەوتین تا دەگەیشتینە مەیدانی تۆپخانە و لەوێش یان بە شەقامی فێردەوسی یان لالەزاردا تێهەڵدەبووین. بەشوێن کارێک شتێکدا نەدەگەڕاین. چونکە من مامۆستا بووم و لەگەڵ تەواوبوونی پشووی هاوینە دەچوومەوە سەر کارەکەی

خۆم واته دەرسگوتنەوە. ئاغای میکاییلییش چونکه بەتەمای درێژەدانی خوێندنێ بوو، باشترین کار بۆ وی مامۆستایەتی بوو. هێندێ ڕۆژیش بە ئوتوبووس دەچووینە شەمیرانات، بەتایبەتی ئاو و هەوای ئەو لەو هاوینە گەرمەدا لەڕادەبەدەر خۆش بوو. ئاوێکی ساردی وەک چاوی قرژاڵ کە لە ترۆپکی چیاکەوە دەهاتە خوارێ و بە ئاوازێکی دڵبلاوێن بە نێو گابەرد و خڕ و دۆڵەکاندا تێدەپەڕی، هەر خۆش بوو سەیری بکەی.

کافتریا و ڕستورانتیان لەمبەرەوبەری جۆگەکە، کە ئاوەکەی بەخوڕ تێدەپەڕی دروست کردبوونز باشترین شوێن بوو سۆ سەیران و ڕابواردنی تارانییەکان.

بەتایبەتی ڕۆژانی هەینی و پشوو، شاخەوانی و هەڵگەڕان بە شاخ و داوێنی توچاڵدا خۆشترین دەموساتی گەنج و خێزانەکان بوو. ئەو ڕابواردنە بۆ ئێمە شتێکی تازە بوو. ڕۆژە گەرم و تاقەتبڕەکانی هاوینی بۆ ئێمە خۆش و شیرین کردبوو. بیریشمان لەوە دەکردەوە هەرچۆنێک بێ، لە تاران هەوڵی دۆزینەوەی کارێک بدەین. چەند جاران چووینە وەزارەتی پەروەردە، کە لە شەقامی ئەکباتان نزیک بەهارستانێ بوو. وەزارەتی فەرهەنگ حەوشەیەکی گەورە و پڕ لە داروبار و حەوز و نافوورەی زۆر جوانی هەبوو. بینا کۆنەکان هەموو نەقاشی و کاشیکاریی سەردەمی قاجار بوون، کە وێدەچوو یەکێکی بنەماڵەی قاجاری تێدا ژیابێ. بەرپرسی بەشی پەروەردەی سەرەتایی لەو وەزارەتخانەیەدا کەسێک بوو بە ناوی ئاغای ئەکرەمی. پیاوێکی زۆر باش و میهرەبان و بەسۆز بوو. کە چووینە لای و مەبەستی

خۆمانمان پێ گوت، بەوپەڕی دلۆڤانی گوتی زۆر باشـــە. ڕووی لە من کرد و گوتی، تۆ بەو پێیەی بە فەرمی مامۆستای، کارەکەت ئاسانە. با بزانین بۆ ئاغای میکاییلی چیمان لە دەســـت دێ. ســـەرێکم لێ هەڵێننەوە. زۆرمان ســـپاس کرد و بە ڕێزەوە ماڵاواییمان لێ کرد. جاری دووەم کە چووینەوە، هێندێ چا و سابوونی بۆنخۆشمان کە لەمەهابادەوە لەگەڵ خۆمان بردبوو، وەکوو دیاری بۆ برد. جـا چونکە دیـاریی شـــــوانەوێڵەی ئـاڵەکۆکە و بێ مەبەســـت، لێی قبووڵ کردین. ئینجا گوتی، کە هاتینەوە، بڕوانامەکانمان بێنین و ناونیشـــــانی خۆمانی بە وردی لەسەر بنووسین.

چەند ڕۆژ دواتر من عەرزیزەیەکم نووســـی کە تێیدا داوام کردبوو بگوازرێمەوە تـاران. ئـاغـای میکـاییلیش داوای کرد دایمەزرێنن. وا دانرا ڕۆژی ١٥ی خەرمـانـان بۆ وەرگرتنەوەی جواب بچینەوە خزمەتی ئـاغـای ئەکرەمی. ئێمە ڕۆژانمـان دەبژاردن، تـا ئـاخری ڕۆژی پـانزەی خەرمـانـان هـات و بەیـانییەکەی بە جلوبەرگی پاکوخاوێن و ڕیشـی تاشـراو و قەڵافەتێکی ڕێکوپێکەوە چووینە وەزارەتخـانە. چووینە ژوورەکەی ئـاغـای ئەکرەمی. زۆر بە موحیببەتەوە وەریگرتین و مزگێنیی داینێ کە کاری هەردووکمـان جێبەجێ بووە. هەر لەوێ ئەمرەکەمان وەرگرت. نەماندەزانی بە چ زمانێک سپاسی ئاغای ئەکرەمی بکەین. هەردووکمان وەکوو مامۆسـتا لە قوتابخانەی سـەرەتایی مەولەویی تاران لە پشـت بازاڕی

قەوامودەولە لە شـەقامی شـاپوور دامەزرابووین، کە زۆر لە ماڵەکەی خۆمان دوور نەبووین. لە خۆشـــیان نەماندەزانی چی بکەین. لەپێشـــدا چووین شـــوێنی قوتابخانەکەمان دۆزییەوە. مووچەی من مـانگێ ٢٤٠ تمەن بوو. ئـاغـای میکاییلیش مانگێ بە ١٦٠ تمەن دامەزرابوو. ڕۆژێکیان پێش کرانەوەی قوتـابخـانە چووین. بەڕێوەبەرەکە لەوێ بوو. خۆمان پێ ناساند و لە سەرەتای ڕەزبەرەوە بە فەرمی لەو قوتـابخـانەیەدا دەســـتمـان بە وانەگوتنەوە کرد. جـا ئەو چاکەیەی ئاغای ئەکرەمی لەگەڵی کردین، زۆر گەورە بوو. دواتر تێچووی ســـەفەری مەهـابـاد بۆ تـارانیشـــی بۆ وەرگرتمەوە. ئەو هەمووە چـاکە و پیـاوەتییەی بەبێ چاوەڕوانی لەگەڵ کردین. هیوادارم خوا لە دنیا و قیامەتێ، پاداشتی ئەو پیاوە چاک و بە ڕوحم و دڵە بداتەوە.

هاوکارەکانی ئێمە، بە ژن و پاوەوە خەڵکێکی گەرموگوڕ و میهرەبـان بوون. بە تـایبەتی یەکێکیـان بە نـاوی ڕەزا زاهیدانی کە گەنجێکی خەڵکی ڕەشت بوو. ئیتر دواتر بووینە دۆســـتێکی بـاش. هەموو ڕۆژێ بە بـازاڕچەی قەوامـدا دەچووینە قوتابخانە. نیوەڕۆیانیش هەر لەو بازاڕە فراوینمان لە خواردنگەیەک دەخوارد، کە خواردنی گەرم و خۆش و بەتامی وەکوو کەباب و خۆرشـــت و برنج و فســـنجان و بنکرپڵاو و کشمیش پڵاوی هەبوو.

تاران بە ڕاستی شارێکی خۆش بوو. خەڵکێکی کەم، بەبێ قەرەباڵغی و دووکەڵ، ئاو وهەوایەکی لەڕادەبەدەر خۆش و تەنـدروســـــت. ئەگەرچی هـــاوینـان گەرم دەبوو، بەڵام کوێسـتانەکانی دەوری تاران وەکوو فشـم و شــەمیرانات و

کەرەج ودەماوەند بەتایبەتی بۆ ئەوانەی کە دەستیان دەڕۆیشت یان وەکوو ئێمە ماڵبەکۆڵ بوون، زۆر تایبەت بوو. تارانی ئەودەمی لە ڕۆژهەڵاتەوە دەگەیشتە پردەدارینە و لە ڕۆژئاواوە حیشمەتودەولە و لە باشوورەوە ئاسنەڕێ و شەقامی مەولەوی و لە باکوورەوە ئاوی مەنگول و شەقامی شاڕەزا. جوانترین شەقامی شار، لالەزار بوو، کە لەبەر ئەوەی دووکانی جوانکاریی وەکوو فرۆشگای گەورەی پێداویستییەکانی ئاڕایشگا و کافتریان و ڕستوڕانت و سینەمای لێ بوو، یەکێک بوو لە باشترین شوێنەکانی شار و شوێنی گەڕانی گەنجان و خەڵکی دەوڵەمەند و ئەو خانمانەی خۆیان بە مۆدێڕن دەزانی. ڕستوڕانت و کافتریای شمشاد یەکێک بوون لە باشترین و مۆدڕێنترین کافتریاکانی تاران. ڕۆژانی هەینی جاروبار بە "ماشێنی دوودی" دەچووینە شاعەبدولعەزیم کە زیارەتگەی سەرەکیی تاران و دەوروبەری بوو. لەوێ بە ڕیز کەباخانە کرابوونەوە. ئەو بازاڕەی دەچۆوە سەر زیارتگەکە، پڕ بوو لە کەبابخانە و خواردنگە. گەنج بوون و بە گوێرەی گەنجیەتیم دڵم بەو گەڕانانە خۆش بوو. بیرەوەریی شیرین و لەبیرنەکراوم لەو سەردەمی زۆر هەن. ژیانمان بە خۆشی تێدەپەڕی و زۆربەی کات بێکاریمان بە خوێندنەوە پڕ دەکردەوە. من خۆمم بۆ بەشداری لە تاقیکارییەکانی شەشی ئەدەبیدا ئامادە دەکرد. کۆتاییەکانی پاییزی ١٣٢٢ بوو، کە لە کۆمەڵەی

ژێکافەوە ئەرکێکم پێ ئەسپێردرا. گۆیا سێ ئەندامی دەستەی ناوەندیی ڕێکخراوەکەیان بە هێندێ بەڵگەنامەوە لە دەوروبەری سـڵدووز گرتبوو و هێنابوویاننە تاران. دەبوو شوێنی گیرانەکەیان بدۆزمەوە و بشزانم چۆنن و هەواڵیان بنێرمەوە. یەکەم شوێنێکی سەردانیم کرد، شارەوانیی گشتی بوو لە شەقامی سێی ئیسفەند، بەرانبەر وەزارەتی دەرەوە. چونکە جگە لە ئیدارەی شارەوانی، زیندانیشی هەبوو بۆ ڕاگرتنی ئەو کەسانەی هێشتا لێپرسینەوەیان لێ نەکراوە، پاش پرسیار و گەڕانێکی زۆر و خەرجکردنی پارەیەکی باش، دەرکەوت بەو دواییانە سێ کوردیان گرتووە و لە یەکێک لە هۆدەکانی نهۆمی یەکەمی شارەوانی بەتەنیشت هۆدەی لێکۆڵەرەوەکانەوە زیندانی کراون. بەرپرسی پێوەندیداریانم دۆزییەوە. پێم گوتم یەکێک لە گیراوەکان برامە. هەر چاوێکم پێی بکەوێ بەسمە. تەنیا چەند ساتێک بمبەنە لای. پاش چەلەحانێیەکی زۆر، ئاخری ڕازی بوو سەعات ٣ی دوانیوەڕۆ کە فەرمانگە دادەخرا و فەرمانبەر دەڕۆیشتنەوە، دەرگاکە بکاتەوە و من پێنج خولەک، زیاتر نا، چاوم پێی بکەوێ. کە دەرگا کراوە و چاویان بە من کەوت، سەریان سووڕ ما، پێیان وابوو منیش گیراوم. سێ کەسەکە بریتی بوون لە قادری و ڕەحمان زەبیحی و دڵشاد. پێیان گوتم لە دۆخێکی مەترسیداردان. بەڵگەیان پێ گرتوون، بەڵام هێشتا دانیان بە هیچ شتێکدا نەناوە. پرسیم پارەیان پێویستە؟ گوتیان جارێ نا. ڕێکخراوەکەمانم لە ورد و درشتی مەسەلەکە ئاگادار کردەوە. بەڵام شتێک هاتە گۆڕێ، کە سێ مانگ دواتر هەر سێکیان ئازاد کران.

خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت (ڤۆکس)

زستانی ساڵی ١٣٢٢ و بەهاری ٢٣ تەواو بوون. قوتابخانە داخران. من و ئاغای میکاییلیش بەتەما بووین بۆ پشووی هاوینێ بگەڕێینەوە مەهاباد، بەڵام کە چووین ماڵاوایی و ماڵئاوەدانی لە ئاغای ئەکرەمی بکەین، پرسیی، بۆچی دەچنەوە مەهاباد؟ گوتمان لێرە بێکارین. هەواش گەرمە. گوتی کارێکم بۆ لەبەرچاو گرتوون. دەتاننێرمە وەزارەتی دارایی، دوانیوەڕۆیان لەوێ کار بکەن. بۆ زێدەکارش پووڵی چاکتان دەدەنێ. ئێمەش قبووڵمان کرد. ئاغای ئەکرەمی یادداشتێکی نووسی و پێی داین. بردمانە وەزارەتی دارایی لە شەقامی هۆمایۆن. لە فرۆشگای فێردەوسی شوێنی کاریان بۆ دەسنیشان کردین. هەموو ڕۆژێ دوانیوەڕۆیان دەچووین تا سەعات شەش فۆڕمی پرسیاری خەڵکمان بۆ دابەشکردنی کۆبۆنی خۆراک ڕێک دەخست. دانی بەیانییش خۆمان بۆ تاقیکردنەوەکان ئامادە دەکرد.

مابن ئەوێ ساڵێ پەیمانگەکانی مامۆستایان، ڕێگەی بەشداربوونیان لە تاقیکردنەوەکانی شەشی دواناوەندییان نەدا. بەڵام ئاغای میکاییلی لە تاقیکردنەوەی کۆنکۆری پزیشکی بە پشکی سوپا بەشداریی کرد و بۆ پزیشکیی ددان وەرگیرا. ناوبراو لە کۆتایی خەرمانانندا شوێنی خۆی گواستەوە بۆ خەوگەی خوێندکارانی کۆلێژی ئەفسەری و منی لەو هۆدەیەدا بەتەنێ بەجێ هێشت. بەو حاڵەشەوە زۆر خۆشحاڵ بووم کە دەرچووە. بە

ڕۆیشــتنی وی تەنیا کەوتمەوە. بەڵام دۆســتایەتیی ئاغای زاهیدانیی هـاوکـاری قوتـابخـانەم دوورییەکەی میکـاییلی قەرەبوو دەکردەوە. زۆربەی کات پێکەوە بووین. بۆ جێژنی نەورۆزی ســاڵی ١٣٢٤ ئاغای زاهیدانی لەگەڵ خۆی بردمی بۆ ڕەشــت و زۆربەی شــارەکانی باکووری ئێرانی پێشــان دام. هەوای خۆش و سروشتی سەوزی باکوور، ئەگەرچی بارانەکەی خۆشی نەدەکردەوە، بەڵام بە ڕاستی ڕۆحی تازە کردمەوە. هەر بە ڕاســتی ئەگەر بە گوێرەی پێویســت بەو نــاوچەیە ڕا بگەن، بە دڵنیـاییەوە یەکێکە لە جوانترین شوێنەکانی دنیا.

لە تـاران پـاش تەواوبوونی دەرس، زۆربەی ڕۆژەکـان دەچووینە کافتریایەکی سەرەتای شەقامی سەعدی لە ژوور چوارڕێیانی موخبیرودەولە. کافتریایەکی بچووک و خاوەن بوو. شــیر و قاوەیەکی خۆشــیشــی هەبوو. ڕۆژنامەیەکمان دەکڕی و تـا تـاریکـان لەوێ دادەنیشــتین. ئەو کـافتریـایە هاوکات شوێنی باسوخواسی سیاسییش بوو. تەنانەت بەو کافتریای توودەییەکان بەناوبانگ بوو. پاش ڕووداوەکانی خەرمانانی ١٣٢٠، لەگەڵ تۆزێک کرانەوەی کەشی سیاسی (ئەویش هەر بەناو) لە ســۆنگەی هەبوونی هێزە بیانییەکان لە ئێراندا، گەلێ حیزب و دەستە و تاقم پێک هاتبوون. بەڵام لە هەموان گرینگتر کە زۆریشــی لایەنگر هەبوو، حیزبی توودە بوو. نووســینگەی ئەو حیزبە لە ســەرەتای شــەقامی فێردەوســی بوو. دەرگا گەورەکەی ڕۆژ تا ئێوارێ لەســەر پشــت بوو و خەڵکی دیکەش بۆیان هەبوو بچن گوێ لەو وتـار و لێدوانانە بگرن کە ســەرکردەکانی ئەو حیزبە لە

حەوشــە گەورەکەیدا پێشــکەشــیان دەکردن. منیش چەند جارێک لەگەڵ ئاغای زاهیدانی چووم.

هێندێ جاران، حیزبی توودە لە تاران خۆپێشاندانیشی وەڕێ دەخســـــت. ئەو دەمــی ســــاعــد مەراغەیــی سەرۆکوەزیران بوو، ڕۆژێکیان ئەندامانی توودە بە ڕیزی ڕێکوپێک لە شـــەقامی ئەســـتەنبوڵ و شــــابادەوە بەرەو مەجلیس کەوتنە ڕێ، دروشــمی بژی و بمرێ شــارەکەی تەنیبوو. دروشـــــمی بمرێ ســـــاعید، جوان و بە ڕوونی دەبیســــرا. لە مەجلیســـیش وتاری ئاگرین و بەکەفوکوڵ دەدرا و بــازاڕی ڕۆژنــامە گەرم بــوون. یەکـێـک لە ســـەرنووســـەرەکان، ئاغای شــاهندە بوو، کە دەرچووی پەیمــانگەی مــامۆســـتــایــان و برادەری بەڕێوەبەری قوتــابخــانەکەی ئێمە بوو. نــاوبراو لە ڕۆژنــامە دوو لاپەڕەییەکەی "فەرمان"دا جارێ لە ناڵی دەدا و جارێ لە بزمار. ئیتر هەواداری و لایەنگریی چەپەکان، نیشــــانەی پێشکەوتن و ڕووناکبیری بوو.

ڕۆژێـکـیــان لە بەردەم مەجـلـیســــی شـــــووڕای میللی(پەرلەمان) خۆپێشـــاندانێکی گەورە کرابوو، ئێمەش وەک خەڵکەکە چووبووینە ســـەیر. لەلایەن خەڵکی جۆراوجۆرەوە وتاری زۆر ســەیر پێشــکەش دەکران، کە بە ڕاســـتی تێی نەدەگەیشـــتین و نەمــانــدەزانی ئەو کۆبوونەوەیە بۆ چییە. لەو بەینەدا وتــاری ئــاغــای درەخشش کە مامۆستا بوو لە هەموان بەکەفوکوڵتر بوو. کتوپڕ لەلای باکووری مەیدانی بەهـارســـتانەوە چەنـد

زرێپۆشــی ســەربازی پڕ لە چەکدار گەیشــتنێ. بوو بە تەقە. هەموو دوو لاقی دیکەشـــیـان قەرز کرد بۆ ڕاکردن. لەو جەنگەیەدا تیرێکی نەبەدی ســـینگی ئاغای خانەلیی پێ کا و دەمودەســت کوشــتی. ناوبراو مامۆســتایەکی لێقەوماو بوو. ئێمەش بە شـــەقامی شـــاباددا ڕامان کرد. شـــیرینیخانەی نەوبەخــت کرابۆوە، خەڵکێکی زۆر خۆیــان بەوێــدا کرد. خاوەنی شـــیرینی خانە دەڕابەی دووکانەکەی داکێشـــا. خەڵــکەکەیــش هەلــیــان بە دەرفەت زانــی و کەوتــنە شیرینخواردن. لە چاوتروکانێکدا ڕاکردووەکان کە دەتگوت نەدی و بدین، چیی شـیرینی بوو خواردیان. کە تەقە بێدەنگ بوو و ئیدی هیچ دەنگێک نەما، خەڵک دەڕابەیان هەڵداوە و بەســپایی وەکوو دزی شــەوگەڕ بۆی دەرچوون. هێندێکیان لە ڕاکردنێدا شــیرینییان لە گیرفانی بەر دەبۆوە. ئاکامی ئەو خۆپێشاندانە و شەهیدبوونی گەنجێکی خێرلەخۆنەدیو، ئەوە بوو کە عەلی ئەمینی بوو بە ســـەرۆکوەزیران و محەمەدی درەخشـــش کرا بە وەزیری پەروەردە و شـــیرینیخـانەی نەوبەختیش تالان کرا. بۆ ماوەیەک دنیا هێور بۆوە.

لەو دەنگەیەدا ئێمە هەر وەک جاران ســـەردانی کافتریای بەهارمان دەکرد لە ســـەعدیی شـــیمالی. کاریشـــمان بە سیاسەتەوە نەبوو. ڕۆژێکیان لە کافتریای گۆرین ڕۆژنامەی ئیتلاعاتم دەخوێندەوە، بەسەر بانگەوازێکدا کەوتم، زۆر زۆر ســـەرنجمی ڕاکێشـــا. نووســـیبووی، دەوڵەتی یەکیەتیی سۆڤیەتی سۆسیالیستی، بە ڕەزامەندیی وەزارەتی دەرەوەی ئێران، چـل خوێنـدکـاری ئێرانی بە خەرجی خۆی دەبـاتە ســۆڤیەت بۆ خوێندن. خوازیاران دەتوانن بۆ زانیاریی زیاتر

سەردانی خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت بکەن لە شەقامی حافز. ئەوەی لێی دەگەڕام، دۆزیبوومەوە. ڕۆچنەی هیوایەکم لێ دەرکەوتبوو. بۆ بەیانی خانەی فەرهەنگم لە شەقامی حافز دۆزییەوە، کە گۆیا پێشتر ماڵی کچەکەی موسەدیق بووە. لە حەوشەکەی ئەوێ، بانگەوازی ناردنی خوێندکارانیان لە تابلۆی ڕاگەیاندنەکە دابوو. بەڵگەنامەی پێویست، بریتی بوو لە ناسنامە و بڕوانامەی خوێندن و فۆڕمێک کە دەبوو پڕ بکرێتەوە. کەسم نەدیت لەوێ داوخواز بێ. لە یەکێک لە ژوورەکاندا، ئەفسەرێک بە یۆنیفۆرمی سەربازیی سۆڤیەتەوە بەرپرسی ناونووسین بوو. بە زمانی فارسی و زاراوەی ڕووسی هەموو شتەکانی پرسی و ناونیشانی شوێنی کار و ژیانمی لە تاران یادداشت کرد و تەواوی ئەو بەڵگانەی لە فایلێک خست و لەسەر فایلەکە بە زمانی ڕووسی شتێکی نووسی و گوتی دە ڕۆژی دی سەرێکیان لێ هەڵێنمەوە، کە لەوانەیە ئاکامەکەیم پێ ڕابگەیەنن. سپاس و ماڵئاواییم کرد، بەڵام تا نیوەڕۆیە هەر لە حەوشەکەی خانەی فەهەنگ مامەوە، چونکە هەم باغێکی زۆر خۆش بوو، هەم حەزم لێ بوو بزانم کێی دیکە دێن و ڕایان چییە. ئینجا تۆزێکیش نیگەران بووم لەوەی بە بڕوانامەی پەیمانگەی مامۆستایان وەرمنەگرن. ئەو ڕۆژە کەس نەهات، بەڵام من هەموو ڕۆژێ دانی بەیانیان دەچووم. پشووی هاوینیش بوو، هیچ کارێکم نەبوو. پێم وایە چوارەم ڕۆژ بوو کە دوو کەس سەردانیان کرد. یەکێکیان

گەنجێکی باریکەڵەی باڵابەرزی خەڵکی قووچان بوو بەناوی عەلی خواجووی، ئەوی دی گەنجێکی کورتەباڵای چاو بادامی بوو، کە زیاتر لە ژاپۆنی دەچوو نەک ئێرانی. لەگەڵ خواجووی قسەمان کرد. ئەویش دیپلۆمی دواناوەندیی نەبوو و پەیمانگەی پزیشکیاریی تەواو کردبوو و پێنج ساڵ بوو کاری دەکرد. وەکی دەیگوت، بە پێی یاسا کەسانی وەک وی مافی ئەوەیان هەبوو، لە ساڵی چوارەمی کۆلێژی پزیشکییەوە بخوێنن.

هەرچۆنێک بوو، جارێ ئەوەیان هیچی لە من زیاتر نەبوو. ئەوی دیکەیان، کورتەباڵاکە ئێمەی نەدواند، لەبنەوەبڕ دیار بوو، دواتر زانیم عەلی فێرنادی خوشکەزای دکتۆر یەزدیی ئەندامی ئۆرگانی ناوەندیی حیزبی توودەیە. ئیتر چەندەی خوێندبوو، دواتریش هەر باسی نەکرد. بەڵام دواتر من کەسم لەوێ هەر نەدی بێ بۆ ناونووسین، ئەوەش لەلایەک دڵخۆشی دەکردم، چونکە پێم وابوو ئەگەر داوخوازەکان زۆر بن، شانسی سەرکەوتنی من کەمتر دەبێ. لەگەڵ ئەوەشدا نیگەران بووم نەکا ئەگەر بەگوێرەی پێویست خوازیار نەبوایە، لەوانەبوو ناردنی خوێندکار هەڵوەشێتەوە. ئینجا باشە بۆچی کەس خوازیار نییە، بەتایبەتی لە نێو لایەنگرانی حیزبی توودەدا. دیارە ئەودەمی خوێندن لە وڵاتێکی کۆمۆنیستی لایەنگرێکی ئەوتۆی نەبوو. بەتایبەتی لەبەر ئەوەی پاش تەواوکردنی خوێندنەکە، لە ئێرانێ بە ئاسانی کاریان پێ نەدەدرا، هەڵبەت بۆ من جیاواز بوو. من لە بارودۆخێکدا بووم کە بۆ درێژەدانی خوێندن، خۆم بە ئاو و ئاگرێدا دەکرد و بیریشم لە داهاتووەکەی

نەدەكردەوە، بەتـايبەتی لەو تەمەن و دۆخەدا كە هیچ كەسـێكم نەبوو تەگبیرێكی پێ بكەم و مشـوورێكم لێ بخوا، وەكوو بـاڵندەیەكی تەنیـا و بێ هێلانە وابووم، كە تەنیا یەک شتم بەلاوە گرینگ بوو، ئەویش سەركەوتن لە خوێندندا، جا لە هەر جێیەک بێ و هەڵكەوێ. جا چونكە دەسـتیشـم بە هیچ كوێ ڕانەدەگەیشـت، ئەوەش بۆخۆی خوا گەیانـدبووی. ئیتر بەو فكر و خەیـاڵ و ئـاواتـانەوە ڕۆژانم دەژماردن بەشـكم زووتر ئاكامەكەم لێ ڕوون بێتەوە.

چەنـد ڕۆژ دواتر گوتم نەكـا شـتەكە بكرێتە خزم خزمێنە. جـا خۆ ئـاوا بێ من كەسـم نییە. لە حیزبی توودەشـدا كەسـم نییە هانای بۆ ببەم. كتوپڕ بە فكرمدا هات، باشـترە بچمە لای سـەدری قازی، نوێنەری مەهاباد لە مەجلیسـی شـوورای میللی. ماڵەكەیان لە شـەقامی مونیریەی تاران بوو. بۆ سـبەینێكەی دوانیوەڕۆ چوومە مـاڵیـان. دەركەوان دەرگـای لێ كردمەوە و بردمییە ژوورێكی نهۆمی یەكەم. چەند دەقە دواتر جەنابی سـەدر بەو قەڵافەتە گرانوسـەنگین و بەویقـار و هێمنەوە تەشـریفی هێنا. حاڵ و مەسـەلەی خۆمم بە تێروتەسـەلی بۆ بـاس كرد. بەوپەڕی نیـازپـاكییەوە قبووڵی كرد كە سـبەی لەگەڵم بێتە خانەی فەرهەنگ. سـەعات ٩ی بەیانی پێكەوە چووینە خـانەی فەرهەنگی سـۆڤیەت. ژووری بەرپرسی ناونووسینەكەم پیشان دا.

وەژوور کەوت. ماوەیەکی پێ چوو، کە هاتە دەرێ، گوتی تەواو بوو. دڵنیا بە قبووڵ کراوی. زۆرم ســــپاس کرد و تا شـــەقام بەرێم کرد. ســـــواری پەیتوون بوو و چۆوەماڵی خۆی. لە خۆشــیان خەنی و شــاگەشــکە ببووم. چەند ڕۆژ دواتر بۆ دڵنیابوون ســــەرێکم لە خانەی فەرهەنگ داوە و چوومە ژووری سەرگورد. هەر دیتمی، ناسیمییەوە و گوتی، خۆشحاڵ بە لە ڕیزی وەرگیراوەکاندای. پرسیم، خۆم ئامادە بکەم؟ گوتی بەڵێ تا پازدە ڕۆژی دی دابودەســــتوورەکە لە ڕێی وەزارەتی دەرەوەی ئێران تەواو دەبێ. گوتم کەوابوو لەو ماوەیەدا دەتوانم بچمەوە مەهاباد و ماڵاوایی لە خزم و کەس بکەم؟ گوتی بەڵام زۆر نەمێنییەوە، زوو وەرەوە. بە پەلە هاتمە دەرێ.

دۆخی ناوچەکە

لە ماوەی دوو ڕۆژاندا، هەرچی کەلوپەلی ناوباڵەکەم بوو فرۆشتم و بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوتم. لە ڕێیە پاش قەزوین، ئیتر ئاسایشی دەوڵەتی لێ نەبوو. لە هەموو شوێنێک ئەندامانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بە چەکەوە دەسووڕانەوە و جڵەوی ناوچەکەیان بە دەستەوە بوو. ڕادیۆ تەورێزیش یەکپشوو بە زمانی ئازەری هەواڵ و بەرنامەی بڵاو دەکردنەوە. گۆڕانکارییەکی بەرچاو بەدی دەکرا. پێکهاتنی حکوومەتی فیرقە و مەجلیسی نیشتمانی و زانکۆ و هێزی سەربازی و ئاسایش، بەشێک بوون لەو کارانەی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان کردبوونی. لە شاری تەورێز لە جادە و ڕێگەوبانن کامیۆنی پڕ لە سەربازی سۆڤیەتی دەبینران. دەسەڵاتی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان تا نزیک میاندواو بوو. جا ئەوەندەی لەبیرم بێ میاندواو و دەوروبەری بەتایبەتی بەرەو بۆکان و مەهاباد بە دەست حیزبی دیموکراتەوە بوو. سەرۆکی سەربازگەی شاری میاندواو سەید محەمەدی ئیسحاقی بوو، کە پلەی سەروانیی هەبوو و لەوێ بە دەسەڵات بوو. گەنجێکی زۆر بە بیروباوەڕ و نەتەوەیی. فیداکار و چاونەترس بوو. من لە میاندواو چوومە نووسینگەی کارەکەی. کەیفم بە ئەخلاق و هەڵسوکەوت و جوامێرییەکەی هات. نازانم ئاخری چیی بەسەر هات، هەڵبەت هێندێ شتیان دەگوت، بەڵام چونکە ڕاستییەکانم لێ ڕوون نین، لەوبارەیەوە هیچ ناڵێم.

ڕۆژی دووی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤ گەیشتمەوە مەهاباد. لێرەش ئاسەواری حوکمەتی تاران نەمابوو. شارەوانی بەدەست حیزبی دیموکراتەوە بوو و کاربەدەستەکانی هەموو کورد بوون. شارەکە لە ناوچەیەکی سەربازی دەچوو. خەڵکی چەکدار دەهاتن و دەچوون، بەڵام تەناهی و سەقامگیری بەسەر شارەکەدا زاڵ بوو. دیار بوو کەس نیگەران نییە لەوەی ئەو هەمووە چەکە بەدەست خەڵکەوەیە. خەڵکی بازاڕ و دووکاندار خەریکی کار و کەسابەتی خۆیان بوون. ئێرە سەربازی سۆڤیەتی لێ نەبوون. عەشایر سەرلەبەر کەوتبوونە گەڵ حیزب. ڕێکخراوی لاوانی حیزب یەکێک بوو لە ناوەندە هەرە سەرنجڕاکێشەکان. قەت وا نەبووە لاوان ئەوەندە بە کەفوکوڵ بن. هەرگیز نەبینرابوو لە کوردستان تەواوی چین و توێژەکان بە شاری و گوندی و عەشایرەوە ئاوا پێملی یەک کەس بن. بە ڕاستی قازی محەمەد پێشەوایەکی بێهاوتای کوردستان بوو.

دزی و ڕێگری و ملهوڕی و شەڕاشۆیی زۆر کەم ببۆوە. تاقە کێشەیەکی لە ناوچەکەدا هەبوو، ئەوە بوو خەڵک حەوجێیان بە هێندێ شتومەکی پێویست هەبوو، کە دەبوایە لە دەرەوەی کوردستانەوە دابین بکرێن، یەک لەوانە لەو ناوچەیە نەوت و بەرهەمەکانی دەست نەدەکەوت. سەرەڕای ئەوەی هیچ کام لە هەڵسووڕێنەرانی سەرەتای کۆمەڵەی ژێکاف لە ڕێکخراوە تازەکەی حیزبی دیموکراتدا دەسەڵاتێکی ئەوتۆیان نەبوو، بەڵام جۆرێک یەکیەتی و هاودەنگی لە سەرانسەری کوردستاندا هەبوو. حەمەڕەشیدخانیش بە

لایەنگرەکانی خۆیەوە گەڕابۆوە عێراق. ئەوە بوو بارودۆخی کوردستان بەتایبەتی مەهاباد لە خەرمانانی ساڵی ١٣٢٤دا.

حەفتەیەک پاش گەڕانەوەم بۆ مەهاباد ماڵاواییم لە دۆست و خزمان کرد و گەڕامەوە تاران. بە ئوتوبووس چوومەم مەراغە و لەوێشەوە بە شەمەندەفەر هاتمەوە تاران. هێندێ شتی دیکە لەبارەی حیزبی دیموکراتی کوردستانەوە مان، کە لە شوێنی خۆی ئاوڕیان لێ دەدەمەوە.

شادیی پاش بێهیوایی

که گەیشـــتمەوە تاران، بۆ ســـبەینێکەی چوومە خانەی فەرهەنگی سـۆڤیەت. بێدەنگییەکی قورس بەســەر ئەو باغە خۆشـــە و هەیوان و بینـایەدا زاڵ ببوو، که لێم ببووە زیارەتگایەک. چەندی چاوەڕێم کرد، کەسم لە حەوشە نەدی پرســیارێکی لێ بکەم. لەســەر تابلۆی ئاگادارییەکانیش هیچ بابەتێک نەبوو پێوەندیی بە ناردنی خوێندکارەکانەوە هەبێ. شــەرمم دەکرد بچمە ژوورەکەی ســەرگورد. زۆر چاوەڕێم کرد تا ئاخری ســەرگورد بەخۆی و فایلێک لە بن هەنگڵدا لە ژوورەکەی هـاتە دەرێ. هەر دیتمی، بەرەو لام هـات. من سڵاوم کرد. گوتی جارێ هیچ باس نییە وا دیارە لە سەرەوە کارەکان چەتیان تێ کەوتووە. بەڵام چاک دەبێ. بەوپەڕی بێهیواییەوە لە خـانەی فەرهەنـگ هـاتمە دەرێ و بەبێ ئامانجێکی ڕوون بە شـــەقامی نادریدا وەڕێ کەوتم. ماڵ و حالم لێ تێک چووبوو. ژوورێکم لە میوانخـانەی گەیلان لە پشت شارەوانیی تاران لە تۆپخانە بەکرێ گرت. لە هەمووش خراپتر کەســم لە داوخوازەکان نەدەدی لانیکەم دەردەدڵێکی لەگەڵ بکەم. لەو مـاوەیەدا هـاوڕێ و هـاوکـارەکەم، ئـاغـای زاهیدانیشـــم لەکیس چووبوو. تەنانەت نەمدەزانی ئاخۆ لە تـارانە یـان چووەتەوە ڕەشـــت؟ نەکا تەواوی ئەو هیوا و ئاوات و ئارەزوانەم لێ ببنە بڵقی سەر ئاو. هیچ شتێک لەوە ناخۆشتر نییە چاوەڕێ بی و نەشزانی چیت بەسەر دێ.

هەموو ڕۆژێ دەچوومە خـانەی فەرهەنـگ. بەڵام ڕێـک وەکوو دزان، بەســـپایی وەژوور دەکەوتم بۆ ئەوەی کەس

نەمبینێ. تاقەتی هیچ شـــتێکم نەبوو. لەخۆوە ســـەیری جامخانەی دووکانانم دەکرد.

خەڵک وەکوو سێبەر بەلامدا تێدەپەڕین. هۆشم بەسەر خۆمەوە نەبوو. ڕۆژێکیان لەو دۆخەدا لە نزیک کافتریای نادری یەکێک دەســـتی لەســـەر شـــانم دانا، ئاوڕم داوە ئاغای زاهیدانی بوو. گوتی ئەوە چیتە؟ بۆ وا دەرفکری؟ وەک خونچەیەک گەشـــامەوە. بە ڕاســـتی پێویســـتم پێی بوو. لە خۆشـــیان خەنی بووم. گوتم هیچ نییە. چووینە کافتریاکە، داوای دوو نســـکافەی کرد. گوتی پێم وابوو بەبێ ماڵاوایی ڕۆیشتووی.

گوتم ئاغای زاهیدانی چما دەکرێ من بەبێ ماڵوایی بڕۆم؟ خۆ هێشـتا دابودەسـتووری ئیداری تەواو نەبووە. ئیتر ســـیاســـەتە، هیچ دوور نییە دەوڵەتەکەی خۆمان پەژیوانیش بێتەوە و بە ناردنی خوێندکار ڕازی نەبێ. ئاخر ئێمە گەمەی دەستی سیاسەتین. ئەویش دەوڵەتێک کە بۆخۆی نەتوانێ ســـەربەخۆ بڕیار بدا. هەرچۆنێک بێ دانیشتین و زۆرمان قسە کرد و قەول و قەراری دیداری داهاتوومان دانا. من چوومەوە میوانخانە. خەم و پەژارە لەســـەر دڵم کەڵەکە ببوون. ڕەنگ بێ بەرەی ژیانی من هەر لە بنێڕا ڕەش چنرابێ. چەنـد ڕۆژێکی دیکەش تێپەڕی. کەفوکوڵەکان وردە وردە نیشـتنەوە و خەرمانان بەرەو کۆتایی دەچوو. نەمدەزانی چ بکەم، ئاخۆ هەر وا لە میوانخـانە وەمێنم یـان دیســـان ژوورێـک بەکرێ بگرمەوە. توانای بڕیاردانم نەمابوو. خوێندن دەســـتی پێ

کردەوە. وەکوو جاران چوومە قوتابخانەی مەولەوی. هەر پۆلەکەی جاران و منداڵە بەدفەڕەکانی جاران. دەتگوت جەستەیەکی بێگیانم، یان دارێکی ئاوی نەگاتێ، خەریک بوو وردە وردە وشک دەبووم. ئەی خۆزگە ئەو شتە هەر نەهاتبا پێش. خەریکی ژیانی خۆم بووم و، نەخشەیەکی خۆمم هەبوو و بەکاوەخۆ بەرەو ئەو بەڕێوە بووم. لەگەڵ ژیانە سادە و بێ قڕەکەی خۆم ڕاهاتبووم، بایەک هەڵی کرد و بوو بە بۆران و تۆفان و هەموو شتێکی تێک دا. ژیان هەم زەرەری ماڵیی تێدایە و هەم زیانی مەعنەوی. دووەمیان لە یەکەمیان زۆر بەهێزترە. خەساری ماڵی لەوانەیە زوو قەرەبوو بکرێتەوە، بەڵام خەساری مەعنەوی و ڕۆحی زۆر بە ئاسانی لەبیر ناکرێ. ڕەزبەریش تێپەڕی. یەکەم ڕۆژی مانگی خەزەڵوەر بوو، شەوێ خەونی خۆش خۆشم دیتبوون. دەتگوت ئیلهامم پێ کرا ئەمڕۆ شتێک دەبێ. پاش تەواوکردنی دەرس لە قوتابخانە هاتمە دەرێ. بەبێ ئەوەی بیر لە فراوین بکەمەوە، چونکە زۆربەی کات نانی نیوەڕۆم لە بازاڕی قەوامودەولە دەخوارد، بە پەیتوون خۆم گەیاندە خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت. هەر گەیشتمە بەر هەیوانەکە، سەیرم کرد چەند کەسێک ڕاوەستاون و ئەو ئاگادارییە دەخوێننەوە کە لە تابلۆی ئاگادارییەکان درابوو. لە پشتەوەی ئەوانەوە خوێندمەوە: ئەو خوێندکارانەی دەنێردرێنە سۆڤیەت، دووسبەی، سێی خەزەڵوەر بۆ وەرگرتنی پاسپۆرت و بلیتی فڕۆکە، سەعات دەی بەیانی بێنە خانەی فەرهەنگ. تابلۆکە ناوی کەسی لەسەر نەبوو. بڕوام نەدەکرد. بڵێی خەو نەبینم. چوومە ژووری سەرگورد. هەر

دیتمی، بزەیەکی هاتێ و گوتی، پیرۆزە. دووسبەی وەرە پاسپۆرتەکەت وەرگرە و بڕۆ خۆت ئامادە بکە.

ڕۆژی چواری خەزەڵوەر سەعات هەشتی بەیانی دەفڕن. ئیتر دڵنیا ببوومەوە. لە حەوشەی خانەی فەرهەنگ هاتمە دەرێ. بە پیاسە و دڵێکی تژی لە خۆشی بەرەو شەقامی ئەستەنبوڵ ڕۆیشتم و لە کافتریای شمشاد فراوینێکی دەوڵەمەندانەم خوارد. دەمودەست پاش نانخواردن خۆمم گەیاندە قوتابخانە. لەوێ بەڕێوەبەر و ئاغای زاهیدانیم ئاگادار کردەوە و گوتم من لە دووسبەیڕا نایەمەوە قوتابخانە. ئەو ڕۆژە دوانیوەڕۆکەی وەکوو ڕۆژانی پێشوو وانەم گوتەوە، بەڵام باسی سەفەرەکەی خۆمم بۆ قوتابییەکان نەکرد. کە زەنگی کۆتایی پۆل لێ درا، منداڵ بە قیژە و دەنگەدەنگ چوونە دەرێ. چوومە نووسینگەی مامۆستاکان. بەڕێوەبەر بە هەموو مامۆستاکانی گوتبوو نەڕۆن. منداڵ لە حەوشەی قوتابخانە چووبوونە دەرێ. ئەو ناوە بێدەنگ و هێمن بوو. مامۆستاکان هەموو لە هۆدەی بەڕێوەبەر کۆ ببوونەوە. نەیاندەزانی چ باسە. چەند ساتێک دواتر بەڕێوەبەر گوتی: خوشکان و برایان، ئەمڕۆ یەکێک لە هاوکارە باشەکانمان، قوتابخانەکەمان جێ دێڵێ. هەڵبەت دەچێ درێژە بە خوێندنەکەی بدا. ئینجا بەرەو لای من هات و تۆقەی لەگەڵ کردم و لەباوەشی گرتم، بەڵام پێی نەگوتن دەچمە کوێ. جگە لە ئاغای زاهیدانی کە ئاگادار بوو، ئەوانی دی سەریان سووڕ ما.

هەموو بە داخ بوون. بەڵام خانمی ڕیاحی، مامۆستای پۆلی سێ چاوی پڕ ببوون لە فرمێسک. ئێمە زۆربەی کات لە قوتابخانە پێکەوە تێنسمان دەکرد. ئیتر ماڵاواییم لێ کردن. لەگەڵ ئاغای زاهیدانی وەکوو هەموو جارێ پێکەوە هاتینە دەرێ و بۆ تاهەتایە ئەو قوتابخانە و کۆڵانە تەنگەبەرەکانی و بازاڕەکەی قەوامم بەجێ هێشت. لە ڕێیە زاهیدانی پرسیی، خۆ بەیانی هیچ باس نەبوو. گوتم نیوەڕۆیە چوومە خانەی فەرهەنگ، لەوێ ئاگادار بوومەوە. گوتم هەم خۆشحاڵم و هەم ناڕەحەت. خۆشحاڵم کە دەبینم ئاخری سەرکەوتی و بۆ درێژەدانی خوێندن دەچیە وڵاتێکی زۆر پێشکەوتوو. دەچیتە دنیایەکی نوێ. بەداخم لەبەر ئەوەی دۆستێکم لەکیس دەچێ. پاش تۆ تەنیا دەکەومەوە. گوتم ئاغای زاهیدانی لە دنیای هاوڕێیەتیدا، ئەگەر ئیزن بدەی چەند شتێکت عەرز بکەم. گوتی بڵێ: گوتم یەکەم ئەوەی کە باشترین هاوڕێی مرۆڤ کتێبە. بە خوێندنەوەی کتێب هەرگیز هەست بە تەنیایی ناکەی. دووەم، هەوڵ بدە هەرچۆنێک بووە درێژە بە خوێندن بدەی. باشترین بوار بۆ جەنابت بە ڕای من کەونارانسی یان زمانی بیانییە، دەتوانی بە شێلگیری و وردە وردە لە یەکێک لەو بوارانەدا سەرکەوی. دەزانم، لە سایەی خواوە ئەو بەهرەیەشت هەیە، بەڵام تۆزێک هیممەت و خۆماندووکردنی دەوێ. هیوادارم تا دێمەوە، سەرکەوتنت بەچاو ببینم. سێیەم، ژن بێنە، چونکە ئەگەر ژنت هەبێ و مشووری ماڵ و ژیان بخۆی، ئەو قۆناغی بێسەروبەریی ژیانەش بەلاوە دەنێی. ئاگات لەو

میراتەش بێ کە پێت براوە. ماڵێکی ئەگەر بچووکیش بێ بکڕە، چونکە یەکەم مەرجی ژیانێکی ئارام، هەبوونی خانووە.

وردە وردە گەیشـــتینە تۆپخـانە. گوتم دەبێ بچین سـەرێک لە میوانخانە بدەین. هەر چووینە ژووری، لەبەر ئەوەی بەرپرسـی پێشوازییەکە دەیزانی بەتەمام بڕۆم بۆ سـۆڤیەت، گوتی دوو کورد هاتوون و لەو خوێندکارانەن کە بەڕێ دەکرێن. پرســـیم لە کوێن؟ گوتی لە نهۆمی سـێیەم ژووری ٣٨، تەنیشـــت ژوورەکەی خۆت. بە زاهیدانیم گوت با بچین بیانبینین. زۆر گرینگە. ئیزنمان وەرگرت و وەژوورر کەوتین. دوو گەنج لەســـەر تەختی خەوەکەیان ڕاکشـــابوون. هەر ئێمەیان دی هەســـتان. یەکێکیـان بەژن و بـاڵا بەرز و ئەوی دی وردیلەیەکی کورتەباڵای قژزەردی چاوشـین. بە ڕوخسـارییەوە دیار بوو زیرەکە. ئێمە خۆمان ناسـاند. باڵابەرزەکە گوتی من خەسرەو زولفەقاریم و ئەوی دیکەش گوتی ناوم مستەفا شـــەڵماشـــییە. هیچیانم نەدەناســـی، بەڵام لە مەهاباد بنەماڵەی شـەڵماشـیم دەناسـی. هەردووکیان گوتیان لە تەورێز ناویان نووســـیوە بۆ ئەوەی بەڕێی ســـۆڤیەت بکرێن و وەرگیراون. دوێنێ پێیـان گوتوون بچنە تـاران. گوتم منیش لەو ژوورەی تەنیشـــتتانم. ســـبەی پێکەوە دەچینە خانەی فەرهەنگ. لەگەڵ ئاغای زاهیدانی هاتینە دەرێ. نـانی ئێوارەمـان پێکەوە خوارد. گوتم ئـاغـای زاهیدانی ســـبەی نیوەڕۆیە لە میوانخانە چاوەڕێت دەبم فراوین پێکەوە بکەین. گوتی ئیزن لە بەڕێوەبەر

وەردەگرم، دوانیوەڕۆ ناچمەوە قوتابخانە. سبەینێ لەگەڵ هاوسەفەرە تازەکان چووینە خانەی فەرهەنگ و پاسپۆرتەکانمان وەرگرت. قەرار دانرا بەر لە سەعات هەشتی سبەی بەیانی لە شەقامی ئەستەنبوڵ، سووچی لالەزار لەبەردەم ئاژانسی سەفەری سۆڤیەت بین.

فڕین بۆ بادکوبە

پاش وەرگرتنی پاسپۆرتەکەمان، پێکەوە چووینە شەقامی لالەزار. من دەستێک کۆت و شەلواری نوێ و جووتێ پێڵاو و باولی و جانتایەکی دەستی و هێندێ کەلوپەلم کڕی. پێکەوە گەڕاینەوە میوانخانە. ئاغای زاهیدانییش هات. پاش نانی نیوەڕۆ، کاک جەعفەر و ئیسماعیل شافعی کە لە تارانێ دەیانخوێند، هاتنە لامان. هەموانم بۆ نانی ئێوارێ دەعوەت کرد. بەرەبەری سەعات یازدەی شەوێ بوو کە لە ڕستورانت هاتینە دەرێ. لە شەقامی نادری تابلۆیەکی نیۆن سەرنجی ڕاکێشاین. نووسرابوو، یاریی داولنا لەوسەری کۆڵان. هەوای تاران هێشتا خۆش بوو. گەیشتینە سەری کۆڵان، ڕستورانتێکم دێ، کە دەرگای حەوشەکەی کرابۆوە و مێز و کورسیی تێدا دانرابوو و خەڵکەکە خەریکی یاریی داولنا بوون. کە چووینە ژوورێ، بەڕێوەبەری یارییەکە لە حاڵێکدا گەردوونەکەی دەخولاندەوە، بە دەنگی بەرز ڕایگەیاند، دوا خولی یارییەکە دەست پێ دەکا. براوە جگە لەوەی هەرچی تا ئێستا کۆ بووەتەوە، جێ ئیستیکانێکی زیوینیش بە خەڵات وەردەگرێ. من لە ڕستورانتەکە هەرچی پێم بوو بۆ برادەرانمم خەرج کردبوو. تەنیا پێنج قرانم پێ مابوو، کارتێکی داولنام پێ کڕی. برادەرانیش یەکی چەند کارتێکیان کڕی. یارییەکە دەستی پێ کرد. بەڕێوەبەری یارییەکە گەردوونەکەی دەخولاندەوە و هەر جارێ گۆیەکی بچووکی ژمارەکراو لە گەردوونەکە

دەهاتە دەرێ و ئەویش بە دەنگی بەرز ژمارەی سەر گۆیەکەی دەخوێندەوە. یاریکەر بەو لۆبیایانەی لەسەر مێزەکە هەڵڕژابوون، ژمارەی کارتەکانی خۆیانیان پڕ دەکردەوە. بەڵام هێشتا دە خولەکێک لە خوێندنەوەی ژمارەکان تێنەپەڕیبوو، کە من کارەتەکەمم پڕ کردەوە و هاوارم کرد داولنا. هەموو سەریان سووڕ ما و لە هەموانیش پتر هاوڕێکانم. کارتەکەمم بردە لای بەڕێوەبەرکە و ئەویش ژمارەکانی لەگەڵ کارتەکەم بەراورد کرد و گوتی وەڵڵا ڕاستە. ٧٥ تمەن و جێ ئیستیکانێکی زیوی دامێ و گوتی پیرۆزت بێ.

من هاتمەوە و لەگەڵ هاوڕێیان لە ڕستورانتی داولنا هاتینە دەرێ. سەیر ئەوە بوو ڕێک ئەو دەمەی من هیچ پێویستم بە پارەی خۆمان نەبوو، بردبوومەوە. هەرچەندی حەولیان دا، یەک قرانیشم لەو پارەیە خەرج نەکرد. گوتم دەبێ حیکمەتێکی تێدا بێ.

بۆ سبەینێ پێش سەعات ٨ چووینە نووسینگەی ئاژانسی سەفەری سۆڤیەت. ئاغای زاهیدانیشم لەگەڵ بوو. بە مینی پاسێک بردیانینە فڕۆکەخانەی مێهراباد. پاش دابودەستووری ئیداری و گومروک و ماڵاوایی لەو تاقە کەسەی کە بەڕێی کردبووم، یانی کاک ڕەزا زاهیدانی، لەگەڵ کۆمەڵێک خەڵکی سۆڤیەتی سواری فڕۆکە بووین. یەکەم جار بوو سواری فڕۆکە دەبووم. فڕۆکەکە بەسەر کۆمەڵێک شار و دەریای شینی خەزەردا فڕی و نزیک نیوەڕۆیە لە شاری بادکوبە نیشتەوە. ئێمە، شەش کەسەکە دابەزین. لە نێو پێشوازیکەرەکاندا دوو کەس لە تەنیشت یەکەوە

ڕاوەستابوو، یەکێکیان چوارشانە و بەخۆوە و ئەوی دی کورتەباڵا. لە کاتی ناساندندا دەرکەوت یەکەمیان سەرۆکی پانسیۆنەکەی ئێمە و دووەمیان جێگری بوو. سەرۆکی خەوگەکە، ئاغاری نۆریۆڤ و جێگرەکەشی ئاغای مەمەدۆف هەردووکیان ئازەربایجانی بوون. مەمەدۆف بە لەهجەی ئازەری فارسیی قسەی دەکرد.

بەو جۆرە تازە لەوێ زانیم کە ئێمە لە شاری بادکوبە دەمێنینەوە و دەخوێنین. لە حاڵێکدا ئەو ئاگادارییەی لە تارانێ بڵاو ببۆوە، گوتبووی لە مۆسکۆیێ دەخوێنن. لەوانەشە لەبەر ئەوە شوێنی خوێندنەکەیان گۆڕیبێ، چونکە زۆربەی خوێندکارەکان ئازەربایجانی بوون. ئێمە شەش خوێندکارە میوانەکەیان بردە ژوورێک. چا و شیرینییان بۆ هێناین. سەعاتێک دواتر بە مینیبووس بردیانین بۆ نێو شاری. لە ڕێیە مەمەدۆڤ مۆدێل و بینا گرینگەکانی شاری پێ ناساندین. ئێرە پارکی کیرۆڤە و ئەوە بینای مۆزەخانەی نیزامی و ئەوەیان سینەمای سەربازییە. شەش کەسەکە برتی بووین لە: عەلەی خواجەوی خەڵکی قووچان، عەلی فێرناد خەڵکی تاران، جەوانبەخت لە ئیسفەهانەوە و من و خەسرەوی زولفەقاری و مستەفا شەڵماشییش لە مەهابادەوە.

لە شەقامەکانی شاری، شەمەندەفەر و مینیبووسی کارەبایی دەهاتن و دەچوون. ئەو شتانە بۆ ئێمە سەرنجڕاکێش بوون. چونکە هێشتا لە تاران ئەو دوو ئامرازەی ڕاگواستن نەبوو. ئیتر مینیبووسەکەی ئێمە

لەپێش بینـایەکی یەک نهۆمی ڕای گرت. مەمەدۆڤ گوتی: ئێرە خەوگەی ئێوەیە. بینـای ژمـارە ٣٦، لە شـــەقـامی سـوٚلتسـیڤای باکۆ، خەوگەی ئێمە بوو. بینایەکی یەک نهۆمی چەنـد پلیکـان لە ڕووبەرەی شـــەقـامەکە بەرزتر. لەوسـەری پلیکانەکانەوە بەر لە دەرگـای وەژوورکەوتن، ئاوێنەیەکی بالآنوێن. نووریەف لەگەڵ کۆمەڵێک کاربەدەستی خەوگەکە لەبەر دەرگا ڕاوەسـتابوون. ئێمە وەسـەر کەوتین و سـلاومان کرد. فەرمانبەرەکان بە تورکی وڕووسـی بەخێرهـاتنیـان کردین. نووریەف بردینی بۆ هۆڵی پانسیۆنەکە. دواتر دوو هۆدەی پانسیۆنەکەی بۆ ئەو شەش کەسـەمان تەرخان کرد. سـێ کەس لە ژوورێکدا. من و خەسـرەو و فێرنـاد کەوتینە ژوورێک. دوو ڕۆژ ئێزنیـان نەداین بێینە دەرێ. مەمەدۆڤ دەیگوت چونکە شـارەزای دۆخی شـارەکە نین، باش نییە بەتەنێ بچنە دەرێ. لەوانەیە ئێرەتـان لێ ون بێ. ڕۆژی سـێیەم هـاوڕێ مەمەدۆڤ ئاگاداری کردینەوە خۆمان بۆ چوونەدەرێ ئامادە بکەین.

مینیبووس لەبەر دەرگای پانسـیۆنەکە چاوەڕێمان بوو. لەگەڵ ئەو سـوار بووین. لەپێشـدا ئێمەیان بردە مۆزەی نیزامی. لە دەرگـای وەژوورکەوتنەکەیدا پەیکەرەی نیزامیی شـاعیر دانرابوو. سـەعتێک پتر لە مۆزەخانەکەدا سـەیری ئاسـەوار و کتێبە دەسـتنووسـەکانی نیزامیمان کرد. دوای ئەوە چووینە پارکی کیرۆڤ.

پـارکێکی تـا بڵێی جوان لەسـەر گردێک کە دەیڕوانییە دەریای خەزەر. مەمەدۆڤ دەیگوت: کیرۆڤ یەکێک بووە لە خەباتگێڕانی شۆڕشی ئۆکتۆبەر، کە لە شەڕ لەگەڵ سوپای

قەیسـەردا شـەهید بووە. پەیکەرەکەی لە مەفرەقی ڕەش دروست کرابوو و دەستی ڕاستی بەرەو دەریای خەزەر ڕاداشتبوو. بۆ نیوەڕۆیە هاتینەوە پانسیۆنەکە. شـەوێیش بردیانین بۆ ئۆپێرا. بە ڕاسـتی بینای ئۆپێراکە لە هەموو ڕوویەکەوە سـەرنجڕاکێش بوو. بەتایبەتی ئەو لۆژانەی کە لە نهۆمی دووەم و سێیەم بوون. ئۆپێرای کوێرئۆغڵی بە زمـانی ئـازەری نمـایش دەکرا. ئێمە لە یەکێـک لە لۆژەکانی نهۆمی سـێیەم دانیشـتین. ئامفی تیاتری ئۆپێرا پڕ بوو لە خەڵک.

ئەودەمی لە تاران ئۆپێرا نەبوو. تاقە یەک تەماشـاخانە لە شـەقامی لالەزار هەبوو بە ناوی تیاتری جووتیار، لە حاڵێکدا هەر ئەو دەم لە باکۆ جگە لە ئۆپێرای ئازەری، ئۆپێرایەکی ڕووسـی و سـێرکێکی گەورە و دەیان یانە و تیاتر و یانەی سـەما و گۆرانی هەبوو. جگە لە پارکی کیرۆڤ، لە هەموو گەڕەکێکیش پارک هەبوو، لە حاڵێکدا لە تاران تازە خەریک بوون مەیدانی سـەنگلجیان دەکرد پارکی شاری.

حەفتەیەک دواتر، بیسـت خوێنـدکـاری دیکەش لە تەورێزەوە هاتن و گەیشـتنە لای ئێمە. ئەوانە چواریان خەڵکی ورمێ و ئەوانی دیکەیـان خەڵکی تەورێز بوون. دوو خانمیشـیان لەگەڵ بوو، کە یەکێکیان ناوی مونیر و ئەوی دی ناوی ئەکرەم بوو.

پاش تەواوبوونی ژمارەکەمان کە لەسـەر یەک ٢٦ کەس بووین، ڕۆژێک پاش نیوەڕۆ سـەرۆکی کۆلێژەکان

و زانکۆی باکۆ لەگەڵ میرزا برایمۆڤی وەزیری فەرهەنگی ئازەربایجانی سۆڤیەت هاتنە پانسیۆنەکەمان، بۆ ئەوەی بواری خوێندن و شوێنی کۆلێژەکانمان بۆ دەستنیشان بکەن. لەپێشدا میرزا برایمۆڤ بە کورتی باسی پێوەندییە مێژوویی و کولتوورییەکانی میللەتی ئێران و ئازەربایجانی کرد و ئینجا داوای لە خوێندکارەکان کرد هەر کام وێڕای خۆناساندن، بڵێ حەزی لە چ بوارێکی خوێندنە. خوێندکار قسەی خۆیان کرد. لە نێو ٢٦ خوێندکاردا دوو لە کوڕەکان، واتە فێرناد و مێعمارزادە بواری یاسا و دوو کوڕی دیکە، نیعمەتوڵلاهی بواری نەوت و پەرویز بواری ئەندازیارییان هەڵبژارد. ئەوانی دی هەموو کۆلێژی پزیشکییان هەڵبژارد. میرزا برایم بە سەرسوورمانەوە پرسیی، سەرەڕای ئەو هەمووە بوارە باشەی خوێندن کە لە وڵاتەکەی ئێمەدایە، بۆچی زیاتر بواری پزیشکیتان هەڵبژاردووە، لە حاڵێکدا لە مەملەکەتی ئێمە زیاتر خانمەکان لەو بوارەدا دەخوێنن.

یەکێک لە خوێندکارەکان هەستا و گوتی، ڕاست دەفەرمووی، لە وڵاتی ئێمە دەبێ هەر وابێ. ئاخر هەموو بوارەکانی خوێندن گرینگ و بەسوودن و کۆمەڵ پێویستی بە هەموانە. بەڵام ئێمە دەچینەوە ئێران. دیارە هەر پزیشکییەکە بەکاری ئێمە دێ و سوودی بۆمان هەیە.

بۆ وێنە ئەو برادەرە کە بواری یاسای هەڵبژاردووە، بەو پێیەی یاسای ئێوە لە یاسای ئێمە جیاوازە، کە بگەڕێتەوە چ قازانجێکی بۆی دەبێ؟ یان ئاغای نیعمەتوڵلاهی کە نەوتی هەڵبژاردووە، وەختێک کۆمپانیای نیشتمانیی نەوتی ئێران بەدەست ئینگلیزەکانەوەیە، ئاخۆ لە ئێران کاری دەست

دەکەوێ؟ میرزا برامیۆڤ قسەکانی هاوڕێ خوێندکارەکەمانی بۆ سەرۆکی کۆلێژەکان وەرگێڕا. پێیانەوە دیار بوو تێ گەیشتوون و قانع بوون. چونکە هەموو سەریان بۆ لەقاند. وا دانرا سبەی بچینە کۆلێژەکانمان و ناو بنووسین و دابەشمان بکەن. ئیتر وایان ڕێک خست لە سبەینێوە دوو مامۆستا بێنە پانسیۆنەکەمان بۆ ئەوەی فێری ڕووسی و ئازەریمان بکەن، بۆ ئەوەی ئەگەر بێکار بووین فێری ئەو دوو زمانە بین. ئینجا چونکە مانگێک لە خوێندن تێپەڕیبوو، وا دانرا لە کۆلێژەکان زێدەپۆلمان بۆ پێک بێنن. بۆ ئەوەی دەرسە دواکەوتووەکانمان بۆ قەرەبوو بکەنەوە.

کۆلێژی پزیشکیی بادکوبە

بەبێ ئەوەی لە ئاستی خوێندن و خوێندەواریی هەر کام لە خوێندکارەکان بکۆڵنەوە یان تاقییان بکەنەوە، هەر گەیشتینێ بۆ سبەینێکەی، هەر ٢٢ کەسەکەمان لە ساڵی یەکەمی کۆلێژی پزیشکیی بادکوبەدا ملمان لە خوێندن نا. لە نێو ئێمەدا کەمیان دیپلۆمی سروشتییان هەبوو، بەڵام ئەوانی دی یان دیپلۆمی ئەدەبی و بیرکارییان هەبوو، یان لە بنێڕا لە خوار دیپلۆمەوە بوون، وەکوو خۆم، کە دەرچووی پەیمانگەی مامۆستایان بووم، یان ئاغای خواجەوی کە پزیشکیاریی تەواو کردبوو.

هەڵبەت ئاگام لەوانی دی نەبوو. لەوانەیە لە ئێمەیان نزمتریش لەگەڵیان بووبێ. بۆ کۆلێژ شتەکە زۆر سادە بوو، یان خوێندکار دەیتوانی وانەی پۆلێک فێر بێ و لە تاقیکردنەوەکاندا سەرکەوێ یان نەکەوێ، کۆلێژ و مامۆستاکان زۆریان گوێ لەوە نەبوو. ئەوە خوێندکار خۆی بوو کە لە هەڵبژاردنی بوار و دەرچوون و هەڵکشاندا زەرەری دەکرد. خوێندکاریش هەبوون، کە سەرەڕای ئەوەی دیپلۆمی سرووشتییان هەبوو، بەڵام حەزیان لەو بوارە نەبوو و باش دەرسیان نەدەخوێند. بەڵام من و خواجەوی زۆر شێلگیرانە دەمانخوێند و لە تاقیکارییەکانی یەکەم ساڵی کۆلێژدا سەرکەوتنمان بەدەست هێنا.

ئینجا قۆناغی کۆلێژی پزیشکی لە ئازەربایجانی سۆڤیەت پێنج ساڵ بوو. ساڵی یەکەمی کۆلێژ شەشسەد خوێندکار دەیانخوێند کە کرابوونە دەستەی ٤٥ کەسی و ٣٠ کەسی.

لە وانەی ئەزموونی و کردەییدا هەر تاقمە و پۆلی جیای هەبوو، بەڵام لە وانە تیۆری و زانستییەکاندا هەر شەشسەد کەسەکە لە هۆڵ یان ڕاڕەوەکەدا بەسەر پێوە ڕادەوەستان. تەواوی وانەکان لە بینایەکدا نەدەخوێنران. بۆ هەر چەند وانەیەک، بینایەکی تایبەت هەبوو. هەر بەو مەبەستە ڕۆژانە لەم بینایەوە دەچووینە ئەوی دی. دۆخی مێز و کورسیی پۆلەکانیش زۆر باش نەبوو. بەڵام بە ڕاستی مامۆستاکان لە ڕووی زانستییەوە زۆر شارەزا و ئینجا زۆریش دڵسۆز و دلۆڤان بوون. لە یەکەم ساڵی کۆلێژدا ئەو مامۆستایەی کیمیای پێ دەگوتین، پیاوێکی ئازەربایجانی بوو، چەندی بڵێی پیاوێکی باش بوو، کە بە منی دەگوت، گالاوی، چونکە زمانی ڕووسی پیتی "ح"ـێی تێدا نییە و لەبری ئەوە یان "گ" یان "خ" بەکار دێنن، جا ئەویش بە گاڵتە و پێکەنینەوە بەو ناوە بانگمی دەکرد.

دوانیوەڕۆیانیش لە پانسیۆن، خەریکی فێری زمانی ڕووسی و ئازەری بووین. تەواوی کتێبەکانی کۆلێژیشمان لە کتێبخانەی کۆلێژ بە ئەمانەت وەردەگرت، بەڵام دەبوایە کتێبەکان جوان و خاوێن ڕاگرین و لە کۆتایی ساڵدا بیاندەینەوە کتێبخانە. مانگی دواتر یەکی دەستێک جلوبەرگی تازەیان بۆ دوورین. نە قوماشەکەی زۆر باش بوو، نە درووماnەکەی.

هەموو مانگێکیش کۆلێژ، یەکی دووسەد ڕۆبڵ مووچەی دەداینێ، کە بەو پارەیە دەچووینە سینەما و تیاتر. وردە وردە فێری ئەلفوبێی زمانەکە دەبووین و

ئیتر دەمانتوانی کتێبە دەرسییەکان بخوێنینەوە. بە ڕاستی مامۆستاکانیش زۆر دڵسۆز بوون و لە هیچ یارمەتی و دەسگرتنێک درێخییان نەدەکرد. مامۆستای وانەی ئاناتۆمیمان پرۆفیسۆر بلێکشیف بوو. پیاوێکی زۆر کورتەباڵا و ناوبانگێکی خۆشیشی هەبوو. بەڵام هاوسەرەکەی سێ هێندەی خۆی دەبوو. خوێندکارە ئێرانییەکانیان کردبووە سێ دەستە و بەپێی ناوچە تێکەڵیان کردبوون. زۆربەی خوێندکارەکانیش ژن بوون. بۆ وێنە لە گرووپەکەی ئێمەدا کە بیست و پێنج کەس بووین، تەنیا شەش کەس نێرینە و ئەوانی دی هەموو مێیینە بوون.

لە پانسیۆنیش وەزعمان باش بوو. سێ جەمە خواردنمان هەبوو. ژووری خەوەکانمان، چەند ژنێکی پاکەوان جوان جوان پاکیان دەکردەوە و جێوبانەکانیان بۆ ڕێکوپێک دەکردینەوە. بەرپرسی چێشتخانەکەش خاتوونێکی هەرمەنی بوو، بەڵام لە دایک دلۆڤانتر بوو. ئامرازی هاتوچۆ بۆ کۆلێژیش شەمەندەفەرێکی کارەبا(تراموا) بوو، کە بە شەقامی بەردەم پانسیۆنەکەی ئێمەدا ڕادەبرد.

شەوانەش زۆربەی جار لە کۆلێژەکان کۆنسێرت و بالماسکێ و سەماو و گۆرانیگوتن هەبوو و ئێمەشیان بانگهێشت دەکرد. ئەگەرچی پێویستی بە بانگهێشتیش نەبوو. هەموو خوێندکارێک دەیتوانی بچێ. ئینجا ئێمە سەمای ئەورووپاییشمان نەدەزانی. مامۆستایەکیان بۆ هێنابینە پانسیۆن فێری ئەوەشمان بکا. بە جۆرێک کە پاش ماوەیەک سەمای تانگۆ و ڤالس و فۆکستێرت و ئەو شتانەش فێر

بووین. ئەوە شـتێکی ئاسـایی و باو بوو و نەزانینەکەی لەو شوێنانە عەیبە بوو.

بۆیە خوێندکاری ئافرەت لە کۆلێژەکان زۆر بوون، چونکە لەلایەکەوە دووەم جەنگی نێودەوڵەتی لەئارادا بوو و پیاو ژمارەیان زۆر کەم ببۆوە، لەلایەکی دیکەوە پیاوان زیاتر لە بوارەکانی تەکنیکیدا دەیانخوێند. بەڵام خاڵێکی سەرنجڕاکێش ئەوە بوو، بە ڕاستی خەڵکی ئەو وڵاتە زۆریان حەز لە خوێندن بوو و تەقریبەن زۆرینەی خەڵک دەیانخوێند.

جا چونکە هەموو کار و پیشەکان حکوومی بوون و چەندی کەسەکە لە خوێندنەکەیدا سەرکەوتووتر بوایە، دەسکەوتی باشتری دەبوو. هەر بۆیە ئاستی ڕۆشنبیرییەکە زۆر بەرز بوو، بەو حاڵەشەوە، دۆخی ژیانی خەڵکیش زۆر باش نەبوو. هەڵبەت دۆخی مامۆستایانی زانکۆ و هونەرمەندان لە توێژەکانی دی باشتر بوو. سەرەڕای ئەوەی بە ڕواڵەت حکوومەتەکە کۆمۆنیستی بوو و دەبوایە تاکی کۆمەڵ وەک یەک و بە یەکسانی سوودمەند بن، بەڵام بە کردەوە وا نەبوو و لەو نێوەدا ئەوانەی ئەندامی حیزبی کۆمۆنیست بوون، ئیمتیازی کەموێنەیان هەبوو. هەر بۆیەش ئەندامەتی لە حیزبدا یان خوێندن لە پۆلەکانی حیزبیدا تایبەتی بۆ کەسانی دەگمەن بوو. جاروبار کە دەچووینە هوتێل ئینتۆریست، تەنانەت بۆ نموونەش جارێک کەسێکی چینی کرێکار و تەنانەت لەوەش ژوورترم نەدی. هیچ پیشەیەکی

ئازاد نەبوو. هەموو پیشـــە یان کارەکان ڕاســـتەوخۆ لەبەردەســـتی دەوڵەتدا بوون یان لە ڕێی ســـەندیکاکانەوە بەڕێوە دەبردران. ســـەرتاشـــی و پینەچیەتی و بەرگدروون و فرۆشـــگاکان هەر هەموو لەژێر چاودێریی ســـەندیکادا بوون. ئەندامانی ســـەندیکاکان بەگوێرەی کارەکەی خۆیان مووچەیان وەردەگرت، کە دەچووینە سەرتاشخانە، لەپێشدا ســـەردانی سـندووقمان دەکرد و دەیانپرسـی چیمان دەوێ؟ سـەرمان کورت دەکەینەوە یان ڕیش دەتاشـین؟ بە گوێرەی کارەکە پارەمان لە ســـندووقەکە دەکرد و پســـوولەمان وەردەگرت و دەچووینە یەکێک لە ســـەرتاشـــخانەکان، کە کورســـیی بەتاڵی هەبوو، پســـوولەکەمان دەدایێ و ئەویش کـارەکەی بۆ دەکردین. جـاری وابوو جگە لە پســـوولەکە پارەیەکیشمان دەدایێ سەرتاشەکە. لە کافتریا و ڕستوڕانت و فرۆشـگاکانیش، بە گشـتی دۆخەکە هەر ئاوا بوو. ڕۆژانی یەکشەممە کە پشووی فەرمی بوو، بازاڕێک لە قەراغ شاری هەبوو، خەڵکی کەلوپەلی شـــەخســـیی خۆیانیان دێنا لەوێ دەیـانفرۆشـــت. بەو بـازاڕە دەگوترا کۆبینکـا. هێـندێ ژن بۆخۆیان لە ماڵەوە شـــەرابیان دروســـت دەکرد و دەیانهێنا لەو بازاڕە ڕووســـییە دەیانفرۆشـــت. ئەوانەی ماشـــێنی خۆیانیان هەبوو، شەوانە بە دزییەوە کرێیان دەکرد.

هەرچۆنێـک بێ یەکەم ســـاڵی کۆلێژی پزیشـــکی بەخێروخۆشـــی تەواو بوو. من لە هەموو دەرســـەکـان دەرچووم. نمرەی تاقیکاری ٢ و ٣ و ٤ و ٥ بوو.

نمرەی ٢ دەکەوت. ٣ دەردەچوو. ٤ باش و ٥ زۆر باش بوو. ئەوانەی لە هەموو دەرسێکدا ٥ـیان وەردەگرت، پێیان

دەگوتن ئەعلاچی و بە ڕووسی پێیان دەگوترا ئاتلی چنیک و ئەو کەسانە لە درێژایی ساڵەکەدا چل ڕۆبڵ زیاتریان لەوانی دیکە مووچە وەردەگرت.

لەگەڵ تەواوبوونی تاقیکارییەکان و هاتنی وەرزی هاوین، لە مانگی پووشپەڕێدا بردیانین بۆ پلاژەکانی دەم دەریای خەزەر لە گوندی مێردکان. مێردکان ئاو و هەواکەی لەشاری خۆشتر بوو. بینا و باڵەخانە و دەرمانگە و بنکەی تەندروستییان لە دەم دەریاکە دروست کردبوو بۆ پشوودان و ڕۆژانی حەسانەوەی ئەو کەسانەی کە دەزگای میری چاوی لێیان بوو. بەو جۆرە شوێنەشیان دەگوت کۆرۆت، یانی شوێنی چارەسەر بە ئاوی دەریایی و کانزایی. کۆمەڵێک گۆرانیبێژ و سەماکەر و هونەرمەندیش لە شارە جیاجیاکان و کۆمارەکانی دیکەی سۆڤیەتەوە بەتایبەتی بە شارۆی مۆسکۆوە هاتبوونە مێردکان.

هەموو شەوێ بەرنامەی سەما و گۆرانی و شانۆ تا سەعات ١٢ شەوێ بەردەوام بوو، بەڵام ڕێک سەعات ١٢ی شەو زەنگی بێدەنگی و خەو لێ دەدرا و لەو سەعاتەدا دەرگای خەوتنگەکانیان دادەخست. ڕۆژانی پشووش لە باکۆ و مەڵبەندەکانی دیکەوە بە شەمەندەفەری بچووک خەڵک دەهاتنە دەم دەریای مێردکان و هێندە قەرەباڵغ دەبوو دەرزیت هەڵاویشتبایە وەعەرزی نەدەکەوت.

وەرزش و ڕابواردن و دەریـا و گەنجیەتی، تەواوی ئەو نیعمەتـانە ئەودەم وێکڕا بۆ ئێمە دابین ببوون. وێنەی زۆر سـەرنجڕاکێشـی ئەو سـەردەمم هەن، کە گەلێ بیرەوەریی خۆش و دڵبزوێنم لێ زینـدوو دەکەنەوە. پـانزە ڕۆژی پشـــوومان لە مێردکان تێپەڕی و هاتینەوە شـــاری. بەڵام هێشـــتا چەند ڕۆژێک تێنەپەڕیبوو، کە ئاگاداریان کردینەوە خۆمان ئامادە بکەین بگەڕێینەوە ئێران و هاوینەکەی لەوێ بین. ئەو هەواڵە زۆر لە ڕۆژانی مێردکان خۆشتر بوو.

گەڕانەوە بۆ ئێران

ئەو هەواڵە تەواوی خوێندکارەکانی لە ڕادەبەدەر دڵخۆش کرد. خوێندن لە یەکیەتیی سۆڤیەت و ئاشنابوون لەگەڵ ژینگە کۆمەڵایەتییەکەی ئەوێ، وڵاتێک کە جگە لەو خەڵکە دەگمەنەی بۆخۆیان متمانەیان پێیان هەبوو، کەسی دیکە نەیدەتوانێ بچێتە ئەوێ، شتێکی زۆر سەرنجڕاکێش و هاتنەوەش لەوێوە لەوە سەرنجڕاکێشتر بوو. بڵێی و نەڵێی گەڕانەوە بۆ نیشتمان و دیتنی بارودۆخی ناوچە پڕ لە کێشە و ڕووداوەکان و دیداری یاران و خزم و کەس، دەسکەوتێکی گەورە بوو.

دیار بوو بۆیە ئیزنی هاتنەوەیان پێ دابووین، چونکە تەواوی خوێندکارەکان یان لە کوردستانەوە هاتبوون یان ئازەربایجانی بوون و لە هەردوو ناوچەکەش حیزبە سیاسییەکان و حکوومەتەکان سەر بە سۆڤیەت و جێی متمانە بوون. هەڵبە بەو مووچە کەمەی مانگانە پێیان دەدایِن، نەماندەتوانی دەست و دیاری بۆ خزم و هەڤاڵان بکڕین. بەڵام لەو ماوەیەدا من کامێرایەکم کڕیبوو. بەتەما بوو کە هاتمەوە تەورێز، بیفرۆشم و بە پوولەکەی هێندێ دیاری بۆ خوشکم و منداڵەکانی بکڕم. بە شەمەندەفەر لە باکۆوە هاتینە جوڵفا. سەفەری بەکۆمەڵ بە ڕاستی خۆشە. ڤارگۆنێکیان بۆ ئێمە تەرخان کردبوو. هەڵپەڕکێ و گۆرانی و گاڵتە و جەفەنگ تا شارە سنوورییەکەی جوڵفا خافڵاندینی. پاش هێندێ وردە دابودەستووری سەرسنوور، چووینە نێو جوڵفای ئێران. هەڵبەت جوڵفا

بە دەسـت فیرقەی ئازەربایجانەوە بوو. لە جوڵفاوە دیسـان بە شـەمەندەفەر بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتین. ڕێک دەتگوت لە دنیایەکی دیکەوە هاتووینە دنیایەکی تر. لەو دنیا هەموو شـتێک بەدەسـت دەوڵەتەوە بوو، لە بنیادەمەوە بگرە تا کەلوپەلەکـان، بەڵام لـێرە بەپـێـچەوانەوە هەر دەتـگـوت دەوڵەتیش نییە. هەموو شـتێک سـەربەسـت و بەرهەڵدایە. لە وێسـتگەی تەورێز، هەر لە شـەمەندەفەر دابەزیین، کۆمەڵێک کـاربەدەسـتی حکوومەتی دیموکراتی ئـازەربـایجـان پێشوازییان لێ کردین.

ئێمە سێ کوردەکە، من و خەسرەو و ئاغای شەڵماشی و چوار کەسـی خەڵکی ورمێیان بردە گراند هۆتێلی تەورێز. ئەوانی دی خەڵکی تەورێزێ بوون. ئێمە سـێ ڕۆژ لە تەورێزێ ماینەوە. هەموو ڕۆژێکش بەرنامەیەکمان هەبوو. سـێیەم شـەو، خوێندکارەکانیان بۆ نانی ئێوارێ بانگ کردە مەجلیسـی میللی فیرقەی دیموکرات. لەوێ سـەرکردەکانی فیرقەمان دیتن. سـەید جەعفەری پیشـەوەری و بەڕێزان شەبستەریی سەرۆکی مەجلیس و غوڵام یەحیا و محەمەدی بیریای وەزیری فەرهەنگ و چەند کەسـێکی دیکەش لەوێ بوون. لە پێشـدا بەڕێز پیشـەوەری و ئینجا شـەبسـتەری بە زمانی ئازەری چەند قسـەیەکیان کرد. ئینجا چووینە سـەر سـفرە. مێزێکی ڕازاوە و خواردنی جۆراوجۆر. لە سـەر مێزیش هێندێ دروشم بە خۆشیی فیرقەی دیموکرات دران. کتوپڕ یەکێک لە خوێندکارە ئازەرییەکانی هاوڕێمان بە دەنگێکی بەرز و بە زمانی فارسـی گوتی بژی محەمەد ڕەزا شای پالەوی، شای ئێران. دوو گەنجی دیکەش چەپڵەیان بۆ

لێ دا. هەڵبەت مەبەستی ئەو خوێندکارە و دوو کەسەکەی کە پشتیوانییان لێ کرد، ئەوە بوو، کە وەفاداریی خۆیان بۆ حکوومەتی ناوەندی دەربڕن و بڵێن فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانیان بەلاوە گرینگ نییە. بە دڵنیاییەوە ئەو کارە، بەرنامە و پیلانێکی لەپێشدا داڕێژراو و پێشبینیکراو بوو. ئەو کەسە و دوو کەسەکەی دی پێشتر خۆیان بۆ ئەو دروشمە ئامادە کردبوو. ئەو سێ کەسە دەسبەجێ لە هۆڵەکە چوونە دەرێ. کەسیش پێشی نەگرتن. ئەگەر هەڵەم نەکردبێ، سێ کەسەکە بریتی بوون لە جەلالی و مەجیدی فرووغ و مەسعوودی بێهجەت. هەموو سەریان سووڕ مابوو. کەس چاوەڕوانیی ئەو دروشمانەی لە مەجلیسدا نەدەکرد. وردە وردە لە سفرە کشانەوە و مەجلیس شێوا. ئێمە چووینەوە گراند هۆتێل و تا درەنگانێک هەر باسی ئەو ڕووداوەمان کرد. سبەینێ من کامێراکەمم فرۆشت و هێندە دەست و دیاریم کڕی و لەگەڵ بەڕێزان زولفەقاری و شەڵماشی بەرەو مەهاباد وەڕێ کەوتین. گۆیا ئەو سێ کەسەش کەڕەی بەیانی لە تەورێزێ وەدەر دەکەون و خۆیان دەگەیەننەوە تارانێ. ئەو کارە جا بە ئەمر کرابێ یان هەر خۆڕسک کردبێتیان، بوو بە هۆی ئەوەی هەر سێکیان بەبێ هیچ ڕێوشوێنێک لە زانکۆی پزیشکیی تاران درێژە بە خوێندن بدەن. سیاسەت وەکوو یاریکردنە بە ئاگر. جارێ لەوانەیە کەسێکە لە دەم ئاگرەکە چێژ لە گەرماکەی وەرگرێ و جاریش لەوانەیە پێی بسووتێ و ببێتە خەڵووز و

خۆڵەمێش. بەڵام ئەوەی سەرم لێی سوورِ ما ئەوە بوو، بۆچی فیرقە هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو.

لە میاندواوەوە ئیدی بە دیتنی پێشمەرگەی کورد، ڕواڵەتی ناوچەکەش دەگۆڕدرا. لێرە دەتگوت خەڵک بۆ پەسلان و ڕابوونەوەیەک ئامادەن. لێبڕاو و بێترس، ئەو شتەی کە لە ئازەربایجان نەمدی. بە دڵنیاییەوە دەمارگرژی نییە. ئەوەی دیتوومە ئەوە دەنووسمەوە. لەو ماوەیەدا کە لە مەهاباد بووم، نە بە ئاشکرا و نە بە نهێنییش هیچ دژایەتییەکم بەدی نەدەکرد.

مەلا مستەفا بارزانی بە دارودەستە و لایەنگرە چەکدارەکانی خۆیەوە هاتبووە گەڵ حیزبی دیموکراتی کوردستان. هاتنە ڕیزی خەباتی کوردەکان دژی ڕژێمی پاشایەتی لە وەها دۆخێکدا گەورەترین لەخۆبوردوویی و فیداکاری و پێویستی بە دووربینییەکی قووڵ هەبوو. من سلاو دەنێرم بۆ ڕۆحی ئەو مەزنە مێرە، کە لەو دۆخ و هەلە زێڕینە ڕەخساوەدا مێرانە وازی لە زێد و شوێنی خۆی هێنابوو و هەموو عێل و هۆز و هێزی سەربازیی خۆی خستبووە ئیختیاری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانەوە. ئەوە وانەیەکی مەزن بوو بۆ خەڵکی کورد و کوردی نێو وڵاتەکانی دیکەش. ژیر، ئاماژەیەکی بەسە.

ئەو بیروباوەڕ و یەکگرتووییەی لە مەهابادێ دیتم، لە ئازەربایجان بەدی نەدەکرا. حکوومەتی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان سەرلەبەر جڵەوەکەی بەدەست حکوومەتی ئازەربایجانی سۆڤیەتەوە بوو. لەحاڵێکدا لە کوردستان وا نەبوو.

سـێ ڕۆژ پاش گەڕانەوەم بۆ مەهاراد، جەنابی قازی محەمەد، پێشەوا و ڕێبەری حیزبی دیموکراتی کوردستان لە دەفتەری حیزب، کە شـوێنی شـارەوانیی ئێسـتا بوو، ئەمری کۆبوونەوەی کردبوو. ئێمەش لەو کۆبوونەوەیەدا بەشـدار بووین. قازی محەمەد خۆی و سـەرکردەکانی حیزب و مەلا مسـتەفای بارزانی لە بێلای سـاختومانەکە بەرانبەر مەیدانی چوارچرا، (کە دواتر قازی هەر لەوێ لە سـێدارە درا) ڕاوەسـتابوون. من و دوو کەس لە هاوسەفەرەکانیشم لەوێ بووین.

لەپێشـدا جەنابی قازی محەمەد چووە سـەر مینبەر و بەو ڕاوێژە هێمن و خۆشـەی، وتەیەکی پێشـکەش کرد. ئینجا داوا لە من کرا، قسە بکەم.

منیش پاش شـەرحی بارودۆخی خوێندن لە سـۆڤیەت و چۆنیەتیی هەڵسـوکەوتی بەرپرسـان و مامۆسـتایانی زانکۆ، هیوام خواست بتوانین زوو بگەڕێینەوە نیشتمانی خۆمان و خزمەتی هاونیشـتمانە کوردەکانی خۆمان بکەین. ئینجا پێشـنیارم کرد، ئەو هەلە بکەنە دەرفەتێک و کۆمەڵێک لاوی کورد بۆ خوێندن بەرێی سـۆڤیەت بکەن. پاش کۆتایی کۆبوونەوەکە جەنابی قازی محەمەد لوتف و گەورەیی نواندن و بە ژەنەڕاڵ مسـتەفا بارزانیی ناساندین.

ئەو شـتەی لەو دانیشـتنەدا لێم ڕوون بۆوە ئەوە بوو، کە خەڵکی هەموو کوڕ و کۆمەڵێکی مرۆیی بلێی و نەڵێی دەکەونە نێو باهۆزی پرسـە سـیاسـییەکانەوە و نە

دەشـــتوانن خۆی لێ لابدەن و نە لە مرۆڤیش دەوەشـــێتەوە لەبەری ڕا بکـا. بەڵام بە هیوای ئەو ڕۆژەی کە هەموو کۆمەڵێک بەبێ دەمارگرژی و دوژمنایەتی ئامانج و ئاوات و ئـارەزووەکـانی یەکتر هەڵســـەنگێنن و تێیـان بگەن و ناکۆکییەکان بەبێ زوڵم و زۆر چارەسەر بکەن.

ئیدارەی شـارەکە بە مامە غەنی خوسرەویی شـارەدار و سەید پیرەی نیزامیی بەرپرسی شارەوانی ئەسپێردرابوو. لە قوتابخانەکان بە زمانی کوردی دەرسیان دەخوێند.

هەڵبەت لە تەشـکیلات و ڕێکخســتنی حیزبدا کەمایەســی زۆر هەبوو. بەڵام چ دەکرا؟ لەبەر نەبوونی کادری لێوەشاوە و خوێندەوار، ئەویش لە دەســپێکی هەوڵێکی گەورەدا، لەوە باشتر هەڵنەدەسووڕا و نەدەکرا چاوەڕوانیی زیاتریشت لێی هەبێ. بەڵام من بـاوەڕم وابوو، مـادام داخوازییەکە هـاتۆتە گۆڕێ و کارەکە کراوە، باشـتر وایە بە پارێز و مشـوورەوە کـار بکرێ و بیر لە دواڕۆژیش بکرێتەوە. بە دڵنیـاییەوە ســـوپای ســـۆڤیەت تا هەتایە لە ئێران نامێنێتەوە. جەنگی نێودەوڵەتان تەواو بووە و ئاڵمانی نازی بەزیوە. درەنگ یان زوو هێزە بیانییەکان دەبێ لە ئێرانێ بچنە دەر. ئینجا ئەگەر دەوڵەتی تـارانیش نەیتوانیبـایە دەریـان بکـا، ئەوا هێزەکـانی ئینگلیز و ئەمریکا و دەســـتەکانیان ئەوەیان دەکرد. ئەوان بەهیچ جۆرێک ڕازی نەدەبوون ســوپای سـۆڤیەت لە ئێرانێ وەمێنێ. کەوابوو دەبوایە حیســـابی ئەو ڕۆژەش بکرێ. ئەو کەســانەی شــارەزای شـــەترەنجن، دەزانن یاریزانەکە دەبێ چەنــد جــووڵەی دواتــری خــۆی و چەنــد جــووڵەیەکــی بەرانبەرەکەشـــی پێشـــبینی بکا، بۆ ئەوەی "مات" نەکرێ.

دۆڕانـدن لە شـــەترەنجـدا زۆر گرینـگ نییە، بەڵام لە گۆڕەپانی سـیاسـەتدا زیانی گیانی و ماڵیی زۆری لێ دەکەویتەوە.

مخابن حیزبی دیموکرات ئەوەی بیری لێ نەکردبۆوە، ئەوە بوو کە چی بکەن تا لە دوارۆژدا خەباتەکە نەدۆڕێنن. جا ئێستا بۆ ئەوەی هەودای بیرەوەرییەکانم نەپسێ، ئەو باسە بۆ دەرفەتێکی دی هەڵدەگرم.

ئاخری ڕۆژی سـێی خەرمانانی سـاڵی ١٣٢٥ پاش ماڵاوایی لە جەنابی قازی و سـەرکردەکانی دیکەی حیزب و خزم و دۆسـتان، هەر سـێکمان بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتین. لە پێشـدا سـەردانی کونسـولخانەی سـۆڤیەتمان کرد. پێیان گوتیان تا خوێندکارەکانی دیکەش ئامادە دەبن، بچینە گراند هوتێل. پاش سـێ ڕۆژ مانەوە لە تەورێز و کڕینی هێندێ دیاری، بە قەتار بەرەو جوڵفا کەوتینە ڕێ. چوار کەس لە خوێندکارەکان کەم ببوونەوە. سـێ کەسـیان ئەوانە بوون کە لە مەجلیسـی میللی دروشـمیان بۆ شـا دا و یەکێکیشـیان خاتوو مونیرە بوو. بەڵام خانمێکی تازەمان ڕەگەڵ کەوتبوو. ناوی زبێدە سـەدریە بوو، خوشـکی حەمە حوسـێن سـەدرەیە و دەسـگیرانی کاک ئەمین. من پێشـتر زبێدەم لە مەهاباد دیتبوو. ناوبراو ژنخوشکی بەڕێز سەریعولقەلەم بوو، کە لە ئیدارەی مەهاباد کاری دەکرد.

لە تەورێز جگە لە دەسـت و دیاری بۆ هاوڕێکانم، جانتایەکیشـم پڕ لە خەنە پێ بوو. چونکە لە باکۆ خەنە

دەست نەدەکەوت و شتێکی بەنرخ بوو. لە جولفای سۆڤیەت بەبێ پشکنین و ڕێوشوێنی گومرکی سواری شەمەندەفەر بووین. ڕۆژی دەی خەرمانان گەیشتینە باکۆ و ڕاستەوخۆ چووینەوە نشینگەکەی جارانمان. هیچ شتێک نەگۆڕابوو. بەڕێزان نۆریەڤ و مەمەدۆڤ و کرێکارەکان هەموو لەوێ بوون. کیسەیەک خەنەم دا بە بەڕێوەبەری چێشتلێنەرەکان، کە خاتوونێکی تا بڵێی میهرەبان و دڵسۆز بوو. بۆ ئەوانی دیکەش هەر کەسە و بە گوێرەی خۆی شتێکم بردبوو.

پاش گەڕانەوە دەرکەوت، سێ کەسمان لێ زیاد بوون. یەکێکیان گەنجێکی قەڵەوەی کورتەباڵای تارانی و ئەوی دی پیاوێکی سیوپێنج ساڵەی ئازەربایجانی کە لەهجەی ڕێک وەکوو باکۆییەکان وابوو. سێیەمیشیان مێرمنداڵێکی تا بڵێی جوان و ژیکەڵە.

من گەنجی ئەوەندە جوانم بە قەڵافەتی شەرقی و ئەورووپی نەدیتبوو. ناوبراو کوڕی سەرلەشکر جەهانبانی بوو. وەکوو ڕووسییەکان زمانی ڕووسیی دەزانی. دەیانگوت دایکی ڕووسی بووە. قەول وابوو ناوبراو لە بەشی نەوت بخوێنێ. هەر جارێکیش لەگەڵمان دەهاتە کۆڕ و کۆمەڵان، هەموو کچە جوانەکان وەکوو پەپوولە لە دەوری دەگەڕان و دەیانویست لەگەڵی ئاشنا بن. سەعدی خوای لێخۆش بێ، لە بارەی جوانیەوە فەرموویەتی: "تۆزە جوانییەکت هەبێ هەزار سامانی بەقوربان بێ و ڕوخساری جوان مەرهەمی دڵی بریندار و کلیلی دەرگا داخراوەکانە.

هاتنی حەمەحوسێن خانی سەیفی قازی

بۆ باکۆ

کاتێک چووینەوە خەوگەکەمان، دەتگوت هاتووینەوە ماڵی خۆمان. هەموو شتێکی لە سەرڕاوە. هێشتا چەند ڕۆژێکی هاوین و دەرفەتی چوونە سینەما و تیاتر مابوو، چونکە لەگەڵ دەسپێکردنەوەی دەرس، ئیتر دەرفەتمان بۆ ئەو جۆرە شتانە نەدەما.

هەرچۆنێک بێ هاوین کۆتایی هات و خوێندن دەستی پێ کردەوە. ئەو بێدەنگییەی بەسەر بینا و باڵەخانەکانی کۆلێژدا زاڵ ببوو، شکا. لە قۆناغی دووی کۆلێژی پزیشکی بووم، بڕیارم دابوو ئەمساڵ لە پار باشتر و شێلگیرانەتر بخوێنم. شانس تاقە جارێک لە دەرگات دەدا، دەبێ ئەم هەلە بقۆزمەوە. بەڵام کەس ئاگای لە گەمەی چارەنووس نییە.

کۆتاییەکانی ڕەزبەر بوو، ڕۆژێکیان لە کۆلێژەوە دەگەڕامەوە پانسیۆنەکەمان. لەبەر دەرگا، دەرکەوانەکە کە پیرەپیاوێکی چاویلکەلەچاوی ڕووس بوو، گوتی ئاغای نووریەف کاری پێتە. پێش ئەوەی بچمەوە ژوورەکەی خۆم، چوومە نووسینگەی ناوبراو/. گوتی باش بوو هاتی. نانی نیوەڕۆت خواردووە؟ گوتم نەخێر. گوتی کەوابوو بڕۆ خێرا نانەکەت بخۆ و بە ماشێنەکەی من بچووە هوتێل ئینتۆریست. پرسیم چ باسە لەوێ؟

گوتی، یەکێ لە مەزنانی کورد هاتووە و لەوێیە، بە تەلەفۆن ئاگاداریان کردمەوە بچیتە لای.

بە پەلەپەل نانی نیوەڕۆم خوارد و بە ماشـــێنی هاوڕێ نووریەف چوومە هوتێل ئینتۆریســـت، وەپێشـــم کەوتن بۆ هۆدەی ژمـــارە ١٢٠. ئیزنم وەرگرت و وەژوور کەوتم. ژەنەڕاڵ حەمەحوسێن خانی سەیفی قازی لەوێ بوو. سڵاوم کرد. لەبەرم هەستا، بەو بەژن و باڵا چوارشانە و ڕوخسارە گەشـــەیەوە لە ئامێزی گرتم. بەخێرهاتنم کرد. پرســـیم کەی تەشـــریفتان هێناوە؟ فەرمووی ئەمڕۆ بەیانی. لە زەنگی دا. گارسۆنێک هاتە ژووری. پێی گوتم پێی بڵێم چا بێنێ. هوتێل ئینتۆریســـــت دەیڕوانییە دەریـای خەزەر. دیمەنێکی زۆر تـایبەتی هەبوو. ئەو هوتێلە جاران تـایبەتی خەڵکی بیانی و پایەبەرزەکان بوو. تاقە هوتێلی شـاری بادکوبە بوو. پرسـیم ئەی بۆچی زووتر تەشـــریفت نەهێنا بۆ ئەوەی ســـوودێکی زیـاتر لە مەلەی دەریـا وەرگری؟ فەرمووی دەرفەت نەبوو. ئێســـتاش بۆ چارەســـەر هاتووم. زۆر قەڵەو بووم، دەڵێن ئارترۆزمە. بەتایبەتی لاقم زۆر دێشـێن. لە تەورێزێ چوومە خەســـتەخانەی ســۆڤیەت. ئەوان بەڕێی ئێرەیان کردم. قەول وایە بچمە کیلاڤدۆســـکی، شـــوێنی گەڕاوان. جارێ چەند ڕۆژێـک لە بـادکوبە دەبم. گوتم قوربـان، هـاوڕێیـانیش بە دیتنت دڵخۆش دەبن. گوتی، نا جارێ هەر خۆت لەگەڵم بە، دوایی ئەوانیش دەبینم. دوو ڕۆژ نەچوومەوە پانســـیۆن و کۆلێژیش. شەو و ڕۆژ لەگەڵی بووم. هەموو ئەو شوێنانەی شـــاری کە شـــیاوی دیتن بوون، وەکوو ئۆپێرا و تیاتر و ســـێرک و تەنانەت پارکەکانی نێو شـــار و مۆزەخانە و

کۆلێژەکان، پێشـــانم دا. فراوین و شـــیویشـــمان پێکەوە لە ڕســـــتورانتە خۆش و جوانەکەی هوتێلەکە دەخوارد. خواردنەکـانیـان زۆر خۆش بوو. بەتـایبەتی تـاوەکەبـاب. شــــەوانە ئۆرکێســـــترایەکی بچووکیش لە ڕســــتوڕانتی هوتێلەکە مۆسـیقای لێ دەدا. سـێیەم ڕۆژ لەگەڵی چوومە فرۆکەخانە. بەڕێزیان بەرەو کیلاڤدۆسکی ڕۆیشت. بەڵام ئەوە دوادیدارمان بوو. ئەو ماڵاوایی تاهەتایی کرد و من ئیتر نەمـدیتەوە. بەر ڕەحمەتی خوا بکەوێ، مرۆڤێکی چەندە خاکەڕا و دڵپاک بوو.

زۆر خێرا، دوو ڕۆژ دواکەوتنەکەی خۆمم تێ هەڵێناوە.

ڕووداوێکی دیکە کە لە پاییزی ئەوێ ساڵێدا ڕووی دا، هاتنی کۆمەڵێک گەنجی کورد و ئازەربایجانی بوو، کە بۆ ڕاهێنانی ســــەربازی هێنابوویاننە باکۆ. لەگەڵ زولفەقاری و شەڵماشی چوومە سەردانی هاوشارییەکانی خۆمان لە ســـــەربازگەی باکۆ. هەموویان ئاشـــــنا و هاوپۆلییەکانی جارانمان بوون. جگە لە دوو کەســــیان. بەڕێزان ســــەید عەبـدولعەزیزی گەیلانیزادەی کوڕی حـاجی ســــەیـد عەبـدوڵلا ئەفەنـدی و ڕەحیمی ســــەیفی قـازیی کوڕی خوالێخۆشبوو سەیفولقوزات و برای حەمەحوسێن خانی ســــەیفی قازی. هەردووکیان لە حیزبی دیموکراتدا پلەی سەروانی و یونیفۆرمی سەربازیی حیزبیان پێ درابوو.

بیســـتبووم ســـەید عەبدولعەزیز ئەفســـەری ســـوپای عێراق بووە، هەر بۆیەش پلەی ســـەروانییەکەی ئەو جێی ســـەرســـوڕمان نەبوو، بەڵام نەمدەزانی بەڕێز ڕەحیمی

ســــەیفی قازی ئەو پلەیەی چۆن وەرگرتووە. دیارە بنەمای هەموو ڕێکخراوێـک لەســــەر ئەو شـــتـانە هەڵـدەچنرێ. هەرچۆنێـک بێ، بەپێی ئەو ڕووداوانەی دواتر ڕوویـان دا، مشـتومڕ لەسـەر ئەو شـتانە بێفایدە بوو. جگە لەوەش، ئەوە شـتێک نەبوو، کەسـانێک بە ناچار کۆمەڵێک پۆسـتیان داگیر کرد، کە جێی سەرسووڕمان بوو. ڕووداوێکی دی کە ئەوێ سـاڵێ ڕووی دا، هەموو ئەو شـتانەی تێکەوە پێچا و لەگەڵ خۆی ڕای دان.

ڕووداوەکەی ٢١ سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٥

قەوامولسەڵتەنەی سەرۆکوەزیرانی ئەو کاتی ئێران، بەو مانۆڕە سیاسییەی بەکاری هێنا، واتە دانی گفت و بەڵێنی هەڵێنجانی نەوتی شیمال بە سۆڤیەت، دەراوی بۆ چوونەدەرەوەی سوپای سۆڤیەت لە ئێران خۆش کرد. ئەگەرچی ئەو سوپایە لەبەر ئەوەی جەنگ کۆتایی پێ هاتبوو و بەپێی پەیماننامە نێودەوڵەتییەکان هەر دەبوو لە ئێران بچێتە دەرێ، بەڵام فرتوفێڵی قەوام بوو بە هۆی ئەوەی تەواوی نەخشەکانی سۆڤیەت لە ئێراندا پووچەڵ بنەوە. بە شێوەیەک کە سۆڤیەت تەنانەت دەرفەتی ئەوەشی بۆ نەڕەخسا کە پشتیوانی لە حیزبەکانی سەر بەخۆی بکات و ئەو حیزب و ڕێکخراوانەش بەسەردا کەوتن و نەک نەیانتوانی لەسەر پێی خۆیان بوەستن، بگرە مانەوە و بەرگریکردنەکەیان پێچەوانەی سیاسەتی سۆڤیەت بوو.

هەر بۆیەش، ئەگەرچی بەرگەی هێزی دەوڵەتی ناوەندییان هەر نەدەگرت، بەڵام دەبوو زۆر خێرا مەیدانەکە چۆل بکەن و بە ڕای من لەوەدا ئەمریشیان پێ کرابوو. بۆیەش لەگەڵ چوونەدەرەوەی سەربازانی سۆڤیەت لە ئێران، سوپای ئێران بە هەموو هێزەوە بەرەو ئازەربایجان داگەڕا و لە ٢١ی سەرماوەزدا ڕێکخراوی کاتیی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان لێک بلاو بوو.

هێزەکانی حوکمەت ئازەربایجانیان گرت. سەرکردەکانی فیرقە لەگەڵ کۆمەڵێک بە ڕواڵەت فیدایی میللەت بەرەو ڕووگەکەی خۆیان تێیان تەقاند. ڕووگەیەک نەک بۆ ئەوان نەبووە پەناگە، بگرە چارەڕەشیشی کردن. زۆری نەخایاند، میر جەعفەری پیشەوەری بە ڕووداوێکی دروستکراوی ترۆمبێل کوژرا. گوتیان بەشکم لە لەناوچوونی دامەزرێنەری فیرقە، ئاوێک بە ئاگردا بکرێ و، دەوڵەتی سۆڤیەت بتوانێ ئیمتیازی هەڵێنجانی نەوتی شیمال وەرگرێ. جا سەیر ئەوەیە ئەو سەرکردە ڕاکردووانە کە نەیانتوانیبوو لە ئێران شتێک بکەن، لە خاکی سۆڤیەتدا نووسینگەیەکیان کردەوە، بۆ ئەوەی سەرکردایەتیی کۆمەڵێک دیموکراتی ڕاکردووی بێ خانە و لان بگرنە ئەستۆ و بە بە ناو، درێژە بە خەباتەکەیان بدەن.

بەڵام دۆخەکە لە کوردستان تەواو جیاواز بوو لەگەڵ ئازەربایجان. سەرکردەکانی حیزبی دیموکراتی کوردستان هەر هەموویان و لەسەرووی هەموویانەوە، مەزنە پیاوی مێژوو قازی محەمەد نەک ڕایان نەکرد، بگرە خۆشیان کردە بەلاگێڕی میللەتەکەیان. ئەی سڵاوت لێ بێ ئەی حەماسەخوڵقێن و نموونەی بوێری و مێرایەتی. قازی محەمەد و سەدرولئیسلام، ئەو مرۆڤە دڵودەروونپاکە و حەمەحوسێن خانی مایەی شانازییان لە مەیدانی چوارچرا لە سێدارە دا. ئەوانی دیکەشیان لە بەندیخانە توند کردن. ئێوە ڕۆیشتن، بەڵام تا کورد و کوردستان ماوە و تا لە دنیادا ناوی جوامێری و مێرایەتی بمێنێ، ناوی ئێوەش بەنەمری و زیندوویی دەمێنێ. ئینجا حەماسەی مەردازایی

مەلامستەفا بارزانی و هاوڕێیانی چیرۆکێکە، زۆر مەزنتر لە حەماسە. لێگەڕێ با خەڵکی دیکە بێن و وانەی نەتەوەپەرستی لەو پیاوە ناودار و ئازایانەوە فێر بن. لەگەڵ کۆمەڵێک ژن و منداڵ و لاو و پیر بە چەکوچۆڵێکی سادەوە و بە پێیان و جلوبەرگێکی شڕەوە، چیا و کوێستانەکانیان بڕی و بە نێو سێ سوپای گەورەی سێ وڵاتی ئێران و تورکیە و عێراقدا، شتێکە لە سەرووی حەماسەوە.

هەژار لە کوێی، ئەو جوامێرییانەت بۆ ئێمە نەنووسیەوە و بۆت نەهۆندینەوە. حەیفێک و هەزار مخابن، ئەی خۆزگە مەلا مستەفا ڕووی لە سۆڤیەت نەکردبایە. ئەی خۆزگە پەنای بردبایەتەوە بەر مێشە و دارستان و ئەشکەوتەکان. ڕووداوەکەی ٢١ی سەرماوەزی ساڵی ٢٥، ڕۆژی تاقیکاری بوو بۆ ئەوانەی خۆیان بە نەتەوەپەرست و داشدیاری میللەت دەزانی. ڕاکردووەکانی فیرقەی ئازەربایجانیان لە گوندەکانی دەوروبەری باکۆدا نیشتەجێ کرد. دەوڵەتی سۆڤیەت، لەو کاتەدا کە جەنگی جیهانی تەواو ببوو، زۆری پێویست بە کرێکاری حەساوە هەبوو، نەشیدەزانی ئەوانە قەت دەستیان لە ڕەش و سپی نەداوە، لە تەڕی خواردوویانە و لە وشکی بۆی خەوتوون. ئەوانە ئەهلی ڕەزم نەبوون، بەڵکو ئەهلی بەزم و ڕێکخراوبازی بوون.

هاتنی ئەوانە بۆ باکۆ، دۆخەکەی لە ئێمەش شێواند. ئیتر ئێمەی خوێندکار و ئەو گەنجانەش کە لە فێرگەکانی

سـەربازی بوون، قەدر و قیمەتمان نەما. بەتایبەتی ئەو گەنجانە ئیتر خوێندنی سەربازییان بۆچی بوو؟ هەر پێویست نەبوو. گەنجە کوردەکانی سەربازگە بە سەرپەرشتیی بەڕێز غەنی بلووریان بەتەمابوون بگەڕێنەوە ئێران. هەوڵەکانی دەوڵەتی ئازەربایجانی سۆڤیەت بۆ پەژیوانکردنەوەیان بێسوود بوو. ئاخری جگە لە شەش کەسیان، هەموویان گەڕێنرانەوە ئێران. سێ کەسە، بەڕێزان حیسامی و گەرمیانی و سەید کەریمی ئەیوبی بوون، کە ئامادە نەبوون لەگەڵ ئەوانی دیکە بگەڕێنەوە ئێران، بەڵام نەمانزانی بۆچی دوور خرانەوە؟ لەبەر ئەوەی بەڕێز قازی و سەید عەبدولعەزیز مەترسیی گیران و دادگاییکردنیان لەسەر بوو، نەگەڕێنرانەوە ئێران و لەگەڵ بەڕێز گەلاوێژ هێنایاننە پانسیۆنەکەی ئێمە. من زۆرم پێ خۆش بوو ئەو چەند کوردەیان هێنا، بەتایبەتی کە بوونی سەید عەبدولعەزیز بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو. زۆر جار پێکەوە دەچووینە گەڕان و پێکەوە بووین، ئەگەرچی ئەو نزیکایەتی و هاوڕێیەتیە دواتر بۆ من نرخی زۆر بوو.

هێشتا بەهار دانەهاتبوو و بەفری کوێستانان نەتوابۆوە، کە بیستم مەلا مستەفا و عێلی بارزان گەیشتوونەتە سۆڤیەت.

پێشوازییەکی گەرموگوڕیان لێ کرا، هەموویانیان لە کالخۆز و کارگە و کێڵگەکاندا وەبەر کار نا. تەنانەت ژنەکانیشیان بێکار نەکرد. ڕەحیمی سەیفی قازی بە یارمەتیی غولام یەحیا هەرچۆنێک بوو لە قوتابخانەی حیزبی جێی خۆی کردەوە و لە مووچە و دەرەتانە باشەکان

خۆی پشــکدار کرد و ورده ورده حەزی ســەرکردایەتیی کوردە ئاوارە و دەربەدەرەکان و ئێمەی خوێندکاری کە ئیتر کەس ڕووی نەدەدایێ، کەوتە ســـەر. هەبوونی ژەنەڕاڵ بارزانی لەو کارەدا بۆ وی کۆســـپێکی گەورە بوو. ئینجا بەینیشی لەگەڵ سەید عەبدولعەزیز خۆش نەبوو.

لەو نێوەدا بەڕێزان حیســـــامی و ســــەید کەریم و گەرمانیشـــیان هێنایە پانســـیۆنەکەی ئێمە. وەکی ســـەید کەریم دەیگێڕاوە، ئەوەندەیان نامە بۆ ســـــتالین و بێریا نووســــــی و لەبەری پـــاڕانەوە، تـــا لە دوورخراوەیی هێنایاننەوە و هێنایاننە لای ئێمە.

ورده ورده سەرپەرشتیاریی ئێمەی نێو پانسیۆنەکەیان کە نۆ کەس بووین، بە ڕەحیماغا ئەســـپارد. ئەو بوو بە دەمڕاســـتمان. هەڵبەت بۆ ئێمە فەرقێکی نەبوو، ئینجا خۆ ئەو لە ئازەربایجانییەک هەر باشـــتر بوو، بڵێی و نەڵێی کورد بوو، لەوانە بوو هەســـتێکیشـــی هەبێ، بەڵام چونکە دایکی ئازەری بوو، زیاتر لەگەڵ ئەوان بوو تا ئێمە. ئیتر ئەودەم ڕەحیماغا گەنجێکی ســـادە بوو و ئەگەر کارێکی چەوتیشـــی کردبایە، ئەوە لە بن ســـەری غوڵام یەحیا و ئەوانی دیکەدا بوو، کە ئاخری چزووەکەی خۆشـــیان لە کوردە ڕاســـتگۆ و دڵســـۆزەکان وەشـــاند و پێوەیان دان. دواتر باسی دەکەم. لەبیرم نەبوو باسی ئەوەش بکەم، کە ئەو دەمی ئەو لاوە کوردانە هێنران بۆ فێرگەی سەربازی، بەڕێز ســـوڵتانی وەتەمیشـــیشـــیان لەگەڵ بوو. بەڵام ئەو نەچووە سەربازگە، بەڵکوو هێنایانە پانسیۆنەکەی ئێمە و

بەوەوە بووینە دە کەس. هەڵبەت لەو هاوڕێیانە، تەنیا ئەو سێ کەسەمان من و زولفەقاری و شەڵماشی، پاسپۆرتمان هەبوو. ئەوانی دیکە چونکە لەلایەن حیزبی دیموکراتەوە نێردرابوونە بادکوبە، پاسپۆرتیان نەبوو. ئینجا ئێمە خوێندکاری پزیشکی بووین، ئەوانی دی یان لە دواناوەندی دەیانخوێند، یان لەبەر بێ بڕوانامەیی، لە پۆلی خوارەوە بوون. ئەی خۆزگە بەهرە و توانای ئەوەشیان هەبوایە فەلسەفەی ماتریالیسی و وانەکانی مارکس و ئینگلس و لینین فێر بن، نەک دەرسی پاشقولدان.

هەرچۆنێک بێ، بەهاری ١٣٢٦ تێپەڕی و ساڵی خوێندنیش تەواو بوو. بەپێی بەرنامەی ساڵی ڕابردوو، بردیانین بۆ مێردکانی دەم دەریا. من نێوانم لەگەڵ ڕەحیم زۆر خۆش کردبوو، ئەویش زیاتر حەزی لێ بوو لەگەڵ من بێ. چونکە ئەو دوانەمان ئەو کاتی لە ورمێ دەمانخوێند یەکترمان دەناسی و هاموشۆمان هەبوو و گەلێ جاران لە مزڵەکەی وی مابوومەوە و نانم خواردبوو. بەڵام نازانم بۆچی کتوپڕ لەگەڵ تەواوبوونی هاوین و دەسپێکردنەوەی خوێندن، لاپەڕەکە هەڵگەڕایەوە. ئیتر ڕەحیماغا تەواو ساردوسڕ بوو، تەنانەت لە پانسیۆنیش بە دەگمەن دەمدی. هەر جارێکیش دەمپرسی ئەرێ ڕەحیم لە کوێیە، دەیانگوت لای غولام یەحیایە. هەر جارێکی لەگەڵ سەید عەبدولعەزیزیشی باسی ئەو مەسەلەیەم دەکرد، دەیگوت اللهم محافز. وردە وردە باسی ئەوە داکەوت کە بارزانییان لە ئازەربایجانەوە بردووەتە شوێنێکی دی. کەس نەیدەزانی بەڕاستی چ باسە.

ناردنەوەمان بۆ ئێران

سێیەم ساڵی کۆلێژی پزیشکیم دەخوێند. وانەکانی ئەو ساڵە زۆر خۆش بوون. لەگەڵ بەڕێز خواجەوی لەو سەعاتانەدا کە دەرسیشمان نەبوو، دەچووینە خەستەخانەی سماشکا و سەیری نەشتەرگەرییەکانمان دەکرد و لە ڕاستیدا فێر دەبووین. بێ ئەوەی نیگەرانی گەمەی ڕۆژگار و نامەردیی ئادەمیزاد بم، شێلگیرانە خەریکی فێربوونی دەرس بووم. جا تازە کچێکی ڕووسی هاوپۆلیی خۆمم ناسیبوو، کە لەبەشی زمانی ڕووسیدا دەیخوێند. هاموشۆی ماڵیان و ناسینی دایک و باوکی، ئەوەندەی دیکە خوێندنەکەیان لەبەر شیرین کردبووم. مانگی خەزەڵوەر بوو، ڕۆژێکیان دوانیوەڕۆ لە کۆلێژەوە دەهاتمەوە پانسیۆن، هەواڵیان هێنا، گوتیان ئاغای قازی گوتوویەتی ئەمڕۆ سەعات ٥ لە ژوورەکەی وی کۆ دەبینەوە. دەی باشە، ئەو لە قوتابخانەی حیزب دەیخوێند و دەبوو لە ئێستاوە کۆڕ و کۆبوونەوە سیاسییەکان ڕێک بخات. سەعات بوو بە پێنج و ئێمە هەموو لە ژوورەکەی وی کۆ بووینەوە.

ئێمە، ئەو کەسانە بووین: سەید عەبدولعەزیز، گەلاوێژ، زولفەقاری، شەڵماشی، حیسامی، گەرمیانی، ئەیوبی، وەتەمیشی، حەلەوی و ڕەحیمی قازی.

ئاغای قازی کە لە ڕاستیدا بەرپرس و پێکهێنەری کۆبوونەوەکە بوو، گوتی: برادەرینە، ئەرکی ئێمەی کورد کە ئێستا لە وڵاتی سۆڤیەتین، درێژەدانی خەباتە. ئێمە

نابێ بهێڵین ئەو ئاڵایەی شـــەهیدەکانمـان هەڵیانکردبوو، بکەوێتە عەرزی. بەڵام لەم بارودۆخەدا کە ئێمە لە زێد و نیشـــتمانمان دوورین، یەکەم هەوڵێکی کە دەتوانین بیدەین، دەرکردنی ڕۆژنـامەیەکە بە زمـانی کوردی. ئیمتیـازی ئەو ڕۆژنامەیەش بۆخۆم وەرمگرتووە. دەبێ بە یارمەتیی یەکتر دەری بکەین. کەس نەیگوت نـا، هەڵبەت بۆ نـاگوتنیش نەدەبوو، ئەگەرچی تەنانەت یەک کەسـیشـمان خوێندەواریی کوردیمان نەبوو و توانای نووسـین و ئامادەکردنی وتارمان نەبوو.

ئاواش هەمووومان ڕازی بووین، دیار بوو پێشـــنیارەکەی ئاغای قازی بە دەنگی هەموان پەسـند کرا. ئینجا ڕووی لەو سێ کەسـەمان کرد "من و زولفەقاری و شـەڵماشـی"، گوتی برادەرینە ئێوە دەبێ پاســـپۆرتەکانتان بدڕێنن، بۆ ئەوەی وەک ئێمە بن. ئێمە هەر چاوەڕێی پێشنیارێکی ئاوا نەبووین. ئـاغـای زولفەقـاری گوتی ئەرێ دەکرێ بفەرمووی بۆچی؟ ئینجا ئەو پێشـــنیارە، قســـەی خۆتە یان ســـەرکردەکانی ســـۆڤیەت ئەمرێکی وایان دەر کردووە؟ گوتی فەرقی نییە. من گوتم ئەو پێشـــنیارە ســـادە نییە، پێویســـتی بە باس و بەڵگاندنە. ئێمە دەبێ بزانین بۆچی دەبێ وا بکەین؟ ئێمە لە یەکەم ڕۆژەوە دەوڵەت ســـۆڤیەت بۆ خوێندن هێناوینی بۆ ئێرە و پاســـپۆرتەکانیش بۆخۆی بۆی دابین کردووین. پێت وانییە دڕاندنی پاســـپۆرتەکەمـان بە مـانـای ئەوە بێ کە بڕیارمان داوە نەچینەوە ئێران؟ دیارە نە دەوڵەتی سـۆڤیەت لە ئەوەڵەوە وەها چاوەڕوانییەکی لە ئێمە هەبووە، نە ئێمەش بەو مەبەستە هاتووینە ئێرە. جگە لەوەش، سۆڤیەت خۆی چ

پێویســتییەکی بە ئێمەیە کە لێرە بین؟ نە پێویســتیان بە کادری پزیشــکییە، نە ئێمەش ئەوەندە بلیمەتین. ئەگەر مەبەســتیشــت ئەوەیە ئێمە لەگەڵت کار بکەین، دەی ئەوە قبووڵمان کرد، کەوابوو ئەم پاســپۆرتانەی ئێمە ئەگەر سوودێکیان نەبێ، زیانێکیان هەر نابێ.

لەبری ئەوەی ئاغای قازی وەڵامێکی قایلکەرمان بداتەوە یان جۆرێک شتەکەمان بۆ ڕوون بکاتەوە، گوتی، هەر ئەوەیە کە پێم گوتن، ئیتر کەیفی خۆتانە. ئیدی هەستا و کۆبوونەوەکە کۆتایی هات. سێ چوار ڕۆژێکی پێوە چوو. لەو ماوەیەدا من ئاغای قازیم لە پانسیۆنەکە نەدی و دەمویست بەتایبەتی لێی بپرسم مەسەلە چییە و ئەو پێشنیارەی بۆچی دا؟ بەڵام هەر نەمدۆزییەوە. تەنانەت شەوانەش نەدەهاتەوە پانسیۆنەکە. ڕۆژی چوارەم بوون لە خواردنگەکە بەرچاییمان دەخوارد. نووریەف هات و گوتی هەمووتان لە هۆڵی کۆبوونەوەکان کۆ بنەوە. لە کاتی بەرچاییدا هەموو لە یەکتریان دەپرچی، چی بووە؟ چ باسە؟ بەڵام کەس نەیدەزانی. لە هۆڵەکە کۆ بووینەوە، هەڵبەت جگە لە ئاغای قازی و چەند کەسێکی دی. نووریەف لە نووسینگەکەی هاتە دەرێ. کاغەزێکی بەدەستەوە بوو. نێوچاوان گرژ. گوتی ئەوانەی ناویان دەخوێنمەوە، ئێران داوای کردوونەتەوە بیاننێرینەوە. حکوومەتیش بە ناچاری ڕازی بووە. کەوابوو دەمودەست کەلوپەلەکانیان کۆ بکەنەوە و ئامادە بن. ناوبراو ناوی چوار کەس لەو قوتابییە ئازەرییانەی خوێندەوە کە

خانەی فەرهەنگی سـۆڤیەت هێنابوونی بۆ بادکوبە و هەموو پـاســـپۆرتیـان پێ بوو، لەگەڵ نـاوی من و خەســـرەوی زولفەقـاری. هەموو مته‌قیـان لێ بڕابوو. کەس ڕەنگی بە ڕووەوە نەمابوو. ڕووداوێکی تا بڵێی ناخۆش بوو و ئێمەش پێی حەبەسـابووین. کەس زمانی نەدەگەڕا. نووریەف چۆوە ژوورەکەی. تۆ بڵێی دەوڵەتی ئێران داوای کردبێتینەوە؟ باشە بۆچی؟ ئەی ئاغای قازی بۆچی ون بووە؟ نەکا ئەو لەگەڵ غولام یەحیای مەلعوون ئەو نەخشـەیەی داڕشـتبێ. جگە لە ئـاغـای شـــەڵمـاشـــی کە ســـەر بە توودە و دووان لە ئازەربایجانییەکان، تاقمەکەی ئێمە کەسی نەمایەوە. تازە ئەو پرســیارە دێتە گۆڕێ، کە ئەگەر بە ڕاســتی دەوڵەتی ئێران داوای ئێمەی کردبێتەوە، باشە بۆچی ئەو چەند کەسەشمان لەگەڵ نین؟ بە دڵنیاییەوە ئاغای قازی ئاگادار بوو، بۆیە پێی گوتین پاســـپۆرتەکانتان بدڕێنن. دەی باشـــە ئەگەر وایە، بۆچی بە ئاشـــکرا پێی نەگوتین. دەنگی ماشـــێنێک هات، کە لەبەر دەم پانسیۆنەکە ڕای گرت. کرێکارانی پانسیۆنەکە بە ســـەرســـووڕمـانەوە لەبەر دەرگـای چوونە دەرەوە کۆ ببوونەوە. دەتگوت ڕاوەســـتاون ســـەیری گوللەبارانکردنی کۆمەڵێک بێتاوان دەکەن، ئاوا ســـەیریان دەکردین. تەنانەت دەرفەتی ماڵاواییکردنیشـــمان لە هاوشـــارییەکانی دیکەمان نەبوو. ســـەید کەریم و حیســـامی و گەرمیانی و گەلاوێژیش دیار نەبوون. لەو نێوەدا هەر سـەید عەبدولعەزیز بوو کە بە چاوی پڕ لە فرمێسکەوە بەڕێی کردین.

ڕاوچیی دڵڕەق هێلانەیـان لێ تێـک دابووین. بە دڵێکی شـکاو و پڕ لە خەمەوە ســواری ئۆتوبووس بووین. مۆری

بێدەنگی لە زاری ئێمە و دەوروبەرییەکانمان درابوو. بردیانینە وێستگەدەریایەکی بادکوبە و سواری پاپۆڕێکیان کردین کە لەوێ ڕاوەستابوو. کە دواین کەسمان سوار بوو، پاپۆڕەکە هۆڕنێکی درێژی لێ دا و وەڕێ کەوت. ئێمە ماینەوە و پاپۆڕێک و دەریای شین و بێبن و ئاسمانی شین. دەتگوت خەون دەبنم. بڕوام نەدەکرد. دەمدی هەرچی ئاوات و ئارەزووومە بووەتە بلقی سەر ئاو. ئاخر چۆن شتی وا دەبێ؟ ئەی بەرهەمی ئەو هەمووە زەحمەت و خوێندنە؟ باشە دەکرێ ئاوا سووک و ئاسان گاڵتە بە چارەنووسی مرۆڤێک بکرێ؟

مەگەر دەوڵەتی سۆڤیەت بە ویست و حەزی خۆی نەیبردینە وڵاتەکەی؟ تۆ بڵێی من هەڵەیەکم کردبێ؟ یاسایەکم شکاندبێ یان تووشی خیانەتێک بووبێم؟ چ شتێک بووە هۆی ئەو بێبەزەیی و زوڵم و جەورە؟ ئاغا خواجەوی هاتە لام، وەک باڕێزە فرمێسکی هەڵدەوەراندن. ناحەقی نەبوو. خۆ ئەو نە کورد بوو و نە ئازەربایجانی. دەستی لە کاروکاسبی بەردابوو و دوو ساڵ ونیوی تەمەنی خۆی دانابوو. بەو فکر و خەیاڵانەوە و بەو گیانە ماندووەمەوە کە لە ماوەی چەند سەعاتاندا وەکوو بەڵایەکی لابەلا بەسەرمدا هات، خەوم لێ کەوت و قووڵ خەوتم. لە خەونمدا پاپۆڕەکەمان خەریک بوو وەردەگەڕا و من کەوتوومەتە نێو دەریاکەوە. کتوپڕ دەستێک پرچی گرتم و فڕێی دامە بەستێنەکە.

به ترسەوە ڕاپەڕیم. ڕاست بوو، پاپۆڕەکەمان گەیشتبووە بەستێنی بەندەرئەنزەلی. دایانبەزاندین. باڵندە بەسەرمانەوە دەفڕین و لوور دەبوون و خۆیان بەئاوەکەدا دەکێشا و نێچیری خۆیان دەڕفاند و دوور دەکەوتنەوە. ئەوەندە دوور کە ئیتر دەبوونە خاڵێک و نەدەبینران.

لە دڵی خۆمدا دەمگوت دڵنیام ئەگەر ئاغای قازی پێی گوتباین، بێت و پاسپۆرتەکانمان نەدڕێنین دەماننێرنەوە بۆ ئێران، لانیکەم لەبەر خوێندنەکەشم بوایە، بەدڵنیاییەوە پاسپۆرتەکەمم دەدڕاند.

لەسەر خاکی ئێران

دواتر چەنـدی هەوڵم دا و لێم کۆڵییەوە و چەنـدین ســـەعـاتـان بیرم لەوە کردبـایەتەوە، ئـاخری نەمزانی مەسـەلەی ئەو پاسـپۆرتە چی بوو؟ کێ و چ بەرپرسـێک ئەو ئەمرەی کردبێ؟ بۆچی؟ بەڵام هەر کەس ئەوەی داڕشتبێ، لەوپەڕی بێئاوەزی و بێ سیاسەتیدا کردبووی. ڕێک وەک ئەوەیە، یەکێک منداڵێک گەورە بکا، زەحمەتێکی زۆری بۆ بکێشـــێ و خەرجێکی زۆری بۆ بکا و دوایی بەبێ هیچ تاوانێک و لەخۆوە، لە بیابانێکدا بەڕەڵڵای بکا و بڕوا. هەرچۆنێـک بێ، ئەگەر ئەو بڕیـارە بڕیـاری دەوڵەتی ســۆڤیەتیش بووبێ، چونکە من لە زمانی ئاغای ڕەحیمی قازییەوە بیستم، دڵنیام ناوبراو لە بنج و بناوانی ئەو بابەتەدا بووە و دەشـــیتوانی پێم بڵێ و پێی نەگوتم. ئـاواش قەت لێم بە دڵ نەگرت و لێم ڕوون بوو لەم دنیایەدا هەر کەســـە و بیر لە خۆی و بەرژەوەندییەکانی خۆی دەکاتەوە و زۆر کەس لە ســۆنگەی ئەو شــتانەوە پێش دەکەون و بە پۆســـت و پلەوپایە دەگەن. دەمزانی خەڵکی ســـادە و ڕاســـتگۆ و بێ فرتوفێڵ قەت شـــانس ناهێنن. من قەت ڕقم لە ئاغای ڕەحیمی قازی هەڵنەگرت، چونکە پاش ڕووداوەکانی شـۆڕشـی ئێرانیش کە هاتەوە مەهاباد، چوومە سەردانی و تەنانەت بۆ پرسێکی یاسایی و خێزانی پەنـای بۆ هێنـام و چیم پێ کرا بۆم کرد. هەڵبەت لە شوێنی خۆی دەگەڕێمەوە سەر ئەو باسە.

لەســـەر نـامەردی و کـاڵوکرچیی دەوڵەتی یەکیەتیی سـۆڤیەت هەر ئەوەندە بەسـە، کە ئەو فیرقەی ئازەربایجانی دامەزرانـد و گەورەی کرد و تـا ئەو جێیەی هێنـا، کە چیی نەمـابوو لە ئێرانی جویێ بکـاتەوە. کتوپڕ ئەویش، لەبەر خاتری بەرژەوەندیی ئیمپریالیسـتی، پشـتی لەو فیرقەیە کرد و دیتمان چیی بەسەر هات.

ئیتر گەیشـتینە بەندەرئەنزەلی. کاربەدەسـتانی گومروک بەوپەڕی مـیهرەبـانییەوە پێشـــوازیـان لێ کردین. نەماندەزانی چی بکەین. ئاخۆ هەر کەسە و ئازادە ملی ڕێ بگرێ و بڕوا یـان دەبێ هەر پێکەوە بین؟ دیـارە دەبوو پێکەوە بین و پەرشـــوبڵاو نەبین. چونکە ئێمە کۆمەڵێک خوێنـدکـار بووین و دەبوو هەوڵێـک بـدرێ، تـا درێژە بە خوێندنەکەمان بدەین. ئێمە خۆ گەشـتیار و تاجر نەبووین، کە بڵێی پاش سەفەرەکەمان هەر کەسە و بەلایەکدا بڕۆین. جگە لەوەش خۆ ئێمە هیچ کـاممـان پـارەی ئێرانمـان پێ نەبوو. ناچار یەکێک لە هاوڕێکانمان چووە لای سـەرۆکی گومرک و پێی گوت داخوا دەبێ چی بکەین؟ ئەویش گوتبووی دەبێ چـاوەڕێ بکەن. ئێمە پێوەنـدیمـان بە پارێزگارییەوە کردووە. قەول وایە وەڵام بدەنەوە. نیوەڕۆ داهات و هەر لە بەندەرەکە نانی نیوەڕۆیان داینێ. دەتگوت پەنابەرین و پەنامان بردووەتە بەر وڵاتێکی دی. دوانیوەڕۆ ئوتوبووســـێک لەبەر دەرگـای نووســـینگەی ئیدارەی بەندەرەکە ڕای گرت. کاربەدەســتێکی پارێزگای ڕەشـــت هاتبوو. سواریان کردین و لەوێوە یەکسەر بەڕێی تارانیان کردینەوە. خەرجی ڕێ و کرێی پاسـەکەشـیان دا. شـەوێ

بەڕێگەوە بووین، کاتێک گەیشتینە تاران، تەواو ڕووناکی کردبۆوە. ئیدارە تازە دەکرانەوە. ئوتوبووسەکە لەبەردەم وەزارەتی دەرەوە لە شەقامی سێی ئیسفەند ڕای گرت. داوامان لە شۆفێرەکە کرد چەند ساتێک ڕاوەستێ. دوو کەس، بەڕێزان میعمارزادە و سەدرییەمان وەکوو نوێنەر ناردە وەزارەتی دەرەوە. نیو سەعاتێکیان پێ چوو، هاتنەوە. کاربەدەستێکیشیان لەگەڵ بوو. کابرا بە شۆفێرەکەی گوت بڕوا لە پێش هوتێل گەیلانی نوێ بەرانبەر شەقامی سێی ئیسفەند لە شەقامی فێردەوسی ڕایگرێ.

ئەو کاربەدەستەی لە وەزارەتی دەرەوەڕا لەگەڵمان هاتبوو، هاتە نێو هوتێلەکە و بە بەڕێوەبەرەکەی گوت ئەو برادەرانە میوانی وەزارەتی دەرەوەن و تا ئاگادارتان دەکەینەوە، خەرجی مانەوە و خواردنیان لەسەر وەزارەتخانەیە. پێم وایە کاربەدەستەکە، یەکێک بوو لە فەرمانبەرانی بەشی دابودەستووری وەزارەتخانە و بەڕێوەبەری هوتێلەکە دەیناسی. دوو دوو و سێ سێ لە ژوورێکیان داناین. میعمارزادە گوتی: وەزارەتی دەرەوە قبووڵی کردووە خەرجی پازدە ڕۆژی ئێمە بدا و لەو ماوەیەشدا کاروباری درێژەدان بەخوێندنەکەمان جێبەجێ بکرێ. هەڵبەت ئەو بەڵێنە زۆر هیوابەخش بوو و خەم و پەژارەی سەر دڵمانی ڕەواندەوە.

قسەکانی نووریەفم بیر کەوتنەوە کە دەیگوت دەوڵەتی ئێران داوای کردووە بتاننێرینەوە، بەو جۆرە و بەپێی

ئەو هەڵسوکەوتەی تا ئێستا لەگەڵمان کراوە، دیار بوو ڕاستی دەکرد.

دەکرا هەر واش بێ، چونکە دەوڵەتی ئێران، تا ڕادەیەک لە تەواوی ئەو ئێرانییانە ناڕازی و نیگەران بوو کە لە ئازەربایجانی سۆڤیەت بوون، جا ئێستا کە نەیدەتوانی بە فەرمی داوای ڕاکردووەکان بکاتەوە، داوای ئێمەی کردبۆوە کە پاسپۆرتمان هەبوو و دەوڵەتی سۆڤیەتیش ناچار بووە داوا بەجێ و ڕێیەکەی لێ قبووڵ بکا. ئەگەرچی دەوڵەتی ناوبراو دەیتوانی بە ڕاشکاوی بابەتەکەمان لەگەڵ باس بکا، بۆ ئەوەی ئەگەر حەزمان لە گەڕانەوە نەبێ، بەرپرسانی سەرووتر ئاگادار بکاتەوە. هەرچۆنێک بوو کارەکە کرابوو، تەنیا ئاواتمان دەخواست وا نەبێ زیانێک بە خوێندنەکەمان بگەیەنێ. من بۆ سبەینێکەی هەستام چوومە وەزارەتی فەرهەنگ. وەختێک دۆسییەکەی منیان لە بەشی کارگێڕی هێنا، لەسەری نووسرابوو بەهۆی بەجێهێشتنی شوێنی خزمەتەکەم، پیشەکەم لێ وەرگیراوەتەوە. ئەودەمی زانیم بەڕێوەبەری قوتابخانەی مەولەوی چ نامەردییەکی گەورەی لەگەڵ کردووم. جا هەر بۆیەش چوومە وەزارەتی فەرهەنگ، کوتم ئەگەر بە هەر هۆیەک کۆلێژ وەرینەگرتینەوە، بتوانم بچمەوە سەر خزمەتەکەم و هەر نەبێ سەرچاوەی داهاتێکم هەبێ و ئەگەر کێشەیەکیش نەهاتە پێش و توانیم لە کۆلێژی پزیشکی درێژە بە خوێندنەکەم بدەمەوە، دیسان سەعاتەکانی کاری مامۆستایەتی و وانەکانی کۆلێژم پێکەوە ڕێک بخەمەوە. بەڵام ئەو بڕیاری

لێ وەرگرتنەوەی پیشە بەهۆی بەجێهێشتنی شوێنی کار، گرفتارییەک بوو، کە کاتێکی زۆری دەویست تا پێیان هەڵوەشێنمەوە. ئێمە ٢٦ خوێندکار، تووشی چارەنووسێکی سەیر ببووین. هەڵبەت لەو نێوەدا هیچیان بارودۆخیان وەک من نەبوو. هەر کام کەسوکار و خزمێکیان هەبوو و دەیانتوانی لانیکەم بۆ ماوەیەکیش بێ یارمەتییەکیان لێ وەرگرن. بەڵام من کەسم نەبوو هانای بۆ ببەم. هەموو ڕۆژێ سەردانی وەزارەتی دەرەوەم دەکرد. دە ڕۆژ تێپەڕی و هیچ باس نەبوو، تا کاربەدەستێکیان کە بنیادەمێکی دڵسۆز دیار بوو، ڕاستگۆیانە گوتی برادەرینە هیچ چاوەڕوانی کەسێکی دەوڵەت مەبن. چونکە پێیان وایە دەوڵەتی سۆڤیەت بە ئانقەست ئێوەی ناردووەتەوە تا بچنەوە نێو کۆلێژەکان و کاریگەریتان لەسەر قوتابییەکان هەبێ و پیلانێک بگێڕن. ئەی هاوار، خۆ لە هەر دوو دینەکە بووین. لە ڕۆژنامەکانیشدا بابەتی جۆراوجۆر لەسەر چەند خوێندکارێک لەوانەی لەگەڵ ئێمە بوون نووسرابوو، کە بەڵێ ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانن و تەنانەت تاوانیشیان کردووە. ڕۆژ بە ڕۆژ کارەکەمان خراپتر دەبوو. ترس دایگرتبووم. نەکا مەسەلەی کۆمەڵەی ژێکافیش لەسەر من ساغ بکەنەوە و لە ڕێگەی ڕیشدا سمێڵیش دانێم. خوا هاوار، ئەو دنیایە چیی لێ هاتووە، لەوێ پێیان گوتین ئێران داوای کردوونەوە، لێرەش دەڵێن سۆڤیەت بە ئانقەست

ئێوەی ناردووەتەوە. وەک بڵێی ئێمە لەو ماوەیەدا هەر وانەی مارکسیزم و لینینیزممان خوێندبێ. مەگەر لە بادکوبە کونسولگەریی ئێرانی لێ نەبووە؟ دەی ئەوە چ مانایەکی هەیە؟

پانزە ڕۆژەکە تێپەڕی. بە فەرمی لە وەزارەتی دەرەوەڕا پێیان ڕاگەیاندین، کە لەم ڕێکەوتەوە خەرجی هوتێلەکە لە ئەستۆی خۆمانە. هەر ئەو ڕۆژە وێکڕا هەستاین چووینە مەجلیس. ئەوێ ڕۆژێ نوێنەرەکان کۆبوونەوەیان هەبوو. چووینە نێو حەوشەی مەجلیسی شۆرای میللی لە مەیدانی بەهارستان. پاش کۆتایی کۆبوونەوەی مەجلیس قسەمان لەگەڵ نوێنەرانی ئازەربایجان و کوردستان و حیزبی توودە کرد. هەموان بەڵێنی هاوکارییان دا، بەڵام ئێمە بڕیارمان دا لە مەجلیس نەیەینە دەرێ، لەوێ پەنامان گرت. چووینە نێو یەکێک لە هۆدەکانی نهۆمی یەکەم، کە دەیڕوانییە شەقام. حەفتەیەکی ڕێک لەوێ ماینەوە. لە دەرەوەی مەجلیسەوە خواردنێکی باشیشیان بۆ دێنان. مەئمووریی ئینتزامی(ئاسایش)ی مەجلیس زۆر بە ڕوویەکی خۆشەوە لەگەڵمان ڕەفتاریان دەکرد.

بڕیارێکی مەترسیدار

حەوشەکەی مەجلیس تا بڵێی بەرین و خۆش بوو. لەو یەک حەفتەیەدا پاش بیر و ڕاوێژێکی زۆر، هەر چوار کەسمان، من و زولفەقاری و سەدری و شەهریاری ساغ بووینەوە، ئەگەر هیچ ئاکامێکمان وەرنەگرت، بە قاچاغ بگەڕێینەوە سۆڤیەت. بەڵام بۆ ئەو کارەش پێویستمان بە پارە بوو. ئاغای سەدریە گوتی من حەواڵەیەکم لە ورمێوە بۆ هاتووە، دەچم لە بانک وەردەگرم. نوێنەرانی مەجلیس بە بەڵێن و قسەی خۆش لە مەجلیس دەریانکردین. چاریش نەبوو. ئاغای زولفەقاری چووە ماڵی پووری کە لە تاران دەژیان. ئەو سێ کەسەشمان چووینەوە هوتێل گیلانی نوێ، بەڵام دامانئنا دوو ڕۆژ دواتر سەفەرە پڕ مەترسییەکە بگرینە بەر.

بەڕێز سەدرییە هەستا چووە بانک و پارە حەواڵەکراوەکەی وەرگرت. ئەو دەستی باش دەڕۆیشت. باوکی لە ورمێ دەرمانخانەی هەبوو. دوو ڕۆژ لە هوتێل ماینەوە. لەو ماوەیەدا ئاغای سەدرییە توانیی یەکێک بدۆزێتەوە کە ئەویش یەکێکی لە "گونبەد" پێ ناساندبووین بۆ ئەوەی ڕێگەمان پیشان بدا. ڕۆژێک پێش ئەوەی ئەو چوار کەسەمان وەڕێ بکەوین، باوکی خەسرەو زولفەقاری هاتە تاران، بۆیە خەسرەو نەیتوانی لەو سەفەرە سەرچڵییەدا لەگەڵمان بێ.

سێ کەسی، بۆ سبەینێ بەرەو بەندەر شا و لەوێوە بەرەو گورگان وەڕێ کەوتین و لەوێشەوە چووینە

گونبەد. شەوێ لە میوانخانەیەک ماینەوە. بۆ سبەینێ محەمەد حوسێن، ئەو پینەچییەی دۆزییەوە وا لە تاران پێیان ناساندبووین. باسەکەی لەگەڵ هێنا گۆڕێ و ئەویش بە سێ هەزار تمەن قبووڵی کرد یەکێکمان ڕەگەڵ بخا و بمانپەڕێنێتەوە ئەودیو. زیاتر لە چوار سەعات ڕێگەمان بڕی. حەفتەیەکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. هەوا هێشتا سارد بوو. بەڵام بەفر نەمابوو، تا چاو هەتەری دەکرد دەشت و چۆلەوانی و بێدەنگییەکی مەرگهێن و پڕ لە دڵەخورپە بەسەرماندا زاڵ بوو. ڕێنوێنەکەشمان قسەی نەدەکرد. جاروبار بە چەند قسەیەکی بێسەروبەر وەڵامی پرسیارەکانمانی دەداوە. شەکەت و ماندوو، شەلاڵی ئارەقە بووین. ئاخری لە دوورەوە ڕەشماڵێکمان لە چەقی ئەو چۆلەوانییەدا بەرچاو کەوت. ڕێنوێنییەکە گوتی، گەیشتینێ، ئەمشەو دەبێ لێرە پشوو بدەین. چەند سەگ بۆمان هاتن، بەڵام تورکمانێکی بالابەرزی ڕیشدرێژ تێیان خوڕی. سەیەکان دوور کەوتنەوە. ڕێنوێنەکەمان چووە لای، دیار بوو یەکتریان دەناسی. بە تورکمانی کەوتنە قسەکردن پێکەوە. بالابەرزەکە خولقی کردین بۆ نێو ڕەشماڵەکە. چەند سەر ئەسپ و بزن و مەڕ لەولاوە دەلەوەڕین. چەند منداڵێکی پێخواسیش لەگەڵ مریشکەکان خەریک بوون و ڕاویان دەنان. لە نێو ڕەشماڵەکەدا دوو ژنی یەکی تۆزێک بەساڵداچوو و یەکی گەنج دانیشتبوون تەشییان دەڕست. لبادێکی گەوریان ڕاخستبوو. بێشکەی منداڵ و نوێنوبان و شمەکی دیکەشی تێدا بوو. ژنەکان دەسبەجێ هەستان چایان وەسەر نا. سێ کووپ چای تۆخیان لەپێش دانابن،

که لەبەر تـالّـیـان نەدەخوراوە. حـاجی قوربـانی خانەخوێمان باسی عەرشی و قورشی لەگەڵ کردین.

بەتـایبەتی لە کەمیی خۆراک و مەڕ و خوری. کـاتی شیو هات. خانمەکان قازانێکی گەورەیان لەسەر کوچکاور دانا، بۆ ئەوەی چێشـــتی نیوەڕۆیە گەرم بکەنەوە. ئینجا سـفرەیان لە نێو ڕەشـماڵەکەدا ڕاخسـت و لالەیەکیشـیان داگیرســـاند. چونکە خەریک بوو تاریک دادەهات و دوو کوڕیژگە و کچۆڵەیەک و دوو خانم و ئەو سێ کەسەمان و ڕێنوێن و خانەخوێ هەموو لە ســـفرەیەکی پڕ لە نانی تازە کۆ ببووینەوە. سفرەکە کەوڵ بوو.

خانمەکان دوو دەفری مســـیی گەورەشـــیان هێنا، یەکێکیان لە پێش ئێمە پیاوەکان و ئەوی دیکەیان لە پێش خۆیان و منداڵەکان دانا. خواردنی ئەو شـــەوە گۆشـــتاو بوو. دەفرە مسـینەکەی پێش ئێمەیان پڕ کرد لە گۆشـتاو. خانەخوێش هێندێ وردکەنانی تێ کوشـی. کەوچ و شـت لەگۆڕێ نەبوو. هەر کەسە و بە لەتێک نان، پارووەکی لە نێو قاپە مســـینەکە هەڵدەگرت و دەیخوارد. ســـەرەڕای ئەوەی هیچ ڕێوشوێنێکی پاکوخاوێنی و تەندروستیی تێدا ڕەچاو نەکرابوو، بەڵام چونکە برســـی بووین، ئەوەندە خۆش و بەتام بوو، هەر نەبێتەوە. ئینجا چا تۆخەکەشمان بەســـەردا کرد. بۆ کاروباری ئاودەســـتیش دەمانتوانی بچینە دەرەوەی ڕەشـــماڵەکە. جا محەمەد حوســـێن کە دەیویسـت بچێتە دەرێ، سـەیەکان پێی وەڕین و نەیوێرا. تا خانەخوێ ئێسک و پاشماوەی خواردنەکەی بۆ بردن،

ئینجا کورپیژگەیەکی لەگەڵ محەمەد حوسێن نارده دەرێ. سەعات ٩ نەببوو، گوتیان با بخەوین. ئێمەش پێمان خۆش بوو، چونکه بە ڕاستی ماندوو ببووین. ڕێیەکی زۆرمان بڕیبوو. منداڵ لە گۆشەیەکی خێوەتەکە و خانم و خانەخوێ لەتەنیشت یەکتر و ئەو چوارەشمان بەبێ ئەوەی جلەکانمان داکەنین، بە دوو بەتانی کە خانەخوێ پێی دابووین، لە تەنیشت یەکتر ڕاکشاین. بەڵام بەر لەوەی بخەوم، بە محەمەد حوسێنم گوت خۆزگە هەر ئەمشەو ڕۆیشتباین. مەگەر دەکرێ بە ڕۆژی ڕوو ناک سنوور ببەزێنین؟ گوتی نازانم لەوانەیە وایان پێ باش بێ. ئیتر باشتر وایە ئێستا بخەوین، شەکەتین، بزانین سبەی چۆن دەبێ.

دەمودەست خەوتین. دەمێک بوو ئاوا نەنوستبووم. بەیانی بە حەپەی سەگەل و دەنگی منداڵان بەخەبەر هاتین. یەکەم شتێکی هەستم کرد، ئەوە بوو ڕێنوێنەکە دیار نەبوو. هەستاین هاتینە دەرەوەی خێوەتەکە. هەوایەکی ساماڵ و فێنک. خانەخوێ لە دەرەوە ڕاوەستابوو. گوتمان کوا ڕێنوێنەکەمان؟ گوتی بەیانی زوو ڕۆیشت. هەموو شتێکی بە من گوت. نان و چا بخۆین دەڕۆین. سەرمان سووڕ ما. ئێمە پێمان وابوو خانەخوێیەکەمان، یانی حاجی قوربان بەڕێمان دەکا. چووینە سەر کانییەک لەو نزیکانە و دەموچاومان شوشت. تۆزێک هاتینەوە سەرخۆ. هێندێ خۆمان خاوکێش کرد. ئینجا خانەخوێ بردینییەوە ڕەشماڵ بۆ بەرچایی، کە نان و پەنیر بوو. ئەی لەو خەڵکە سادە و بێ پێچ و پەنا و میوانداره. نان و کەرەی تازە و پەنیری مەڕ. بە حەز و

حەژمەتەوە خواردمان. دەستخۆشیمان لە خانمەکان کرد و پووڵمان بە منداڵەکانیش دا. خانەخوێ دوو ئەسپی هێنا. خۆی و محەمەد حوسێن سواری ئەسپێک بوون و من و شەهریارییش سواری ئەسپەکەی دیکە و وەدوویان کەوتین. نازانم ئەسپی داماوی بەستەزمان چۆن ئەو دوو کەسەی دەتوانی، کە یەکێکیان قەڵەو و ئەوی دیکە باڵابەرز بوو.

دیمەنێکی سەرنجڕاکێش بوو. لەو چۆڵەوانییەدا تا چاو هەتەری دەکرد ئاوەدانیی تێدا نەبوو. باشە بۆ کوێ دەچین؟

هێندێ لەو فیلمانەم بیر کەوتنەوە کە لە تاران دیتبوومن. ئێمە ڕێک لەو کەسانە دەچووین کە بەشوێن زێڕدا دەگەڕێن. محەمەد حوسێن لە حاجی قوربانی پرسی، باشە ئێستا ئێمە بۆ کوێ دەچین؟ ئەویش گوتی زۆرمان نەماوە. محەمەد حوسێن خەریک بوو وردە وردە وەقسەی دێنا. لێی پرسی، سنووری سۆڤیەت کوێیە و چۆن دەمانپەڕێنییەوە؟ حاجی قوربان سەری لەو پرسیارە سووڕ ما و جۆرێک ئاوڕی لە ئێمە داوە، چیی نەمابوو بەر بێتەوە. گوتی، ئەوە دەڵێن چی؟ ئەمن وا دەتانبەم مەڕتان بۆ بکڕم. مەگەر ئێوە بازرگان نین و نەهاتوون مەڕ بکڕن؟ محەمەد حوسێن دەسبەجێ زانیی ڕێنوێنەکە خەڵەتاندووینی و کڵاوی لەسەر حاجی قوربانیش ناوە. هەر بۆیە بەیانی بەر لەوەی ئێمە هەستین، ئەو تێی تەقاندبوو. محەمەد حوسێن گوتی ئێمە

هاتووین مەڕ بکڕین، هەر وا پرسـیم. ئەرێ باشـە پێت نەگوتین ئەو شـوێنەی دەچین دوورە یـان نزیـک؟ گوتی سـەعاتەڕێیەکە. محەمەد حوسـێن ئاماژەیەکی پێ داین، تێی گەیشتین کە دەبێ زوو خۆمان لەو گێچەڵە قوتار بکەین. سـەرمان دابووی لە بەرد. محەمەد حوسـێن هێندێ قسـەی لەگەڵ حـاجی قوربـان کرد و ئینجـا ڕووی لە ئێمە کرد و گوتی، ئەرێ ئێوە جزدانی پووڵەکەتـان هێنـاوە؟ گوتمـان نەخێر. گوتی، ئەی ئەگەر وایە بۆچی لەخۆوە ڕێیەکەمـان دوور بکەینەوە. دەبێ بچینەوە شـاری و پووڵ بێنین. ئەگینا خۆ نـاتوانین مەڕ بکڕین. حـاجی قوربـان سـوور هەڵگەڕا. خەریک بوو دەهری دەبوو، کە محەمەد حوسـێن دەرفەتی نەدا، دەسـتی لە گیرفانی نا و دووسـەد تمەنی داێ و گوتی زۆرمان زەحمەت دای، دەبێ بمانبووری. ماڵت ئاوەدان بێ بۆ میوانداریێیەکەشـت. ئێمە دەچینەوە شـاری و بە گیرفانی پڕەوە دێینەوە لات. حـاجی قوربـان بە دیتنی پووڵەکە هێور بۆوە، ئەگەرچی بڕواشـی نەدەکرد، بەڵام خۆ زەرەری نەکردبوو. گوتی کەیفی خۆتـانە، هەر کـات هـاتنەوە لە خزمەتتاندام. پووڵەکەی خسـتە نێو گیرفانی فشـوفۆڵی عابا تورکمـانییەکەی و هەوسـاری ئەسـپەکەی دیکەی لێ وەرگرتین و بەکوێدا هاتبوو گەڕاوە. ئێمەش بە پێیان وەڕێ کەوتین. کـاتێک حـاجی قوربـانمـان لێ ون بوو، لەو چەقی چۆلەوانییەدا دانیشتین.

ئەو ڕووداوە هەم درامـا بوو هەم کۆمێـدیـا. ئێسـتـا نەماندەزانی دەبێ چی بکەین و بەرەو کام لا بڕۆین. داخوا زۆر لە سـنوور دوورین یان کەم. ئینجا زۆریش نیگەران

بووین، نەکـا ڕێنوێن و پینەچییەکە ڕێـک کەوتبێن کە ئاشـــکرامان بکەن. هەم پارەیەکیان لە ئێمە وەرگرتووە و هەمیش خزمەتێک بە ژاندارمەکان بکەن. محەمەد حوسێن گوتـی، چـونـکە بەبـێ ڕێـنـوێـن پەڕیـنەوە بـۆ ئەوبەر مەترســـیدارە، باشـــتر وایە جارێ بگەڕێینەوە شـــاری. بەوپەڕی بێهیوایی و ســـــەرکزی و تێشـــــکاوی بەرەو ڕۆژئاوا وەڕێ کەوتین. لە دوورەوە ســـوار و شـــوانێک دەرکەوتن، بەڵام هەر ئەو تارماییانە مایەی ترس بوون. چونکە ئێمە کەسانێکی ئاسایی نەبووین، ئێمە دۆخەکەمان زۆر لە خەڵکی دی ناســـکتر بوو. بە دڵنیاییەوە ئەگەر تێ کەوتباین، زۆر شـتی دیکە دەهاتە گۆڕێ، کە ئیتر ئاســان نەبوو لێیان دەرباز بین. ئاخری گەیشتینە سەر جادەیەکی خۆڵ. دیــار نەبوو ئەو جــادەیە لەکوێوە دەچێتە کوێ. سەعاتێکی ڕێک لە دەم جادەکە دانیشتین. چارمان نەبوو. تـا لە دوورەوە تەپوتۆزێک هەســـــتا. ســـــەیرمـان کرد کـامیۆنێـک بەرەولامـان دێ. هـاتینە نێوەنـدی جـادەکە و دەســـتمان هەڵێنا. ناچار بوو ڕایگرێ. کامیۆنەکە ڕایگرت. چووینە پێشـــی و بە ئەدەبەوە پرســـیمان دەچێتە کوێ؟ گوتی دەچمە گورگـان. داوامــان لێ کرد، کرێمــان لێ وەرگرێ و ئێمەش ببا. قبووڵی کرد. ئاغای ســـــەدرییە لە پێشـــەوە و ئێمەش لە دواوە ســـوار بووین. ســـەرەڕای ئەوەی لە تۆز و خۆڵی ڕێیەکە بێبەش نەبووین، بەڵام ڕازی بووین، چونکە ڕزگاری دەکردین. هەڵبەت من ڕازی نەبووم بچینەوە تاران، بەڵام ناچار بووم بە قســـەی دوو

هاوسەفەرەکەم بکەم. ئینجا هیچ پارەشم پێ نەبوو. هیچ بەڵا و نەگبەتییەک لە نەداری گەورەتر نییە. دەڵێن بنیادەمی بێ پارە ئیمانیشی نییە.

بەرەبەری ئێوارێ گەیشتینە گورگان. دابەزین. لە برسان خەریک بوو قڕمان بێ. محەمەد حوسێن باقی پووڵەکەی ژمارد. شتێکی وای پێ نەمابوو. گوتی با لەپێشدا بچینە میوانخانەیەک، چونکە لەوانەیە پێشەکی کرێیەکەمان لێ وەرگرن، دوایی ئەگەر شتێک مایەوە، نانێکیش دەخۆیان. چووین. ژوورێکیان داینێ شەوێ بە شەش تمەن. محەمەد حوسێن پێی دا و دە تمەنی پێ مابوو. چووینە کەبابخانەیەک و سێ نەفەر کەبابمان داوا کرد. بە حەوت تمەن هەم تێرمان خوارد و هەم جێی خەومان هەبوو. کەوتینە پیاسەکردن ئاخۆ چی بکەین و چی نەکەین؟ سەدرییە گوتی جارێ دەچینەوە تاران بزانین چ باسە. ئینجا دیسان داوای پارە لە بابم دەکەمەوە. ئەمجارەیان ڕێی ئازەربایجان تاقی دەکەینەوە. شەو بوو. چرای شەقام و دووکان داییسان. لە نێو ڕستورانتەکە خەڵکێکی زۆر دانیشتبوون نانیان دەخوارد. کتوپڕ محەمەد حوسێن گوتی، دۆزیمەوە. ئیتر وەژوور کەوت. ئێمە لە دەرەوە ڕاوەستاین.

تاوێک دواتر هاتە دەرێ و گوتی، کابرایەکی لای خۆمان بوو. سی تمەنم لێ قەرز کرد. پێی دەگەینەوە تاران. چووینەوە میوانخانە و زوو خەوتین. بەیانی بە جریوەی باڵندان لە خەو هەستام و چوومە بەر پەنجەرەکە. باغێکی جوان و دڵڕوونکەرەوەم دی. دار گەڵا و گوڵی دابوو. بۆنی بەهار دەهات. بەهار بە هەموو جوانییەکانییەوە بەڕێوە بوو.

هـاورێیـانم بەخەبەر هێنـا و پەنجەرەکەم کردەوە. جریوەی خۆشـــــی باڵندە ڕۆحی دەلاواندەوە. ئای چەندە شـــــاد و ســـەرخۆشـــن ئەو باڵندانە، نە خەمێکیان هەیە و نە ئاواتێک. دەموچاومان شـــوشـــت و چووین بەرچاییەکی ســـــادەمان خوارد و بە ئوتوبووس بەرەو بەندەری شـــــا و لەوێوە بە شەمەندەفەر بەرەو تاران وەڕێ کەوتین.

پەڕینەوە لە سنوور

کە لە شەمەندەفەر دابەزیین و لە وێستگەی شەمەندەفەر هاتینە دەرێ، پێم گوتم من دەچمەوە مەهاباد و سەرێک لە خزم و کەسان هەڵدێنم و دێمەوە. ماڵاواییم لێ کردن و بەرەو حەسەناباد و گەراجی "ئیتمینان" وەڕێ کەوتم. لەپێشدا لە دووکانێکی سەعاتفرۆشیان سەعاتەکەمم بە پەنجا تمەن فرۆشت. بەتەما نەبووم بچمەوە مەهاباد. لە گەراج سواری ئوتوبووسێک بووم کە بەرەو ڕەشت دەچوو. لە ڕێیە نانی نیوەڕۆم خوارد. سەعات دووی دوانیوەڕۆ بوو، کە گەیشتمە ڕەشت. کە لە گەراج دەهاتمە دەرێ، تووشی سیاوەشی نیعمەتوڵڵاهی بووم، کە خوێندکاری موهەندیسیی نەوت بوو و لەگەڵ ئێمە لە باکووە هاتبۆوە. ئەحواڵی یەکترمان پرسی، گوتم ئەوە بۆ لێرەی؟ گوتی چووبوومەوە ئاستارا سەرێک لە بنەماڵەکەم بدەم. دەی لە تاران چ خەبەر؟ گوتم جارێ هیچ باسێک نییە. گوتی بڕیارم داوە ئەگەر نەهێڵن بچمەوە کۆلێژ، بە ئاستاردا بچمەوە سۆڤیەت. گوتم مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتی: پاش ئاستارا، سنووری ئێران و سۆڤیەت هەر زۆر لە جادەوە نزیکە. لە هێندێ شوێن، هەر سێ مەترێک دەبێ. پرسیی ئەی تۆ لێرە چی دەکەی؟ گوتم هاتوومەتە دیتنی یەکێک لە هاوڕێیان، کە چەند ڕۆژێکیش لێرە دەبم. ماڵاواییمان کرد. دەمودەست سواری ئەو ماشێنە بووم کە دەچووە بەندەرئەنزەلی.

ماشێنەکانی نێوان ڕەشت و ئەنزەلی بەردەوام لە هاموشۆدا بوون، لە ئەنزەلییشەوە یەکسەر بە ئوتوبووس

چوومە ئاستارا. هێشتا تاریک دانەهاتبوو کە گەیشتمە ئەوێ. بەڵام شارەکە پڕ بوو لە سەربازی چەکدار. مانەوە لە شاریدا باش نەبوو. چوومە نێو قاوەخانەیەک. خاوەنی قاوەخانەکە چایەکی لە پێش دانام. فکر و خەیاڵ هەڵی گرتم. دەمویست شانسی خۆم تاقی بکەمەوە و ئەو شتەی کە سێ کەسی لە گونبەد نەمانتوانی بیکەین، بەتەنیایی تاقیی بکەمەوە. پەیتا پەیتا چام دەخواردەوە. قاوەچی چونکە مشتەرییەکی دیکەی نەبوو، پێی ناخۆش نەبوو ئەو سەماوەرەم بەگەروودا بکا. دوایی پرسیم نانت نییە؟ گوتی گۆشتاوم هەیە. گوتم دەی لەوە باشتر؟! بە ڕاستی چارەنووس هیچی لەگەڵ ناکرێ، دەتگوت دەستێک بەرەو پێشەوەم پاڵ دەنێ. سوێند دەخۆم ئەگەر سیاوەشی نیعمەتوڵلاهیم لە ڕەشت نەدیتبوو، قەت نەمدەوێرا بە تەنێ بچمە ئاستارا و لێرەش ئەم نەخشەی ڕاکردنە داڕێژم.

لە قاوەخانەکە شیوم خوارد، پرسیم ئەگەر شوێنێکت هەیە بۆ خەوتن، هەر لێرە دەمێنمەوە، چونکە ئیتر درەنگە، سبەی دەمەوێ بچمە ئەردەبیل، گوتی لە بانیژەی قاوەخانەکە جێ هەیە، نوێنوبانیشم هەیە. ئەگەر بەوێ ڕازی نەبی، قسەم نییە. گوتم جا بۆ ڕازی نابم. ئەو چووە سەرێ و هاتەوە گوتی جێی خەو ئامادەیە. هەر کات ویستت برۆ بخەوە. من هێندێ خۆم بەو کاغەزانەوە خافڵاند کە لە جانتاکەمدا بوون. ئینجا بە پلیکانە دارینەکاندا وەسەر کەوتم چووم ڕاکشام. خەوم لێ

نەدەکەوت. هەر بیرم لەوە دەکردەوە ئاخۆ بڕۆم یان نەڕۆم. تۆ بڵێی ڕۆیشتنەکەم باش بێ؟ بیر و هۆشم بۆ کۆ نەدەبووەوە. گێژ ببووم. دەتگوت پووشەکایەکم و ئاوی ڕووبار بەملاولامدا دەدا. بەبێ ئەوەی هیچ ئیختیار و ئیرادەیەکم هەبێ.

هیچ نەمدەتوانی ژیرانە قازانج و زەرەری ئەو کارە هەڵسەنگێنم. بەو فکر و خەیاڵە پەریشان و ئاڵۆزەوە خەوم لێ کەوت. بەیانی بە دەنگی پرخەی قاوەچی وەخەبەر هاتم. ڕاستە ویستی مرۆڤ کاریگەریی لەسەر هاتنەپێشەوەی ڕووداوەکان هەیە، بەڵام بە ڕاستی ئاکامی کارەکە بە تەواوی لە دەستی کەسەکەدا نییە. جاری وایە کۆسپێکی بچووک تەواوی زەحمەتەکانی بنیادەم بەفیڕۆ دەدا.

قاوەچی سینییەکی بە هێندێ نان و پەنیر و چایەکەوە لەپێش دانام. بە حەزەوە خواردم. لە قاوەچییەکەم پرسی، چۆن دەتوانم بچمە ئەردەبیل؟ گوتی ئاستارا تەنیا یەک گەراجی هەیە. ئەویش لەوسەری شەقامەکەیە. ڕێک بچۆ، ئەگەر لەوێ ماشێن هەبێ، دەتوانی بڕۆی. پارەی نان و جێ خەوەکەم دایێ و هاتمە دەرێ. گەیشتمە گەراج. خەڵکێکی زۆر لەوێ کۆ ببوونەوە. لە نووسینگەکەم پرسی، ئۆتوبووس هەیە بۆ ئەردەبیل؟ گوتی جارێ نیمانە. پتر لە سەعاتێک لە گەراجەکە چاوەڕێ بووم. هێندێ لە مسافیرەکان بڕیاریان دا بە پێیان وەڕێ بکەون، ئەگەر ماشێنێک شتێک هات لە ڕێیە سوار بن. جا ئەوە بۆ من زۆر باش بوو. منیش لەگەڵیان وەڕێ کەوتم. گەنجێکی هاوتەمەنی خۆمیان لەگەڵ بوو. بەینم لەگەڵ خۆش کرد و لێم پرسی، ئاخۆ ئێوەش

دەچنە ئەردەبیل؟ گوتی نەخێر، من دەچمە گوندێکی نزیک ئەردەبل.

هەر وا باسی زۆر شتمان کرد، بۆ ئەوەی هەر سەرمان بخافڵێ و هەمیش دەرفەت بێ من بە وردی لای سنوورەکە بپشکنم. جاروبار خەیاڵم دەیبردمەوە ڕابردوو. پێنج مانگ بوو لە کۆلێژ هاتبوومە دەرێ. ئێستا لەگەڵ کۆمەڵێک دێهاتی بە جادەی ئاستارا و ئەردەبلەوە، بەرەو ئامانجێکی نادیار و چارەنووسێکی ناڕوون دەڕۆیشتم. مایەپووچێک، کە ڕووداوێکی کتوپڕ هەموو سەرمایەی لێ ئەستاندبووم. ئێستا بە کۆڵێک خەم و پەژارەوە هەوڵم دەدا سەرمایە بزربووەکەم بدۆزمەوە. بە دەم ڕێگەوە تێگەیشتم سیاوەش ڕاستی دەکرد، سنووری دوو وڵاتەکە ئەوەندە لێک نزیک بوو، کە ڕووبارە تەنکەکەی ئاراسم جوان لێ دیار بوو. سەیر ئەوەیە کەسیش دیار نەبوو. زۆر بە ئاسانییش دەکرا بپەڕییەوە. بەڵام دۆخەکە جۆرێک بوو، نەمدەتوانی بە بەرچاوی ئەو خەڵکەوە وا بکەم. نانی نیوەڕۆمان لە قاوەخانەیەکی دەم ڕێیە خوارد و پاش تۆزێک ئیسراحەت دیسان ملی ڕێیەمان گرتەوە. بەڵام هێشتا ئۆتوبووس نەهاتبوو. جاروبار ماشێن و کامیۆنی بارهەڵگر بەلاماندا تێدەپەڕین. لە ژیانمدا ئەوەندە بە پێیان نەڕۆیبووم. دوو ڕۆژ لە نەورۆز لای دابوو. دەڵێن ساڵی خۆش بە بەهارەکەیڕا دیارە. جێژن و بەهاری منیش بە زەحمەت و کوێرەوەرییەوە دەستی پێ کردبوو. خەریک بوو ڕۆژ

ئاوا دەبوو. پرزەمان لێ بڕابوو. تینی ئەژنۆم نەمابوو بە ڕێدا بڕۆم. هەر گەیشتمە قاوەخانەیەک، یەکسەر خۆمم پێدا کرد. کۆمەڵێک کەسیش لەگەڵم وەژوور کەوتن. چوومە سەر سەکۆی قاوەخانەکە و لە ماندوویەتییان ڕاکشام. قاوەچی چای هێنا. چای تازە و خۆشڕەنگ. پاش ئەو هەمووە ڕێگەبڕینە نیعمەتێکی گەورە بوو. دەمودەست هێوری کردمەوە.

هەستیشم کردبوو قاوەخانەکە زۆر لە سنوور دوور نییە. ئێرە دوایین مزڵی من دەبێ یان هەر لێرەوە ئاودیو دەبم و چی دەبێ با ببێ، یان بیری ڕۆیشتن لە سەرم دەردێنم.

هەڵبەت چونکە شەو بەسەردا هاتبوو و لە ڕادەبەدەر ماندووش بووم، نەدەکرا بڕۆم. نانی ئێوارەشم هەر لەوێ خوارد و کرێی خواردن و خەوم دانێ. بالیفێکم لەژێر سەرم نا و لەسەر سەکۆکە ڕاکشام و خەوم لێ کەوت، بەو هیوایەی بەیانی پێش هەموان بەخەبەر بێم. خەوتم، بەڵام چ خەوێک. ئەگەرچی جاروبار خەونی ناخۆش ڕایاندەچڵەکاندم. بەرەبەری بەیانی بەخەبەر هاتم.

ئیتر ڕانەوەستام هەموو بەخەبەر بێن. تەنانەت قاوەچییەکەش. کۆنە جانتاکەمم هەڵگرت و بەسپایی لە قاوەخانەکە هاتمە دەرێ و خۆم گەیاندە پشتەوەی قاوەخانە. بیرێکم کردەوە. دەلینگی پانتۆڵەکەم خستە نێو گۆرەوی و بەپەلە بەرەو سنوور کەتمە ڕێ. ڕێیەکە نشێو بوو. پەنجا مەترێک کە لە قاوەخانەکە دوور کەوتمەوە، ئیتر کەس نەیدەدیتم. هێشتا ڕووناکی نەکردبۆوەز پێش خۆمم بە جوانی نەدەدی. دڕک و گیای خۆڕسک لە پانتۆڵەکەم گیر

دەبوون. کتوپڕ لەو نشـــێوە هەڵخلیســـکام و کەوتمە نێو جگەیەکی تەنکەوە. نەمدەزانی ئەوە ڕووباری ئاراسە. هەر ئەو ئاراســـەی ســـاڵانێکە دوو وڵات، دوو ڕژیمی تەواو جیاوازی لێک جوێ کردووەتەوە. ئێســـتا من لاقم لە نێو ئەو ڕووبـــارەدا بوو. بە زەحمەت پەڕیمەوە ئەوبەری. پێڵاوەکـانم کە پڕ ببوون لە ئـاو، نەیـانـدەهێشـــــت لە کەندالەکە وەسەر کەوم. بە ناچاری دامکەندن. جا ئەوجار ســەرەڕای ئەوەی دڕک و داڵ قاچیشــیان زامار دەکردم، بەڵام باشـــتر توانیم هەورازەکە ببڕم. ئاخری گەیشـــتمە سەرێ، دانیشتم پشوویەکم بێتەوە بەر. هەرچۆنێک بێ لە ســـــنوورەکە پەڕیبوومەوە. لە دوامەوە، دوور دوور تارمایی قاوەخانەکە دیار بوو. بەرانبەرم دارســـــتانێک تەنک هەبوو. وردە وردە خەریک بوو ڕووناکی دەکردەوە. تارمایی داروبارم لێ وەدەر دەکەوتن.

ورچەی نێو دارستانێ

لەناكاو، پەنجامەترێک لە پێش خۆمەوە دێوەزمەیەكم دی. لە ترسان خۆم دایە پەنا دارێک. ئەو شتە زەبەلاحە زۆر لە گورگ گەورەتر بوو. گوتم بێ و نەبێ ئەوە ورچە و لە زستانەخەوەكەی بەخەبەر هاتووە و هەستاوە. جانتاكەم چەقۆیەكی زامنداری تێدابوو، دەرمهێنا و چاوەڕێ بووم، گوتم ئەگەر هات لانیكەم دەستێک بكەمەوە. تاوێكی پێوە چوو و زەبەلاح دیار نەبوو. كاتێک بە ئەسپایی لە پشت دارەكە هاتمە دەرێ، سەیرم كرد تووكلێكراوە ئەوە پشتی لای منە و وردە وردە دوور دەكەوێتەوە. بەڵام دیتم ورچێكی زەبەلاح بوو. سەرەڕای ئەوەی هیچ بڕوایەكم بە خوڕافات نەبوو، بەڵام ئەو قەڵافەتە سامناكەم بە پێشەكیی ڕەنج و كوێرەوەرییەكانم دانا. خوا خۆی فریام بكەوێ.

پشت لە ورچە وەڕێ كەوتم. خەریک بوو ڕوونی دەكردەوە. لە نشێوەكەی ئەوبەری دارستانەكە، بەرانبەر خاكی سۆڤیەت بووم. لە دوورەوە چەند كۆلیتێكی جووتیاریم دی. ژنێک لە پێش یەكێک لە كووخەكان بوو، كە هێندێ لێک دوور بوون. لە دوورەوە بانگم كرد، خوشكێ ئەرێ بنكەی پاسەوانی لە كوێیە؟ بە دەست ئاماژەی دا بچمە پێشتر. لێی چوومە پێشێ و سڵاوم كرد. هیچ شلوێ نەبوو. پرسیی لەوبەرەوە هاتووی؟ گوتم بەڵێ. خانمێكی ئازەری بوو. دیار بوو ئەو دیمەنانەی بۆ ئاشنا بوون. گوتی برۆ ژوورێ كەسی لێ نییە. ئاگر داییسێ خۆت وشكەوە بكە. ئێستا سەربازەكان دەگەنێ. وەژوور كەوتم. لە نێوەندی

ژوورەکە قوولکەیەکی لێ بوو. پێم وایە جێی کورسی بوو. ئاگرێکی بەنێلەنێل تێدا دایسا. جلوبەرگی زیادەم پێ نەبوو. ناچار لە بەر ئاگرەکە وردە وردە پانتۆلە خووساوەکەمم وشکەوە کرد. نیو سەعاتێک ڕابرد. ئەو خانمە وەژوور کەوت و گوتی، دوو سەرباز بێرەدا ڕادەبردن، بانگم کردوون. ئێستا دێن. لەو دەمەدا دوو سەربازی چەکدار وەژوور کەوتن. پێیانەوە دیار بوو ئازەری نین. بە زمانی ڕووسی سلاوم لێ کردن و گوتم لەوبەرەوە هاتووم، چونکە نەمدەزانی بنکەکەتان لە کوێیە داوای یارمەتیم لەو ژنە کرد تا ئێوە دێن، جلە خووساوەکانم وشکەوە بکەم. ئێستاش ئەوە لە دەستی ئێوەدام. گوتیان زۆر باشە لەگەڵمان وەرە. سپاسی خانمەکەیان کرد و ماڵاواییمان کرد. ئەملاولایان گرتم. یەکێک لە پێشەوە و ئەوی دی لە دواوە. بنکەکەیان زۆر دوور نەبوو. لە سەر گردێک بوو. دەوراندەوری تەلدڕوو بوو. سەربازێک لەبەر دەرگا بە چەکەوە ڕاوەستابوو و ئێشکی دەگرت. دەمودەست سەدریە و شەهریاریم بیر کەوتنەوە و گوتم جا ئێستا وەرن بمبینن بزانن چ بەختەوەرییەکم بە نەسیب وو. چووینە نێو حەوشەکە. یەکێک لە سەربازەکان چووە نێو نووسینگەی بنکە سەربازییەکە. تاوێک دواتر لەگەڵ گرووبانێک هاتە دەرێ. سەیرێکی کردم و گوتی وەرە ژوورێ. وەژوور کەوتم. مێزێک و چەند کورسیی تێدا بوو. چووە پشت مێزەکەی و پێی گوتم دانیشم. ناو و شۆرەتمی پرسی و لە

کاغەزێکدا نووسیی. پرسیی سەعات چەند لە سنوور پەڕیومەتەوە؟ گوتم سەعاتم پێ نییە بەڵام پێم وایە پێنجی بەیانی بوو. هێشتا ڕوونی نەکردبۆوونە. پرسیی بە چ ناوچەیەکدا پەڕیویەتەوە؟ گوتم ناوی ناوچەکان نازانم. بەڵام ڕێک بەرانبەر ئێرەوە قاوەخانەیەک لە دەم ڕێیەکەیە. ئیتر بۆم گێڕاوە. هەمووی نووسی و دایمێ لە خوارەوە ئیمزام کرد. دوایی هێنامیە حەوشە و دەرگای هۆدەیەکی بچووکی کردەوە و ناردیانمە ژوورێ و لەودیوڕا دایانخست. ژوورێکی بچووک بوو، لە عەمبار دەچوو. لە درزی پەنجەرەکانەوە کە دەست نەیاندەگەیشتێ، تۆزە ڕووناکاییەک دەهاتە ژوورێ. چەندین سەعات لەو کاژێرەدا زیندانی بووم. لەسەر عەرزە ساردەکە دانیشتبووم. پەشیمانییەک دایگرتبووم، حەزم دەکرد سەرم بە دیوارەکەدا بدەم. پێم وابوو هەرچی بەختەوەریی دنیایە، بایی ساتێک مانەوە لەو کاژێردا نییە. نێو کاژێرەکە بەرەبەرە تاریکدا دەهات. هەستم کرد ئێوارەیە. کتوپڕ دەرگای عەمبارەکەیان کردەوە. سەربازێک، قاپێک بڕوێش و لەتێک نانی ڕەشی لەپێش دانام و بە ڕووی گوتی "کوشای"، واتە بخۆ. دەرگاکەی داخستەوە. گڵۆپێکیش بە میچەکەوە داگیرسا. زۆرم برسی بوو. نە بەرچاییم خواردبوو و نە فراڤین. ئەی خۆزگە هیچیان نەدابامێ و هەر لەو عەمبارەدا گیانم دەرچووبایە. چاوەڕێی ئەو نەگبەتییە نەبووم. بوونەوەرێکی چارەڕەشی سووکایەتیپێکراو. لەبری ئەوەی نانەکە بخۆم، تێر گریام. تاوێک دواتر دیسان دەرگاکەی کردەوە و دوو بەتانی و کۆنە بالیفێکی سەربازیی هێنا. سەیری کرد دەمم

لە خواردنەکە نەداوە. گوتی، بیخۆ نیو سەعاتی دی دێمەوە، نەتخواردبێ، بەو قۆنداغە تفەنگە سەروگوێلاکت تێک دەکەمەوە. بەتانییەکەم ڕاخست و بڕوێشە ساردەوەبووەکەم بە نانە ڕەشەوە خوارد و ڕاکشام. بیرکردنەوە و ئاخهەڵکێشان بێفایدە بوو.

پێش ئەوەی بێم گوتبووم چی دەبێ با ببێ، خۆم دەدەمە دەست ڕووداوەکانەوە. دەردەکەوێ وەکی بیرم لێ کردبۆوە، ئەوەندەش سادە و ساکار نییە. دەبێ وریا بم. خەوتم. بەیانی کە بە کردنەوەی دەرگاکە وەخەبەریان هێنام، ڕۆژ ببۆوە و تاو ڕمبێک هەڵکشابوو.

لە حەوشەی سەربازگەکە، دوو سەربازی سوارە دەبینران. سەرۆکی سەربازگەکە کەلەپچەی لە دەستم دا و دۆسییەیەکی دا بە یەکێکیان. سوارێک لە پێشەوە و یەک لە دواوە و منیش لە نێوەڕاست، وەڕێ کەوتین.

لە سەربازگەکە هاتینە دەرێ. بە جادەیەکی تەسکدا دەڕۆیشتین. کەس لە دەرەوە نەدەبینرا. نیشانەی پەروەردە و شارستانییەت و هەڵسوکەوتی مرۆیی هەر لە یەکەم هەنگاوڕا دیارە. مەگەر لە وڵاتانی دواکەوتوو و حکوومەتە دڕندە و وەحشییەکاندا، ئەگینا لە هیچ شوێنێکی دنیا ئاوا لەگەڵ یەخسیری شەڕ و تەنانەت تاوانبارانیش ناجووڵێنەوە. هل هێندێ شوێن لەوبەری سنوورەوە وەرزێڕەکانم دەدی خەریکی کارن. جاری وابوو سنورەکە هێندە نزیک بوو، کە بە بازێک دەمتوانی بپەڕمەوە، بەڵام پارێزەرەکانم چەکدار بوون و دەترسام

تەقەم لێ بکەن. ئەی خۆزگە وام کردبایە و خۆم دابایەتە دەســــت قەزا و قەدەر. بە پێیان و کەلەپچە لە دەســــتدا بەشــــوێن ئەســــپێکدا هەنگاوم دەنا. نیوەڕۆ ببوو. هەتاو گەیبووە نێوەندی ئاسمانێ، ســەرەڕای ئەوەی هێشــتا هەوا گەرم نەبوو، بەڵام هەموو گیانم لە ئارەقەدا خووسابوو.

شاری لەنکەران

جادەکە جاریّ هەوراز و جاریّ لێژ دەبوو. چاوم بە تابلۆیەک کەوت، کە بە خەتێکی گەورە و زمانی ڕووسی لێی نووسرابوو: لەنکەران.

ئێرە چارێکی بچکۆلانەی سنوور بوو. کاتێک بە کۆڵانەکانی شاریدا ڕادەبردین، خەڵکەکە هەر سەیریشیان نەدەکردین. دەتگوت لەگەڵ ئەو دیمەنانە ڕاهاتوون. چەند کۆڵانێکمان بڕی. سەربازەکان لەبەردەرگای بینایەکی دوونهۆمی ئەسپیان ڕاگرت. یەکێکیان دابەزی و بە دەرکەوانەکەی گوت، دەرگا گەورەکە بکەوە. کە دەرگاکە کرایەوە، بردیانمە حەوشە. ئەوەی دۆسییەکەمی پێ بوو، چووە ژووریّ. تاوێک دواتر لەگەڵ ئەوی دی هاتەوە دەریّ و دەرگای ژوورێکی کە لە حەوشەکە بوو، کردەوە. کەلەپچەکەشمی کردەوە و پێی گوتم بچمە ژووریّ. ئەوە دووەم زیندانی من بوو. هەر وەژوور کەوتم، دەرگاکەیان لیّ پێوە دام.

ئەوە دووەم زیندانم بوو. هۆدەیەکی تاڕادەیەک گەورە و نیوەتاریک لە نێوڕاستی ژوورەکە، بەتەختە سەکۆیەک دروست کرابوو، هێندەی نێوقەدی پیاوێک بەرز. لە سەکۆکە وەسەر کەوتم و لەسەری دانیشتم. زۆر شەکەت ببووم. برسیەتی و تینوێتی بڕستی لیّ بڕیبووم. نە بەرچاییم خواردبوو و نە فراوین. سەیری دیوارەکانی هۆدەکەم کرد، چاوم بە تاریکایی ژوورەکە ڕاهاتبوو. سەرم سووڕ ما، سیّ دیواریان هێندە نووسرابوو، ڕەش

دەچۆوە. بە بزمار و ڕەژوو و چڵەشقارتە و بە هەر شتێکی لەبەر دەســـتیان بووە، بە زمانی جۆراوجۆری ڕووســـی و ئازەری و زیاتریش بە فارسی نووسرابوون. دەمتوانی چەند ســەعاتان دانیشـم و خۆم بە خوێندنەوەیانەوە خەریک بکەم. هەر کەســـە و ناونیشـــانی خۆی و ماوەی مانەوەکەی لەو ژوورەدا لەســـەر دیوارەکە نووســـیبوو. کەوابوو ئێرە بەندیخـانەیەکی کـاتییە. تـاقەتم نەبوو زۆریـان بخوێنمەوە. لەســەر ســەکۆ دارینەکە ڕاکشـام و خەوم لێ کەوت. خەڵکی دامـاو لە خەڵکی دیکە زووتر خەو دەیـانبـاتەوە. خەویش باشــترین ئازارشــکێنی مرۆڤە. بە دەنگی کرانەوەی دەرگاکە بەخەبەر هاتم. نێو ژوورەکە تەواو تاریک بوو. ســـەربازێک گڵۆپی ژوورەکەی داگیرساند و دوو کۆنە پەتۆی سەربازی و بالیفێکی فڕێ دایە سـەر سـەکۆکە و گوتی ئێسـتا نانت بۆ دێنم. گوتم ئەوە چۆنە؟ گوتی چۆن؟ گوتم نە نـانی بەیـانیم خواردووە و نە نیوەڕۆ. قەی چ دەکـا بـا نـانی شـــەوێش نەخۆم. هیچی نەگوت، چووە دەرێ. تاوێکی پێ چوو، هاتەوە بە لەتێک نانی ڕەشـەوە. قاپێک بڕوێش و کەوچکێک. لەسـەر ســـەکۆکەی دانان. لەو دوو ڕۆژەدا ئەوە دووەم جار بوو، خواردنی من نانی ڕەش و بڕوێش بوو. ئەگەرچی زۆریشـــم برســـی بوو، بەڵام بڕێکم لەو نـانە ترشـــە ڕەشـــە بە بڕوێشـــەکەوە خوارد و ئەوی دیکەم لە گۆشـــەیەک دانا. دەنگی قورس و یەکهەوای پۆتینی ســـەربـازێـک لەودیو دەرگاکەوە دەهات، دیار بوو سـەربازێک ئێشـکگرە. کەوابوو من بە ڕاســتی زیندانی بووم. من یەکەم و دوایین کەســێک

نەبووم کە لەو ژوورەدا بەنــد بووم. کەوابوو دەکرێ شوێنێکی گونجاو بۆ دەسبەسەرکردنی خەڵک دابین بکرێ.

لێپێچینەوە دەست پێ دەکاتەوە

بەیانی بەخەبەر هاتم. پێم سەیر بوو لەتە نانەکەی شەوێم کە بەلاوەم نابوو، نەمابوو. ئاخر ئەو لەتە نانەم زۆر بەلاوە گرینگ بوو. برسیم بوو. کەس دەرگای ژوورەکەی نەکردبۆوە. قاپ و کەوچکەکە هێشتا لەسەر سەکۆکە بوون. وەبیرم هاتەوە دوو ڕۆژی ڕەبەق خواردنم تەنیا بڕوێشێکی ڕووت بووە. داخوا زاڵمترین حوکمەتەکانی دنیا، حوکمەتە ئیمپریالیستییەکان، زیندانییەک دوو ڕۆژان بە دوو لەت نانی ڕەش و شلەخواردنێکەوە بە ناوی بڕوێش بە برسیەتی ڕادەگرن؟ ئەی کوا شەرافەتی مرۆیی؟ کام بنەمای مرۆیی ڕێگە دەدا، ئینسانێک بە دەست بەستراوی و بە پێیان پانزە کیلۆمەتر لەم سەربازگەیەوە ببەنە ئەوی دی؟

ئیتر، ڕۆژ ببۆوە. سەربازێک دەرگای ژوورەکەی کردەوە و گوتی دەتوانی بچیە ئاودەست. چوومە ئەو ئاودەستەی لە حەوشەکە بوو و دەست و دەموچاومم بە سابوون شوشت و هاتمەوە ژوورەکەم، سەیرم کرد لەتێک نانی ڕەش و پەرداخێک ئاوی گەرمی ڕەش کە پێیان دەگوت کوفی لەسەر سەکۆکەم دانراوە. بەڵام دوو جرجەمشک دەیانەوێ لە کونەکانی ئەملاولای ژوورەکەوە بێنە دەرێ. ئەوە تازە تێگەیشتم لەتە نانەکەی دوێنێ شەوێم ئەوانە خواردوویانە. دیار بوو هەردووکیان چاوەڕێ بوون. هەردووکیان تیژ دەرپەڕینە دەرێ. لەسەر ئەو لەتە نانە بوو بە شەڕێک هەر مەپرسە. گوتم دیارە ئەو دوو مشکە پێکەوە ناژین. دیارە هەر کام خێزانی خۆیان هەیە. یەکێکیان ماڵی لەمبەرەی

زیندانەکە و ئەوی دی ماڵی لەوبەرە. ئیتر پاش شــەڕێکی زۆر، نانەکە لەت بوو و هەر کام لەتێکی بە ددان هەڵگرت و بەرەو هێلانەکەیان ڕایان کردەوە. شـــێوە و نموونەیەک بوو لە ســـەر شـــەڕی مان و نەمان. کەوابوو شـــەڕی چینایەتیی کۆمەڵگەکانی مرۆییش هەر ئاوایە. هەر کەســە و دەیەوێ پشکێکی زیاتر لەوی دیکە پێ ببڕێ یان پشکی خەڵکیش بخوا. بەڵام ئەگەر یاســـا و ڕێســـایەک هەبێ، نیعمەتەکانی دونیا بە یەکســانی بەســەر خەڵکەکەدا بەش بکا، وەکوو بەشـــکردنی ئەو لەتە نانە لە نێوان ئەو دوو مشکەدا، هەر کام بە بەشی خۆی قایل دەبێ و سەرودڵی ئەوی دیکە ناگرێ.

بەرچاییم نانی ڕەش و ئاوی ڕەش بوو. نیشانەیەک لە بەختی ڕەشـــی من و ئەوانی دی. چار نەبوو. نانەکەم بە ئاو خوارد. ســـێ شـــەو و ڕۆژ ئاوا ڕابرد. لە ژوورێکدا، ئەفســەرێکی گەنج بە جلوبەرگی ســەربازی و دەرەجەی ســـتوانییەوە دانیشـــتبوو و چاوەڕێم بوو. بە ئەدەبەوە ئاماژەی کرد دانیشـــم. ناونیشـــانمی پرســـی و پرســـیاری ئەوەی کرد کە بۆچی هاتوومە وڵاتی سۆڤیەت. دەرکەوت هیچ ئاگاداری ئەوە نییە من لە بادکوبە بوومە. بە ناچاری لە بنێڕا بۆم گێڕاوە تا ئەمڕۆ. لەسەرخۆ هەمووی نووسی و هەموو جارێکیش بە ســـەرســـوورمانەوە ســـەری هەڵدەبڕی و ســـەیری دەکردم. ئاخری گوتی: یانی ئاوا. کاغەزەکانی وێدام و من ئیمزام کرد، بەڵام بە ڕوویەکی خۆشـــەوە زەنگی لێ دا بۆ ئەوەی بمبەنەوە هۆدەکەم.

ڕایســــپارد باشــــترم پێ ڕابگەن. چوار ڕۆژی دی تێپەڕی، دیســــان بردیانمەوە بۆ لێپێچینەوە. هەر ئەو ئەفســــەرە گەنجە پرســــیاری دۆســــت و ئاشــــناکانمی لە ئێرانێ لێ کردم. دۆســت و ئاشــنای من هەر ئەوانە بوون کە لەگەڵیان دەمخوێند یان لە پانسیۆنەکە لەگەڵم بوون. پرسیی ئەندامی حیزبی توودە نەبووم؟ گوتم نەخێر، من لە تــاران بەهیچ شێوەیەک خۆم لە سیاســەتی ناوخۆ وەرنەداوە. گوتی ئەی لە مەهــابــاد؟ گوتم لەوێ ئەنـدامی کۆمەڵەی ژێکـاف بووم، بەڵام پاش ئەوەی من چوومە تاران، ناوی کۆمەڵە گۆڕا و ئیتر من لە ڕێکخستنی نوێی حیزبی دیموکراتی کوردستاندا هیچ دەورێکم نەبوو. گوتی لە ئەفســەرانی سوپای ئێران کێ دەناســـی؟ گوتم بە هیچ شـێوەیەک کەس ناناســم. گوتی لە خانەی فەرهەنگی ســۆڤیەت دۆســت و ئاشــنا و دەســتێکت نەبوو؟ گوتم بۆخۆم چووم نــاومم نووســــی. بەڵام بۆ دڵنیـابوونی زیـاتر، جەنـابی ســــەدری قـازی، نوێنەرەکەی مەهابادم زەحمەت دا، کە ئەویش لە سـێدارە درا و شــەهید بووە. ئەویش ڕایســپاردم. دیســــان کۆمەڵێک کاغەزم ئیمزا کرد و زەنگی لێ دا بردیانمەوە ژوورەکەم. داوام لە ئەفسەرە گەنجەکە کرد، گوتم گیانم زۆر دەخورێ، جلوبەرگەکەم بۆن ئارەقەیان دێ. گوتم ئەمر دەکەم بتبەنە حەمـام. دوانیوەڕۆ دوو ســــەربـازی چەکدار بردیـانمە حەمـامی شــــاری. بە ســەرســوڕمانەوە ســەیرم کرد حەمامەکە ڕێک لە حەمامە گشــــتییەکانی قەدیمی خۆمان دەچێ. ســــابوونێکیان دامێ. چوومە ژوورێ، جلەکانی بنەوەمم جوان شــوشــت و خۆمم خاوێن کردەوە. هاتمە دەرێ، بە بنکراســــی تەڕەوە. پیاوێک

له حەمام پاکەتێک جگەرەی دامێ. زۆرم سپاس کرد، له ڕێیەش ژنێک جانتاکەی کردەوە و پێنج ڕۆبڵی دامێ. سەرەڕای ئەوەی هیچ پێویستم بە پارە نەبوو، بەڵام دەستی چاکە و ئینسانییەتیم نەگێڕاوە.

دوو ڕۆژ دواتر دیسان چوومەوە لێپێچینەوە. لێکۆڵەر پرسیی لە ئێرانێ خزم و کەسم هەیە؟ گوتم جگە لە خوشکێکم کە ئەویش شووشی کردووە لەگەڵ ماڵ و منداڵی خۆی دەژی کەسی دیکەم نییە. گوتی ئەی ملک و ماڵ؟ گوتم ماڵ و زەوی و باغ و ئەوشتانە تاقە بستێکیش چییە نیمە. گوتی پێش ئەوەی بێیە سۆڤیەت پیشەت چ بوو؟ گوتم مامۆستا بووم. لە قوتابخانەیەکی تاران دەرسم دەگوتەوە. گوتی بە وردی ڕوونی بکەوە بزانم بۆچی دیسان هاتوویەوە سۆڤیەت؟ گوتم وەختێک کە بەڕێی ئێرانیان کردینەوە، بەڕێوەبەری پانسیۆنەکە گوتی دەوڵەتی ئێران داوای کردووینەوە، کە چوومەوە ئێران، تێگەیشتم دەوڵەتی ئێران هەر لەسەر ئەوەی لە وڵاتێکی کۆمۆنیستیدا دەرسمان خوێندووە، لەگەڵمان زۆر خراپ هەڵسوکەوت دەکا، هەر بۆیە تەنانەت ڕازی نەبوو لە کۆلێژیش ڕامانگرن. جگە لەوەش بە بیانووی جۆراوجۆر لەوانەبوو دەسبەسەریش بکرێین. ئیتر لەبەر ئەوە و چونکە لەم وڵاتەش بەختەوەرانە هیچ کارێکی خراپم نەکردووە، بڕیارم دا بە نافەرمی بێمەوە ئێرە. ئێستاش کارێکە و کردوومە، ئەگەر قبووڵتانم، تا دەمرم چاکەتان

لەبیر ناکەم. ئەگەر قبوولیشتان نیم، لێم گەڕێن بە کوێدا هاتووم با بەوێدا بڕۆمەوە. ئەفسەرە گەنجەکە پێکەنی و هیوای خواست و گوتی هیوادارم قسەکانت قبوول بکرێن. من بە قسە و هەڵسوکەوتترا هەست دەکەم ڕاستگۆی. تا چەند ڕۆژی دی ڕوون دەبێتەوە. دیسان چوومەوە بەندیخانەکەم. پانزە ڕۆژ لەو ژوورە پیسە پڕ لە مشکەدا بەو نانە ڕەشە ترش و بڕوێشەوە لە شاری لەنکەران ژیام. پانزە ڕۆژێک هێندەی پانزە سال تێپەڕی. ئەی چەندە هەڵەیەکی گەورەیە تەمەن، بە پێوەری سال بژمێری. ئەو ڕۆژەی لە چارەڕەشی و نەگبەتیدا تێدەپەڕێ، هێندەی سالێکە. کەسانێک بوون کە لە هەرەتی لاویدا بە شەوێک پیر بوون و مووی ڕەشیان لەسەریدا نەماوە.

تۆلستۆی دەڵێ: "خۆشییەکانی ژیانی خەڵک زۆربەیان لێک دەچن، بەلام چارەڕەشیی هەر کەسە و بەجۆرێکە.

ڕۆژی ئاخری دەرگای سلوولەکەیان کردەوە. سەربازێک گوتی وەرە دەرێ و شتومەکەکەشت هەڵگرە. بردیانمە نووسینگەی سەربازگەکە. جانتا و گیرفانمیان ورد پشکنی. پیرە ئەفسەرێک کە سەروان بوو، لەوێ دانیشتبوو. کەلەپچەیان کردم و لەگەڵ ئەو ئەفسەرە پیرە و سەربازێک لەو بەندیخانەیە هاتینە دەرێ و بەرەو وێستگەی شەمەندەفەر ڕۆیشتین. لەوێ سواری ڤارگۆنێکی پڕ لە ئەفسەر و سەرباز بووین. پیرە ئەفسەرەکە کەلەپچەکەی کردەوە و بە تووڕەییەوە گوتی نەکەی بیر لە ڕاکردن بکەیەوە، ئەگینا بە قوربانی گوللەیەکت دەکەم. دیار بوو ئەو پیرە ئەفسەرە لەو کۆنە جەندرمە دلڕەق و پیاوکوژانەیە.

خوا بزانێ تا ئێستا چەند کەس بە دەستی ئەو میرغەزەبە کوژراون. گریان ئەوکی گرتبووم. تەنانەت نەمتوانی دەم لەو نانەش بدەم کە بۆیان هێنابووم. دەبوو چ بەو پیرە خەرەفاوە بڵێم. بە تووڕەییەوە سەیرێکم کرد، کە لە هەزار جنێو خراپتر بوو. شەمەندەفەرەکە لە هەموو وێستگەیەک ڕادەوەستا. من بە دانیشتنەوە وێژینگم دەدا. کە گەیشتینە بادکوبە، ئێوارە بوو و دنیا هێشتا هەر ڕووناک بوو. من بە کەسەرەوە سەیری کۆڵانەکانی شارەکەم دەکرد، بەڵام شەرمم دەکرد بەو کەلەپچەیەوە سەیری ڕوخساری خەڵکەکە بکەم. لە بۆلڤارەکەی دەم دەریا گەیشتینە بینایەکی چەند نهۆم. لەبەر دەرگایەکی ئاسنیی گەورە ڕاوەستاین. پیرە سەروان لە زەنگی دا. لەپێشدا دەلاقەیەکی بچووک کراوە. ئەوجار دەرگا گەورەکەیان کردەوە و وەژوور کەوتین. بردیانمە ئیدارەی زیندان. ئەوە زیندامی ئێم گ ب بوو. زیندانێک کە ئەژنۆی مرۆڤی دەلەرزاند. ناوەندی سەرەکیی زوڵم و نادادپەروەریی و پیاوکوژە ڕاستەقینەکانی یەکیەتیی سۆڤیەت ئێرە بوو. لە ئیدارەی زیندان ئەفسەرێکی قەڵەوە دانیشتبوو. پیرە سەروان فایلەکەی منی لەپێش دانا و کەلەپچەکەی کردمەوە. سەرۆکی ئیدارەکە ناومی پرسی. ئەوجار پسوولەیەکی دا بە پیرە ئەفسەرەکە و ئەو دوانە لە ژوورەکە چوونە دەرێ. سەرۆکی زیندان زەنگی لێ دا، مەئموورێک هاتە ژوورێ. پێی گوت برۆ دەستێک جل بێنە. تاوێک دواتر

بە دەستێک جلی زیندانەوە هاتەوە. سەرۆک پێی گوتم جلەکانی خۆت داکەنە و ئەوانە لەبەر بکە.

من چاکەت و پانتۆڵەکەمم داکەن. جلی زیندانم کە بیجامەیەکی خەت خەت بوو، لەبەر کرد. چاکەت و پانتۆڵ و جانتاکەمیان پێچایەوە. سەرۆک بە مەئموورەکەی گوت بمبەن. کاربەدەستەکە کە دەیزانی دەبێ چ بکا، وەپێش خۆی دام و پاش ئەوەی بە ڕاڕەوێکی دووروودرێژدا ڕۆیشتین، دەرگای هۆدەیەکی کردەوە لە نهۆمی یەکەم و بردمیە ژووری و دەرگاکەی لەسەر داخستم. ژوورێکی گەورە، زیاتر لە دە تەختی بەتاڵی تێدا بوو. لەسەر یەکێک لەو تەختەخەوە ئاسنانە دانیشتم. جا ئەوجار ئیدی بەتەنێ بووم. سەرم خستە سەر دەستم و تا توانیم گریام. ئەوەندە گریام ئیدی ئاوی چاوم هەڵچۆڕا. دەستم لە هەموو شتێک شوشت و زانیم هیوای ڕزگاربوونم نییە. هەستام کەوتمە پیاسەکردن. لەخۆم ڕاخوڕیم و گوتم خۆ منداڵ نی، قوڕێکە بۆخۆت گرتووتەتەوە. دەبێ بەرگەی کوێرەوەرییەکان بگری. پیاو، ئەو پیاوەیە لە چارەڕەشیدا خۆڕاگر بێ. ئەوەش ڕوویەکی دراوی دنیایە. یەکێک لە ڕوخسارەکانی ژیانی وڵاتی ئەنجومەنەکانە. ڕوویەکیم پێشتر دیتبوو، بەڵام ڕوخسارێکی تیفتیفەدراوی جوانکراو بوو. ڕوویەک و ڕوخسارێکی سەردەمانی پێش هاتنم بۆ سۆڤیەت بوو. ئەو ڕوخساری وەکوو حۆری و وڵاتەکەش بەهەشتی بەڵێندراو بوو، کە نەک هەر من، هەموو خەڵکی جیهانی سێیەم پێیان وابوو. ڕوخسارێکیم لە سەردەمی خوێندندا دی، بەڵام ڕوخسارە ڕاستەقینەکەی ئەوەیە وا ئێستا دەیبینم.

ڕوخسـارێک، کە دواتر لە دەرەوەی زیندانیش هەر ئەوەم دیتەوە. تەنانەت بە بیچمێکی خراپترەوە، لە جێی خۆی ئەو ڕوخسـارە ڕاسـتەقینەیە وێنا دەکەم. ئەگەرچی تا ئێرەش دەتوانی تا ڕادەیەک بیهێنییە بەر زەینت. مشـت، نموونەی خەروارە.

زیندانی ئێم.گ.ب

لەو خەیاڵانەدا بووم، کە یەکێک لە کاربەدەستە سەوزپۆشەکانی زیندانیّ پێی گوتم وەرە دەریّ. وەپێشخۆی دام و بردمییە نهۆمی سێیەمی بیناکە. باڵەخانەکە چوارنهۆم بوو. وەختێک بەو پلیکانانەدا کە بەردی ڕەشیان تیّ گیرابوو، وەسەر دەکەوتین، بە کلیلە ئەستوورەکەی دەستی لە ئاسنەپەرژینەکەی دەدا. دواتر زانیم ئەوە هێمای بردنی زیندانییەک بوو، بۆ ئەوەی ئەگەر لە ڕووبەڕووشەوە زیندانییەکی دیکە بێنن، هەیتەی زیندانپارێز بزانیّ و ئاگادار بیّ و کارێک بکا دوو زیندانییەکە یەکتر نەبینن. لەو دەمەدا یەکێک لەو دوو زیندانییەیان ڕووە و دیوارەکە ڕادەگرت. لە نهۆمی سێیەم مەئمورێکی دیکە لە دالانە درێژەکەدا پیاسەی دەکرد. دەرگای سلوولێکی کردەوە. منیان بردە ژووریّ. لەویّ ژمارەیەکیان دامیّ کە لە سینگمی دەم. شمارەکە ١٢٩ بوو. ئەو سلوولە مەترونیو لە سیّ مەتر بوو.

لە لای سەرووی دیوارەکەی، بەرانبەر دەرگای وەژوورکەوتن، پەنجەرەیەکی بچووکی تیّ کرابوو، کە دەکریّ بڵێی کلاوڕۆژنەیەک بوو و تیشکێکی کز لەوێوە دەهاتە ژووریّ. دەستم پێی نەدەگەیشت. لە ژوورەکەدا، تەختێکی ئاسن و دۆشەگ و بالیفێکی چڵکن و بەتانییەکی سەربازی و مێزێکی بچووک و کورسییەک دانرابوو. دیار بوو کەسێک لە دنیای کۆمۆنیستیدا لەوە زیاتر پێویستی بە هیچ شتێک نییە. ڕۆژانە کارم ئەوە بوو لەو سیّ مەترەدا بێم

و بچم. هەموو جارێ ژمارەی هەنگاوەکانم دەژمارد. کە دەگەیشتە هەزار، دادەنیشتم و لە کەلێنی دەلاقەکەوە سەیری ئەو گۆشەیەی ئاسمانم دەکرد، کە زۆربەی کات هەورین بوو و پێوەنـدیم لەگەڵ دونیـای دەرەوەدا هەر ئەو ڕۆچنەیە بوو. شەوانە لەوپەڕی بێدەنگیدا، گوێم لە هاژەی شەپۆلی دەریا دەبوو، کە بە هۆی جووڵەی کەشتییەکانەوە هەڵدەسـتان. گوێم لە دەنگی هەنگاوی قورس و قایمی پاسـەوانیش دەبوو. بە دەردی یەکێک لە زیندانییەکان، ڤێلایەکم لە دەم دەریـا هەبوو. بڕیـارم دابوو خەمی لێ نەخۆم. بە گاڵتەوە لە هەموو شـتێک بڕوانم و بە هەموو شتێ پێ بکەنم.

چوار ڕۆژ کەس کـاری پێمەوە نەبوو. هـاتبوومە پشـووگەی ئێم گ. ب. ئەمریان کرد سـەعات هەشـتی شـەوێ بخەوم و شـەشـی بەیانی بەخەبەر بێم. بەرچایی و فراوین و شـیو، کە نەدەکرا ناوی خواردنیان لێ بنێی، بەڵام بەس بـوو بـۆ ئەوەی نەمـری، لە دەلاقەیەکەوە دەیاندامێ کە لە دەرگاکەیان کردبوو. هەر ئەو دەلاقەیە بە دەنگە تـایبەتییەکەیەوە دەکراوە، دەمزانی کـاتی نانخواردنە. ئینجا جرت و فرتی مشکانیشم لەکۆڵ ببۆوە. لێرە جگە لە بڕوێش، خواردنێکی دیکەشـیان دەدامێ، کە زیـاتر هەرزنی کوڵا بوو. هەڵبەت زینـدانییەکـانی دی دەیـانگوت، خواردنی ئێم گ. ب. لە خواردنی تەواوی زیندانەکانی دیکەی سـۆڤیەت باشـترە. جا کەوابوو سـەلا لەوانی دی. هەڵبەت لە قامووسـی کۆمۆنیسـتیدا ئیتر

دەستەواژەی زیندان نەبوو. ناوی زیندان، لاکر بوو، واتە ئۆردوو. زیندانەکان لە سەرانسەری سۆڤیەتدا ئۆردووگای بێگاری بوون. بە تەنیا و لەو ژوورە نیوە تاریکەدا کار و پیشەم بیرکردنەوە بوو، شتێک کە بە تەواوی زیندانەوان و بەڕێوەبەرانی یاسا لە دنیادا نەیاندەتوانی بەندی بکەن. بە کوردی شیعر و گۆرانییەک هەیە، کە دەڵێ، لە عالەمی خەیاڵدا بۆ هەمو لایێ دەچووم.

ڕۆژی پێنجەم دەرگای ژوورەکە کرایەوە. دوو مەئموور بە دەم ئاوازی تەقەی کلیل و پەرژینانەوە لەگەڵ خۆیان بردیانمە بەشێکی دیکەی ئەو نهۆمە. ئەو بەشە، زەوی و ئاسمان فەرقی لەگەڵ ئەو شوێنە هەبوو کە ئێمە تێیدا زیندانی بووین. ئێرە عەرزەکەی مەڕمەڕی ڕەش بوو، کە وێنەی خۆتت تێدا دەدی. دیوارەکان زۆر جوان نیگارکێشی کرابوون و لۆستێری کریستال لە میچەکانەوە شۆڕ ببوونەوە و دەرگاکان لە پشتەوەڕا بە چەرمێکی چاوەیی جوان داپۆشرابوون. ئەو بەشە تایبەتی لێکۆڵەران و بەرپرسانی ئێم گ. ب بوو. لە سەر زۆربەی دەرگاکان تابلۆیەکی بچووک هەڵواسرابوو کە دوو پیتی ڕووسیی "س" و "ش"یان لێ نووسرابوو. ئەو دوو پیتە کورتکراوەی Smert shpions بوو، واتە مەرگ و نەمان بۆ سیخوڕ.

لێپێچینەوە لە ئێم گ. ب

لە ڕاڕەوی ڕازاوەی بەرپرسانی ئێم گ. ب، پاسەوانەکانی من دەرگایەکیان کردەوە و بردمیانە ژووری. سەرهەنگێکی چوارشانەی سمێڵ پان لە پشت مێزێکی گەورە دانیشتبوو. هیچ لە ئازەربایجانی و ڕووسان نەدەچوو. ئەگەرچی بەلای منەوە فەرقێکی نەبوو ئەو سەر بە چ نەتەوەیەکە. ئاماژەی بە پاسەوان کرد بچنە دەرێ. بە ڕووسییش بە منی گوت وەرە پێشێ. لە پێشدا ناو و شۆرەتمی پرسی. ئینجا گوتی ئێمە هەموو شتێک لەبارەی تووە دەزانین و ئاگادارین کێ و بۆ چ شتێک تۆی ناردووەتە ئێرە. بۆیە باشتر وایە لە ئێستاوە هەر شتێکی دەیزانی بیڵێی. من هیچم نەگوت. پرسیی، بۆچی بێدەنگی؟ گوتم جا چ بڵێم، مادام ئێوە هەموو شتێک دەزانن، گوتی من چ پێویستە. گوتی ئێمە دەمانەوێ لە زمانی خۆتەوە ببیستین بزانین چەندە ڕاستگۆی. گوتم ڕاستییەکەی ئەوەیە من بە ویستی خۆم و بۆ خوێندن هاتوومەتە ئێرە. هێشتا چەند مانگێک نەبوو چووبوومەوە ئێران، ئیتر چۆن بۆ نیازی خراپ دێمەوە ئێرە. چ شتێک شتی وا دەکا؟ جاری یەکەم لەسەر بانگهێشتی خانەی فەرهەنگی سۆڤیەت هاتوومەتە ئێرە و ئێستاش وەکوو پەنابەرێک. هەر لە سنوور پەڕیومەتەوە، خۆمم بە یەکەم بنکەی سەربازی ناساندووە. تاوانی من ئەوەیە بە نایاسایی سنوورم بڕیوە. پێشم وانەبوو ئاوام بەسەر دێ. ئێستاش کە ڕازی نین، بە کوێدا هاتووم،

بەوێدا بمگێڕنەوە و ئەگەر سـزایەکیشم دەدەن، ئەوە دەسەڵات بە خۆتانە.

گوتی، ئەو قسانە بێسوودن. باشتر وایە ڕاستییەکە بڵێی. گوتم ڕاستی ئەوەیە کە عەرزم کردی. جا خۆ کە هاتین بۆ ئێرە، بەتەنێش نەبووین، قەول وابوو لەگەڵ دوو خوێندکاری دیکە "سەدری و شەهریاری" بێینەوە. گوتی ئەی ئەوان بۆ نەهاتنەوە؟ گوتم ئەو سێکەسەمان لە پێشدا ویستمان بە گونبەدی کاوسدا بێینەوە. تا ئەوێ چووین، بەڵام جێبەجێ نەبوو. گەڕاینەوە تاران. بەڵام چونکە دۆخی من لە ئی ئەوان جیاواز بوو، بەتەنێ هەوڵم دا و لە ڕێی ئاستاراوە هاتمەوە.

گوتی ئەوانە هەموو حەقایەتن، بڵێ بزانم کێ ناردووتی؟ ئیتر بێدەنگ بووم و هیچم نەگوت. دیسان دووپاتەی کردەوە. من دیسان هیچم نەگوت. هەستا لە ژوورەکەدا کەوتە ڕاوێچکە و هات و چۆ. ئینجا کتوپڕ بەرانبەرم ڕاوەستا و هەموو هێزی خۆی شەپلاغەیەکی لێ دام. خۆم پێ نەگیرا و بەدیوارەکەدا کەوتم. بەرەولام هات دیسان لێم بدا، دانیشتم.

چۆوە سەر جێی خۆی و بە توورەییەوە گوتی، چما وڵاتی ئێمە شاری بێ دەروازەیە کە هەر کەس ویستی سەری پێدا بکا؟ گوتی لە ڕێی باڵوێزخانەوە لێم کۆڵیوەتەوە. لێرەش برادەرانی پێشووت هەرچی پێویست بووە گوتوویانە. بۆیە باشتر وایە ئاقڵ بی و هەر شتێک دەزانی پێمانی بڵێی، بەشکم بتوانم یارمەتییەکت بدەم. زەنگی لێ دا، پاسەوان وەژوور کەوتن. ئاماژەی دا بمبەن. بردیانمەوە ژوورەکەی خۆم. من لە هەمبەر ئەو زەبەلاحە بێ مێشکەدا،

له میشـــوولەیەکیش بچووکتر بووم. وەها به ســـووکایەتییەوە ســــەیری دەکردم، خەریک بوو ببمه دڵۆپەیەک ئاو. ئەوه یەکەم ڕۆژی لێپرســـینەوەم بوو. لەبەر خۆمەوه قســـەکانیم لێک داوه. بەشـی یەکەمیان له پێوەندی لەگەڵ باڵوێزخانەدا درۆیەکی پەتی بوو. مەحاڵ بوو باڵوێزخانه شتێکی لەسـەر من گوتبێ. بەڵام لەسـەر قسەی برادەرەکانی پێشووم له بادکوبه، لەوانەبوو وا بێ. به دڵنیاییەوه هەر ئەو دەستەی که بووه هۆی ئەوەی من بگێڕنەوه بۆ ئێرانی، ئێستاش خەریکه چزووی خۆی هەر دەوەشـێنێ. ئەگینا لەخۆوه نییه ئاوا هەڵسـوکەوتم لەگەڵ دەکەن. یاســـاکانی زیندانی ئێم گ. ب بەو جۆره بوو که ڕۆژێ ســـێ جەمه خواردنیان دەداینێ. هیچ بەندییەکیش به ڕۆژ بۆی نەبوو بخەوێ. تەنانەت حەقی نەبوو ڕاکشێ. هەر سەرپێچیت کردبایه، پاسەوانی ڕاڕەوەکه بەو کلیلەی پێی بوو توند له دەرگاکەی دەدا و ئەگەر زیندانی گوێی نەدابـایه، دەرگـای دەکردەوه و دەهـاته ژووری تێی دەخوڕی هەسـتێ و ئەگەر هەر به قســـەی نەکردبایه، پاســـەوانەکانی دیکەی ئاگادار دەکردەوه، ئەوانیش له زیندانییەکه بەر دەبوون و تا دەبزووت، تێیان هەڵدەدا. ڕۆژنەیەکی بچووک له هەموو ژوورەکـان کرابوو، که پاســـەوانی ڕاڕەوەکه بەدەم پیاســـەکردنەوه بەردەوام ســـەیری نێو ژوورەکـانی دەکرد و ئـاگـای له دۆخی زیندانییەکه دەبوو. هەر شـەو تاریک دادەهات، گڵۆپی نێو ژوورەکەیان دادەگیرساند و تا بەیانی نەدەکوژاوه.

حەوتی شەوێ خەوتن و شەشی بەیانی کاتی لەخەوهەستانێ بوو. ڕۆژێ دوو جار، یەک یەک دەیانبردینە ئەو ئاودەستەی لەوسەری ڕاڕەوەکەوە بوو.

ئەو ڕۆژە پاش لێپرسینەوەکە، حەجمینم لەبەر بڕا. بەردەوام بیرم لەوە دەکردەوە کە دەبێ چ بکەم؟ ئاخۆ بکەومە پاڕانەوە، یان قورس و قایم ڕاوەستم، هەر شتێک دەبێ با ببێ. بە دڵنیاییەوە لەو لێپرسینەوەیەدا کە من دیتم، تۆزکاڵێک سۆز و جوامێرییان نییە. بەزەیی تێدا نییە، کەوابوو پاڕانەوەی چی. ئینجا خۆ من هیچم نەکردووە تا بترسم. ئەوپەڕەکەی بەرم نادەن. دادگاش جگە لە سنووربەزاندن، لەسەر شتی دیکە حوکمم نادا. ئەوەش قبووڵمە تاوانێکە، کە لە نەزانییەوە کردوومە و کارێکە خۆم کردوومە. وەختی خەو هات، لەسەر تەختەکەم درێژ بووم، دەمویست بخەوم. گوێم لە دەنگی کرانەوەی دەرگای ژوورەکە بوو. زیندانیی ژمارە ١٢٩ هەستە. پرسیم چی بووە؟ پاسەوان گوتی بانگیان کردووی بۆ لێپرسینەوە.

لە ژوورەکە هاتمە دەرێ. دیسان دوو پاسەوان ئەملاولایان گرتم و بردیانمە هۆدەی سەرهەنگ. ناوبراو زۆر بەکەیف دیار بوو. گوتی، دەی چۆنی؟ چاوەڕێم و ئەوە گوێم گرتووە تا ڕاستییەکان ببیستم. گوتم جەناب سەرهەنگ، من مامۆستا و خوێندکارێکی سادە بووم و هیچی دی. من لە ئێرانە تاقە ئاوات و ئارەزووم خوێندن بوو. هەر بۆیەش وەختێک بانگهێشتەکەی خانەی فەرهەنگی سۆڤیەتم لە ڕۆژنامەکاندا خوێندەوە، بە گیان و دڵ هەوڵم پێ دا و وەمزانی دەوڵەتی سۆڤیەت هەموو دونیای داوەتێ.

نازانم چۆن بوو، کام دەستی ڕەش منی گەڕاندەوە ئێران. دواییش کە دیتم هەرچی ئاوات و ئارەزووی خوێندنمە، بووەتە بڵقی ســەر ئاو، گەڕامەوە ئێرە. ئەویش تەنیا بەو هیوایەی بتوانم درێژە بە خوێندن بدەمەوە. لەم دنیایە حەشتەبای خودا شک نابەم. تاقە شتێکی شانازیی پێوە دەکەم، شــەرافەت و ئابڕووەکەمە. بەڵام ئێوە دەتانەوێ ئەویشــم خەوشــدار بکەن و بوختانم پێ دەکەن، ەل حاڵێکدا من سیخوڕیم پێ شووورەییترین کردەوەیە. لەوە زیاتر هیچ قســەیەکم نییە بیکەم. ئیدی پرســیاری لێ نەکردم. شەو لە نیوە لای دابوو من هەر وا بەسەر پێوە ڕاوەستابووم. خەو و شەکەتی بڕستیان لێ بڕیبووم. ئەو بۆخۆی هەر خەریکی نووســین و چاخواردنەوە و جگەرەکێشان بوو. ئاخری لە زەنگی دا و پاسەوان هاتن بردیانمەوە ژوورەکەم. لە ژێر تیشکی توندی ژوورەکەدا و بەدەم دەنگی زرمەزرمی پێی پاســەوانەوە چەند سەعاتێک خەوتم.

وەختی خۆی بەخەبەریان هێنام. ڕۆژەکەی هیچ باس نەبوو. بەتاقی تەنێ لەو بەندە تەسکە سێ مەترییەدا هاتم و چووم. گاڵتە نییە زیاتر لە ١٢ سەعات کاری ڕۆژانەت ئەوە بێ. لە بیرکردنەوەش بێزار ببووم. بەندی، حەزی لێیە هەموو ڕۆژێ بیبەنە لێپرســینەوە. ئەوە بۆخۆی هەواگۆڕینێکە. لانیکەم تەنیایی و بیرکردنەوەی لەکۆڵ دەبێتەوە. ڕێک ســەعات ٨ی شــەو، لە وەختی خەوێدا دیســان دەرگای ژوورەکەیان کردەوە و بردیانمەوە لای

سەرهەنگ. هەر بەو سمێڵە زل و پشتەسەرە پانەیەوە، لە پشت مێزەکەی دانیشتبوو. سەری هەڵبڕی و گوتی دیسان هیچ ناڵێی؟ بێدەنگ بووم. پرسیی: عەزیزی گەیلانیزادە دەناسم؟ گوتم بەڵێ ئەو لەو گەنجانە بوو کە لەسەردەمی خوالێخۆشبوو قازی محەمەددا هاتبووە بادکوبە بۆ دەورەی سەربازی. ئینجا ئەویان هێنایە پانسیۆن.

گوتی: لە ئێرانیش دەتناسی؟

گوتم نەخێر، لێرە ناسیم.

گوتی: چ شتێک لەسەر ڕابردووی دەزانی؟

گوتم: گۆیا لە عێراق ئەفسەری سوپا بووە و دوایی هاتووەتە ئێران و بووەتە ئەندامی حیزبی دیموکراتی کوردستان.

گوتی: چیی دیکەشی لێ دەزانی؟

گوتم: دەشزانم باوکی لە ورمێ دەژی و یەکێکە لە پیاوانی گەورەی میللی مەزهەبیی کورد.

گوتی: مەبەستم ئەو قسانە نیە. هەموو کەس ئەو شتانە دەزانێ. لە چالاکییە نهێنییەکانی چ دەزانی؟

سەرم سووڕ ما و گوتم قەت شتی وام لێ نەبیستووە. دڵنیاش بووم سەید عەبدولعەزیزیش لە سۆنگەی سکاڵا و ڕاپۆرتی ناڕاستی خەڵکی دیکەوە گومانی لێ کراوە. خوا دەزانێ چیی بەسەر هاتووە.

ئیتر قسەی لەگەڵ نەکردمەوە. دیسان تا دووبەتلی شەو ڕاشکا هەر وا بە پێوە ڕاوەستابووم. لە زەنگی دا، ئەمری کرد بردیانمە ژوورێکی دی. لەوێش ئەفسەرێکی گەنج دانیشتبوو خەریکی نووسین بوو. بەرەبەری بەیانی

بردیـانمەوە ژوورەکەم. لە ڕێیە کە دەگەڕامەوە ژووری، پێڵووم کەوتبوونە سەر یەک. نازانم چۆن و چەند خەوتم، دیسان سەعات شەشی بەیانی بەخەبەریان هێنام. دەنگی کلیلە قورســـەکانی پاســـەوان وەکوو کوتکی ئاســـن لە گوێمدا زرینگانەوە. وردە وردە هێزی بیرکردنەوەشـــم لەدەســت دەدا. بێخەوی توانای بیرکردنەویە لێ بڕیبووم. جگە لە پیاسەکردن لەو بەندە تەسکەدا و دانیشتن لەسەر تەختە ئاسنەکە، هیچ کارێکی دیکەم نەبوو.

دیســان شــەو هاتەوە و کەوتمەوە دڵەکوتە. دیســان لە وەختی خەویدا بردیانمەوە ژووری سەرهەنگ. سەرهەنگ پێی وابوو بە بێخەوکردنم دەتوانێ بەچۆکمدا بێنێ. ورەم پێ بەر بدا. بەبێ ئەوەی تەنانەت یەک وشـــەشـــم لێ بپرســـێ. زیاتر لە دوو ســـەعات بە ســـەر پێوە ڕایگرتم. دیســــــان ئەمری کرد بردیــانمە ژوورێکی دی. لەوێ ســـەرگوردێک دانیشـــتبوو. فەرمان کرابوو بەســـەر پێوە ڕامگرێ و نەهێڵێ بخەوم. بەڵام من بەدەست خۆم نەبوو پێڵووم پێکدا دەهاتن. هەموو جارێ کە ســـەرگورد ئاگای لێم بوو، بە دەســتەکلیلەکە لە شــووشــەی ســەر مێزەکەی دەدا. ئەو شـــەوەش دوو بەتڵی شـــەو ڕاشـــکابوو کە هێنـایـانمەوە ژوورەکەم.نەمـدەزانی ســـەرهەنـگ و لـێـکـۆڵەرەکـانـی دیـکەش دەخەوتـن یـان بە ڕۆژ بێخەوییەکەیان قەرەبوو دەکردەوە. جارێکیان شـــۆرەتی ســەرهەنگەکەم لە پاســەوانەکە بیســت. شۆرەتی پادارۆڤ بوو. لە ســـبەینێکەیەوە ئەمری کرد بەشـــە خواردنی من

کەم بکەنەوە. ئەمجارە برسیەتیش هاتە سەر بێخەوییەکەم. دوو حەفتە لەو ڕووداوە تێپەڕی، جا یان سەرهەنگ خۆی ماندوو بوو، یان دیتی هەوڵەکانی بێسوودن. شەوانی لێپرسینەوەی کردە حەفتەی سێ شەو. لەو ماوەیەدا تەواو لاواز ببووم. شەوێکیان کە بردیانمە ژوورەکەی، سەیرم کرد لەسەر مێزەکەی سینییەک پڕ لە مریشکی سوورەوەکراو و کەرە و مرەبا و چا دانراوە. هەر چوومە ژووری، دەستی بە خواردن کرد. من لە گۆشەیەک ڕاوەستابووم و سەرم داخستبوو. ئەویش بە ئانقەست جاروبار بانگی دەکردم بۆ ئەوەی سەیری خواردنەکەی بکەم. دەیزانی برسیم. ئەمجارە ویستی بەو شێوازە وەقسەم بێنێ. یەک دوو جاریش بە ڕواڵەت خولقی کردم. دەیگوت وەرە بخۆ. منیش دەمگوت ئاغای سەرهەنگ تێرم لە سایەی سەرتانەوە خواردنی تەواوم دەدەنێ. تێزەبزەیەکی دەهاتێ، دەیزانی بە تەوسەوە وا دەڵێم.

شەوێکیان ڕاستەوخۆ بردیانمە ژووری سەرگورد. هەر ئەوەندەی لێ پرسیم تەمەنم چەندە و تا چ ساڵێک لە کۆلێژی پزیشکی خوێندوومە. لێی پرسیم ئاخۆ لە ماوەی خوێندندا فێرە ڕووسی بووم؟ گوتم بەڵێ. گوتی دیارە بەینت لەگەڵ کچانی ڕووس خۆش بووە؟ بەناچاری گوتم بەڵێ وایە. نیوەشەوێ کە دەیویست بمبەنەوە ژوورەکەم، گێڕامییەوە و گوتی وا باشترە بەزەییت بەخۆتدا بێتەوە، ئەگینا لێرە بەزیندووی دەرناچی. گوێم دەی باشتر، با لەو نەگبەتی و چارەڕەشییە ڕزگار بم.

من هەموو ڕۆژێ، دەمژمارد چەند ڕۆژە لەوێدا بەندم.
چل و پێنج ڕۆژ بوو لەو ژوورە تاکەکەسییەدا بەند کرابووم.

لاوازی و بێهێزی، بێخەوی و برســــیەتی پرزەیان لێ بڕیبووم. هیوام بە ژیان نەبوو. ئیتر هیچ شـتێک بەلامەوە گرینگ نەبوو. مەرگ و ژیان بەلامەوە وەک یەک بوو.

شـەوێکیان بردیانمەوە ژووری سـەرهەنگ پادارۆف. وەکو جــارانی پێش، خەریکی خواردن بوو. پێم وایە ئەوانە بە ڕۆژ دەخەوتن و شـەوانە خەریکی لێپرسینەوە دەبوون و ئەو نانەی ئێســـتا دەیخوارد، نانی بەیانیی بوو. ئــاوا هەم خۆی تێر دەکرد و ئەم زینـدانییەکەی ئەشـــکەنجە دەدا. بنیادەم دەبێ زۆر بێویژدان و بێبەزە بێ تا بتوانێ لەبەردەم کەسـێکی برسـیدا بەبێخەمی نان بخوا. پێم وابوو ئەو بوونەوەرەی نـــاوی مرۆڤە و ســــەرهەنگێکی کۆمۆنیســــتە، بۆنی دونیای مرۆڤایەتیی بەســــــەردا نەهاتووە. ئەگەر مانای کۆمۆنیســـــتبوون ئەوەیە، ئەگەر کۆمۆنیســــتەکان خەڵکێکی ئاوا دڵڕەق و بێبەزەن، تف و لەعنەت لە کۆمۆنیزم. من هەر پێم باشترە ئازادم نەکەن. نەکا لە نێو ئەوانەدا وەک ئەوانەم لێ بێ. هەرچی زانست و زانیاری و خوێندنە، تۆزکاڵێک مرۆڤبوون ناهێنێ.

بوون بە مەلا ئاسانە
بوون بە مرۆڤ گرانە

سیخوڕ لە زیندان

کابرا کە لە نانخواردنەکەی بۆوە، جگەرەیەکی داگیرساند و گوتی باشـــتر وایە واز لە کەللەڕەقی و دوژمنایەتیی ئێمە بێنی. گوتم، ئەگەر من دوژمنـــایەتیم لەگەڵ ئێوە بوایە، نەدەهاتمە لای ئێوە. گوتی، باشــــە چ شـــتێک لەبارەی مەلا مســتەفا بارزانییەوە دەزانی؟ دەیناســی؟ گوتم، کەس نییە لە کوردســتان نەیناســێ. کەسـانی مەزن و ناودار هەموو کەس دەیانناســـێ. من مەلا مســـــتەفا بە پاڵەوانێکی کورد دەزانم. پاڵەوانێک کە دەبێ گەلێ حەماسەی بۆ بهۆنرێتەوە. گوتی بە ڕواڵەت وایە. گوتم ڕواڵەت و ناخی نییە. کەسـێکی کە گیانی خۆی بۆ میللەتەکەی لەسـەر بەری دەسـتی دادەنێ، ڕواڵەت و نـاخی یەکە. بزەیەکی هـاتێ. ویســــتی بڵێ وا نییە بەڵام بێدەنگ بوو. گوتم وا دیارە گێچەڵێکیان بۆ ئەویش ناوەتەوە. ئیتر هیچ قســـەیەک نەکرا. من وەک هەموو جارێ تا نیوەی شەو بەسەرپێوە وێستام. ناردمییەوە سلوولەکەم. ماوەیەک لەوێ ئیدی کاریان بەســــــەرمەوە نەبوو. نە بەیانیان و نە شــەوانە. وردە وردە هاتمەوە ســەرخۆ. ئەگەر دۆخەکە ئاوا بەردەوام بوایە، تەندروســـــتیمم لەدەســــت دەدا. هەڵبەت ئێســـتاش بوونەوەرەکەی جاران نەبووم. جاروبار شــــەوانە دەیانبردمەوە ژووری ســەرهەنگ یان ســەرگورد، بەڵام زۆر بەهەندیان وەرنەدەگرت. پاش چەند پرســــیار و وەڵامی بێ مانا دەیانبردمەوە ســــلوولەکەم. چوار مانگێک ئاوا تێپەڕی. من هەر وا لەو ســــلوولەدا بەتەنێ بووم. ڕۆژێکیـان پاش بەرچایی دەرگای ســلوولەکەم کرایەوە. پاســەوانەکە گوتی،

کەلوپەلت هەڵگرە. جگە لە کەوچکێک و پەرداخێک هیچم نەبوو. گوتی هەڵیانگرە. دەرگایەکی لە ڕووبەڕووی سلوولەکەم کردەوە و پێی گوتم برۆ ژووری. هۆدەیەکی گەورەتر بوو لە سلوولەکەی خۆم. دوو تەختی خەوی تێدا بوو، بەڵام هەردووکیان بەتاڵ بوون. کەسی لێ نەبوو. یەکێکیانم گرتەوە، بەڵام باشە بۆچی هێنایانمە ئەو سلووولە؟ نەمدەزانی. هەرچۆنێک بێ دوو ڕۆژان لەو سلووولە دوو کەسییەدا بەتەنێ بووم و هەر چاوەڕێ بووم یەکێک بێننە ژووری. سێیەم ڕۆژ پاش بەرچایی پیرەپیاوێکیان هێنا. تەمەنی شێست ساڵ دیار بوو. پێکەوە ئاشنا بووین. گوتی ناوم ڕەسوولۆفە. بە ئاواتەوە بووم هاودەنگێکم بۆ پەیدا بێ. لە تەنیاییدا خنکابووم. لەگەڵ دارودیوار قسەم دەکرد. جاری وابوو دەمگوت ڕەنگە شێت بووبێم. پێنج ڕۆژان پێکەوە بووین. ئەو باسی ماڵومنداڵ و ژیانی خۆی و هەموو شتێکی کرد. گوتی بۆیە گیراوە، گۆیا لە بەرەی جەنگی پۆلۆنیا، لەگەڵ کۆمەڵێک سەربازی سۆڤیەتی لەلایەن سوپای ئەڵمانیاوە بەدیل گیراون و ڕاپانگواستوونەتە پشتەوەی شەڕگە و تا کۆتایی دووەم جەنگی جیهانی لە زیندانی ئەڵمانی نازیدا بووە.

پاش کۆتایی شەڕ و دەرکردنی لێبوردنی گشتی لەلایەن سۆڤیەتەوە، گەڕاوەتەوە نیشتمانی خۆی. دەیگوت دەوڵەتی سۆڤیەت خەڵەتاندینی بەو لێبوردنە گشتییە هەموو دیلەکانی شەڕی نێو ئاڵمانی هێنایەوە وڵات.

چونکە بەپێی یاسای یەکیەتیی سۆڤیەت، بەدیلگیران تاوانە و هیچ سەربازێک نابێ بەدیل بگیردرێ. دیلەیەتی سزای قورسی هەبوو، هەر بۆیەش دیلەکان دەترسان بگەڕێنەوە. بەڵام بەو لێبوردنە گشتییە ترسەکە ڕەوییەوە. پاش ئەوەی هەمووان گەڕاینەوە وڵات، بێ ئاوارتە، هەر هەموومانیان گرت و دادگاییان کردین و سزا دراین. یەکی ٢٥ساڵیان بۆ بڕینەوە. باشە لە وڵاتی ئێمە سێدارە نییە. منیشیان دادگایی کرد و حوکمیان دام. لەو ڕۆژانەدا دەمنێرن بۆ ئۆردووگای کاری زۆرەملی. گەلێ چیرۆک و بەسەرهاتی لەسەردەمی دیلەتیی خۆی دەگێڕاوە. دەیگوت ئەودەمی لە ئۆکرانیا بووم، لەشکرەکەی ئێمە بە هێرشێکی چاوەڕواننەکراوی ئەڵمانییەکان تێک شکا. ئەوی توانیی هەڵات. من خۆمم گەیاندە گوندێک. جلە سەربازییەکانمم داکەند و دەستێک جلی کرێکاریم لەبەر کرد. ڕۆژانە لەگەڵ کرێکاران خەریکی کار بووم. کچێکی جوان لە نێوماندا هەموو ڕۆژێ خۆی لە تافی گوڵ دەدا و خۆی دەڕازاندەوە. تێی خوڕیم گوتم وا مەکە. ئەگەر ئەڵمانییەکان بیبینن، لەگەڵ خۆیان دەیبەن. بەڵام بەگوێیدا نەدەچوو، تا ئاخری ڕۆژێک چەند ئەڵمانییەک هاتن و قسەکەم وەڕاست گەڕا و بردیان. کچە پاش چەند ڕۆژان هاتەوە. دیسان وەک جاران کەوتەوە خۆجوانکردن. چەند ڕۆژێک دواتر، کۆمەڵێک ئەڵمانیی دیکە هاتن و دیسان لەگەڵ خۆیان بردیان. بەڵام ئەوجارە کچە نەهاتەوە. وا دیار بوو ئیدی لەلایان مایەوە. بەو قسە و بەسەرهاتانە وای لێ کردم متمانەی پێ بکەم. منیش بەسەرهاتی خۆمم بەپوختی بۆ گێڕاوە. لە دۆخی ئێران و

چۆنیەتیی ژیانی خەڵک. وای دەنواند دڵسـۆزی منە و بەزەیی پێمدا دێتەوە. ڕۆژێکیان گوتی، وەکوو باوکێک ئامۆژگاریت دەکەم. تۆ نازانی، ئەوانە چۆن کەسێکن، تا ئیعترافێکی بەدرۆت لێ وەرنەگرن، بەرت نـادەن و لەکۆڵت نابنەوە. ئەوانە بۆ ئیعترافوەرگرتن لە زیندانی، پاداشـت وەردەگرن. کاریشـیان بە ڕاسـت و درۆی ئیعترافەکە نییە. تۆش درۆیەک بکە و خۆت ڕزگار بکە. گوتم بۆ وێنە بڵێم چی؟ گوتی ناوی یەکێک بڵێ کە تۆی ناردووە.

گوتم چما دەکرێ بەکەیفی خۆت ناوێک بڵێی؟ گوتی، هیچ ئەفسـەرێکی سـوپا ناناسـی؟ لەو ئەفسـەر و دەرەجەدارە گرینگانەی ناوبانگێکیان هەبێ؟ گوتم ئەی دوایی؟ گوتی بڵێ ئەو نـاردوومی بۆ ئەوەی ڕاپۆرت ئـامـادە بکەم لێرە و بۆ ئێرانی بنێرمەوە. گوتم مەگەر ناپرسن ئەو ڕاپۆرتانەت چۆن و لەکێ وەرگرتووە؟ گوتی ئیدی کارت بەو بەشـەی نەبێ. ئەوانیش لەوە زیاتریان لێت ناوێ. گوتم، ئیعترافی تۆ لەگەڵ ئی من فەرقی هەیە. تۆ ئیعترافت بە شتێک کردووە کە ڕاستە، بەڵام من چۆن دەتوانم ئیعترافی بەدرۆ بکەم. ئەی دوای ئەوە؟ وەکوو تۆ بیست ساڵ زیندانم بۆ دەبڕنەوە. گوتم، ڕەسوولۆف، عەیبە ئەو ڕێچکەیەم پێشـان دەدەی لەبری ئەوەی وانەی ڕاسـتگۆییم فێر بکەی، دەتەوێ تاهەتایە ڕووڕەشـم بکە. گوتم تەنانەت لێرەدا بشـڕزێم، درۆیەک ناکەم و مل بۆ ئیعترافی وا بێبنەما ڕاناکێشم. با بەرم نەدەن، پێم باشترە

بمرم، بەڵام حەیـای خۆم نەبەم. من بۆ کـارێکی پیرۆز هـاتووم، لێگەڕێ بـا لەپێنـاو بیروبـاوەڕەکەمـدا بمرم. لێمـان بوو بە مشـــتومڕ و ئەوجار بەســـەر یەکتردا دەمانگوڕاند. من شەرمم دەکرد دەست لەوپیرە هەڵێنمەوە. گوتم، نامەرد، تۆیـان بەتـایبەتی نـاردووەتە ئێرە تـا بمخەڵەتێنی. تف لەوڕووەت ســووکی بێنرخ. پاســەوانەکە پێم وایە لەپشــت دەرگاوە هەســـتی لێ ڕاگرتبووین. هەر زانیی لێمان بووەتە مشــــتومڕ و لەوانەیە لێک بدەین، دەرگای کردەوە و گوتی: ئەوە چ باســە؟ پیرەپیاو گوتی: ئەو گەنجە دەیەوێ بمکوژێ. لێرە بمبەنە دەرێ. هەر ئەوەی گوت و هەســتا چووە دەرێ و پاســەوان دەرگای لەســەر داخســتمەوە. دڵنیا بووم ئەو پیاوە ئەرکدار کراوە و بەتایبەتی نێردراوەتە ژوورەکەی من.

شـوکرانەبژێرم نەخەڵەتام و بەناحەق پەڵەم لەسـەرشـانی خۆم نەدا.

کارتسێر

بۆ سبەینێ بردیانمە لای پادارۆف. ئەو هەر منی دیت، گوتی، فێری ملهوڕییش بووی. بەتەما بووی پیرەمێردێک لە ئێم گ. ب بکوژی. گوتم نەخێر، بەهیچ شـێوەیەک من دەسـتی خۆم بەخوێنی بنیادەمێکی وا بێنرخ پیس ناکەم. تەنیا تێم گەیاند لە مرۆڤێک ناوەشـێتەوە زیندانی بخەڵەتێنێ. باش بوو نەکەوتمە ئەو تەڵەو داوەوە کە بۆی نابوومەوە. زەنگی لێ دا. دوو پاسـەوان هاتن. پێی گوتن ئەو زیندانییە ببەنە کارتسـێر با سـێ ڕۆژ لەوێ بێ. پاسـەوان بردیانم. نەمدەزانی کارتسـێر چییە و کوێیە کە دەیانەوێ بمبەنە ئەوێ. بەڵام هەسـتم کرد دەبێ ئەشـکەنجەگا بێ. هەر لەو ڕاڕەوەی نهۆمی دووەم، پاسـەوانەکە دەرگای سـلوولێکی کردەوە و پاڵی پێوەنام بۆ ژوورەوە. سـلوولێکی بچووک بوو. تەنیا تەختێکی ئاسـنی بەبێ دۆشـەگ و بەتانیی تێدا بوو. لە یەکەم سلوول تاریکتر و تەسکتر. من لە گۆشەی تەختەخەوەکە دانیشـتم. لەوپەڕی چارەڕەشـیدا دڵخۆش بووم کە سـەربەرزانە لەو داوە ڕزگار بووم. دەلاقەی سـلوولەکە کرابۆوە، بەڵام زۆر بەرز بوو. بایەکی فێنک لەلای دەریای خەزەرەوە دەهاتە ژوورێ. سەرەڕای ئەوەی هەوا هێشتا سـارد نەببۆوە، هەسـتم بە سـەرما و تەزوو دەکرد. جلەکانیشـم هەر ئەو پیژامەیە بوو کە لەوێ دابوویانمێ. ناچار هەستام کەوتمە هاتوچۆ و جووڵەی نەرمەوەرزش، بەڵام فایدەی چی، خۆ گەرم دانەدەهاتم. تین و وزەی

وەرزشیشم نەمابوو. شەوێ بەتانییەکیان بۆ خستمە ژووری. بەتانییەکەم لەخۆم وەرپێچا و لەسەر عەرزەکە ڕاکشام. چونکە سەر عەرزەکە لە تەختە ئاسنەکە باشتر بوو. لە نێوان خەو و بەخەبەریدا تا بەیانی هەڵبەرزیم. ئەی ئەو کەسانەی کە دنیای کۆمۆنیستیتان نەدیتووە، تەشریف بێنن و ببینن. هەرگیز توانای ئەوەم نییە ئەو هەمووە نەگبەتی و موسیبەت و بەڵایەی لەو سلوولەدا کە ناوی کارتسێر بوو بەسەرم هات، شەرح بدەم. لە شەو و ڕۆژێکدا تەنیا جەمێکیان نان دەدامێ، ئەویش دوانیوەڕۆیان کە بریتی بوو لە قاپێک برویش و چەند پارووەک نانی ڕەش. سێیەم ڕۆژ کە دوا ڕۆژی سزادانم بوو، تووشی سکچوونێکی سەخت هاتم. لەبەر ژانی سکم جینگڵم دەدا. پاسەوانی بەردەرگا گوێی لە ناڵینم بوو. دەرگای کردەوە و پرسیی ئەوە چییە؟ گوتم ئیسهال بووم. سکم دێشێ. ئەگەر دکتۆرێک نەیەتە سەرم، دەمرم. لەلایەکەوە بێ تین و تاقەتی و لەلایەکەوە سەرما تەنگیان پێ هەڵچنیبووم. پاسەوانەکە چوو. تاوێک دواتر پیاوێک بە جلێکی سپییەوە هاتە ژووری. گوتی چ بووە؟ گوتم دکتۆر فریام بکەوە، ژانەسکم گرتووە و سکچوونێکی قورس. چەند ساتێک دواتر حەبێک و پەرداخێک ئاویان دامێ. نیو سەعاتێکی برد، ژانی سکم تۆزێک دامرکایەوە. سکچوونەکەش تۆزێک کەم ببۆوە. هێشتا نەببووە عەسر، کە بردیانمە دەرێ و بردیانمە ژوورێک، سێ کەسی لێ بوو. تەختێکیش بەتاڵ بوو. من هەر سڵاوم کرد، خۆم پێ نەگیرا و لەسەر تەختێک ڕاکشام. سەرەڕای ئەوەی ڕاشکان قەدەغە بوو، بەڵام پاسەوانەکە

هیچی نەگوت. ســـێ کەســـەکە لێم کۆ بوونەوە و من بەسەرهاتەکەی کارتسێر و نەخۆشکەوتنەکەمم بۆ گێڕانەوە. هەموو خەمیان لێ خواردم. بەو حەبانەی کە لە کاتی فراوین و ئێواریدا دایانمێ و نانیان دامێ، تۆزێک هاتمەوە ســەرخۆم و لەگەڵ هاوژوورەکانم ئاشــنا بم. بەزمەکەی ڕەسوولۆڤ جگە لەو سێ ڕۆژ ئازارەی کارتسێر، نەک زیانێکی بۆم نەبوو، بگرە بووە هۆی ئەوەی لە تەنیاییش ڕزگار بم. ئێستا سەرەڕای هەموو خەم و ناڕەحەتییەکانم، لانیکەم چەند کەســـێک هاودەنگ و هاودەردم هەبوو. ڕۆژانە تەواو ســەرقاڵ بووین. هەر کام باســـی ژیان و بیرەوەریی خۆمان دەگێڕاوە. هەقایەت و پەندی پێشنینیان و قسەی نەستەق، چێژەی قسەوباسی ڕۆژانەمان بوون. لە کوردیدا مەســەلێک هەیە دەڵێن مردن لەگەڵ دۆســتان، جێژنەیە (مەرگی بەکۆمەڵ جێژنە)، هەر ڕۆژە و یەکێکیان دەبرد بۆ لێپێچینەوە، بەڵام ئیدی کاریان بە من نەبوو. مــانگێــک دەبوو نەیــانبــردبــووم بــۆ لــێپــێچــینەوە. هاوژوورەکانم دەیانگوت تۆ کارت یەکلا بووەتەوە، بێ ئەملاوئەولا بەو زوانە تەکلـیـفـت ڕوون دەبـێـتەوە. پیرەپیاوێکی شـێـست ساڵانەی خەڵکی ئۆکراینمان لەگەڵ بوو. پیاوێکی قســــەخۆش بوو. یەکێک بوو لە دیلەکانی شــەڕ. دەیگوت: دەوڵەتی ســۆڤیە بە بڕینەوەی ٢٥ ســاڵ زیندانی، تەمەنی منی تا ٨٥ ســـاڵی دەســـتەبەر کردووە. دەی باشــتر. زۆرم پێ خۆشــە بچمە ســیبریا. دەڵێن ژنی ئەوێ ســـپیوســـۆڵ و نەرمونۆڵن. منیش نەماوم بۆ ئەو

جۆره ژنــانه. دهیگوت لێپێچینهوهی من ڕۆژێـک پتری نهخایاند. ههر ئاڵمانییهکان گهیشــــتنێ، من دهســــتم بهرز کردهوه. لێکۆڵهر پرســــیی بۆچی نهتکوشــــتن؟ گوتم دهرهتان نهبوو. پرسـیی ئهی بۆچی خۆتت نهکوشــت؟ گوتم مهگهر شـێتم؟ لێکۆڵهر گوتی کهوابوو ٢٥ ســاڵ چاوهڕێته. گوتم بهو هیوایهی ٢٥ ساڵی دی زیندوو بم.

گهلێ بهســـهرهاتی شــاعیران و نووســـهرانی ڕووســـی دهگێڕاوه. پێی گوتم تۆ ههر خهم مهخۆ. بچیته ههر شوێنێک پڕه له کچ و ژن. بهتایبهتی کچی ڕووســـی، ههر فیکهیان بۆ لێ بدهی دێن. زۆر بهسۆز و نهرمونیانن. به سڵاوێک دهبنه دۆســـتت. ئهو کابرایه له هیچ شـــتێکیش نهدهترســـا. زۆر نهترسانه قسهی دهکرد. یهکێک لێی پرسی، ئیڤان ڤاسیلیڤیچ، تۆ ژنت هێناوه؟ گوتی زۆر. لێی پرســـی، منداڵیشـــت ههیه؟ دیســـان گوتی ههر زۆر. ئهوجار لێیان پرســـی، ئهی بۆچی کهس نایه لێت بپرسێ و هیچ شتت بۆ ناهێنن؟ وهڵامی داوه، کوڕه ئاخر ژنی ســـهرپێیی و منداڵی حهرامزاده و زۆڵ لهوه باشـــتریان لێ دهرناچێ. ئهوهی کۆمۆنیســـت ههموو ئاوان. ههڵبهت ئهو قســـــهی بۆیه دهکرد، چونکه له ئێم گ.ب زۆر ناخۆشـــی لێ گوزهرابوو. بۆخۆشـــی دهیگوت قســـهکانی من زیاتر گاڵتهن.

یەمیلیانۆڤ، وەزیری ئێم.گ.ب لە باکۆ

چاوەڕوانیم بڕایەوە. ڕۆژێکیان بردیانمە ژووری سەرهەنگ پادارۆڤ. هەر وەژوور کەوتم، پادارۆڤ هەستا و فایلێکی خستە بن باڵی و پێی گوتم وەدووی بکەوم. ئاگات لە زمانت بێ، دەچینە لای وەزیر. شانسی خۆت تاقی بکەوە. گوتم خوا لە منی بێبەختتر دروست نەکردووە. چۆنی تاقی بکەمەوە. گوتی پێوەندیی بە قسەکردنی خۆت و ئەو فەرمانەوە هەیە کە وەزیر دەری دەکا. لەو ڕاڕەوە ڕازاوەیەدا، پادارۆڤ لەپێش دەرگایەکی جوان کە لەپشتەوەڕا چەرمێکی خۆشڕەنگیان لێ دابوو، ڕاوەستا. تۆزێک خۆی ڕێک خست و وەژوور کەوت و منیش بە شوێنیدا. هۆدەی سکرتێری وەزیر بوو. خاتوونێکی گەنج لە پشت مێزێک دانیشتبوو و چەند تەلەفۆنێک لەسەر مێزەکەی بوو. خاتوون هەر ئێمەی دی، بیستۆکەی یەکێک لە تەلەفۆنەکانی هەڵگرت و چەند شتێکی گوت. ئینجا دایناوە و گوتی فەرموونە ژووریێ. پادارۆڤ، لەسەرخۆ ئەو دەرگایەی کە دەهاتەوە سەر ژووری سکرتێر، کردەوە. ژوورێکی تا ڕادەیەک گەورە بوو، مێزێکی گەورە و جوان لەلای سەرووەوە دانرابوو. پیاوێیک ڕەقەڵەی دەستە لە پشت مێزەکەوە هەستایە پێ.

سەرهەنگ پادارۆڤ سڵاوی سەربازیی کرد. بەڵام من ئیدی سڵاوم لە هیچ ئەفسەر و لێکۆڵەرێک نەدەکرد. چونکە هیچیان سڵاویان نەدەستاندمەوە. لەلایەکی

ژوورەکە، خانمێکی زۆر گەنج و جوان لەپشـــت دەزگایەکی تایپ دانیشـــتبوو. کابرا کزەکە بە جلوبەرگی ســـەربازی و دەرەجەی ژەنراڵییەوە، یەمیلیـانۆڤی وەزیری تەنـاهیی حکوومەتی ئازەربایجان بوو. وەزیری (ئێم.گ.ب)، قەڵافەتێکی ڕووسـیی ڕەســەن. بە دەم پیاســەکردنەوە بەرەوڵام هات و پرســـیی، ڕووســـیی دەزانی؟ گوتم تا ڕادەیەک. گوتی زۆر باشــە. ناو و شــۆرەت و تەمەن و نەتەوەکەت بڵێ. هەمووم گوتن. گوتی چیت لێ دەپرســـــم ڕاســـتگۆیانە وەڵام بدەوە. چۆن هـاتی؟ گوتم لە تـاران لێم ڕوون بۆوە دەوڵەتی ئێران نەک هیچ شـــتێکمـان بۆ نـاکـا بگرە لەوانەیە تووشـــی گێچەڵیشمان بکا، بۆیە بڕیارم دا بگەڕێمەوە ئێرە. گوتی ئەی بۆچی جگە لە تۆ کەســـــی دی نەگەڕاوەتەوە؟ گوتم بۆ ئاگاداریت ئێمە چوار کەس بووین قەول بوو پێکەوە بێینەوە. پرســـــیی کێ بوون؟ گوتم زولفەقـــاری و ســـــەدرییە و شـــــەهریاری. ئەو دوانەیـان تەنـانەت تـا گونبەدیش لەگەڵم هاتن، بەڵام لەوێوە نەمانتوانی. خەســـرەو باوکی هاتە تاران. دواییش چونکە دۆخی گیرفـان و دارایی من لەوان جیـاواز بوون و هیچ خزم و کەسێکم نەبوو و ئەوەی ماڵ و سامان بێ، شـکم نەدەبرد، بەتەنێ ڕێیەکەم گرتە بەر. هاتمە ڕەشـت و ئاستارا و ئینجا لەسنوور پەڕیمەوە و دەمودەست خۆمم بە بنکەی پاسەوانیی سنوور ناساند. گوتی مەگەر نەتدەزانی هاتن بۆ ئەم وڵتە بەبێ ئیجازە و هەزامەندیی پێشـوو، تاوانە؟ گوتم هەم نەمـدەزانی، هەمیش پێم وانەبوو ئـاوا بێ. گوتی مەگەر نازانی ئێمە لەگەڵ هەموو جیهان لەشەڕ و خەباتداین و لەبارەی هاتنی کەســــەکانەوە، ئەوپەڕی پارێزی خۆمان

دەکەین. گوتم پێم وابوو لەو خەباتەدا پێویســــتتــان بە میللەتانی دیکەش هەیە. گوتی، جا باشە ئێمە چۆن بزانین ئەو شــتانەی تۆ دەیانڵێی هەموو ڕاســتن؟ گوتم من زۆر لەســەر ئەوە ســوور نیم چیتان پێخۆشــە لێم بکەن. تەنیا یەک تکا و داوام هەیە، لەخۆوە پەڵەم پێوە مەدەن و ناوم مەزڕێنن.

بیرێکی کردەوە و گوتی، باشــــە بۆچی وەختێک پێت گوترا پاســــپۆرتەکەت بدڕێنە، وات نەکرد؟ گوتم ئاخر ئەودەمی پێم وابوو پاسپۆرتت پێ بێ، لە هەموو لایەکەوە بەســـوود و باشــــە. ئێمە خۆ بەتەما نەبووین تاهەتایە لە وڵاتی ئێوە بمێنینەوە و دەوڵەتی ســــۆڤیەتیش لێرە هیچ پێویســتی بە ئێمە نەبوو. بەڵام ئێمە ببووینە چقڵی چاوی هێندێ کەس. ئەوە ئێســــتا بەوە دەزانم. گوتی، هێندێ کەس وەک کێ؟ گوتم: لەوانەی لای خۆمان و ئەندامانی فیرقە. چونکە ئێمە هەم پاســـپۆرتمان هەبوو و هەم لە خوێنــدنیش لەپێش ئەوانەوە بووین. یەمیلیــانۆڤ چووە پشت مێزەکەی.

لەو ماوەیەدا خاتوونی ســـەر مەکینەی تایپەکە، پێم وایە ئەو قســــانەی هەموو تایپ کرد. یەمیلیانۆڤ ئاماژەی بە سەرهەنگ پادارۆڤ کرد لەگەڵ خۆی بمبا. سەرهەنگ گوتی با بڕۆین. هاتینە دەرێ. کە چووینە دەرێ، ســـەرهەنگ پێی گوتم، تێکت دا، دەبوو لەبەردەمی ئەژنۆ دابدەی و لەبەری بپاڕێیەوە. ئەو هەموو شتێکی لەدەست دەهات. گوتم مەگەر قەول وانەبوو ڕاســــتییەکــان بڵێم؟ ئینجــا خۆ هیچ درۆم نەکرد.

بڕیاری ئەنجومەنی میری

کە گەڕامەوە سلوولەکەم، ئەو قسانەی بە یەمیلیانۆڤم گوتبوون، لەبەرخۆمەوە تاوتوێم کردنەوە و شیم کردنەوە. هەر بەڕاست دەبوو وەکی پادارۆڤ دەیگوت، دەبوو وا بکەم؟ ئەژنۆم دادابایە و پاڕابامەوە؟ تۆ بڵێی وام کردبایە کاریگەریی هەبوایە؟ گوتم بەخوای کاری باشم کرد ئەژنۆم دانەدا و نەپاڕامەوە. ئەو هێندێ پرسیاری کرد و منیش ڕاستگۆیانە وەڵامم دانەوە. پەروەندەی منیش هیچ خراپەیەکی تێدا نییە. هەر دادگایەک تاوتوێی بکا، لەخۆوە مەحکوومم ناکا و حوکمم نادا. ئەوە من بێخەبەرم کە هیچ دادگایەک لەگۆڕێ نییە. بەڵکو حاکم و بەڕێوەبەری حوکم هەر ئەو شوێنەیە. دەزگای داد و بەڕێوەبەر لەم وڵاتەدا هەر یەکە. پادارۆڤ و یەمیلیانۆڤەکان هەموو شتێکن. بەڕێوەبەری ئەم مەملەکەتە و پارێزەرانی ڕژێم و دروستکەرانی دیواری ئاسنین و ئۆردووگاکانی بێگاری و پارێزەرەکەیان، ڕێکخراوە سامناکەکەی پاراستن واتە ئێم.گ.ب`یە. مانگێکی دیکە لەو سلوولەدا مامەوە. ئەمجارە بۆخۆم پێم وابوو هەموو شتێک یەکلا بووەتەوە و بەو زووانە یان بەڕێی ئۆردووگا دەکرێم یان ئازادم دەکەن. بەڵام بەپێی ئەو قسانەی کرابوون، ئازادییەکەم پێ مەحاڵ بوو. هەر واش بوو. ڕۆژێکیان پاش بەرچایی دەرگای سلوول کرایەوە و بانگی زیندانیی ژمارە ١٢٩ کرا. پاسەوان گوتی کەلوپەلت کۆ بکەوە. ماڵاواییم لە هاوژوورەکانم کرد. بردیانمە نهۆمی تەختانێ. پاش ئەوەی بە ڕاڕەوێکی دوورودرێژدا ڕۆیشتین،

لەبەردەم هۆدەی ڕەئیسی زیندان ڕاوەستاین. یەکێک لە پاسەوانەکان لە دەرگای دا. بەڵام ڕێک لە کاتی کردنەوەدا، زیندانییەکی دیکەشیان لەوێ هێنا دەرێ. زیندانییەکە ئاشنا دیار بوو. سڵومان لێ کرد، بەڵام یەکسەر منیان بردە ژوورێ. ڕەئیسی زیندان هەر ئەو سەرهەنگە بوو، کە لە یەکەم ڕۆژی هاتنمدا بۆ ئەو زیندانە دیتبووم. وەک هەموو جارێ ناو و شۆرەتمی پرسی. ئینجا ئاماژەی بە کاغەزێک دا و گوتی: ئەوە بڕیاری ئەنجومەنی میرییە لەسەر تۆ، یان ئەنجومەنی تایبەتی. دە ساڵیان بۆ بڕیویەتەوە. گوتم خۆ لە هیچ دادگایەک دادگایی نەکراوم. گوتی پێویست بە دادگا ناکا. ئەنجومەن بۆخۆی دەزانێ چی دەکا. ژێر حوکمەکە ئیمزا بکە و ئەگەر ناڕەزایەتیت هەیە، لەبنی بنووسە. بەڵام ئێستا بەکورتی، دواتر لە لاکێر دەتوانی بەتێروتەسەلی ناڕەزایەتییەکەت بنووسی. لە ژێر بڕیارەکە نووسیم: "ئەوە زاڵمانەترین بڕیارە، ئیعترازم هەیە. ئیمزا.

لە ژووری ڕەئیس بردیانمە دەرێ. گەنجەکەم دیت لە ڕاڕەوەکە ڕاوەستابوو. چوومە لای. ئیدی کێشە نەبوو. پێکەوە قسەمان کرد. هەردووکمانیان حوکم دابوو. تۆقەم لەگەڵ کرد و گوتم نازانم تۆم لە کوێ دیتووە؟ گوتی لە بنکەی سەربازیی باکۆ لەگەڵ خوێندکارە کورد و تورکەکان منت دیتووە. گوتم ڕاست دەکەیز بیرم کەوتەوە. خۆمم ناساند. ئەویش خۆی ناساند. ناوی پەرویز و خەڵکی تەورێز بوو. بەڵام چەندی لەمێشکی

خۆم نووســـــام، شـــۆرەتەکەیم وەبیر نەهـاتەوە. نـاوبراو فرۆکەوانیی دەخوێنـد. لێی پرســـیم چەنـد ســـــاڵیـان بۆ بڕیویەتەوە؟ پرســـیم مەگەر جلوبەرگە؟ گوتی ئـا، هەر کەســـە و بە ئەندازەیەک بۆی دەبڕن. گوتم جلی من درێژە. دە ســـــاڵی ڕێکە. گوتی ئی من درێژترە. پڕ بە بەرمە، بیستوپێنج ساڵ.

ئەنجومەنی تـایبەت، دادگـا نەبوو. بەڵام نـاوەنـدێک بوو لەسەرەوەی هەموو ئەو دادگایانەوە. ئەنجومەن و مەکۆیەکی مەســـڵەحەتی. ئەو ئەنجومەنە بەهیچ شـــێوەیەک کاری بە تاوانەوە نەبوو. لەوانەبوو یەکێک هیچ تاوانێکیشـــی لێ ڕوو نەدابێ. بەڵام ئەو ئەنجومەنە پێی باش بوو کابرا بەشێوەیەک سزا بدرێ.

ئەو جۆرە ئەنجومەن یان دادگا تایبەتیانە تەنیا لە وڵاتە دیکتاتۆرییەکان هەن. لە حاڵێکدا ئەو جۆرە دامەزراوانە بە دڵنیاییەوە بە پێچەوانەی بنەماکانی ئازادی و یەکســـانین. لە دنیـای پێشـــکەوتووی ئەمڕۆدا هیچ کردەوەیەک بە تـاوان دانانرێ، مەگەر لە قانووندا ڕاشـکاوانە باسـی کرابێ و هیچ دادگایەک مافی دەرکردنی بڕیارێکی نییە کە لەگەڵ یاســـا و ڕێسـا دانراوەکاندا یەک نەگرێتەوە. جگە لەوەش، سـزا دەبێ تەواو لەگەڵ تـاوانەکەدا هـاوســـەنـگ بێ. لە بڕیـارەکەی ئەنجومەنی تایبەتیدا، بەهیچ شێوەیەک ئاماژە بەوە نەدرابوو کە من چ تاوانێکم کردووە. ئەگەر تاوانی من سنووربەزاندنی نایاسایی بووە، ئەو تاوانە سزاکەی نابێ دە ساڵ بێ. ئەگەر جگە لەوە تـاوانێکی دیکەم کردووە، کوا بەڵگە؟ مخـابن هیچ نـاوەنـدێکیش بۆ نـاڕەزایەتی یـان داوای پێـداچوونەوە

دەسـنیشـان نەکرابوو و کەسـیش نەبوو کە بتوانێ بڕیـارەکـانی ئەو ئەنجومەنە کۆنترۆڵ بکـا یـان لانیکەم هەڵیـانەوەشـێنێتەوە مەگەر خودی جەنـابی ڕێبەر و خـاوەنی ڕۆح و جەسـتەی خەڵکەکە. گوتم، جەنـابی پەرویز، مەگەر چیت کردووە کە ٢٥ سـاڵ بێگارییان بۆ بڕیوێتەوە؟ گوتی پێت وانەبێ تـاوانەکەی من لە ئی تۆ گرینگتر و گەورەترە، بەهیچ شێوەیەک وا نییە. کاری ئەو ئەنجومەنە هەر وا دیمەکاری و دڵخوازی خۆیانە.

تەرازوویەک نییە کە سزاکانی پێ هەڵسەنگێنن. وەکوو لادێییەکانی خۆمان کە هەموو شـتێک بە بەرد دەکێشـن. جـاری وایە لەوانەیە بەردەکە زۆر قورس و هێنـدێ جاریش زۆر سـووک بێ. من دیتوومە دووکەس پێکەوە وێکڕا سـنوورێکیان بەزاندووە و تاوانی هەردووکیشـیان ڕێک وەکوو یەک بووە. بۆ یەکێکیان دە سـاڵ و بۆ ئەوی دیکەیان بیسـتوپێنج سـاڵ بێگارییان بڕیوەتەوە. ئێسـتا بە دەردی دەڵێن وەرە ئەو کەرەی لەو قوڕە دەربێنەوە.

بەسـەرهاتی من هەڵبەت تۆزێک بەربڵاوترە. جارێ وا دیارە خەریکن بەڕێمان دەکەن. لە ڕێیە بۆت دەگێڕمەوە.

پەرویز ڕاستی دەکرد، لەو دەمەدا مەئموورەکان هاتن. لە پێشـدا بردیانینە بەشـی ئەماناتی زیندان. بیجامەی زیندانمان داکەند و هەردووکمان بوخچەی ئەمانەتەکەی خۆمان وەرگرتەوە. من کۆت و شەلوارەکەی خۆمم لەبەر کردەوە. بە کراس و پێڵاو و جلی تـازەوە بوومە بنیـادەمێکی دی. جـانتـاکەشـمم وەرگرتەوە کە فلچەی

ددان و هەویری ددان و خاولییەکی تێدابوو. بردیانینە حەوشەی ئەم.گ.ب. سەیارەی تایبەتی زیندانییان لەوێ ئامادە بوو. دەرگای پشتەوەیان کردەوە و سوار بووین. جگە لەو چوار کەسەمان، کۆمەڵێک بەندیی دیکەش دانیشتبوون. دەرگای پشتەوەیان داخست و ماشێن وەڕێ کەوت و لە دەرگا گەورەکەی بەندیخانە چووە دەرێ. ئێمە دەرەوەمان هیچ لێ دیار نەبوو. بەڵام خۆ جارێ لەو دۆزەخەی ئێم.گ.ب هاتبووینە دەرێ. لە وێستگەی ئاسنەڕێی باکۆ دایانبەزاندین و بەپەلەپەل سواری ڤارگۆنی تایبەتی زیندانییەکانیان کردین. من پەرویز کەوتینە ژوورێک، کە جگە لەو دوانەمان کەسی دیکەی تێدا نەبوو. پەرویز هیچ پێوەی دیار نەبوو خەمبار و ناڕەحەت بێ. گەنجێکی باڵابەرزی باریکەڵە بوو. بەڵام توورە دیار بوو. ڕووی تێ کردم و گوتی: "بەر لەوەی چارەنووسی خۆمت بۆ بگێڕمەوە، ئەوەندەت با پێ بڵێم خەم و خەفەت مەخۆ. ئێمە لە دنیای زیندانییاندا دەژین. بڕوات بێ نیوەی ئەم وڵاتە لە زیندانەکاندا دەژین. هەر ئەم وڵاتە خۆی زیندانێکی ڕاستەقینەیە. دەرەوە و ئازادییەکەی بایی پووشێکیش نابێ. گوتی ئەوە دەبینی من دووەم جارمە دەکەومە زیندان. ئەوانەی پێت دەڵێم ڕاستەقینەن.

گوتی تەورێزیم. دواناوەندیم لە تەورێزێ تەواو کردووە. زۆرم حەز لە فڕۆکەوانی بوو. هەر بۆیە لەگەڵ کۆمەڵێک خوێندکار لەلایەن فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانەوە هاتمە بنکەی لەشکریی باکۆ. هێشتا چەند مانگێک بوو کە ڕایاندەهێناین، حوکمەتی فیرقە لە تەورێز وەک دەزانی لە

٢١ی ســەرماوەزی ٢٥ــــدا ڕووخا. کۆمەڵێک گەڕانەوە تەوریز، بەڵام من و چەند کەســێک نەچووینەوە. قۆناغی فرۆکەوانییەکەم لەتەواوبوونێ بوو. ســەربەخۆ دەمتوانی فرۆکە لێ بخورم. ڕۆژێکیان لەگەڵ چەند هاودەورەی خۆم خەریکی قســـان بووین. ڕەخنەیان لێ دەگرتم کە بۆچی لە کۆبوونەوەکانی فیرقەدا بەشــدار نابم. گوتم یەکەم ئەوەی کە من ئەندامی حیزب و فیرقە نەبووم و ئێســتاش کارم پێی نییە. من خەریکی خوێندنێم و ئەو مشتومڕانەمان لێ بوو بە شەڕ. بۆخۆشت دەزانی ئێمەی ئازەربایجانی هەر بۆخۆمان لەگەڵ تری بزن بەشــەڕ دێین. نازانم ئەوانیش بە ئانقەســت تووڕەیان کردم و منیش جنێوم بە فیرقە و غوڵام یەحیای ســەرکردەیان دا. شــتەکە لەوەدا بڕایەوە. ئیدی شــەیتان و شــۆڤار مەســەلەکەیان بۆ غوڵام یەحیای ملهووڕ گێڕابۆوە و ئەویش مەســەلەکەی لە ئێم.گ.ب گەورە کردەوە و چەند ڕۆژێکی پێ چوو، مدیان بردە ئێم.گ.ب. پاش دوو مانگ دەســبەســەری ئەو ڕێکخراوە دۆزەخییەدا پێنج ســاڵ دوورخراوەییان لە ســیبریا بەســەردا ســەپاندم. هەڵبەت بەبێ دادگایی و مافی بەرگری، لەژێر چاودێریدا بریانمە سیبریا. ساڵێک لەوێ مامەوە و لەبەر ئەوەی ئازاد بووم، هەموو ڕێوشــوێنێکی ڕاکردنم ئامادە کرد و خۆم گەیاندە ئازەربایجان. مخابن لە نزیک لەنکەران گیرام و دیســـان بردمیانەوە بۆ ئێم.گ.ب. ئێســـتا ئەوە دە مانگە لە

ئێم.گ.بێم. وەک دەزانی ئەوجار ٢٥ ساڵیان بەسەردا سەپاندووم. بۆ هەر شوێنێکم بنێرن، دیسان هەڵدێم.

منیش سەربردەی ژیان و گیرانی خۆمم بۆ گێڕاوە. شەو داهاتبوو. چوومە سەر تەختەکە و ئەو لە خوارەوە مایەوە. ڕۆیشتنی یەکهەوای شەمەندەفەرەکە بووە هۆی ئەوەی زوو خەوم لێ بکەوێ. نازانم چەند سەعاتی شەو تێپەڕیبوو، کە بە دەنگی یەکێک کە لەگەڵ پەرویز قسەی دەکرد، بەخەبەر هاتم.

کابرا بە ئازەری بەڵام لەهجەیەک قسەی دەکرد، کە دیار بوو ئازەربایجانی نییە و شتی زۆر سەیری دەگوت. دەمودەست هاتمە خوارێ. ژوورەکە زۆر ڕووناک نەبوو. سڵوم کرد و لەگەڵی ئاشنا بووم. گوتی شۆرەتم ئیسحاقییە و لە ئاسوورییەکانی ورمێم. ناوبراو ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوو، کە لەگەڵ ئەوانی دی ڕای کردبووە سۆڤیەت. دەیگوت ژن و منداڵ و دایک و باب و خزم و کەسی هەموو لە ورمێ بەجێ هێشتووە. کە هاتووەتە ئازەربایجانی سۆڤیەت، لەلای باکۆ لەگەڵ فیرقەییەکانی دیکەیان خستووە و چونکە شارەزای میکانیک و ترۆمبێل بووە، لە یەکێک لە کارگەکانی تەعمیری ترۆمبێلدا خەریکی کار بووە. جا دەیگوت پاش ماوەیەک هەر بە سوعبەت و بەگاڵتە بەوانی دیکەی دەگوت "بو ئۆڵمادی، واتە جا ئەوە نەبوو. ئەوانی دیکەش بە زارییەوە دەگرن تا دەگاتەوە بە ڕەئیسی فیرقە. ڕۆژێک بانگی کردم و پرسی کاکە ئەوە چییە هەموو شەوێ دەڵێی بو ئۆڵمادی؟ گوتم وەڵڵا هیچ مەبەستێکم نەبووە. گوتی کەوابوو لەمەودوا بە

زارتـدا نـايەتەوە. بەڵام من خووم پێوە گرتبوو و هەر جارنەجارێک دەمگوتەوە. ئیتر لەسەر ئەوە ڕۆژێک بردیانمە ئێم.گ.ب و هەشـت مانگ لەوێ دەسـبەسـەریان کردم و تاقە پرسـيارێکی گرینگی بەردەوام لێیان دەکردم لەسـەر ئەو قسـەيە بوو. منیش هەر دەمگوت وەڵڵا هیچ مەبەستێکم نەبووە و هەر بۆ گاڵتە و ڕابواردن گوتوومە. گوتيـان نەخێر ئەوە گـاڵتەکردن و ڕەخنەيە لە حوکمەتی سۆڤیەت. وا دیارە تۆ لەو دۆخە ناڕازیی و بانگەشەی بۆ دەکەی و لە نێو ئەوانی دیکەدا دەنگۆ بڵاو دەکەیەوە و دەڵێی ئەوە نەبوو بە ژيان. ئەو بارودۆخەت بەدڵ نییە و ناڕەزايەتيی خۆت بەو جۆرە دەردەبڕی.

ئیتر پاش هەشـت مانگ دەڵێن ئەنجومەنی تايبەت دە سـاڵ زيندانی بۆ بڕیومەتەوە. دەی دیـارە زۆربەی فیرقەییەکـان نـاڕازی بوون و قەت پێیـان وا نەبوو بۆ حەماڵی و کرێکاری دەيانهێننە ئەو مەملەکەتە. بەڕاسـتی بەسـەرهاتێکی سـەرنجڕاکێش بوو، کە يەکێک تەنیا لەبەر ئەوەی گوتوويەتی "ئەوە نەبوو" دە ساڵ حوکم بدرێ.

ژەنەڕاڵە ورگنەکە

پاشــان کۆمەڵێک زیندانیم دیتن، کە.بە ڕاســتی هۆکاری حوکمــدرانەکەیــان گــاڵتەجــاڕانە بوو. گەنجێکی ڕووس دەیگێڕاوە، کە لەســــەربازی ڕۆژێـک ژەنەڕاڵێک هـاتبووە سەرانسۆی بنکەکەمان. ورگی زۆر گەورە بوو و هەر دیتم، لەخۆوە گوتم (پوزاتی) بە زمـانی ڕووســـی واتە ورگزل. لەســـەر ئەو وشـــەیە، دە ســـاڵ زیندانیان بۆ بڕیمەوە. پاش شـۆڕشـی ئۆکتۆبەر، بە بۆرژواکانیان ـــــ کە ورگێکی زلیان هەبوو ـــــ دەگوت پوزاتی، هەر بۆیە من مافی ئەوەم نەبوو ئەم دەســـتەواژەیە بۆ ژەنەڕاڵێکی ســوپای ســۆڤیەت بەکار بێنم. ئەویش دەیگوت، ئەنجومەنی تایبەت ئەو ســـــزایەی بۆ دەسنیشـان کردووە.

زیندانییەکی دی دەیگێڕاوە، شـەوێکیان لەخەونمدا چوومەتە تورکیە بۆ لای براکەم. من هەرمەنیم و خەڵکی ئیرەڤـانم. برایەکم بوو پێش شـۆڕش چووبووە تورکیا و لە ئەسـتەمبوڵ دەژیـا. ســـــالانێک بوو هیچ هەواڵێکم لێی نەبوو. نەمـدەوێرا تەنـانەت تـاقە نـامەیەکیشـــــی بۆ بنێرم. ئەویش دەیزانی نامەنووســـــین بە ناونیشـــانی من بێ مەترســـــی نابێ. ئیتر توانیبووم لانیکەم بە خەونم بچمە لای براکەم. بەیـانی کە لەخەو هەســـــتام بۆ ژنەکەمم گێڕاوە و گوتم براکەم ژیانێکی زۆر خۆشـی هەیە. براکەم پەیتاپەیتا پێی دەگوتم واڕتان، خێرا وەرە ئێرە، من ســـامانێکی زۆرم هەیە. زۆر پێویســـتم بەتۆیە لێرە بی. چەند ڕۆژێکی بەســـــەردا تێپەڕی. ڕۆژێکیان منیان بانگ کردە ئێم.گ.ب. پرســـیاری خەونەکەمیان لێ کردم. زۆرم

پێ سەیر بوو، کە ئەوەیان چۆن بە گوێ گەیشتووەتەوە. ناچار خەونەکەمم بۆ لێکۆڵەر گێڕایەوە. چوار مانگ پاش لێپرسینەوەکە ئەنجومەنی تایبەتی دە ساڵ زیندانیی بۆ بڕیمەوە. تەنیا لەسەر ئەوەی خەونم دیتبوو. لەوەدا ئیدی بێدادیی سیستەم لەلایەک و گەندەڵیی ئەخلاقی کۆمەڵایەتی لەلایەکی دیکەوە ئاشکرا دەبێ. وای دێنێ نەک بە خەون، هەر بە ڕاستی وا بووبێ، مەگە چوونە وڵاتێکی دیکە چییە؟ مەگەر ئێوە ناڵێن ڕژێمی ئیستعمار و چەوسێنەرتان ڕووخاندووە و خەڵک لەوپەڕی بەختەوەریدا دەژین؟ ئەی لە چی دەترسن؟

خانمێکی گەنج کە پێنج ساڵ زیندانی بۆ بڕابۆوە، دەیگوت: لە کارگەیەکی دارتاشی لە کۆڵانی بیشۆڤ کارم دەکرد. لەوێ لەگەڵ کوڕێکی گەنج ئاشنا بووم و دوایی زەماوەندمان کرد. پشوویان پێ نەدەداین. ئێمەش بەبێ وەرگرتنی ئیجازە سەفەرێکمان کرد. بەتەما بووین تەنیا پێنج ڕۆژ بچینە باکۆ. لە شەمەندەفەردا بووین و هێشتا نەگەیشتبووینە ئەوێ، دەسبەسەر کراین و بە تاوانی ڕاکردن لە ئیش (ساباتاژ) یەکی پێنج ساڵ حوکم دراین.

لەو بەسەرهاتانە ئەوەندە زۆر بوون، کە دەکرا کتێبێکی تایبەتیان بۆ تەرخان بکرێ و لەسەری بنووسرێ.

جا ئەو شەمەندەفەرەی وا ئێمە حوکمدراوەکانی دەبرد، لە شاری ڕستۆف ڕای گرت. دایانبەزاندین و بردیانینە گرتووخانەیەک، کە شوێنێکی کاتی بوو و لەوێوە حوکمدراوەکانیان بەرەو شوێنە جیاجیاکانی وڵاتی پانوبەرینی سۆڤیەت بەڕێ دەکرد.

گرتووخانەی ڕۆستۆڤ

هەواکەی زۆر ساردبوو. هەر لە دەرێ نانی نیوەڕۆیان دایێ. ئەوەندە سارد بوو، نەتدەوێرا دەست لە قاپی چێشتەکە بدەی. لە برسێتیان ناچار ئەو خواردنە بەستۆم هەڵڕشتە نێو گەدەی بەتاڵمەوە. ئینجا بردیانینە نێو هۆڵێکی گەورە کە پڕ بوو لە زیندانی. بەڵام زیاتر لە سەر گەردەنە دەچوو تا زیندان. چەند چەقۆکێشێک پێش دەرگاکەیان گرتبوو. هەر کەس وەژوور دەکەوت، ئەگەر شتێکی تۆزێک بەنرخی پێ بوایە، لێیان دەستاند و هەر نقەشی لێوە هاتبایە یان هەڵوێستی هەبوایە، دارکارییان دەکرد. بەڵام چونکە ئێمە سێ کەس بووین و وێکڕا چووینە ژوورێ، بەتایبەتی لەبەر بەژن و باڵای چوارشانە و کەتەی پەرویز و یەعقووبی کە لە دەستکەرەوە و دەستوەشێن دەچوون، هیچیان بە ئێمە نەگوت و ئێمەش حەپەساو بەلایاندا تێپەڕین. بەڵام بە زەحمەت شوێنێکمان بۆخۆمان کردەوە.

بێبەشی لەخوێندن و کێشانی ئەو جەور و سزا قورس و زاڵمانەیە لەلایەک و ژیان لەگەڵ کۆمەڵێک دز و چەقۆکێش لەلایەکی دی ئازارێکی قورستر بوو. قەت پێم وانەبوو لەم دنیایەدا زیندانێکی بەو جۆرە هەبێ، کە نە جێی دانیشتن هەبێ و نە جێی خەوتن. دووکەڵی جگەرە هۆڵەکەی کردبووە مدبەق. پشووت سوار دەبوو. لەبەر دەنگەدەنگ و تەنانەت نەڕاندن و ملهوڕی، بێزت لە هەموو شتێک هەڵدەستا. گەنجێکم دی بە جلوبەرگێکی شڕ و جانتایەکی بچووکەوە وەژوور کەوت. دز و جەردە تێی وەرووکان. لەپێشدا

جانتاکەی گەڕان. شــــتێکی بەنرخی تێدا نەبوو. ئەوجار گیرفانی گەڕان. پێنج ڕۆڵی لە گیرفانێکیدا بوو، ئەوەیان لێ ئەســــتاند و چەند مســــت و شــــەقیان لێ دا، کە بۆچی لەپێشدا شوێنی پوولەکەی پێ نەگوتوون.

دوو ڕۆژ لەو کونەدا ئازارمان چێشت. دوانیوەڕۆ بوو لەوێ هێنایانینە دەرێ. چووینە نێو حەوشــــەیەکی دیکە، کە پڕ بوو لە زیندانی. لە هەر میللەتێکی کە بە خەیاڵتدا دێ. ڕووســــی و لەزگی و گورجی و تورکمان و ئوزبەک و ئینگۆش و دەیـان نەتەوەی دی. دەتگوت ســــەحرای مەحەشـەر و ڕۆژی پەسلانێ. هەمووان ڕەشـهەڵگەڕاو و بزڕکـاو و لاواز و داڵگۆشــــت، دەتگوت مردوون و لە قەبران ڕاســت بوونەتەوە و چاوەڕێن بە پردی سـیڕاتێدا بپەڕنەوە. بەڵام بەداخەوە لێرە فریاڕەسێکیش نییە.

نـاوی کۆمەڵێک کەســـیـان خوێندەوە و هەر کـام بە دەرگایەکدا دەچوونە دەرێ و ســــواری ئەو گەورەپاســــە دەبوون کە لەوێ ڕاوەســــتــابوون. نــاوی پەرویـز و ئیســــحاقیشــــیان خوێندەوە. ئەو دوانەش ســــوار بوون، دەیانویســت دەرگای حەوشــەکە داخەن، خۆم گەیاندە لای دەرگا و دەمویســـت بە زۆرییش بێ لەگەڵیان بڕۆم. بەڵام پاسەوان پێشیان گرتم و دەرگاکەیان داخست. جیاکردنەوە و دوورخستنەوەی ئەوان لەو دۆخە هەستیارەدا کە لەجێی نزیکترین و ئازیزترین کەســم بوون زۆر خەمباری کردم. بە دەنگی بەرز هـاوارم کرد، مـاڵاوا کـاک پەرویز، ئـاغـای ئیسحاقی. بەڵام دەنگم لە نێو هاڕەهاڕی پاسەکاندا ون بوو. وەڵامێکیشم نەبیستەوە.

ڕووناکی لە چەقی تاریکیدا

من و سێ کەسی دیکە لە حەوشەکە بەجێ ماین. زۆر سارد بوو. جلەکانیشمان ئی ئەو هەوایە نەبوون. لە دەوروبەری حەوشەکە دەستم کرد بە غاردان بەشکم تۆزێک گەرم بمەوە. کتوپڕ دەرگای حەوشە کرایەوە. سەیرم کرد کۆمەڵێک کەس لەوێن. بەبێ ئەوەی بزانم کێن، خۆم خستە نێویان. شوێنێک بوو گەرم، بەڵام تاریک. چاوم لەگەڵ تاریکاییەکە ڕاهات. سەیرم کرد کۆمەڵێک ژن و پیاوی گەنجن. لە گۆشەیەکەوە ڕاوەستام. سەیرم کرد کچێکی پرچ زەرد کە تەمەنی لە ۲۰ ساڵ تێنەدەپەڕی، لەلام ڕاوەستاوە. دەستمی گرت و گوتی، دەستت چەندە ساردن. گوتم دەرەوە زۆر ساردە بەڵام دڵم لەوەش ساردترە. پرسیی خەڵکی کوێی؟ گوتم ئێرانیم. دەتگوت ناوی ئێرانی هەر نەبیستووە. سەری هەڵبڕی. بۆخۆی خەڵکی مۆرمانێسک بوو. دوورترین شوێنی سەرسنوورەکانی سۆڤیەت لە دەریای باکوور. تێم گەیاند کە ئێران بەشێک نییە لە سۆڤیەت. وڵاتێکی دیکەیە و دراوسێن. پرسیی ناوت چییە؟ گوتم ڕامان. ئەویش ناوی ڕایا بوو. پرسیم بۆ لێرە؟ گوتی ئێمە هەمووممان زیندانیین. پرسیم بۆ کوێمان دەبەن؟ گوتی نازانم، بەڵام ئەگەر پێکەوە کەوتینە شوێنێک، دەبینە هاوڕێ. خەریک بوو توند دەستمی دەگوشی. پرسیم مەگەر دەکرێ پێکەوە بین؟ گوتی لە هێندێ لاکێر ئۆردووی ژنان و پیاوان بەتەنیشت یەکترەوەن و هاموشۆ هەیە. ئەگەرچی لەو حاڵەتەدا تاقەی ئەو قسانەم نەبوو، بەڵام هەر بۆ ئەوەی دڵی

نەشـــکێنم، بەڵێنم پێ دا. ڕایا وەکوو تیشـــکێک وابوو کە لەچەقی تاریکیدا دەیویست ڕووناکییەک بەدڵم ببەخشێ.

من هێشـتا پرسـیاری خۆیم لێ نەکردبوو و نەمدەزانی ئەو کچە بەو تەمەنەوە چ تـــاوانێکی کردووە کە دەبێ لەگەڵ ئەو گورگانە لە شـــــوێنێک بێ؟ لەو دەمەدا دەنگی پۆتین پاســـەوانەکان لەدەرەوە هات. دەرگایان کردەوە و بە تووڕەیی گوتیـان بڕۆنە دەرێ. ڕایـا تونـد خۆی بە منەوە مەلاس دابوو و دەســـــتمی بەر نەدەدا. پاســـــێک، زیندانییەکانی ســـوار دەکرد. من ڕایا پێکەوە دانیشـــتین. جەستەی، گەرمیی پێ دەبەخشـیم و بە دەسـتە ناسـک و جوانەکەی تونـد دەســــتمی گرتبوو. وەکوو نێچیرێکی کەوتبێتە دەســــــت ڕاوچییەکی بە بەزەیی. جـاری وایە مەودای نێوان خۆشی و ناخۆشی ئەوەندە کەم و ناسکە، کە زۆر بەئاســــــانی لێی دەپەڕیتەوە. بە ئاواتەوە بووم هەموو قۆناغی زیندانییەکەم لەو پاســـــەدا وەمێنم. بەڵام فایدەی چی، ئەو خەون و خەیاڵانە زۆریان نەخایاند و گەیشـتینە وێسـتگەی ئاسـنەڕێی ڕۆسـتۆڤ. دایانبەزاندین. ئەویان بردە ڤارگۆنی ژنان و منیان بردە بەشـــی پیاوان. بەســـتەزمانە ڕایا دەگریا. ســـەرەڕای هەموو نەگبەتی و چارەڕەشـــییەکانی خۆم بەزەییم بەودا دەهاتەوە. بەڵم دیســـــان هیوام هەبوو کە لە شـــەمەندەفەرێکداین. بەڵام ئەوە دوا دیدارمان بوو. ڕایا تروســکەیەک بوو کە زوو کوژاوە و ئیدی هەرگیز نەمدیتەوە. نازانم لە کام وێستگە دەیانبەزاند و بۆ کوێیان برد؟ من زۆر نیعمەتم لە ژیاندا

لەدەست دابوو، ئەوەشی هاتە سەر. بەڵام ئێستاش دەنگە نەرم و خۆشەکەی هەر لەگوێمدایە.

شەمەندەفەرەکە شەو و ڕۆژێک بەڕێگەوە بوو. شەوێ لە وێستگەیەک ڕاوەستا. بەڵام تا بەیانی نەیانهێشت دابەیزن. کە دایانبەزاندین و ڕیزیان کردین، گەنجێکی ئەسمەری قۆز و پتەوم دی. لێی چوومە پێشێ و بە ئازەری لێم پرسی: خەڵکی کوێی؟ گوتی باکۆ. گوتم منیش خەڵکی ئازەربایجانی ئێرانیم. زۆر خۆشحاڵ بوو، تۆقەی لەگەڵ کردم و خۆی ناساند. محەمەد ئیسماعیلزادە. گوتم ئەگەر وایە بە ئەسڵ ئێرانیی؟ گوتی لەوانەیە. منیش خۆمم ناساند. پرسیی، چەند ساڵیان بەسەردا سەپاندووی؟ گوتم: دە ساڵ. گوتی ئی من ٢٥ ساڵە. پرسیم ئێرە کوێیە؟ گوتی: شاری سۆرلۆسک. ئەوپەڕی باشووری شاری ڕووسیا، هاوسنووری قەزاقستانە.

ئێرەش گرتووخانەیەکی کاتییە. لێرەوە یان بەرەو باکوور بەرەو سیبریامان دەنێرن، یان بەرەو باشوور بەرەو قەزاقستان.

پاش ئەوەی چواردەکەس ڕیزیان کردین و سەربازی چەکدار ئەملاولایان گرتین، وەڕێ کەوتین. پاش چەند کیلۆمەترێک، گەیشتینە نزیک گرتووخانەیەکی گەورە. زیاتر لە نیو سەعات لەبەر دەرگا ڕایان گرتین. هەواکەی زۆر سارد بوو. دەلەرزیم. ئیسماعیلزادە گوتی، بەو جلوبەرگانەوە لەو هەوا ساردەدا نەخۆش دەکەوی. دەبێ جلی زستانی دابین بکەی. لەو دەمەدا دەرگای گرتووخانەکە کراوە و بردیانینە نێو حەوشەکە. دوایی زیندانییەکانیان

برده نێو چەند هۆڵێکی گەورە کە پێیان دەگوترا باراک. هەر هۆڵێک بیست تەختی خەوی چوارکەسیی تێدا بوو، کە دوو کەس لەسەرەوە و دوو لە خوارەوە جێیان دەبۆوە. من و ئیسماعیلزادە لەتەنیشت یەکەوە تەختەکەی خوارەوەمان گرتەوە. ئیسماعیلزادە گوتی دەبێ وریا بین. لێرە بەندیی شەڕاشۆ و بەدفەڕ زۆرن. ئەوانە بە تاوانی دزی و پیاوکوژی و خراپە حوکم دراون. ڕاستە ئێمە زیندانین و دەبێ قبووڵمان بێ ئەوانیش نارەحەتن، بەڵام زیندانیبوون لەگەڵ خەڵکی تێگەیشتوو و خوێندەوار و بەئەدەب فەرقی هەیە لەگەڵ ئەوانە. ئەوانە لەگەڵ شەڕ و تاڵان و هەرا و فەرتەنە ڕاهاتوون و خوویان پێوە گرتووە و هەر لە بیانوو دەگەڕێن. تەنانەت وا بووە لە زیندانێدا یەکتریش بکوژن. بەتایبەتی ژینگەی ئەو زیندانانە نەک نابنە هۆی چاکبوونیان، بگرە لەوەش خراپتریان دەکا. ئینجا دەوڵەت پشتیوانی لەوانە دەکا نەک لە ئێمە. زیندانی تایبەت بۆ ئەوانە دروست کراوە، زۆر باشترن لەو لاکەرانەی بۆ ئێمەیان دروست کردوون. بەو زووانە لێکمان دادەبڕن و دەمانێرنە لاکەری تایبەت. دەبێ ڕۆژانە کاری تاقەتپڕووکێن بکەین بۆ ئەوەی بناغەی بۆشی و پووشی ئەو سیستەمە پتەو بێ. پرسیم ئیسماعیلزادە تۆ بە چ تاوانێک گیراوی؟ گوتی من مامۆستا بووم. ڕۆژێک قوتابییەک پرسیی لە وڵاتانی سەرمایەداری خەڵک چۆن دەژین؟ گوتم لەوێ خەڵک چەند دەستەن، دەستەیەک کار بۆ دەوڵەت دەکەن، وەکوو

ئێمە. دەستەیەکیش کاری سەربەخۆیان هەیە، وەکوو پینەچی و بەننا و میعمار و دووکاندار و هێندێکیش خاوەن سەروەت و سامانن. چینێکیش کرێکاری سادەن کە یان لە کارخانە و کارگەکاندا کار دەکەن یان هەموو جۆرە کارێک دەکەن. چینی سەرمایەدار کار ناکەن، بەڵکو سوود و قازانجی سەرمایەکانیان دەخۆن. کارخانە و هوتێل و شتەکانی دی هەموو ئی ئەوانەن. ئێمە بە خاوەنەکانی ئەو سامانە دەڵێین بۆرژوا و باوەڕمان وایە ئەوان خەڵکی دیکە دەچەوسێننەوە.

قوتابییەکە پرسیی، جا باشە ئەو دەستەیە ئەو سامانە لە کوێ دێنن؟ گوتم یان بە میرات پێیان گەیشتووە یان بۆخۆیان کاریان کردووە یان وردە وردە کۆیان کردووەتەوە. تەقریبەن بیست ڕۆژێک لەوە تێپەڕیبوو. ڕۆژێکیان بردیانمە ئێم.گ.ب. کۆڵێک شتیان لەو باسە زیاد کردبوو و گوتیان بۆچی ئەو شتانەم وەکوو دەرس گوتووەتەوە؟ گوتم خۆ درۆم نەکردووە و ئینجا هیچ شتێکم بە قازانجی سەرمایەداری و بۆرژواکان نەگوتووە. گوتیان تۆش دەبوو خراپەیان بڵێی و گوتبات خەڵکی ئەو وڵاتانە لەوپەڕی هەژاری و نەگبەتیدا دەژین و قوتابییەکان بەرانبەریان ڕەشبین بکەی. ئیدی لەسەر ئەو قسانە دە ساڵیان حوکم دام. ئینجا من قەینا، قوتابییەکانیش ناپارێزن. ڕۆژێک پێیان دەڵێن قوتابیی فڵانەکەسن، ژن و منداڵ و باب و دایکی منیش لە ئەماندا نین. ئەو حوکمەی من داوێنی ئەوانیش دەگرێتەوە. ئینجا پاش دە ساڵ سزادان، وەختێک بشگەڕێمەوە تازە سەرەتای بەدبەختی و گرفتاریمە. پێمان

دەڵێن خیانەتکار. بەڵام دزی و چەقۆکێشی و پیاوکوژی و ئەو شتانە تاوانێکی گرینگ نین. سزای قورسیشیان نییە و سیستەمیش هیچ پێیان هەستیار نییە.

ئیتر دۆخ باراک زۆر خراپ بوو. بە ڕۆژ دەرگاکەی دادەخرا. تەنیا نیوەڕۆ و عەسران بۆ نانخواردن دەچووینە هۆڵی نانخواردن، بەڵام دیسان هەر خەنیمەت بوو هەوایەکی خۆشی دەرەوەمان هەڵدەمژی. من نەمدەتوانی ساتێکیش لە دەرەوە بوەستم. چونکە بەو جلانەوە زۆرم سەرما دەبوو. ئیسماعیلزادە لەگەڵ پاسەوانێکی بەر دەرگا قسەی کرد، تاوێک دواتر گرووبانێک هات، لەگەڵ ئەویش قسەی کرد. پێی گوتم و بە دە ڕۆبڵ لەگەڵی ڕێک کەوتم، گرووبان بەڵێنی دا شەوێ شەڵوارێک و فەرەنجییەکی گەرمی لۆکەمان بۆ بێنێ. پێم گوت، نە گەورە بێ و نە بچووک. گوتی منی لە پێنج ڕۆبڵ زیاترم پێ نییە. گوتم منیش هێندێکم پێیە. ئەو خاتوونەم بیر کەوتەوە کە لە لەنکەران پێنج ڕۆبڵی دابوومێ. خودا چاکە بۆ ئەو ژنە چاکەکارە بکا و پاداشتی بداتەوە. ئەو پوولە ئەمڕۆ بەکارم هات. لە سەرما ڕزگاری کردم. ڕۆژ خەریک بوو ئاوا دەبوو، کە گرووبان هاتەوە و دەستێک جلوبەرگی دەستی دووی تا ڕادەیەک خاوێنی بۆ هێنام. من جلەکانم لەبەر کرد و تۆزێک گەرم بوومەوەز چاکەت و پانتۆڵەکەمم خستە نێو جانتاکەمەوە و وەبن بالیفەکەمم دان. ئیسماعیلزادە گوتی شانست هەیە، جلەکانت زۆر پاکوخاوێنن. گوتم کوا شانسی چی.

هەردووکمان پێکەنین. ئەو شـــەوە بڕێکمان قســـە کرد و خەوتین. بەڵام خەوێکی لە شەوانی دیکە باشتر.

بۆ ســـبەینێ ئیســـماعیلزادە گوتی، دوو شـــتت کەمە، چەکمەیەکی لبـادی و ئەوی دی کڵاوێکی چەرم. ئەگەرچی دواتر لە لاکەری ئەسـلی دەتـدەنێ، بەڵام تـا ئەوێ نـابێ ســـەرمات بێ. دیســـان لەگەڵ گرووبانەکە قســـەی کرد، ئەمجـارەش ئەو دوانەی بە پێنج ڕۆبڵی دیکە کڕی و من تەواو بوومە زیندانییەکی تەیار بەجلوبەرگی زسـتانی. جلێک کەتەنیا بەکاری شـوێنە سـاردەکان دێ. ئەو جلانە شـتێکی دیکەشـیان باش بوو، ئەوە بوو هاوڕەنگی خەڵکەکە ببووم. وەک دەڵێن لە شاری کوێران دەست بە چاوتەوە بگرە.

ماڵاوایی لە هاوڕێ و ڕاوێژکارێکی باش

هاودەنگییەکەی ئاغای ئیسماعیلزادە بۆ نیعمەتێکی گەورە بوو. ڕواڵەت و جلوبەرگ و قەد و قەڵافەت و ژینگە کارگەرییەکی گرینگی لەسەر دڵ و دەروونی مرۆڤ هەیە. وردە وردە خەریک بوو ڕابردووم لەبیر دەکرد. مرۆڤ ڕەنگ و خووی ئەو خەڵکە دەگرێ کە لەگەڵیان دەژی. لە وەها ژینگەیەکدا، کەسایەتیی مرۆڤ تەواو ورد و سووک دەبێ. دەمدی جاروبار کە زیندانییەک جگەرەیەکی وەگیر دەکەوێ، کۆمەڵێک لێی کۆ دەبوونەوە و هەر کام بە یەک دوو مژی جگەرەکە ڕازی دەبوون. پارووەنانێک، توحفەیەکی شایانە بوو. زۆری هیممەت دەوێ مرۆڤ بتوانێ لەو کۆمەڵەدا کەسایەتیی خۆی بپارێزێ. من ئاغای ئیسماعیلزادەم ئاوا دی. جاری وابوو بە گاڵتەوە دەمگوت ئیسماعیلزادە، تۆ بۆخۆت گاندییەکی. پێدەکەنی و توند لە دەستمی ڕادەکێشا. ڕۆژێکیان بەیانی ناوی منیان لەگەڵ کۆمەڵێک زیندانیی دیکە خوێندەوە و گوتیان خۆمان بۆ ڕۆیشتنێ ئامادە بکەین. ئیسماعلیزادە لەگەڵ نەبوو. گوتی تۆ بۆ شوێنێکی دیکە دەنێرن. ئەمڕۆ ڕۆژی لێکدابڕانە. من زۆر خەمبار بووم. گوتی، مەگەر قەول و قەرارمان وا نەبوو لەمەودوا دان بە جەرگماندا بگرین و بەرگەی ئەو ڕووداو و پێشهاتانە بگرین؟ بڕۆ بەخێر و خۆشی، تەنیا ئاگاداری خۆت بە. لەوانەیە جارێکی دیکەش چاومان بەیەک بکەوێتەوە.

وەکوو دوو هـاوڕێی گیـانی لێـک جویّ بووینەوە. ئیســماعیلزادە جگە لەوەی لە ســەرما ڕزگاری کردم و ئەوەش نیعمەتێکی گەورە بوو، چەنـد وانەیەکی گرینگی ژیـانیشـــی فێر کردم. یەکێکیـان ئەوەی کە دایمە خۆم لەگەڵ کۆمەڵ ڕێک بخەم. بەتایبەتی لە تاڵی و سـوێری و کوێرەوەرییەکـانـدا، چونکە بە دیتن و هەســـتکردن بە چارەڕەشـــی خەڵک، نەگبەتی و نەهامەتییەکانی خۆتت لەبەر چاو بچووک دەبنەوە.

دووەم، هەر کـاتێک تووشـــی بـارودۆخێکی نـالەبـار بووی، چۆن بتوانی ئاراســـتەکەت بگۆڕی؟ چونکە هیچ گرفتێـک نییە، کە بە تۆزێـک بیرکردنەوە و تێڕامـان نەتوانی ڕێگەچارەیەکی گونجاوی بۆ بدۆزیتەوە.

منیـان لەگەڵ کۆمەڵێکی دی بـردە وێســـتگەی شــەمەندەفەری ســۆلۆسـک. بەڵام ئیتر سـەرمام نەبوو. بەتـایبەتی ئەو کڵاوە چەرمینە زۆر بەجوانی ســـەر و گوێچکەی دادەپۆشــیم. چەند ســاتێک دواتر ســـواری شـــەمەندەفەر بووین و بە دەردی جوولەیەک، بە ڕێگەی دووردا بەرەو شـــوێنێکی نادیار دەڕۆیشـــتین. دەنگی یەکهەوای شـــەمەندەفەرەکە نوقمی خەیاڵاتی کردم. ئیتر بنیـادەمەکەی چەنـد مـانـگ لەوەپێش نەبووم. ڕواڵەت و ناخم گۆڕانی بەسەردا هاتبوو.

ئەمجارە هاوســـەفەرەکانم وەک خۆم بوون. یانی بە ڕواڵەت یان بەبۆچوونی ئێم.گ.ب سیاسـی بوون. هەموو ڤارگۆنەکانی ئەو شـــەمەندەفەرە پڕ بوو لە زیندانی. لە وڵاتێکدا کە باســی یەکسـانیی ماف و نەهێشـتنی زوڵم و

ناهەقی و چەوســـاندنەوەیە و ڕژیمی ســـەرمایەداری تێکەوە پێچراوە و نەماوە، ئەو هەمووە زیندانییە مانای چییە؟ بۆ ئەوەی بزانی حوکمەتێک چەندە باش و تەندروســـتە، دەبێ ســـەیری ژمارەی زیندانییەکانی بکەی. دەڵێن دەرگای هەر قوتابخانەیەک بکرێتەوە، دیارە دەبێ دەرگای زیندانێک دابخرێ. بەڵام لەو وڵاتی سۆڤیەتی سۆسیالیستییە ڕێک پێچەوانەکەی ڕاستە. یان هەر لە بنێڕا وانەکانی قوتابخانە مرۆڤساز نین. هەر بۆیە زۆربوونی زیندان و مەحکوومکردنی تاکەکانی کۆمەڵ بە بیانووی جۆراوجۆر لە زمانی ڕووسیدا بووەتە مەسەلێکی باو. دەڵێن، دوو شتی ژیان، مسۆگەرن:

یەکێکیان مەرگ و ئەوی دی زیندان.

لێرە وەک چۆن مەرگ بۆسەی بۆ مرۆڤ ناوەتەوە، زیندانیش زاری داپچڕیوە تا بەردەوام مرۆڤەکان قووت بدا. وردە وردە خەوم لێ کەوت. کە بەخەبەر هاتم، تەنیا بە هۆی ئەو تۆزە ڕووناکییەی لە ڕاڕەوی ڤارگۆنەکەوە دەهاتە ژووری، زانیم ڕۆژ بووەتەوە.

خراپیی ئەو ڤارگۆنی زیندانیبەرانە لەوەدایە، کە دەرەوە نابینی، دەڵێی نە شەو ڕۆژ دەبێتەوە و نە ڕۆژ ئێوارەی بەسەردا دێ.

یەکەم ئۆردووگای بێگاری

شەمەندەفەرەکە لە ناوچەی باشووری سیبریا چووبووە دەرێ و گەیشتبووە نێو قەزاقستان. پێم وابوو هەوای ئێرە دەبێ خۆشتر بێ، لەحاڵێکدا ئێرەش هەر سارد بوو و زۆر لە سۆرلۆسک جیاواز نەبوو. شەمەندەفەرەکە هەر وا ڕێی دەبڕی، دەتگوت ئەو ڕێیە بڕانەوەی نییە. پاش نیوەڕۆ شەمەندەفەر لە وێستگەیەک ڕاوەستا، وێدەچوو گەیشتبێینە کۆتایی. دەنگێکی فەرماندەرانە لە دەرەوە دەیگوت، دەرگاکان بکەنەوە. چەند سات دواتر دەرگای ڤارگۆن و کووپەکانیان کردنەوە. لە هەردوولای ئەو کاروانی مرۆییە چەکدار ڕاوەستابوون. حەپەی سەگی پارێزەریش لەو دەشتە کپ و بێدەنگەدا گوێی ئازار دەدا. شەمەندەفەرەکە لە دەرەوەی ئاوەدانی ڕایگرتبوو و تا چاو هەتەری دەکرد دەشت بوو. بایەکی ساردی دەهات و کلووی بەستووی بەفری لەدوور دوورەوە دێنا و بە دەموچاوماندا دەدا. ئەو هەمووە ژن و پیاوە وەکوو لەشکری بەزیو و شکاو، یان وەک دیلی شەڕ بە جلوبەرگی شڕ و کۆڵێکی سووکەوە وردە وردە و لەسەرخۆ شەپۆلی دەدا و بەرەوپێشەوە دەچوو. ئەو لەشکرە شەپۆلدەرە دەتگوت کۆمەڵێک مرۆڤی بێگیانن کە بەرەو پێشەوە لێ دەخوڕدرێن. کەس پشووی لەبەر نەدەهات. ئارام دەیانگوت ئێرە نێوەڕاستی قەزاقستانە. قەزاقستان بەهۆی ئەو هەمووە ئۆردووگا گەورەیە و زۆربوونی بێگاری، ببووە یەکێک لە پێشکەوتووترین کۆمارییەکانی سۆڤیەت. جا بە ڕێکەوت من لە ڕیزی

دوادواوەی زیندانییە پیاوەکانەوە بووم. لە پشـــتەوەم ڕیزی ژنەزیندانییەکان بوون. هەر بۆیە بەدەم ڕۆیشتنەوە ژنێکی گەنج لێم هاتە پێشــێ و گوتی دەکرێ تکایەکت لێ بکەم، ئەو بوخچەیەم بۆ هەڵگری؟ من تەنیا جانتـایەکی بچووکم پێ بوو. ئەو خانمە گەنجە تەمەنی لە بیست ساڵ تێنەدەپەڕی. دوو بـوخـچەی پێ بـوو و بەڕاســـتی هەردووکیـانی پێ هەڵنەدەگیرا. گوتم بـاشــــە. بوخچە چکۆلەکەیم لێ وەرگرت و خســتمە ســەرشــانم. جاروبار ئـاوڕێکم دەداوە و دەمــدی بەڕوومەوە پێ دەکەنـێ. مەسەلێکی فەڕەنسی هەیە دەڵێ: تا توورەگەی ژیانت پڕە لە نیعمەتی لاویەتی، هەرگیز بێ یـار و دۆســــت نـابی. ماوەیەک بەپێیان ڕۆیشتین. هەڵبەت وردە وردە شـەکەت دەبووم و خەریک بوو دەموچاوم ئارەقەی دەکرد. ئیدی ئاوڕم نەدەداوە، نەکا ئەو خانمە هەســـت بە ماندوویەتیم بکا.

لەو دەشـــــتە کـاکی بە کـاکییەدا بەرەو پێشـــــەوە دەڕۆیشــــتین. کتوپڕ فەرمانیان دا بوەســـــتین و گوتیان دانیشین بۆ ئەوەی بحەسێینەوە.

لەودەمەدا ژنەکە هاتە لام و دەفرەکاغەزێکی بچووکی دامێ. گوتی هێنـدێ تووتن و کـاغەزە. زینـدانییەکـانی دەوروبەرم خەنی بوون. دەمودەســــت کردمەوە، بۆنی تووتنێکی بێوێنەم بەســــەردا هات. ئەوانەی لێمەوە نزیک بوون، یەکی کاغەزێک و هێندێ تووتنم دانێ. منیش پێم نـاخۆش نەبوو جگەرەیەک بۆخۆم بپێچمەوە. بە ســـــەر

سپاسم کرد. چەند دەقەیەک دواتر فەرمانیان دا هەستین. دیسان وەڕێ کەوتینەوە و مەودایەکی زۆرمان بڕی. ئاخری لە دوورەوە، لە چەقی دەشتەکەدا هێڵی دیوارێکی درێژ و کۆمەڵێک بورج و پاسەوانگەمان لێ دەرکەوتن. وەختێک گەیشتینە نزیک ئەو دیوارەی کە دەرگایەکی گەورەی هەبوو، فەرمانیان دا بوەستین. دیار بوو گەیشتووینە هەوارگەی بێگارییەکەمان. خوا بزانێ تاکەی دەبێ لە نێو ئەو دیوارە بەرزانەدا تەمەنە کورتەکەمان بڕوات. لەوانەیە ئەوە دوا هەواری ژینم بێ. نازانم بۆچی لەو دۆخەدا بێهیوایی بەسەرمدا زاڵ ببوو. لەو بیر و خەیاڵانەدا بووم کە ئەو خانمە گەنجە لێم نزیک بۆوە و بە دەنگێکی نەرم گوتی: گەنجۆ، زۆر مەمنوونم، زۆرم زەحمەت دای. بمبوورە، ناوم ئانایە. خەڵکی لیتوانیم. منیش خۆمم پێ ناساند و گوتم ناوی منیش ڕامانە. بوخچەکەی لێ وەرگرتم، بەڵام دیسان دەفرێکی دامێ و گوتی قابیلی تۆی نییە، بڕێک نان و گۆشتی بەرازە. هیوادارم ئەگەر لەم ئۆردووگایە ماینەوە، بتوانم زەحمەتەکەت قەرەبوو دەکەمەوە. منیش سپاسم کرد بۆ ئەو شتانەی پێی دام. چەند ساتێک دواتر پیاوە زیندانییەکانیان بە ڕیز بە دەرگاکەی ڕووبەڕوودا بردە نێو حەوشەی لاکەر، بەڵام زیندانییە ژنەکانیان بردە پشت دیوارەکەی ڕووبەڕوو، بۆ ئەوەی لەوێوە و بە دەرگایەکی دیکەدا بیانبەنە بەشی ژنان. سەڵا لە لاویەتی، کە نەگبەتی و نەهامەتی ناناسێ.

چاوم هەر بەدوویەوە بوو. لیتوانی، کۆمارێکی بچووکە لە وڵات و شێوەدوورگەی بالکان و بەشێک لە کۆماری سۆڤیەتی بوو.

ئێمە چووینە نێو حەوشەیەکی گەورە. ئێرە ئۆردووگایەکی بێگاری بوو. دەوراندەوری ئەو حەوشە گەورەیە، دیواری بەرز بوون، چوار پاسەوانگە لە هەر چوارگۆشەکەی دانرابوو. حەوشەکەش لە نێوەڕاستەوە بە تەلدڕوو کرابووە دووبەش و لە هێندێ شوێن کرابۆوە و دەکرا ئەمدیوەودیو بکەی. لەوبەشیان ژنانە زیندانییەکان دەهاتن و دەچوون. لە نێو حەوشەکە هۆڵی گەورە گەورە دروست کرابوون بۆ مانەوە و خەوتنگەی زیندانییەکان، کە پێیان دەگوتن باراک، لە زمانی ڕووسیدا واتە کوخ و کۆلیت.

هەر باراکێک هەشت مەتر پان و سی مەتر درێژ بوو، کە دەوراندەوری تەختی دوونهۆمی چوارکەسیی دارینیان تێدا دانابوون. لەبەر دەرگاکەوە دوو بەرمیل دانرابوو، کە تایبەتی چا یان ئاو بوون، یەکێکیان بۆ میزکردن. یەکیان لەخوارەوە شێرەیەکی تێ کرابوو. شەوانە لە سەعاتی خەوتن و پشوودان بوو، یەکێک لە بەرپرسانی لاکەر دێهات و نەفەری نێو هۆڵەکەی بەسەر دەکردەوە و ئینجا دەرگاکەی دادەخست. ئیدی ئەو دەرگایە نەدەکراوە تا سبەینێ زیندانییەکانیان بۆ بێگاری دەبردە دەرێ.

ئێمەیان کردە چەند دەستە. بە هەر دەستەیەکیان دەگوت بریگاد، کە ٣٠ تا ٤٠ کەس دەبووین. لە نێو

زیندانییەکانیش یەکێکیان دەکردە سەردەستە یان بریگادیر. سەردەستەش، پۆستێکی باش بوو بۆ زیندانی، کە کۆمەڵێک دەرەتانی باشی بۆ دەرەخساند، لە جێی خۆیدا باسیان دەکەم. نەفەرێکیش لە نێو زیندانییەکان وەکوو پارێزەر و چایچیی باراک هەڵدەبژێردرا. ئەو کەسە زیاتر پیرەپیاوێک یان کەسێکی متمانەپێکراو بوو، چونکە ئەرکی ئەو کەسە پاراستنی کەلوپەلی زیندانییەکانی باراک و گسکدان و خاوێنکردنەوەی هۆڵەکە و پڕکردنەوەی بەرمیلی ئاو و بەتاڵکردنی بەرمیلی میزەکە بوو.

ئەگەرچی ئەو کارانە ئاسان نەبوون، بەڵام هەرچۆنێک بێ لەکاری دەرەوە باشتر بوو و سەرما و گەرمای وەرزەکان لێی نەدەدا. ئەو دەستەیەی منیان ڕەگەڵ کەوتبووم، بریگادی ژمارە١٥ و هۆڵەکەشی باراکی ژمارە ٣ ، باراکی ژمارە١٥. لە باراک، جێی من لەسەر یەکێک لە تەختەخەوەکان و لەتەنیشت کوڕێکی باشی ئۆکراینییەوە بوو. سەردەستەشمان گەنجێکی ڕووس بوو، شۆرەتی ئیڤانۆڤ بوو. خۆ گوتم سەردەستە یان بریگادیر، پۆستێکی زۆر گرینگ و باش بوو لە زیندان. ئەو کاری نەدەکرد. بەڵکو کاری بە زیندانییەکان دەکرد. ئەو دیاریی دەکرد زیندانی چ کارێک بکا. هەر بۆیە دەیتوانی بۆ ئەسپاردنی کار خاوەیان لێ وەرگرێ. ئینجا چونکە ڕاستەوخۆ پەیوەندیی لەگەڵ ئەندازیاران و بەرپرسانی کارگە و شوێنی کارەکە هەبوو، لەگەڵیان ساتوسەودای هەبوو. سەرەتاکان، سەردەستە بەپێی بەژن و باڵا و قەڵافەت دیاری دەکرا، بەڵام زۆربەی کەسە زیرەک و ئازا و نەترسەکان ئەو پۆستەیان دەگرتەوە.

هەر سـەردەسـتەیەک، جێگرێکیشـی بۆخۆی دەسنیشـان دەکرد. شـتە باشـەکانی دیکەی سـەردەسـتە بریتی بوون لەوەی کە ئەو خۆی قەت نەدەهاتە هۆڵی نانخواردن. بەڵکو خواردنەکەیان بۆ دێنایە باراک. لە زیندانییەکانیشـیان زیاتر بۆ تێ دەکرد، لە شـوێنی کاریش پاش ئەوەی کارەکانی دابەش دەکرد، بۆخۆی دەچووە نووسینگەی کارگە و لەگەڵ سـەردەسـتەکانی دی دادەنیشـت و جگەرەی دەکێشـا. هەر جارێکیش دیارییەک یان شـتێک لە دەرەوەڕا بۆ زیندانییەک هـاتبـایە، حەتمەن بەشـی خۆی لێ هەڵـدەگرت. جۆری کەینەوبەینەی بریگادیر لەگەڵ ئەندازیاران و بەرپرسـانی ئازادی کارگەکەش نەقڵێکی هەیە. دوانیوەڕۆیـان بەرەبەری تـاوپەڕان کە دەهـاتینەوە، دەیـانبردینە هۆڵی نـانخواردن و لەوێ حەشـرێک بەرپا بوو. هاوکات چەند دەسـتە وێکڕا هرووژمیـان دەبردە هۆڵی نـانخواردن. هەر دەسـتەیە و لەبەشێکی هۆڵەکە لەسەر کورسییە لاکێشەکان دادەنیشتن. جێگری هەر دەسـتەیەک لەتەنیشـت مێزی چێشـتخانەکە ڕادەوەسـتا و خواردنی دەسـتەکەی خۆی یەک یەک لە قاپدا وەردەگرت و لەسـەر مێزێکی چڵکن و پیسـی دادەنـان. زیندانییەکەی پێش پێشـەوە قاپەکەی دەدا بەوی پاش خۆی و دەستاودەست تا ئەوسەر دەچوو. بەڵام خواردنی نێو کام قاپ خۆش و چەور بوایە، ئەویش بۆخۆی دەهێشـتەوە، کە زۆر جـار نـاڕەزایەتیی ئەوانی دیکەی لێ دەکەوتەوە. بەڵام ئەو گوێی بەوە نەدەبزووت و دەسـتی بە خواردنی دەکرد. خواردنەکانیش زۆربەی جار بریتی بوون لە سـووپ یان

برویشـــیکی شـــل شـــل، یان هەرزێنێکی کوڵاو، وەکوو قبوولی. هەر کەســـــە و لەتێک نانیشـــــی پێ دەدرا، ســـــێســـــەد گرامێک دەبوو.

ئەو پشـــــکەنانە، زیندانی دەیتوانی یەک جەم بیخوا یان بیکـاتە چەنـد لەت بۆ جەمەکـانی دیکەش. بەڵام چونکە هەڵگرتنی ئەســـتەم بوو، لەترســـی ئەوەی لێی نەدزن، ناچار یەک جەم دەیخوارد. پاش نانی ئێواری، دەچووینەوە باراک. بەرمیلی ئاوەکە پڕ دەکرا لە چا، کە ئەویش هەر ئاوی گەرم بوو و قاوەیەکیان تێ دەکرد، کە تەنیا ڕەنگەکەی تۆزێک لێڵ دەکرد.

یەکەم ڕۆژی کـارکردنمـان لە دەرەوەی ئۆردووگـا، لە شـــوێنی دروســـتکردنی چەند باڵەخانە تێپەڕی. ســـەعات شەشی بەیانی پاسەوانێک دەرگای باراکی دەکردەوە و تا ٧ زیندانییەکان دەبوو خۆیان بۆ سەر کار ئامادە بکەن.

ئەســـتەمترین کاری بەیانیان چوونە ئاودەســـت بوو. بۆ کاری ئاودەســت، دەبوو لە ڕیزێکی دووورودرێژدا ڕاوەســتی و دواییش بچیتە شـوێنێک، کە تا بڵێی پیس بوو. بۆگەنەکەی هۆشـــی پێ نەدەهێشـــتی. هەر بۆیە پاش چەند ڕۆژان من هەڵمدەگرت بۆ شوێنی کارەکەم. سەعات ٧ی بەیانی هەموو دەســـتەکان بەڕیز لەبەر دەرگا گەورەکەی چوونەدەرەوەی ئۆردووگا ڕادەگیران. یەکێک لە قەرەوڵەکانی زیندان ژمارەی دەستەکانی لە دەفتەرێکدا دەنووسی و پاش چوونە دەرەوە، پاســـەوانی ئۆردوو، دەســـتەکەی ســـەرژمێری دەکرد و ڕادەستی فەرماندەی ئەو سەربازە چەکدارانەی دەکردن کە لە دەرەوە بوون و پاش ئەوەی دەستەکان ڕادەست دەکران،

فەرماندەی سەربازەکان فەرمانی دەدا وەڕێ بکەون بۆ شوێنی کارکردن. زیندانی ئارام و بێدەنگ لە گەمارۆی چەکدارەکان لەو دەشتە ڕووتەنەدا وەڕێ دەکەوتن. ئەگەرچی دەستەکە لە یەک شوێن کاریان دەکرد، هێندێ لە بەشی ڕێگەوبان و هێندێ لە بەشی بیناسازی و هێندێ لە کانگەی ڕەژوو. شوێنی کارەکان چەند کیلۆمەترێک لە ئۆردووگاکە دوور بوون. سەعات هەشتی بەیانی دەگەیشتینە سەر کار. سەردەستەکان لەژێر چاودێریی ئەندازیاردا کاروبارەکەیان بۆ دەسنیشان دەکردین و تا سەعات ١٢ کارمان دەکرد. لە ١٢ تا ١ پشوو بوو و لە سەعات یەکەوە دەچووینەوە سەر کار تا سەعات ٥. ڕیزمان دەبەست و پاش سەرژمێری ودڵنیابوونەوە لەوەی کە تەواوین، دەیانهێنایینەوە ئۆردووگا و پاش دابودەستووری ڕادەستکردنەوە، کە بەڕاستی بێزارکەر بوون، دەچووینەوە باراک و چاوەڕێی نانی ئێوارە دەبووین. بە زگی برسی و شەکەت و بێزار لە چاوەڕوانییەکی تاقەتبڕدا. ئەوە بوو بەرنامەی هەموو ڕۆژێی ئۆردووگا. هەڵبەت ڕۆژانی یەکشەممە پشوو بوو. خواردنی کەم و کاری زۆر و پڕزەحمەت، ئەویش بەبێ هەق و مز، زیندانییەکانی کردبووە ئێسک و پێست، بەتایبەتی ئەوانەی زۆرخۆر بوون، زۆر زەحمەت بوو. سەوزە و میوە هەر ناویشی نەبوو.

لەو دۆخەدا زیندانی هەوڵیان دەدا هەرچۆنێک بووە، خۆیان لە کار بدزنەوە. هەربۆیە زۆر جار خۆیان نەخۆش

دەخست. هێندێ سـیریان لەبن باڵی خۆیان هەڵدەسـوی و دەچوونە لای پزیشـک. پزیشـک کە دەرەجەی وەبن باڵیان دەدا، ئیـدی زەحمەتی زینـدانی و خورانی بن بـاڵی بێ ئاکام دەمایەوە.

هێندێ زیندانی بۆ ڕزگاربوون لە کاری تاقەتپڕووکێن، پەنجەی دەسـت یان قاچی خۆیان دەپەڕاند. هەڵبەت ئەگەر ڕوون بووبایەتەوە و سـەلمێنرابا بە ئانقەسـت بووە، چەند ساڵێک دەخرایە سـەر زیندانییەکەی. کەچی ئاواش زیندانی، چەند ساڵ زیندانیکێشانی پێ باشتر بوو لەو کارە تاقەتبڕە. ئەو جۆرە زیندانییانە پاش ئەوەی شـوێنی ئۆردوو هکەیان دەگۆڕین، کاری پاکوخاوێنیی باراک و ئەو شـتانەیان پێ دەسپاردن.

جۆرەكانی كاری ئۆردووگا

ئۆردووگاكەی ئێمە لە دەم دەریاچەی بالخامێش بوو. زۆربەی زیندانییەكانی ئەو ئۆردووگایە لە كانگەكانی بەردەڕەژوودا كاریان دەكرد. جا چونكە بە ڕاستی كاركردنی لەو كانگایانەدا زۆر زەحمەت بوو، دایمە زیندانییە گەنج و حەساوەكانیان بۆ ئەوێ دیاری دەكرد. من مانگێك لە كانگەی بەردەڕەژووی باڵخامێش كارم كرد. جلوبەرگی كرێكارانی كانگا لەوانی دی جیاواز بوو. كڵاوی ئاسن و پانتۆڵ و ژاكێتی پلاستیكی و چەكمەی پلاستیكی و دەستەوانەی تایبەتی كرێكارانی كانگا. كڵاوەكە، لایتێكی پێوە بوو.

بەیانیان كە دەگەیشتینە شوێنی كارەكە، بە ئاسانسەرێك بەڕێی نێو كانگاكە دەكراین و هەر دەستەیەی كە سێ یان چوار كەس دەبووین، بەرەو لایەكی دەڕۆیشتین. ناوی ناوچەی ڕەژوودەردانەكە بە زمانی ڕووسی "زۆنۆها بوو. ڕاڕەوەكانی كانگە بە گڵۆپ ڕووناك كرابوونەوە. بەڵام نێو زۆنۆكان تاریك بوون و بە لایت لەوێدا كارمان دەكرد. لە نێو زۆنۆدا، یەكێك بە قوڵینگێكی بچووك و كورت، ئەو ڕەژووەی ڕەگ ڕەگ لە نێو دیوارەی كانگەكەدا بوو، هەڵدەكەند و ئەوی دی بە بێڵووكەیەك خڕی دەكردەوە و لە فارگۆنە بچووك بچووكی دەكردن و سێیەم كەسیش فارگۆنە بچووكەكانی بەرەو دەرگای دەرەوە لێ دەخوڕی و لەوێوە بە

ئاسانسەر دەنێردرایە دەرەوە و لە دەرەوە بەتاڵ دەکران. ڤارگۆنە بەتاڵەکەیان دەهێنایەوە نێو کانگا.

چەند ڕۆژ جارێک، شەمەندەفەرێکی باربەر دەهاتە شوێنی ڕەژووەکان و کۆمەڵێک زیندانیی دیکە باریان دەکرد و وەڕێ دەکەوت. نێو زۆنۆکان، جگە لە تاریکی، تەڕ و شێداریش بوو، چونکە دڵۆپەی دەکرد.

ئینجا چونکە زۆریش نزم بوو، کرێکارەکان بە دانیشتنەوەوە کاریان دەکرد. ناوەوەش ئەگەرچی شەوانە بە دەزگای هەواگۆڕ، گازەکەی بەتاڵ دەکرا و پاک دەکراوە، کەچی لەکاتی کارکردندا جاری وابوو گۆشەیەکی کانگاکە دادەڕووخا و لەگەڵ ڕەژووەکەدا گازێکی خنکێنەری توند بەنێو کانگاکا بڵاو دەبۆوە.

لەوکاتەدا بەرپرسانی کانگا فیکەیەکی بەرز و درێژیان لێ دەدا، بۆ ئەوەی کرێکارانی نێو زۆنۆکان خێرا بێنە دەرێ. جا چونکە کاری کانگا زۆر قورس و تاقەتبڕ بوو، سەعاتی کار لە کانگا لە شەش سەعات پتر نەبوو. بەڵام بۆ ئەوەی ڕەژوودەرهێنانەکە نەوەستێ، کرێکارەکانیان بەسەر سێ یان چوار جەمدا دابەش کردبوو.

ئینجا خواردنی کرێکارانی کانگاش لە زیندانییەکانی دی باشتر بوو. من لە مانگێک پتر بەرگەی کاری کانگام نەگرت. نەخۆش کەوتم و پزیشک نووسی کە من دەبێ لە شوێنی کراوە کارم پێ بکرێ. کارێکی دیکەی ئۆردووگا بەرد دەرهێنان بوو. کانگای بەرد لە داوێنی چیاکان و بەرزاییەکان بوو. جۆری کارکردن لەو کانگایانەشدا ئاوا بوو. بەیانیان کە لەگەڵ بریگاد دەگەیشتە شوێنی کار، چەند کەسێک

پێکەوە دەستەیەکی بچووکیان پێک دێنا و بەشێک لە کانگەی بەردەکەیان دەگرتە ئەستۆ. ئەو چەند کەسە کارەکانیان لەنێوان خۆیاندا بەش دەکرد. یەک یان دوو کەس بە قوڵینگ و مەڵغە بەردەکانیان هەڵدەکەند و ئەگەر بەردەکە زۆر گەورە بوایە، بە کوتک و چەکوچ دەیانشکاند. دوو کەسیش بەردە هەڵکەنراوەکانیان هەڵدەگرت و لە لایەک هەڵیاندەداوە. بە جۆرێک کە بکرێ بەردە هەڵکەنراوەکە بە مەتری چوارگۆشە پێوانە بکەن بۆ ئەوەی دەر کەوێ دەستەی بچووک ئەمڕۆ چەند مەتر چوارگۆشە بەردی دەرهێناوە. هەڵبەت لە دوایین ڕۆژی کاردا بریگادیر کۆی کارە کراوەکەی یادداشت دەکرد. هەڵبەت چونکە هیچ هاندان و خەڵات و پاداشتێک لەگۆڕێ نەبوو، بۆیە زیندانییەکانیش هەر ئەوەندەیان کار دەکرد کە بریگادیر هاواری لێ هەڵنەستێ و بەگژیاندا نەیە. ئینجا گزی و فزییش دەکرا. بەردەکانیان جۆرێک لەسەر یەک هەڵدەچنی، کە ناوەوەی بەتاڵ و بۆش بێ یان پڕیان دەکرد لە گڵ. ئاوا کارەکە زۆر دیار دەبوو، بەڵام لە ڕاستیدا کەم بوو. جگە لە قورسی و ئەستەمیی کارەکە هەم هەڵکەندن و شکاندنی بەردەکان و هەمیش گواستنەوە و کۆگاکردنیان، ئەو کارە بە هاوین و زستان ئەستەمتر دەبوو. هاوینانە ئەوەندە گەرم بوو، تین و تاقەتی لێ دەبڕین. شەڵاڵی ئارەقە دەبووین، ئاوی ساردیشمان پێ نەبوو تینوێتیمانی پێ بشکێنین. زستانانەش جگە لەوەی هەواکەی لەڕادەبەدەر سارد

بوو، کارکردن لەو هەوا ســاردەدا بەو کەرەســتە ئاســنینە ســـاردانە و لە نێو قوڕی بەســـتووی نێو بەردەکاندا زۆر زۆر ئەســـتەم بوو، جا چونکە شــوێنێکیش نەبوو خۆی لێ گەرم بکەینەوە، دەبوو بەردەوام کــار بکەین، بۆ ئەوەی لەسەرمان ڕەق هەڵنەیەین.

کارێکی دیکەی ئەوئۆردووگایە بەســتنی ئاســنەڕێ بوو. مــاوەیەک کە خەریـکـی ئەو کــارە بـووم، چـۆنـیەتـیـی کــارکردنەکەی فێر بووم، هەڵبەت ئەو کــارە لەوانی دیکە سادەتر و ئاسانتر بوو. لەپێشدا لەژێر چاودێریی ئەندازیاری ڕێگەوباندا، ڕێگەیەکی خۆڵ بە زیندانییەکان ئامادە دەکرا. دەبوو جــادەکە زۆر تونــد و پتەو بێ، بۆ ئەوەی دواتر هەڵنەوەرێ و ڕۆ نەچێ. پاش دروســـتکردنی جادەکە، نۆرە دەهاتە سەر دانانی ئاسنەڕێیەکان.

لەپێشــدا تەختەی ئەســتوور ئەســتووری یەک ئەندازە کە پێیــان دەگوترا شـــەپاڵ، لەســـەر جــادەکە و بە مەودای دەسنیشانکراو ڕیز دەکران و ئەوجار ئاسنەڕێیەکەیان لەسەر دادەنــان و بە ئــامێرێکی تــایبەتی، هەم مەودای نێوان دوو ئاسنەڕێیەکە و هەم بەرزی و نزمییەکەیان ئەندازەی دەگیرا و کۆنترۆڵ دەکرا. پــاش ئەوەی لەو دوو کــارە گرینگە دڵنیــا دەبوونەوە، لە ناوەوە و دیوی دەرەوە، بە بزماری تایبەت کە ســـەرێکیان چەمابۆوە، ئاســـنەکانیان لە تەختەکانی ژێرەوە دەبەســتەوە. بەشـێوەیەک کە ئاسـنەکان نە بەرەو ناوەوە و نە بەرەو دواوە دەجوولان. هەڵبەت ئاسـنەکان هێندەی پەنجەیەک لێک دوور بوون، بۆ ئەوەی وەختێک بەگەرمای هاوینێ لێک

دەرەوێنەوە، زۆر بۆ یەکتر نەهێنن. کارکردن لە ئاسنەڕێدا جگە لە لایەنە تەکنیکییەکەی، زۆریش خۆش بوو.

بەرپرسانی ئاسنەڕێش بۆ هاندانی زیندانییەکان، هێندێ پارمەتییان دەدان. یان تووتنیان دەدانێ، یان چەند دەفرێکی گەورەی نانی ڕەشیان دێنا، کە زیندانییەکان لەنێو خۆیان دابەشی بکەن.

جۆرێکی دیکەی کاری ئۆردووگا، کاری بیناسازی بوو، کە لە ئۆردووگاکە بە زیندانییەکانیان دەکرد. لەوەدا، هەر لە بەردی بناغەوە تا کاری سپیکاری و نەقاشی و دەرگا و پەنجەرە تەواو دەبوو، هەر هەمووی بە زیندانییەکان دەکرا و ئەندازیار بەسەریان ڕادەگەیشتن. شتێکی باشی هەبوو، ئەویش ئەوە بوو، کارەکە لە ناوەوەی بیناکان بوو و دەشتتوانی لەگەڵ خەڵکی دەرەوە پەیوەندیت هەبێ. ئەوانەی کە ئازاد بوون، لە ڕێی ئەوانەوە دەکرا پێویستییەکانت دابین بکەی، هەڵبەت ئەگەر پارەت هەبوایە. جگە لەوە، هێندێ حەشارگە لە نێو بیناکاندا دروست دەکران، کە لەو ڕێگەیەوە دەکرا پەیوەندی لەگەڵ کرێکارە ژنەکان یان ژنانی دەرەوەی کارگە ببەستی. بەو شێوەیە، کە ژنێک، پێش ئەوەی زیندانییەکان بگەنە شوێنی کارەکەیان، یانی بەیانی زوو، خۆی دەگەیاندە حەشارگەکە و لەوێ دەمایەوە و لە درێژایی ڕۆژ و ماوەی کاردا دەیتوانی لەگەڵ ئەو کەسە بێ کە حەزی لێی بوو. پاسەوانەکانیش قەت نەدەهاتنە نێو کارگەکەوە. پاش ئەوەی زیندانییەکان دەچوونەوە

ئۆردووگا، ژنەش لە حەشارگەکە دەهاتە دەرێ و وەشوێن کاروباری خۆی دەکەوت. هەڵبەت زیاتر سەردەستەکان ئەوەیان دەکرد و کرێکار تین و تاقەتی ئەو شتانەی تێدا نەبوو.

ڕۆژانە پاش ئەوەی لە کار دەگەڕاینەوە، دیمەنی هرووژمی ئەو خەڵکە برسییە بۆ هلی نانخواردن، کە لەوێش تەنیا بڕەخواردنێکی مەمرەومەژییان دەداینێ، سەرنجڕاکێش بوو. کەوچک، وەکوو چەکی دەست سەرباز وابوو. چەنگاڵ نەبوو، چونکە خواردنێکیان نەدەداینێ پێویستی بە چەنگاڵ بێ. چێشتەکە، یان سووپ یان کاشا بوو، کە شتێکی وەکوو قبووڵی بوو، کە هەردووکیان بە کەوچک دەخوران. پاش فراوین، کە بە ڕۆژ هەر ئەو جەمە خواردنە بوو، زیندانی بە زگی برسی لە هۆڵەکە دەچوونە دەرێ.

بەڵام ئەگەر زیندانییەک توانیبای چێشتلێنەر یان بەرپرسی چێشتلێنەرەکان ببینێ و بەرتیلێکی بداتێ یان ئەگەر خەڵکی مەڵبەندێک بوایەن، دیسان خۆی دەگەیاندەوە هۆڵەکە و دەچووە پێش مێزی چێشتخانە و وەکوو سواڵکەری منجڕ دیسان دەفرەکەی ڕادەگرت و لەگۆشەیەک بەپەلەپەل دەیخوارد.

منیش وەکوو ئەوانی دی دایمە برسی بووم، بەڵام چونکە هەر بۆخۆم کەسێکی زۆرخۆر نەبووم، بەو بڕە خواردنە قەناعەتم دەکرد و زۆر ناڕەحەت نەدەبووم، بەڵام سوێندم لەسەر نییە ئەگەر بڵێم زۆربەی شەوان تەنیا خەونم بە خواردن و چۆنیەتیی نانخواردن و تێربوونەوە دەدی. هیچ شتێک هێندەی برسیەتی، کەسایەتی و سۆزی مرۆڤ

ناشـکێنێ. من بەچاوی خۆم سـەرهەنگێکی زیندانیم دی، کە لە نێو ئاودەست قوونچکە جگەرەی کۆ دەکردەوە.

جارێکیان، کۆمەڵێک زیندانیی خەڵکی چین لە برسـان هێندێ گیایان کۆ کردبۆوە و کوڵاندبوویان بۆ ئەوەی برسـیەتییەکەیان بشـکێ. داماوانە تووشـی سـکچوون بوون، چەند کەسێکیان پێی مردن. شـەش مانگێک دەبوو لەو ئۆردووگایە بووم، برسـیەتی هێندەی زۆر هێنابوو، جیا لە خواردن بیرم لە هیچ نەدەکردەوە.

زینـدانییەکی خەڵکی گورجسـتـان، هـاوشـاری و هاووڵاتیی سـتالینی ڕێبەری مەزنی کۆمۆنیسـتەکان بەناوی ئیلیا شـڤیلی کە لە دەسـتەکەی ئێمەدا بوو و وەختێک هات، گەنجێکی چوارشـانەی پتەو بوو، پاش چەنـد مـانـگ کـارکردن و مـانەوەی لەو لاکەرە، لەبەر بەدخۆراکی و برسیەتی گۆشتی بە لەشیەوە نەما و وەک تەشی باریک بوو. تۆزی خەمێک لە ڕوخساری نیشتبوو. بە حاسـتەم بەڕێیەدا دەڕۆیشـت و بەنووزەنووز دەنگی دەهـاتە دەر. بە زەحمەتیش دەیتوانی بچێتەوە سـەر تەختی خەوەکەی کە لە سـەرەوە بوو. هەر جـارێکی دەچووە سـەر تەختەکەی، لەجێی خۆی ئارام و بێدەنگ دادەنیشت. کە قسەشمان لەگەڵ دەکردن یان گاڵتەیەکمان دەکرد، بەحاسـتەم لێوی دەبزووت و ددانە سـپی و ڕێک و جوانەکانی تۆزێک دەردەکەوتن. بەڵام قەت نەمدی جگە لە زەردەخەنەیەکی سـارد، شـوێنەواری شـادی لە ڕوخسـاریدا دەرکەوێ. ڕۆژێـک پـاش ئەوەی لەکـار

گەڕاینەوە ئاگاداریان کردەوە بوخچەیەکی بۆ هاتووە. گوێی نەدایە. لەپێشــدا لەگەڵ ئێمە هاتە هۆڵی نانخواردن و ئەوەی دایانێ، دەمودەســت خواردی. دوای ئەوەی تۆزێک بووژاوە، بە هەنگــاوی پتەو و پڕهیوا چوو بوخچەکەی وەرگرێ. نازانم بوخچەکە چیی تێدا بوو، بەڵام دیتم وەختێک هاتەوە هۆڵی بــاراک و چووە ســــەر تەختەکەی، دەفرەکــاغەزێکی گەورەی کە سێ کیلۆ نانی ڕەشی تێدابوو لەپێش خۆی دانا و بە لەگەڵ ڕۆنی بەراز، کە بەدڵنیاییەوە لەگەڵ بوخچەکەدا بۆی هاتبوو، لەبەرچاوی زیندانییەکانی دی کەوتە خواردن. بەنــاچــاری و بۆ ئەوەی لە تیری نیگــای زیندانییەکــانی دی ڕزگاری بێ، بەپەلەپەل و دەمودەســت ئەو ســێ کلیلۆ نانەی بە ڕۆنەکەوە خوارد و دەستی لێک خشاند و گەش بۆوە.

لەپێشــدا لەســـەر تەختەکەی درێژ بوو و چەند ســاتێک ناڵاندی. تومەز پاش ئەو هەمووە برســـــیەتییە، کتوپڕ ئەو هەمووە خواردنە بەڵای گیــانی بوو. جــار بە جــار دەنگی نــاڵینی بەرزتر دەبۆوە و هەردوو دەســــتی بە زگییەوە گرتبوو. زیندانییەکان پێیان گوت هەستە بڕێک وەرە و بچۆ، بەڵام ئەو تیــنی لەبەردا نەبــوو. زیــنــدانــییەکــان چــوون ســــەردەســــتەیان ئاگادار کردەوە. ناوبراو بە یارمەتیی چەند کەســێک شــڤێلییان هێنا خوارێ. چوونە بن باڵی و بردیانە دەرمانخانەی ئۆردووگا. پزیشــکی ئێشــکگر تۆزێ شــەربەتی دایێ، بەڵام ســوودی نەبوو. ناچار بردیانە نەخۆشــخانە، کە لە دەرەوەی لاکەر بوو. ئێمە ســــبەینێ بەبێ ئیلیا چووینە ســــەر کار. دوانیوەڕۆ کە هاتینەوە هەواڵێکی ناخۆشــــمان بیست، گوتیان بەو زگئێشەیە مردووە.

مەرگی ئیلیا بەبێدەنگی و وەک هیچ شـــتێک ڕووی نەدابێ، بڕایەوە. زیندانییەکی ئەویان لەجێی دانا. بەڵم من لەخۆوە پێم خۆش بوو بزانم ئیلیایان لە کوێ ناشـــتووە. لە زۆر کەســـم پرســـی، کەس لێی ڕوون نەبوو. چەند زیندانییەک کە لەمێژ بوو لە لاکەر مابوونەوە، دەیانگوت هەر کەس بمرێ، لە دەوری زینـدان لە قووڵکەیەکی دەخەن و گڵی وەسەر دەکەن.

سەرەڕای ئەوەی دەمزانی مەرگ لە دەریادا بێ یان لە وشـکانی فەرقێکی نییە، بەڵام هەر ئەوەم پێ بێڕێزی بوو بە کەسایەتیی مرۆیی.

ئەو دۆخە پڕ نەگبەتی و تـاقەتبڕە، خواردنی کەم و نەگونجاو لەلایەک و ئەو جلوبەرگە کۆن و شـڕەی لەبەر زینـدانییەکـانـدا بوو لەلایەکی دیکەوە ســـەروبیچمی زیندانییەکان زۆر سەیر و سەمەرە بوو. جلە دڕاوەکانیان بە دەرزی و داو دەدووریەوە. جلوبەرگی زینـدانییەکـان یان زۆر فشـوفۆڵ بوو بۆ بەریان، یان زۆر تەسـک بوو. ســـواڵکەرەکانی شـــاری خۆمان جلەکانیان زۆر لە ئی زیندانییەکان باشـتر بوو. لە وەرزی سـەرما و زسـتاناندا ئەو جلوبەرگە شـــڕانە بەهۆی شـــێداربوونی هەواکە و کارکردن لە شـــوێنی پڕ لە بەفر و تەڕاییدا، ڕۆژ هەتا ئێواری زینـدانی هەڵـدەلەرزین. شـــەوانە، جلوبەرگ و چەکمە لبادییە تەڕەکانیان لێک دەبەســـت و دەیانبردنە گەرمخانە کە شـوێنی وشـککردنەوەی جلە تەڕەکان بوو، بەیانیان وەریاندەگرتنەوە.

ژیانمان ئاوا تێدەپەڕی. من ڕۆژ بەڕۆژ بێهێزتر دەبووم. بەهار و هاوین ڕابردن. دیسان پاییز داهات، بە کۆڵێک خەم و خەفەتەوە، ئەو ساڵە لەڕادەبەدەر هەستم بە سەرما دەکرد. پێم وایە چونکە لاوازیش ببووم، بۆیە زیاترم سەرما دەبوو.

ڕۆژێکیان کە لە کار دەهاتینەوە هەستم کرد سەرم ژان دەکا. بە زەحمەت تفم پێ قووت دەدرا. تام لێ بوو. کە هاتینەوە، بە یەکێک لە زیندانییەکانی نێو دەستەکەمانم گوت، خواردنەکەمم بۆ وەرگرێ و بۆم بێنێتە باراک. بۆخۆم دەچمە بنکەی تەندروستی. سەرەڕای ئەوەی بەپەلەش خۆمم گەیاندە ئەوێ، بەڵام سەعاتێکی خایاند تا نۆرەی پشکنیم هات. دکتۆر ترپەی دڵمی گرت و گوتی تات لێیە. زارم داپچڕی و دەرەجەشی وەبن باڵم دا. تایەکەم ٣٩ دەرەجە بوو. نووسیی، سێ ڕۆژ بمنێرنە خەستەخانە. ئینجا چەند حەبێکیشی دامێ. گەڕامەوە باراک. سەرەڕای ئەوەی هیچ حەزیشم نەدەچووە خواردنە ساردەکە، بە زۆری خواردم. بۆ سبەینێ بە پاسەوانێکدا ناردیانمە خەستەخانە. تەختێکم گرتەوە. سەرەڕای ئەوەی زۆر ناڕەحەت بووم و قورگم زۆر دێشا، بەڵام ئارامی و پاکوخاوێنیی نێو خەستەخانەکە زۆر کاریگەریی لەسەر هێورکردنەوەی مێشک و دەمارم هەبوو. بە ئاواتەوە بووم زیاتر لە خەستەخانە ڕامگرن. خواردنی ئەوێ باشتر و دەرمان و شوێنە خۆشەکەی، بوو بەهۆی ئەوەی سێیەم ڕۆژ چاک بمەوە. دڵنیام بووم سبەینێ دەگەڕێمەوە ئۆردوو. بەڵام باش بوو لەگەڵ دکتۆرێکی جوولەکە بەناوی دانیەل بارانۆڤ

ئاشــنا بووم. پزیشــکێکی پســپۆڕی چاو بوو. ئەو ڕۆژە ناســـیم کە هاتبوو چاوی نەخۆشـــێک بپشـــکنێ، کە لە کانگەی ڕەژووودا چاوی زەبرێکی وێ کەوتبوو. کە زانیی ئێرانیم، لەگەڵ خۆی بردمی بۆ حەوشـــەی خەســـتەخانە. پاش هێندێ قسـە و باس، گوتی منیش زیندانیم و هەشت ســاڵە لێرەم و ماومەتەوە. ئەگەرچی ماوەی زیندانییەکەم دە ســـاڵە، بەڵام دڵنیام پاش تەواوبوونی حوکمەکەشـــم ئازادم ناکەن. لێی پرســـیم چەند ڕۆژیان پشـــوو بۆ نووســیوی؟ گوتم سـێ ڕۆژ. گوتی من پێیان دەڵێم چوار ڕۆژی دیکەشـــی بخەنە ســـەر. دوایی دەرفەتمان دەبێ پێکەوە قسە بکەین. زۆر خۆشحاڵ بووم و سپاسم کرد. گوتی ئێســـتـا بڕۆوە ســـەر تەختەکەت و وا بنوێنە نارەحەتی. لەسەر پێشنیاری وی، چوار ڕۆژی دیکەشیان بۆ نووسیم.

دکتۆر دانیەل دوانیوەڕۆی ســـبەینێ هاتە لام. لەگەڵ خۆی بردمیە حەوشـــەی خەســـتەخانە. گوتی ڕامان من زۆرم نەماوە دەڕۆم. گوتم زۆرم پێ خۆش دەبێ. دکتۆر، چ لەوە باشـــتر کە لێرە ڕزگار دەبی و ئازاد دەبی. گوتی نا ئازادی و شـــتی چی. لەگەڵ خۆیان دەمبەن. پرســـیم چۆن؟ کێ دەتبا؟ گوتی فڕۆکەیەکی ئیسـرائیلی دێتە ئێرە، لەوانەیە هەلیکۆپتەرێک لەو حەوشەیە بنیشێتەوە و لەگەڵ خۆی بمبا. گوتم خوا بکا لەو چەند ڕۆژەدا کە من لە خەستەخانەم ئەوە ڕوو بدا، بەشکم منیش لەگەڵ تۆ لەو دۆزەخە ڕزگار بم. بەڵام لەدڵی خۆمدا بە ساویلکەییەکەی

پێدەکەنیم. دڵنیا بووم دکتۆر تێک چووە. لێم پرسی، مەگەر دکتۆر، ئیسراییل ئاگادارە تۆ لەم ئۆردووگایەی؟ ئەی چۆن ئاگادار بوونەتەوە.؟ گوتی ئەوە نهێنییە و نابێ ئاشکرا بکرێ. دڵنیا بووم دکتۆر هێندەی خەیاڵ کردووە و ئەوەندەی گوشاری دەروونی لەسەر بووە، تووشی جۆرێک مالیخۆلیا بووە. هەموو ڕۆژێ دەهاتە سەردانم و ئەو قسانەی دەکرد و منیش بە تاسەوە گوێم بۆ دەگرت. حەوت ڕۆژەی پشوو و چارەسەری من تەواو بوو و کۆپتەرە ئیسراییلییەکەش سۆراغی نەبوو. گوتی ئەگەر نەڕۆیشتم، دەتهێنمەوە ئێرە. سپاسیم کرد و بە ورەیەکی باشترەوە گەڕامەوە ئۆردووگا. دیسان هەمان تاس و حەمام. نانی ڕەق و دۆی ترش.

دوو ساڵ و چەند مانگێک بوو لەو ئۆردووگایە بووم. لەو ماوەیەدا، چەند جارێک سکالای تێروتەسەلم بۆ ئەنجومەنی تایبەتی نووسی، بەڵام وەڵامێکم وەرنەگرتەوە. تاقە شتێکی لەو کونەدا سووکنایی دەدامێ، خوێندنەوەی ئەدەبیاتی ڕووسی بوو و لەوەشدا کەلکم لە توانا و زانیارییەکانی گەنجێکی خەڵکی مۆسکۆ وەردەگرت کە ناوی میشا بوو و لەگەڵ دەستەکەمان بوو. گەلێ بەسەرهاتی لۆرمۆنتۆڤ و پووشکینی بۆ دەگێڕامەوە. کەس وەکوو پووشکین حازرجواب نەبووە. دەیگێڕاوە وەختایەکی پووشکیان بانگهێشت دەکەن بۆ کۆڕی یەکێک لە دەوڵەمەندە خانەدانەکان و دەیانەوێ سەر بکەنە سەری. لەسەر نانخواردن، میوانەکان یەک یەک لەسەر سفرە هەڵدەستن و بەپێوە نان دەخۆن. لەو حاڵەتەدا یەکێک بە پووشکین دەڵێن، ئەلکساندر سێرگیڤیچ، بۆ هێندێ بێ تەربییەتی، هەموویان

بەپێوە نـــان دەخۆن، هەر تۆ بەدانیشـــتنەوە خەریـــک خواردنی. ئەویش دەڵێ، خەتـــای من نییە مرۆڤ هەر هەمووی بەدانیشتنەوە نانی دەخۆن.

دیسان دەیگێڕاوە ڕۆژێکیان لە شەقام یەکێک شان لە شـــانی پووشـــکین دەدا و ئینجا بە پووشـــکین دەڵێ هەی گوێـــدرێژ، ئەویش بەبێ ئەوەی وەڕووی خۆی بێنێ، دەســـــتی بەرەو کابرا ڕادەدێرێ و دەڵێ: ئەلکســـــاندر سێرگیڤیچ پووشکین.

ئەو هاوڕێ و هاودەســتەیەی من، واتە میشــا، هەر کە برسییەتی بەرۆکی دەکرد، خەمبار دەبوو و دەژاکا. بەڵام لەگەڵ تێر دەبوو، دەگەشاوە و قسەی خۆش و نەستەقی دەکرد. هەر بۆیە دەوروبەر هەوڵیـــان دەدا لەبەشـــــی خۆشیان شتێکی هەر بدەنێ بۆوەی تێر بێ و بمانخافڵێنێ.

ئەویش دە ســـــاڵی بۆ براببۆوە. دەیگوت ڕامان، پێکەوە دەچینە مۆسکۆ و دوو ژنی ڕووسی دێنین، تۆ من ببەوە بۆ ئێران. بەڵام بە قســـــمەت نەبوو. نە ئەو منی بردەوە مۆسکۆ و نە من ئەوم هێنایە ئێران.

ئاننا

سەرەتا کە هاتمە ئەم ئۆردووگایە، حەفتەیەکی پێ چوو، توانیم چاوم بە ئانا بکەویتەوە. هەر ئەو ئاننایەی کە لە ڕێیە بوخچەکەی پێ هەڵگرتبووم. ڕۆژێکیان کە لە کار دەگەڕامەوە، ئاگادار کرامەوە خانمێک لەوبەری تەلدڕووەکە کاری پێتە. خۆم گەیاندە ئەوێ، سەیر دەکەم ئاننایە. چاکوچۆنیم لەگەڵ کرد و ئەحواڵیم پرسی. گوتی خراپ نیم. ئەوجار دەفرێکی دامێ، هێندێ تووتن و چەند پارچەیەک ڕۆنی بەرازی تێدا بوو. پاسەوانەکە لە سەرەوەڕا ئاگای لێمان بوو، بەڵام هیچی نەدەگوت، چونکە شتی ناوەوە پەیوەندیی بەوەوە نەبوو. ئەو تەنیا دانرابوو کەس ڕا نەکا. حەفتەی دواتر، لە ڕۆژی پشوودا لە تەلدڕووەکە پەڕیمەوە و چوومە لاکەری ژنان بۆ لای ئاننا. باراکی ژنەکان زۆر لە ئی ئێمە خاوێنتر بوو. هەر لە تەنیشت ئاننا دانیشتم، کچەکانی دیکە لێمان دوور کەوتنەوە، پێیان وابوو پێویستمان بەوەیە دەورمان چۆل بێ. بەڵام جارەکانی دی کە چوومەوە، تێگەیشتن پێوەندییەکەمان تەنیا پەیوەندییەکی ڕاستگۆیانە، ئیتر دادەنیشتن و تەنانەت قسەشیان لەگەڵ دەکردین. بۆ خواردن بەخشینیش دڵاوا بوون. ئەگەرچی زۆریش برسی بووم، شەرمم دەکرد شتێک بخۆم، بەڵام بە ڕاستی لەو دوو ساڵ و چەند مانگەدا یارمەتییەکانی ئاننا نەبوایە، نازانم چیم بەسەر دەهات. دۆخی زیندانییە ژنەکان بۆیە لە پیاوان باشتر بوو، چونکە ئەوان زۆر جار لەلایەن بنەماڵەکانیانەوە یارمەتییان بۆ دەهات. ئینجا دزی و

ملهورپییشـــیان لەنێودا نەبوو. جگە لەوەش، زۆربەیان لە عەمباری پەتاپتە و گێزەر و چەوەندەر و ئەوانەدا کاریان دەکرد. ئاننا تەنیا دوو ســـاڵ لە من بچووکتر بوو و ئەو وردە جیاوازییەی تەمەن لە نێو ئەورووپییەکاندا زۆر گونجاو بوو. هەرچۆنێـک بێ من نەمـدەتوانی جوابی چـاکەی نەدەمەوەز بەڵێنم پێ دا ئەگەر ئـازاد کرام و دەرەتـان هەبوو، لەگەڵی بژیم. ئەگەرچی ئەو لە هەموو لایەنێکەوە لێوەشـاوە بوو، بەڵام من نە ئازادبوونی خۆم دڵنیـا بووم و نە هیوام بە داهـاتووی خۆم هەبوو. پێم وابوو ئـاننـا تـا ئەودەمە لەگەڵ هیچ پیـاوێکی شــــەرقی پێوەندیی نەبووە و هیچ قەول و قەرارێکیشـــــی دانەناوە، ئاواش دڵنیا بووم کە ڕاستگۆیی و وەفاداری پێوەندییەکی ئەوتۆی بە شـــــەرقی و غەریبیبوونەوە نییە. ســــەرەڕای ئەوەی کە دەمتوانی ئـانـنـا بێنمە لاکەری خۆم، بەڵام هەرگیز ئەوەم نەکرد، چونکە لە نێو پیاوانی ســــۆڤیەتیدا نەمدەدی ڕێزی ژنان بگرن.

جارێکیان جوان لەبیرمە شـــەوێ پاش داخرانی دەرگای بـاراک دیـار بوو دوو ژن لە لاکەری ژنـانەوە هـاتوونەتە باراکی ئێمە و خۆیان لە بن تەختەخەوەکان شـاردووەتەوە، بۆ ئەوەی لەکاتی سەرژمێریی شەوانەدا ئاگایان لێیان نەبێ. یەکێک لە سەردەستەکان ڕایگەیاند، ئەگەر یەکێک حەز دەکا با لەگەڵیان بخەوێ، بەڵام کەس بەقسەی نەکرد. نەک لەبەر ئەوەی بڵێی پێیان شـــەرم بووبێ، نەخێر، لەبەر ئەوەی کار و کوێرەوەریی ڕۆژانە تین و گوڕ و بڕســـتی لە پیـاوان بڕیبوو.

ئۆردووگای بایکانور

سەرەتای بەهاری ساڵی ١٣٣٠ی هەتاوی بوو. زستانە سارد و گورچووبڕەکەم بەڕێ کردبوو. ڕۆژێکیان بەیانی کە خۆمم ئامادە دەکرد بچمە سەر کار، من و کۆمەڵێک زیندانیی دیکەیان ئاگادار کردەوە، کە نەچینە سەر کار. هەرچەندە نەمدەزانی لەبەر چی، بەڵام هەر ئەوەی کە نەدەچوومە سەر کار، خەنیمەتێک بوو. دوایی پێیان گوتین، خۆمان ئامادە بکەین بچنە ئۆردووگایەکی دی و ئەگەر لە عەمباری ئەمانەتەکان بوخچەیەک شتێکمان هەیە، وەریگرینەوە. بە بیستنی ئەو خەبەرە هێندە ناڕەحەت بم، نەبێتەوە. نەک بڵێی زۆرم مانەوە لەو لاکەرەمدا پێ خۆش بووبێ، بەڵکو لەلایەکەوە دەمزانی ئاننام لەدەست دەچێ کە لە هەموو ڕوویەکەوە بۆ من بەسوود بوو، ئینجا لەگەڵ کۆمەڵێک زیندانییش یەکترمان ناسیبوو، کە لەو سۆنگەیەوە خەم و خەفەتەکانم دەڕەوینەوە. مرۆڤ سروشتێکی سەیری هەیە، لە هەر جێیەک گیرساوە، ماوەیەک دواتر لەگەڵی ڕادێ و خووی پێوە دەگرێ. دەمزانی ئازاد ناکرێم، بەڵکو لاکەرێکی دیکەی وەکوو ئێرە چاوەڕێمە، بۆیە هەر باشتر وابوو لێرە کە دۆست و ئاشنا و ڕۆشنایەکم پەیدا کردووە، وەمێنم. بەڵام دەسەڵات نەبوو. بەپەلە خۆمم گەیاندە ئۆردووگای ژنان. ئاننا چووبووە سەر کار. کزەم لە جەرگی هات. خاتوونی پاکەوانی باراکم ئاگادار کردەوە و تکام لێ کرد کاغەز و قەڵەمێکم بدەنێ. چەند ڕستەیەکم وەکوو مالاوایی و سوپاس لە میهرەبانییەکانی بۆ نووسی، لەگەڵ

کۆڵێک ئاخ و داخ و کەسەری دڵ. چەند ڕستەیەک کە دنیایەک ئەشق و ئەڤینیان تێدا بوو و ڕۆژگاریشی هەر ناسازگارە. چەند دڵۆپە فرمێسکیشم بەیادی ڕۆژانی ڕابردوو هەڵوەراند و کاغەزەکەم دایە ئەو خانمە بیگەیەنێتە دەست ئاننا.

ماوەیەک بوو وەها لەگەڵ خەم و پەژارەدا ڕاهاتبووم، توانای فرمێسک هەڵوەراندنیشم نەبوو. بۆ ئاننام نووسی کە تا دەژیم لەبیری ناکەم و ئەگەر بۆم هەڵکەوێ و دەرەتان هەبێ، لە هەر جێیەکی دونیا بێ، لە چاکەی ئەو هەمووە میهرەبانییەیدا، هەر دەیدۆزمەوە. دەستی پیرێژنەکەم لەبری دەستە جوانەکانی ئاننا ماچ کرد و مالاوایم کرد. سەعاتێک دواتر لەگەڵ زیندانییەکانی دی لە نێو گەمارۆی سەربازە چەکدارەکاندا بردیانینە وێستگەی ئاسنەڕێ. پاش ئەوەی مەودای ٢٠٠ کیلۆمەترێک ڕۆیشت، ڕای گرت و دایانبەزاندین و پاش نیوسەعاتێک ڕۆیشتنی بەپێیان، گەیشتینە ئۆردووگایەکی نوێ. ئێرە ئۆردووگای بایکانور بوو. بچووکتر لە ئۆردووگای بالخامش و نزیک لە شاری ئالماتای پایتەختی قەزاقستان. شتێکی باشی ئەو ئۆردووگایە بۆ من ئەوە بوو کە پاش ئەوەی گەیشتینێ و لە دۆخی زیندانییە تازەکانیان کۆڵییەوە، منیان کردە بریگادیری دەستەیەک و ئەوەش ئیمتیازێکی زۆر گرینگ بوو لە نێو ئۆردووگادا. جگە لەوەش، ئێرانییەکی خەڵکی ئەردەبیلم لەوێ دۆزییەوە و دەمودەست هێنامە نێو دەستەکەی

خۆم، جا چونکە تۆزێک بەسـالّدا چووبوو، کردمە پاکەوانی باراک. بەو جۆرە هەم توانیم یارمەتیی هاووڵاتییەکی خۆم بدەم و هەم هاودەنگێک بۆخۆم پەیدا بکەم. چونکە لە دنیای غەریبان و غوربەتان ئەویش لە زیندانێ، هیچ نیعمەتێک هێندەی هاونەژاد و هاوئایین و هاودەنگێک، چێژبەخش نییە.

ناوی عەلی ئەکبەری محەممەدی بوو. تەمەنی لە پەنجاوپێنج تێپەڕیبوو. پیاوێکی ئەسمەری سمێڵ پانی چاو بچووک، بەڵام تا بڵێی زیرەک. ناوبراو، بەسەرهاتی خۆی ئاوا بۆ گێڕامەوە:

بیست ساڵ لەوەپێش هاتمە سۆڤیەت. حوکمەتی یەکیەتیی سۆڤیەت چەند ساڵێک بوو دامەزرابوو. زۆر بە ئاسانی هاتمە ئازەربایجانی سۆڤیەت و زۆری پێ نەچوو ژنم هێنا و دوو منداڵم بوو. کار و پیشەیەکی دیارم نەبوو، بۆیە هەر وا خەریکی مامەڵە و ساتەوسەودا بووم و ژیانم خۆش بوو. ئیدی من نەمدەزانی ساتوسەودای شەخسی لەو وڵاتەدا مەمنووعە.

لێرە، سەودا و مامەڵە بەجۆرێک بەرهەمهێنان لەقەڵەم دەدەن و ئەوانەی کاروباریان نییە و بە مامەڵە و سەودا خۆیان بەخێو دەکەن، دەڵێن مامەڵەچی یان سپەرکۆلانت و ئەوەش لە ڕووی یاساییەوە تاوانە. هەر بۆیە ڕۆژێک لەسەر ئەوە و بەو تۆمەتە گرتیانم و بەپێی بۆچوونی ئەنجومەنی دەوڵەتی دە ساڵ بێگارییان لە ئۆردووگا بۆ بڕیمەوە. دە ساڵی ڕێک لە ئۆردووگای جۆراوجۆر کارم کرد و کوێرەوەریی دنیایەم دی. لە کۆتایی ماوەکەدا، وەختێک لە دوایین ڕۆژەکانی دەساڵەکەمدا بووم، بانگیان کردمە

ئۆفیســـی زیندان و گوتیان ئەنجومەنی تایبەت دە ســـاڵی دیکەشـــی حوکم داوی و ئێســـتا ئەوە قۆناغی دە ســـاڵەی دووەمم تێدەپەڕێنم. بڕوا نـاکەم ئەو قۆنـاغی دووەمەم بەرمە ســەرێ و بەرگەی بگرم، نەک بڵێی بەرگەی کار و ناخۆشـی نەگرم، بەڵکو ئەو زوڵم و بێدادییە وەها ڕۆح و دڵ و دەروونمی وێران کردووە، ڕۆژێـک لەداخـان دیق دەکەم.

بەزەییم پێیدا هاتەوە و دڵیم داوە و هیوادارم کرد بە داهاتوو. گوتم هیچ شـــتێک لەم دنیایەدا ڕوون و نەگۆڕ نییە. بۆیە نـابێ ورەت بڕووخێ. بنیـادەمێکی زۆر میهرەبان و بەســـۆز بوو. هەموو کارەکانی منی دەکرد. بەبێ منیش هیچی نەدەخوارد. چونکە ســەردەســتە بووم، کە لە کار دەگەڕامەوە، ئەو دەچوو نانەکەی بۆ وەردەگرتم و دەیهێنـاوە بـاراک. هەر شـــتێکمـان بوایە پێکەوەمـان دەخوارد. تەختەکەی ئەویش لە تەنیشـــت تەختی منەوە بوو. ڕۆژ بە ڕۆژ میزاجم باشـتر دەبوو. ئەو ئۆردووگایە تۆزێک لەوی دیکە پاکوخاوێنتر و ڕێکوپێکتر بوو.

من لەگەڵ دەســـتەکەی خۆم زۆر نەرمونیان و بۆیان دڵسۆز بووم. هەوڵم دەدا کارە ئەستەمەکان بەتایبەتی بە کەســـانی لاواز و پیر نەســـپێرم و گەنجەکانیش ئەزیەت نەکەم. کوڕێکی گەنجی بە نەزاکەتی ڕووســـیم کردبووە جێگری خۆم و ڕامســـپاردبوو لەگەڵ هەموان میهرەبان بێ. ناوی نیکۆلا بوو، پێیان دەگوت کۆلیا.

شوێنی کاری دەستەکەی ئێمە لە نزیک ئۆردووگا بوو و کاری دەستەکەش، بیناسازی بوو، کە زۆر ئەستەم و ناخۆش نەبوو. ڕێگا نزیکەکەشی لایەنێکی باشی دیکەی بوو. ئەو ئۆردووگایە خەڵکی بیانیی زۆر تێدابوو بەتایبەتی ئەڵمانی، کە زۆربەیان دیلی شەڕ بوون. یەکێک لەو ڕووداوە تاڵ و ناخۆشانەی کە لەسەرتای چوونمدا بۆ ئەوێ ڕووی دا، مەرگی گەنجێکی ستۆنیایی بوو، کە لە دەستەکەی مندا بوو. لە وڵاتی خۆیەوە دیارییان بۆ ناردبوو، بەستەزمانە بەیانی کەدەچوون بۆ سەر کار، بەپەلەپەل نان و کەرەی بەرازی دەخوارد، کەچی لەگەرووی گیرابوو و هەرچی خۆی دێنێ و دەبا نە قووت دەچێ و نە دێتەوە دەرێ. تا گەیاندبوویانە خەستەخانە، خنکاندبووی.

بەهار و هاوین لەوێ تێپەڕی. هیچ پەیوەندیمان لەگەڵ دنیای دەرەوە نەبوو. زستانێکی سارد و سەختمان لەپێش بوو. زستن بۆ ئێمەی کرێکاری ئۆردووگا خراپترین وەرزی ساڵ بوو. ئەگەرچی جلوبەرگی لۆکە و گەرممان لەبەر دەکرد، بەڵام کارکردن لە دەرەوە، ئەویش لەو سەرما و بەستەڵەک و وەیشوومەیەدا تاقەتبڕ بوو، ئەگەرچی کڵاوی چەرمی هەموو سەر و مل و تەنانەت چەناگەشی دادەپۆشی، ئاواش ئەو هەناسەیەی لە لووتەوە دەهاتە دەرێ، هەر دەگەیشتە سەر سمێڵ، دەبووە سەهۆڵ و وەکوو چلوورە شۆڕ دەبوونەوە. ڕۆژانە پاش ئەوەی کارم بەسەردا دابەش دەکردن، لە ئۆفیسی کارگەکە لەگەڵ سەردەستەکانی دی دادەنیشتین، بەڵام دڵم هەر لای ئەو کرێکارانە بوو کە دەبوایە بەناچاری لە دەرەوە کار بکەن. هەڵبەت ئەو

کرێکـارانەی بەردەوام لە نێو بینـاکەدا کـاریـان دەکرد، دۆخیان باشــتر بوو، ئەگەرچی ئەوێش هەر ســارد بوو، بەڵام هێندەی دەرێ سارد نەبوو.

شـەوێکیان کرێکارەکانی دەستەکەی من، پاش ڕۆژێک کـاری تـاقەتبڕ، جۆرێـک خەوتبوون دەتگوت مردوون. دەرگـای بـاراکەکەی ئێمە کە قەت ئەودەمـانە نەدەکراوە، کرایەوە.

دوو پاســەوان بە دەنگی بەرز فەرمانیان دا هەســتن. هەموو بە ترســـەوە بەخەبەر هاتن. پرســـیم چی بووە؟ یەکێک لە پاســـەوانەکان گوتی، چەند ڤارگۆنێک ئاڵوودار هـاتووە، دەبێ تـا بەیـانی بەتـاڵ بکرێن. دەبێ ئەمشـــەو بەتاڵی بکەن، لەبری ئەوە سبەی ناچنەوە سـەر کار. چار نەبوو. زیندانیی داماو جلوبەرگیان لەبەر کرد و خۆیان ئـامـادە کرد لە لاکەرەکە بـچنە دەرێ. لە دەرەوەش ســەربازی چەکدار چاوەڕێمان بوون. چووینە وێسـتگەی شــەمەندەفەر و کەوتنە داگرتنی ئاڵوودارەکان. ڤارگۆن تا سـەر لێوار پڕ کرابوون لە ئاڵووداری جەنگەڵیی قورســی بەستوو. من دەستەکەی خۆمم کردە دوو بەش. نیوەیانم ناردە سەر ڤارگۆنەکە، بۆ ئەوەی ئاڵوودارەکان فڕێ دەنە خوارێ و دەســـتەکەی دیکەش بیانبەن لەســـەر یەکیان هەڵچنن. کرێکـار بۆ ئەوەی بتوانن ئـاڵوودارەکـان فڕێ بدەنە خوارێ، دوو ئاڵووداریان تیلاوتیل بە ڤارگۆنەکەوە نا و ئەوانی دیکەیان بەســەردا خلۆر کردنەوە. من و دوو کەس لە بریگادیرەکانی دوو دەســـتەی دی، چووینە نێو

ڤارگۆنێکی بەتاڵ و تاوێک ڕاکشـــاین و خەومان لێ کەوت. وەختایەک بە دەنگەدەنگ و شـــەقی ســـەربازان وەخەبەر هاتین، من وەکوو شـــێتان دەرەپەڕیم. نەمدەزانی چ باســـە و هەر لەبیرم چووبۆوە هـاتووین ئـاڵوودار بەتـاڵ بکەین. خۆمـان فڕێ دایە خوارێ، ســـەیرم کرد زینـدانی بەڕیز ڕاوەستاون و چاوەڕێن بڕۆن.

دیارنەمانی ئێمە، هەم فەرماندەی ســەربازەکانی نیگەران کردبوو، هەمیش زینـدانییەکـانی وەدرەنگی خســـتبوو کە بگەڕێنەوە. ئیتر وێکڕا هـاتینەوە. بـاش بوو فەرمـانـدەی ســـەربازەکان پیاوەتییەکی دەرحەق کردین و ســـەرۆکی ئۆردووگاکەی ئاگادار نەکردەوە. خوا هەڵناگرێ هێندێ لە فەرماندەی سەربازەکان و تەنانەت سەربازەکانیش خەڵکێکی مەرد و ڕەند بوون.

دوو زیندانیی کورد لە ئۆردووگای بایکانور

لە ئۆردووگای بایکانور، لە هەموو میللەتێکی تێدا بوو، تەنانەت خەڵکی بیانییش. هەمووش بە زمانی هاوبەشـــی ڕووسی یەکترمان دەدواند و هەموومان پێکەوە، خەریک بووین بینی ڕواڵەتی مەزنی کۆمۆنیســـتیمـان پتەو ڕادەگـرت. ڕۆژێـکـیـان عەلـی ئەکـبەری پـاکەوان لە خەوتنگەکەی خۆمانەوە کەســـێکی هێنا لای من، لەخۆی ڕەشـــتاڵەتر. پیاوێکی چل ســـاڵانەی ڕەقەڵەی باڵابەرز. گوتی لە کوردانی جەلالیم و خەڵکی قووچانم. قووچان و شـــارەکانی دیکەی کوردســـتان کوردیان زۆر لێیە، کە هەموویان لە ســـەردەمی نادرشـــای هەوشـــارەوە لە نـاوچەی جەلالـیـیەوە بەڕێـی ئەوێ کـراون و دوور خراونەوە. ئەو کوردانە ســەرەڕای ئەوەی لەمێژ سـاڵە لە خۆراسان نیشتەجێ بوون و لە نیشتمان و زێدی خۆیان دوور خراونەوە، کەچی هێشتا بە کوردی قسـە دەکەن و ڕەچەڵەکی خۆیـانیـان لەبیر نەکردووە. دەیگوت حەوت ســـاڵە لەو ئۆردووگـایەیە. نـاوی عەزیز بوو. دەیگوت هەشت ساڵ لەوەپێش لە سنووری باجگیرانەوە هاتووەتە ســـۆڤیەت و پانزە ســـاڵ حوکم درابوو و ئێســـتا پتر لە نیوەی تێپەڕانـدووە. پرســـــیم جگە لە ئێوە، کورد یـان ئێرانیی دیکەشـــی لێیە ئێرە؟ گوتی من تەنیا پیرەپیاوێک دەناسم کە خەڵکی قووچانە. داوام لێ کرد سبەینێ لەگەڵ خۆی بیهێنێتە بـاراکی ئێمە. پیر و گەنج قەرقی نەبوو. هەموو وەک یەک بـووین. هەمـوو خەڵەتـابـووین و

ئازارچێشتووی وڵات و ئاو و خاکێک بووین. زۆریش هۆگری یەک بوون گیانێکمان بەیەکەوە بوو.

بۆ سبەینێ عەزیز، پیرەپیاوەی هێنا، کە تەمەنی شێست ساڵ دەبوو. پیرەپیاوە ناوی سادق بوو. لە هەمووان ڕەشترتاڵەتر بوو. یەکی کورتەبالای پانکەلە بوو. زۆر لە تورکمانان دەچوو. لووتێکی درێژ و دەم و لچی داچۆڕاو، ڕەشداگەڕاو، کە دیار بوو پێشتر تریاکی زۆر کێشاوە. ڕەشایی دووکەڵی تریاکەکە هێشتا هەر وا بەسەر لێوە ئەستوورەکانییەوە مابوو. زۆرم ڕێز گرت. پێم سەیر بوو و پرسیم، ئێمەی گەنج بێ ئەقڵ و بێمشوور بەشوێن داهاتووەکی باش و بەختەوەرانەوە بووین، ئەتۆ لە چی دەگەڕای؟ دەتویست لەم وڵاتە چی بدۆزیتەوە؟ گوتی کاکە خۆ من قەت بەتەما نەبووم بەو کاولبووەدا بێم.

شوانێک بووم لە نزیک سنوور، نەمزانیبوو بە مەڕەوە لە سنوور پەڕیومەتەوە. ئەو زاڵمە خوانەناسانەش گرتیانم و چەندی هاوارم کرد و پاڕامەوە، بە گوێیاندا نەچوو. سێ ساڵ لەوە پێش بوو. لەپێشدا بردیانمە سیبری. دوو ساڵ لەوێ بووم، ددانەکانم هەموو هەڵوەرین. ئەوەتا ددانێکیشم لە زاریدا نییە. چونکە لە سیبریا هیچ شتێکی لێ نییە بۆ زیندانییەکانی ڤیتامین سی تێدا بێ. تەواویان تووشی ئەو نەخۆشییە دەبن. ئینجا دەڵێن پەتای "بێربێری" گەورەترین بەڵای باکوورە بۆ زیندانییەکان.

ئەو شوانە نەخوێندەوارە داماوەیان ٢٥ ساڵ حوکم دابوو، لە ئۆردووگاکانی کاری زۆرەملێدا بێگاری بکا. لە سۆڤیەت سزای سێدارە نەبوو. دیارە بە ڕواڵەت لایەنی

مرۆیی مەسەلەکەیان لەبەرچاو گرتبوو، بەلام بەباریکی دیکەدا، کارکردن بوو بە زیندانییەکان. لە جەنگەلە ساردەکانی سیبریاوە بگرە تا گەرمێنەکانی تورکمەنستان و ئۆزبەکستان و کەنارەکانی دەریای خەزەر، لە هەموویدا زیندانییەکان حوکمی درێژخایەنیان بۆ براوە بەبێ دادگایی و تەنانەت بێ ئەوەی پێیان بگوترێ لەسەری چی سزا دراون کاری تاقەتپڕووکێن و خۆڕایی و بێ حەق و مزیان پێ دەکرا. کۆشکی دیکتاتۆریی پرۆلیتاریایان پتەو دەکرد، نەشیاندەزانی هەناسەی سارد و بلێسەی ئاهی ئەو مرۆڤە لێقەوماوانە، بەردی بناغەی ئەو کۆشکە دەردێنێ و دەیڕمێنێ. دنیا مەیدانی سزاکێشانە. سەیر ئەوەیە، هەر ئەو زاڵمە دیکتاتۆرییەکان، هەر کامە و بە دەستی یەکێکی دی تێدا دەچوون. ئێمە هەر لەو ئۆردووگای بایکانورە بووین، کە بیستمان یەمیلیانۆڤی وەزیری سامناکترین دەزگای سۆڤیەتی واتە ڕێکخراوی ئێم.گ.ب بە فەرمانی ستالین، ئەو زاڵمە مەزنە گوللەباران کرابوو.

وەرزێرە پیرەکە چەنێ باش وتی کوڕم

چیت چاندووە هەر ئەوەیە کە دەدرووییەوە

لە ماوەی حەفتەیەکدا هەردوو کوردە هاونژادەکەمم هێنایە نێو دەستەکەی خۆم. لەوپەڕی هەژاری و نەداریدا، کۆمەڵێکی خۆمانە و گەرموگوڕمان هەبوو.

مەرگی کاک سادق

ئەو کاک سادقە بنیادەمێکی زۆر باش و قسەخۆش بوو. گەلێ سەربردەی خۆشی لە ژیانی گوندی و شوانیی خۆی بۆ دەگێڕاینەوە. بەتایبەتی کە توووتنەکەی دەکێشا، تەواو دەهاتەوە سەرخۆ. لوێچێ توووتنی وێکڕا دەخستە بن زمانی. زاری لێک دەنا و وردە وردە توووتنەکەی لە زاریدا دەخووساند و قووتی دەدا. پاشان تڵتەی توووتنەکەی تف دەکردەوە. بەڵام کە زاری دەکردەوە، هەموو زمان و مەلاشووی سوور دەبۆوە. چ لە شوێنی ئیش و چ لە ئۆردوو نەمدەهێشت کار بکا. جاروبار کاری سووک سووکم پێ دەکرد. هەڵبەت هەر بۆخۆشی بنیادەمێکی تەمبەڵ بوو. بنیادەمێکی تا بڵێی دڵناسک بوو. زوو زویر دەبوو. کەس هێندە کەمدوو نەبوو. چەند سەعاتان لە گۆشەیەک دادەنیشت و دەفکرەوە دەچوو. بەڵام کە بەفر دەباری، ئیدی بێدەنگ نەدەبوو. بە پێچەوانەی هاوولاتییەکەی خۆی، ئایینی گۆڕیبوو. بەڵام لای ئێمە هیچی نەدەگوت. بە لەهجەی خۆراسانی فارسیی قسە دەکرد. لەو سەرما و وەیشوومەی زستانەدا هەلامەتێکی توندی پێوە نووسا. چەند ڕۆژێک لە خەوتنگەکە مایەوە، ئێمە، بەتایبەتی عەلی ئەکبەر زۆری پێ ڕاگەیشتین، بەڵام جار بە جار خراپتر دەبوو. بردیانە خەستەخانە. من و عەزیز هەموو ڕۆژێ دەچووینە سەردانی. هێندێ توووتنیشمان بۆ دەبرد. ڕۆژێک کە چووینە سەردانی، لەوێ نەمانەدۆزییەوە. تەختەکەی بەتاڵ بوو. لە پەرستارەکانمان پرسی، گوتیان ئەمڕۆ مردووە و تەرمەکەی

هێشتا لە ساردخانەی خەستەخانەیە. گەڕاینەوە لاکەر و من چوومە لای سەرۆکی زیندان. داوام لێ کرد ڕێگەمان بدەن بە دابودەستووری ئایینی بینێژین، کەچی قبووڵی نەکرد. ئیتر ئەویشیان وەکوو هەزاران لێقەوماوی دیکە لە قووڵکە کۆمۆنیستییەکاندا خستە بن گڵ و بە دەردی خۆیان، خیانەتکارێک کەم بۆوە.

شەوێ لێک کۆ بووینەوە و پرسەیەکمان بۆ دانا. لەو پرسەیەدا چەند ئۆزبەک و تاجیک و تورکمانێکی ئۆردووگاکەش بەشدار بوون. فاتیحامان بۆ گیانی نارد. لەو ڕووداوانە هەموو ڕۆژێ هەبوون و زیندانی لەگەڵ ئەو نەگبەتییانە ڕاهاتبوون.

یەکێک لە خۆشی و سەرگەرمییەکانی ئۆردوو وەختێک بوو کە زیندانیی تازەیان دێنایە ئۆردووگا و زۆربەی جاریش ئەوە دەکەوتە ڕۆژانی پشوو. جا ئێمە دەهاتینە دەرێ و سەیری تازەهاتووەکانمان دەکرد، بەشکم ئاشنایەکیان لەنێودا بێ. هەڵبەت دیمەنێکی کەسەربار و دڵتەزێنیش بوو. دیتنی ئەو مرۆڤە لەڕ و لاوازانە بە جلوبەرگی شڕ و ڕیشی نەتاشراوەوە، زۆر دڵتەزێن بوو. لەبیرمە لە ئێران وەختێک قەرار بوو پزیشک ئەحمەدی لە گۆڕەپانی تۆپخانە لەسێدارە بدەن، خەڵکێکی زۆری تاران هاتبوونە سەیر. ئەگەرچی دەیانگوت پزیشک ئەحمەدی پیاوکوژ و میرغەزەبی ڕەزاشا بوو و دەیان زیندانیی بە دەرزیی هەوا کوشتبوو، کەچی ئاواش وەختێک بەو جەستە لەڕ و لاواز و

ڕوخســـاره زەردهەڵگەڕاوەوە بردیانە ســـەر چوارپایەکە و پەتەکەیـان لە ملی کرد، کۆمەڵێـک ژن زریکـانـدیـان و کەم کەس هەبوو بە ڕوویەکی شـــــادەوە لەوێ ڕۆیبێ. نەک هەر دیتن، بگرە بیستنی ئەو دیمەنە دڵتەزێنانەش دەبنە هۆی خەم و خەفەت. هەرچەنـدە ســــزادانی تـاوانکەران بۆ پەندوەرگرتنی خەڵکی کارێکی پێویســتە، بەڵام کێ هەیە پەند و وانەی لێ وەرگرێ. مخـابن، قەت نەبوو ئەو مێشـــە و دارستانی ژیانە، لەو دڕندانەی تێدا نەمێنێ.

ڕۆژێکیـان کە لە کـارگەوە دەهـاتمەوە، لەپێش دەرگـای لاکەرەکە ڕووداوێکی دی ڕووی دا. یەکێک لە زیندانییەکان دەیویســـت شـــووشـــەیەک ئارەق لەگەڵ خۆی بێنێتە نێو ئۆردوو، کەچی دەبینێ ئەو ڕۆژە پـاســـەوانەکـان ورد دەیانپشــکنن و ناهێڵن ئارەقەکەی بێنێ و بگرە ســزاشـــی دەدەن. هەر بۆیە ســـەری شـــووشـــەکە دەکاتەوە و بین بەو ئارەقە گەرمەوە دەنێ، ئیتر پێش ئەوەی بگاتە بەر دەرگاکە، دەکەوێ. زیندانی بە هـانـایەوە دەچن، بەڵام چونکە جار بە جار پتر تێک دەچێ، دەیبەنە خەستەخانە. دواتر دەیانگێڕاوە، تا دکتۆر گەیشتە سەری، گیانی دەرچووبوو.

کوڕێکی گەنج بوو. دەیانگوت ئۆکرایینییە. سەڵا لە دایک و بابەکەی. نەگبەتییەکانی ڕۆژانە، برســـیەتی و شـــەکەتیی نەبڕانەوە، دەرفەتی نەدەدا بیر لەو چارەڕەشییانە بکەینەوە.

لاکەرێکی دی

کاروباری بیناسازی لە ئۆردووگای بایکانور تەواو بوون و هاوینی ساڵی ١٩٥٦یش خەریک بوو تەواو دەبوو. بەڵام خەم و پەژار و گرفتاریی ئێمە نەدەبڕایەوە و تەواوبوونی نەبوو. ڕۆژێکیان کە لە کارێ هاتبوومەوە، ئاگاداریان کردمەوە سەرۆکی ئۆردوو کاری پێمە. وەختێک چوومە ژووری کارەکەی، چەند سەردەستەی دیکەش لەوێ بوون. سەرۆک گوتی سبەی لە لاکەر بمێننەوە و خۆتان ئامادە بکەن دەچنە لاکەرێکی دی. هەموو دەستەکەشتان ئاگادار بکەنەوە. بۆ من فەرقێکی نەبوو. هەموو شوێنێک و هەموو لاکەرەکان وەک یەک بوون. هیچ هیوایەکم بە داهاتوویەکی باشتر نەبوو. بەیانی زوو، چوومە عەمباری توێشوو، چاکەت و پانتۆڵەکەمم کە تاقە سامانی من بوو لەم دنیایەدا و یادگاری ڕۆژانی خۆشی و ئازادیم بوو، وەرگرتەوە. چەند ساڵێک بوو بۆ ڕۆژی خۆی هەڵمگرتبوو. پێش نیوەڕۆیە ڕیزیان کردین. لە ئۆردووگا چووینە دەرێ. نە کەس هەبوو ماڵاوایی لێ بکەم، نە خەمی بەجێهێشتنی شوێنەکەم بوو. شەمەندەفەر، ئەو ئامرازە هەمیشەییەی ڕاگواستنی زیندانییەکان ئامادە بوو. هەر بەو ڕێوشوێنەی کە ئیدی بۆمان ئاسایی ببۆوە، وەڕێ کەوتین. دوانیوەڕۆ گەیشتینە ئۆردووگایەکی دی. ئەو لاکەرە لە شاری تمیرتائۆ نزیک بوو، چەند کیلۆمەترێک لەولای شاری کاراگاندای قەزاقستان. لەبەر ئەوەی کانگەی

بەردەڕەژووی لێ بوو و پێویست بوو جادەی قیڕ و ئاسنەڕێی بۆ بکێشن و بینای تازەی بۆ دروست بکەن، پڕ بوو لە ئۆردووگای بێگاری. جا من چونکە بە دەستەی خۆمەوە نێردرابوومە ئەوێ، هەر وا سەردەستە مامەوە. لێرەش کاروباری بینایەکیان پێ ئەسپاردین. ئەو ئۆردووگایە بەڕاستی لە دوو ئۆردووگاکەی پێشوو خاوێنتر و خۆشتر بوو. هەر وەژوور کەوتین، خۆشییەک لەدڵم گەڕا. خەوتنگەیەکیان پێ داین. من دیسان عەلی ئەکبەرم کردەوە پاکەوان. بیستم کۆمەڵێک ئێرانیی دیکەش لەو ئۆردووگایەن. یەکشەممە هەموو یان هاتنە سەردانمان. عەلی ئەکبەر ئاشێکی بۆ لێنان و میوانداریمان کردن. گەنجێکی داڵگۆشتی کورتەبالآی زیرەکیان لەگەڵ بوو بەناوی غەریب. سەردەستەیان بوو. سێ کەسی دیکەشیان لەگەڵ بوو. دوو تورکمانی بالآبەرزی چوارشانە، بەناوەکانی گوڵمحەمەدی و ئیمامقولی. ئەوی دیکەش گەنجێکی ئەردەبیلیی زۆر میهرەبان و بەئەدەب بوو بەناوی نەورووزی. هەموو یەکشەممان لە دەوری یەکتر کۆ دەبووینەوە و لە سۆنگەی ئەوان و قسەخۆشەکانی کاک غەریبەوە، سوکنایییەکمان هاتبوو.

محەمەد بیریا، وەزیری فەرهەنگ

لە ئۆردووگـای تەمیرتـائۆ، ڕۆژێکی پشـوو لە خەوتنگەکەمدا پشـووم دەدا. ئاگاداریان کردینەوە کە کۆمەڵێک زیندانیی نوێ دێننە ئۆردووگا. چوومە دەرێ، غەریب و کوڕەکانی دیکەش هاتبوون. زیندانییە تازەکان زۆر بوون. ورد ورد سـەیرم دەکردن بەشـکم ئاشنایەکیان لەگەڵ بێ. کتوپڕ قەڵافەتێکی ئاشنام بەرچاو کەوت. پیـاوێکی کورتەبـاڵای دەموچـاو وردیلە. کڵاوە چەرمـینەکەی تـونـد لە ژێـر چەنەی گـرێ دابـوو و دەموچاوە وردەکەی بە زەحمەت دەبینرا. لەو جلوبەرگە فشـوفۆڵەی زیندانندا و بەو چەکمە لبادییانەوە، ببووە شتێکی سەیر. ئاواش ناسینمەوە. ئەوە محەمەدی بیریا، وەزیری فەرهەنگی فیرقەی دیموکراتی ئـازەربـایجـان بوو. بە غەریبم گوت ئەو پیاوە وردیلەیەت نەناسـی؟ گوتی نەخێر. گوتم ئەوە محەمەد بیریـایە. کە لێی ورد بۆوە، گوتی وەڵڵا چاکت ناسـییەوە. غەریب بانگی کرد، کوڕە هۆی بیـریـا. هەر ئێمەی دی، زانیی خەڵکی خۆولاتیین و ناسـیومانەتەوە. بزەی هاتێ و لە نێوان لێوە ڕەشداگەڕاوەکانییەوە ددانە خواروخێچ و بۆرەکانی دەرکەوتن. کە گەیشـتە لامان، سـڵاوی کرد و ئێمە لە ئـامێزمـان گرت. بردمە خەوتنگەی خۆم. لێـک کۆ بووینەوە. ڕۆژانی پشوو کارمان ئەوە بوو، بەڵام ئەمڕۆ توحفەیەکمـان لێ زیـاد ببوو. تـاقە جـارێکم دیتبوو، لە میوانداریی مەجلیسـی حکوومەتی میللیدا. غەریب بە

تورکی لێی پرســـی: ئەتۆ بۆ لێرەی؟ دا بۆمـان بگێڕەوە. گوتی جارێ زۆرم برســــییە. ئەگەر شـــتێکتان هەیە بۆم بێنن. عەلی ئەکبەر هێندێ نانی بۆ هێنا و ئەو دەمودەســت کەوتە خواردن. دوایی پەرداخێک ئاوی بەســـەردا کرد و تۆزێک هاتەوە ســـەرخۆ. گوتی ئێوە من دەناســـن. من محەمەد بیریا، وەزیری فەرهەنگی پیشەوەری بووم. لەگەڵ هێرشی سوپای ئێران بۆ سەر ئازەربایجان ئاگاتان لێ بوو چۆن بەوپەڕی ئازایەتییەوە ڕامان کرد. ئەگەرچی من حەزم لێ نەبوو لە تەورێز بڕۆمە دەرێ، چونکە تـازەم ژن هێنابوو، بەڵام بە زۆر هێنایانم. هەرچی هەوڵم دا لانیکەم ژنەکەشـــم لەگەڵ خۆم بێنم، بەڵام دایک و بابیشـــی ڕازی نەبوون. کە گەیشتینە سۆڤیەت، زۆری نەبرد پیشەوەرییان بە ڕووداوێکی ترۆمبێل کوشـــت. پێم وایە پیلانی غوڵام یەحیا بوو.

چونکە ئەو دەیویســـت بۆخۆی ببێتە ســـەرۆکی فیرقە. مـاوەیەک توانیم لە هەمبەر چەوتییەکـانی بێـدەنـگ بم و لەگەڵی بم، بەڵام دۆخی نالەباری فیرقەییەکان و فرتوفێڵ و گزی و فزییەکانی ئەو کە هیچی لەگەڵ نەدەکرا، لە هەموو شتێکی بێزار کردم. داوام کرد بمنێرنەوە ئێران، بەڵام ڕازی نەبوون. ناچار خۆمم شـێت کرد و دەســتم کرد بە کاری سەیر و سەمەرە. ڕۆژ تا ئێوارێ نوێژم دەکرد و پێداگریش بووم بمبەنە مزگەوتێـک. جـاری وابوو دەمکردە هـات و هاوار، تا ئاخری بردیانمە باکۆ و لەوێ بردیانمە مزگەوت. مزگەوتەکە کەســی لێ نەبوو. گوتم دەبێ مەلایەکیش هەبێ کە پێشـنوێژیم بکا و نوێژی لەپشـت بکەم. پاش چەند ڕۆژ

مەلایەکی گەنجیان هێنا، بەڵام کە دواندم، دەمودەست زانیم ئەوە مەلا نییە، چونکە هیچ شتێکی لە شەرع و ئایین نەدەزانی، بگرە کابرا سیخوڕ بوو چەند ڕۆژێک لەپشتی نوێژم کرد، بەڵام بۆ ئەوەی ئەو بزانێ من کەر نیم، لە کاتی نوێژێدا ڕۆژێکیان بەردەوام لە پشتەوەڕا لێی نزیک بوومەوە و توند خۆم پێوە نا و لە ڕەکاتی کۆتایی نوێژەکەیدا تەواو خستبوومە سەر کۆشم. کابرا نوێژەکەی بڕی و ڕووی تێ کردم گوتی ئەوە چییە بۆ وا دەکەی؟ گوتم عەجەب سمت و قوونێکت هەیە؟ کابرا بە تووڕەییەوە هەستا و گوتی من لەوانە نیم. ئیدی مزگەوتی بەجێ هێشت. کاکە ئەوەی کە گێراوە لەبەر پێکەنین پسابووین. گوتی باشی بۆچووبووم، ئیدی بەولایەدا نەهاتەوە و بردیانمەوە لای غولام یەحیا. بەڵام من هەر ڕۆژە و بە شێوەیەک گاڵتەم پێ دەکردن و تەواو خۆمم لە شێتی دابوو. لەو حاڵەتەدا چیم حەز لێ بوایە پێم دەگوتن. هەر دەشمویست بمنێرنەوە ئێرانێ. بەڵام لەبری ئەوە ناردیانمە ئێم.گ.ب و ماوەی شەش مانگ لەوێ بووم، تا بە پێی بڕیاری ئەنجومەنی دەوڵەتی دە ساڵ حوکم درام. ئێستاش ئەوە لەلای ئێوەم. گوتمان بەخێر هاتی. هەر تۆمان کەم بووی. هەر ئەو ڕۆژە ئەویشم هێنایە نێو دەستەکەی خۆم. لە تەختی سەرەوە لە پەنا عەزیز جێی گرتەوە. گوتی من حەزم لە سەرەوەیە. گوتم حەقتە، وەزیر دەبێ لە سەرەوە بێ.

له شـــوێنی کاریش نەمدەهێشـــت کار بکا و چەندی بکرابایە، خواردنی زیادەشـــم بۆ وەردەگرت. بە قســـەی خۆش خۆش دایمە دەیخافڵاندم.

ڕۆژێکیان لێم پرســـی، ئەری ئاغای بیریا بەڕاســـتی تۆ چۆن بوویە وەزیر؟ گوتی لە چـاپخـانە کـارم دەکرد، جاروبارەش بە ئازەری شیعرم دەنووسی. هەر ئەوە بووە هۆی لەوەی لە تەشـــکیلاتی حکوومەتیی فیرقەدا پۆســـتی وەزارەتم پێ بـدەن. گوتم جـا لەو مـاوەی وەزارەتەدا چ کارێکی باشـــت کرد؟ گوتی، هیچ، بەڵام جاروبار ســـەری قوتابخانەکانم دەدا. ڕۆژێکیان چوومە قوتابخانەیەک. پۆلی شەش دەرسیان هەبوو. یەکێک لە قوتابییەکان خەریک بوو جوگرافیای دەخوێندەوە و بە دەنگی بەرز دەیگوت، زەوی خڕە و بە دەوری خۆردا دەخولێتەوە. من چوومە پێشـێ و ڕامگرت و گوتم، زەوی خڕ نییە، نەخێر زەوی تەخـت و ڕێکە و لەســـەر شـاخی گایەکە و گایەکەش لەســـەر پشـتی ماسـی. ئینجا بە دەوری خۆریشـدا ناخولێتەوە، ئەوە خۆرە بە دەوری زەویدا دەســـــووڕێتەوە. مەگەر نـابینن هەموو ڕۆژێ بەیانیان لە ڕۆژهەڵاتەوە هەڵدێ و دەچێ لە ڕۆژئاوا، ئاوا دەبێ؟ هەموان بە ســەرســووڕمانەوە ســەیریان کردم. منیش وەکوو بلیمەتێک لەبەرانبەریان ڕاوەستابووم.

دەیگوت لە کۆڕ و کۆبوونەوەی حیزبیشـــــدا دایمە پاش پێشەوەری من قسەم دەکرد و، وتاری وا ئاگرینم پێشکەش دەکرد، هەموو ســـەریان ســـووڕ دەما. ئەمریکا و ئاڵمان و هەر مەملەکەتێکم لەو کاتەدا لەبیر بوایە، هێرشـــم دەکردە ســـــەری و دەمگـوت ســـــوپـای ئـێمە دەتـوانـێ لە

چاوترووکاندنێکدا ئەمریکا یان ئاڵمان تێک بشـــکێنێ و ئەگەر بمانەوێ، هەر بەو فیرقەییە گیانلەســـەردەســـتانە دەتوانین کام وڵاتمان پێ خۆش بێ، بیگرین. ئێران هەر هیچ نییە.

ئەوجار دروشــمم دەدا: یاشـاسـین فیرقە، یاشـاسـین پیشەوەری. هەموو چەپڵەیەکی توندیان لێ دەدا.

رۆژێکیـان لەســـەر چوارپـایەیەک کە قســـەم بۆ ســەربازەکان دەکرد، دەســتمم وا ڕاوەشـاند، پێچکەکانی شــکان و کەوتم دەســتم شــکا و ماوەیەک خەوێنرام و دەستیان لەگەچ گرتم.

پرســـیم، لە ســـەردەمی پێش فریقەدا کە لە چاپخانە کارت دەکرد، شـــیعرەکانتت چاپ نەکرد؟ دەکرێ یەکێ لەو شــیعرانەمان بۆ وەخوێنی؟ گوتی شـیعرێکم هەیە بە ناوی "تۆ سەیری قەمچی بکە، هەی لەبەرت مرم قەمچی". مەسەلەکە ئاوا بوو:

لە سەردەمی ڕەزاشادا، فەرماندەی پادگان و لەشگری تەورێز، ســـەرلەشـــکر شـــابەختی بوو. من ئەودەمی چووبوومە سەربازی. زۆر دەترسام. گرووبانێکی سمێڵ زلمـان هەبوو، بەردەوام لەبیـانووەک دەگەڕا و دەبوو ســـمێڵی چەور بکەی. منیش چونکە هیچم نەبوو، زۆرم لەگەڵ خراپ بوو. سەیرم کرد چار نییە، هەر دەبێ خۆی لێ گێل بکەم. وەختێک ڕگووبان فەرمانی "وریابن"ـــــی دەدا، من ورگم دەردەپەڕاند، تا دەیدیتم، دەهات و توند لە ورگی دەدام. ئەمیش بە ئانقەست ورگمم وەها دەبردە

دواوە، ئەوجـار بەرەوپێشــەوە دەچەمـامەوە و ســمتم دەردەپەڕین. جـا دەچوو لە پشـــتەوەڕا شـــەقێکی تێ هەڵـدەدام، مـن دیســـان وەک ئەوەڵـێ ورگـمـم دەردەپەڕاندەوە. ســەرت نەیەشــێنم هێندەم وا کرد، ئاخری شـــەکەت بوو، ئەمری کرد قەمچی بێنن. بە قەمچی هەتـا بۆخۆی شـــل بوو لێی دام. چەند ڕۆژێک خەوێنرام. لەو ماوەیەدا شـــیعرێکم هۆنییەوە بەو ناونیشـــانە: "شـلاق، باخ من..." لە حەفتەیەکدا سەرباز هەموو لەبەریان کرد و بە کۆڕ دەیانخوێندەوە. ســەرلەشــکەر شـابەختی ئەوەی بە گوێ گەیشـتەوە. ڕۆژێکیان کە خەریکی سـانگرتنێ بوو، پرسـیین ئەو ســەربازەی شـیعری قامچیی نووسـیوە، بێتە پێشـێ. بە ترسـەوە چوومە پێشـێ. پرسـی، ئەوە تۆ هۆنیوتەوە؟ گوتم بەڵێ تیمســـار. گوتی دا بۆم بخوێنەوە. دەســـتم بە خوێندنەوەی کرد و هەر جارێکی دەگەیشـتمە شـلاقە باخ، هەموو ســـەربازەکان دووپاتەیان دەکردەوە. فەرماندە زۆر پێ کەنی و پێی خۆش بوو. ئەمری کرد کـارێکی گونجـاوم پێ بسپێرن. ئیتر لە پادگانەوە ناردیانمە دەروازەی شار.

ڕۆژێکیش کە لەگەڵ کوڕەکـان لە ئۆردووگـا بووین و پێکەوە نانمان دەخوارد، بیریا زۆر بەپەلە قاپی ئاشـــەکەی لەپێش خۆی دانا و کەوتە خواردن. کتوپڕ کەوچکەکەی دانا و قاپەکەی هەڵگرت و بەسەرییەوە نا. دیار بوو دڵی بەوەش دانەکەوتووە، ئەوی تێیدا بوو بەســـەر خۆیدا کرد. ئێمەش کەوتبووینە پێکەنین. پرسـیم: ئەوە بۆ وات کرد؟ گوتی ئاخر بە کەوچک و لێواری قاپەکەش تێر نەبووم بۆیە.

ورده ورده له ئۆردووگـاش خەریـک بوو خۆی له شـێتی دەدا و شـتی وای دەکرد هەموو دەحەپەسـاین و پێ دەکەنین. بۆ وێنه له وەرزی هـاوینێدا جلی گەرمی زسـتانێی لەبەر دەکرد و کڵاوی چەرم و چەکمەی لبادی ئەو شـــتـانه، که نەک هەر ئێمه بگره هەموو ئەو ئۆردووگـایەش که دەیـانـدی وەپێکەنین دەکەوتن و گاڵتەیان پێ دەکرد.

رۆژێکیان گوتم ئەو کارانه باش نین. جەنابی بیریا ئـاگـادار به خۆت تووشـــی گێچەڵێک دەکەی، دەتبەنه شێتخانه. دەیگوت حەزم لێیه ئاوا بکەم.

کۆنگرەی بیستەمی
حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت

چەند مانگێک بوو لەم ئۆردووگایە بووم. گۆڕانێکی بەرچاو لە دۆخی ناو ئۆردووگاکەدا هەستی پێ دەکرا. هەڵسوکەوتی هەیتە و بەرپرس و پاسەوانەکان لەگەڵ زیندانییەکاندا باشتر ببوو. ئاگادار بووینەوە کە کۆنگرەی بیستەمی حیزبی کۆمۆنیستی سۆڤیەت، لە مۆسکۆ لەگەڵ سەرکردەی حیزبە کۆمۆنیستەکانی جیهان بەسترابوو و بڕیاری نوێ لەبارەی زیندانییەکانەوە بەگشتی درابوو.

یەکێک لەو بڕیارانە ئەوە بوو، ڕێک کەوتبوون کە لەبری ئەو کارەی بە زیندانییەکان دەکرێ، حەق و مزێکیان بدرێتێ. ئەوجار، ساڵ و ماوەی حوکمەکەشیان بە شێوازی جۆراوجۆر کەم بکرێتەوە. خواردن و جلوبەرگی حوکمدراوانیش لەو دۆخە کارەساتبارەدا نەمێنێ. ئەو بڕیارانە زۆر زوو لە ئۆردووگاکەدا شوێنەواریان دەرکەوت. خواردن باشتر بوو. جلوبەرگ نوێ کرانەوە و فەرمان بە سەردەستە درا، لەمەودوا بە ڕێکوپێکی لیستەیەک لە بەرهەمی کار لە زیندان بەتایبەتی و دەستەکە بەگشتی لە ماوەی مانگێکدا کە لە ژێر چاودێریی بەرپرسە ئازادەکانی کارگەکاندا ئامادە بکەن و ڕێکی بخەن، بۆ ئەوەی لە کۆتایی مانگدا، بەپێی ئەو کارەی کردوویانە و ئەو فۆرمۆڵ و خشتەیەی دەسنیشان کراوە، حەق و مزیان بدەنێ. هەڵبەت ئەوە، بووە هۆی چوونە سەری ئاستی کاری زیندانییەکان و کاریگەرییەکی بەرچاوی لەسەر دانان و بەرهەمی کارەکەیانی زۆر خێرا بردە سەر. ئەگەرچی ئەو

حەقدەستە دیاریکراوە هەرگیز بەپێی کار و ماندووبوونەکە نەبوو. کەچی دۆخی ئۆردووگا و دڵ و دەروونی زیندانییەکانی تەواو گۆڕی. ئەو جموجۆڵەی کە لە نێو ئۆردووگادا دەبینرا، چاکبوونی دۆخی زینـدانییەکـانی پێوە دیـار بوو. لەگەڵ ئەوەدا بازاڕی بەرتیلدان بە بەرپرســـانی کارگەکان برەوی گرت. ســەردەســتەکان بۆ ئەوەی بتوانن پارەیەکی زیاتر بۆ دەستەکەی خۆیان وەرگرن، لەگەڵ ئەندازیار و چاودێرەکان ڕێک دەکەوتن، ئاســت و بەرهەمی کارەکەیان زیاتر لەوەی دەکرا، نیشـــان دەدا و لەو پشـــکەی وەریشـــیان دەگرت، دەرسەدێکیان پێ دەدرا.

ئینجا فرۆشـگایەکیش بۆ هێنانی کەلوپەل و پێویسـتیی زیندانییەکان لە ئۆردووگادا دانرا و ڕســـتورانتێکیشـــیان کردەوە.

ئەو گۆڕانکارییانە بوونە هۆی ئەوەی ترووسـکاییەکی خۆشـــی و شـــادی بخزێتە نێو تاریکخانەی لاکەرەوە. ســـنـدووقێکیش لە ئۆردووگـا دانرا. بۆ حەق و مزی زیندانییەکان و وەرگرتنی زیادە پووڵی ئەو. ئەو شـــتانە هێندە خێرا ڕوویان دا، هەموو سەریان سووڕ ما.

چەنـد ڕۆژ دواتـر، هەیـتەیەک هــات و مـنـی بـردە نووســـینگەی ڕەئیس. ڕەئیس وێڕای پیرۆزبایی کارتێکی دا بە من و گوتی بەو کــارتە دەتوانی بچیە دەرەوەی ئۆردووگا و بێیەوە. زۆر خۆشحاڵ بووم، تا ئێستا کارتی وایـان بە هیچ کەس نەدابوو. بە زمـانی ڕووســـی بەو کارتەیان دەگوت پرۆپوسک.

بەو کارتە، من بەیانیان دەهاتمە دەرێ و پاش دابەشکردنی کار لە کارگە بەسەر زیندانییەکاندا دەمتوانی بچمە شاری و تا لای ئێوارێ کوێم پێ خۆش بوایە دەچووم. بەڵام ئێوارێ دەبوو بگەڕێمەوە لاکەر. تەنانەت ڕۆژانی پشووش بۆخۆم بەتەنێ دەمتوانی لە ئۆردووگا بچمە دەرێ و ئێوارێ بێمەوە.

پاش شەش ساڵ و چەند مانگ، ئەو نیوە ئازادییەی پێم درابوو، ئەگەر بکرێ ناوی بنێی ئازادی، نیعمەتێکی گەورە بوو. چەند ڕۆژێکی سەرەتا زۆر بە حەز و حەژمەتەوە، بە کامیۆنی کارگە چوومە شاری تەمیرتائۆ، بەڵام شارێکی بچووک بوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە کاراگاندا، بەڵام چونکە زۆر لە ئۆردووگا دوور بوو، دەترسام نەتوانم لەکاتی خۆیدا بگەڕێمەوە ئۆردووگا و لەو یەکەم هەنگاوەی ئازادیدا تووشی هەڵەیەک بم. هەر بۆیە بە تەمیرتائۆ قەناعەتم کرد. وردە وردە لە چوونە شارییش ماندوو بووم، چونکە هیچ ئاشنایەکم لە شاری نەبوو، شتێکیشی لێ نەبوو خۆی پێوە بخافڵێنی، تا ڕۆژێکیان شۆفێر کامیۆنێک کە کەلوپەلی دێنا بۆ کارگە و بە قاچاخی ڤۆدکیای بۆ زیندانییەکان دەبرد و پێی دەفرۆشتن، لە ترسی ئەوەی نەکا من ڕێی لێ بگرم، بانگهێشتی کردم بۆ ماڵەکەی خۆی. هەڵبەت من کارم پێی نەبوو، بەو حاڵەشەوە دەعوەتەکەیم قبووڵ کرد. کابرا لەگەڵ هاوسەری و کچەکەی و خوشکی ژنەکەی کە خانمێکی گەنج بوو و لە ئاپارتمانێکی بچووکدا دەژیا، ئاشنا کرد. دۆخی ژیانی ئەوانیش زۆر باش نەبوو. ئاپارتمانەکەی وی دوو ژووری خەو و هۆڵێک و

چێشـــتخانەیەکی بچووک و ئاودەســـتێک بوو کە هەم ئاودەست بوو هەم حەمام.

بۆخۆی و هـاوســـەر و کچە چوارســـاڵانەکەی، لە ژوورێکدا و ژنخوشـــکەکەشـــی لە ژوورەکەی دیکەدا دەنوســـتن. خۆی و هاوســـەر و ژنخوشـــکەکەی هەر ســـێکیان کاریان دەکرد. کەلوپەلێکی ئەوتۆیان نەبوو، بەڵام لەوپەڕی سـادەییدا ژیانێکی گەرموگوڕ و خۆشـیان هەبوو، هەر ئەوەش بووە هۆی ئەوەی هاتوچۆم لەگەڵیان گەرم و بەردەوام بێ.

شـــۆفێرەکە ناوی ســـاشـــا بوو و خانمەکەی کاتیا. ژنخوشـــکەکەی ناوی ناتالی بوو، لە کارگەی داربڕیندا کـاروبـاری ئیـداریی بەڕێوە دەبرد. تـا پۆلی ســـێی دواناوەندی خوێندبووی. هەر جارێکی دەچوومە ماڵیان، کچە چکۆلەکەی ساشا هەرای دەکرد، مامە ڕامان هات و خۆی لە باوەشـــم داویشـــت. دایکی بە ڕاســـتی ژنێکی میهرەبان بوو و قەت نەمدی ڕووی گرژ و تاڵ بێ. منیش لە ئۆردووگاوە هێندێ وشـــکە و خۆراکم بۆ دەربردن. زۆر جـار بۆ فراوین نەیـاندەهێشـــت بڕۆم. من زۆرم کواسی کە جۆرێک ساردی بوو، پێ خۆش بوو. کواسی وەکوو بیرە وابوو، کە بۆخۆیان دروســـتیان دەکرد. بەو جۆرە بوو، نانیان لە بەرمیلێکی ئاوی شـیلەتێن دەکوشـی و تۆزێکیش هەویرترشـــیان تێ دەکرد و توند ســـەری بەرمیلەکەیان دەبەســـت. پاش دە ڕۆژ کواســـی ئامادە دەبوو. ســـاردییەکی زۆر خۆش و بەتام بوو. جگە لەوە،

من زۆرم پیراشـــکی و پونچیک پێ خۆش بوو، کە کاتیان بۆخۆی لە مـاڵەوە دروســـتی دەکرد. وردە وردە ببوومە یەکێک لە ئەندامـانی بنەمـاڵەکەیـان. هەر دەرفەتم هەبوایە، بـێ شـــەرمـکـردن دەچـوومە مـاڵـیـان. وردە وردە دەروجیرانەکەشیانم ناسی.

خوێندنەوەی لەپی دەست

ڕۆژێک لەپێش چاوی چەند ژنە دراوسێیەک کە هاتبوونە ماڵی کاتیا، دەستی کاتیام گرت و گوتم، ئیزن بدە با لەپی دەستت بخوێنمەوە و پێت بڵێم داهاتووت چۆنە. بە سەرسوورمانەوە سەیری کردم و پرسیی، مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتم بۆ نابێ. ئەوە زانستە، نەک سیحر و جادوو. من کتێبی ناولەپخوێندنەوەم خوێندووەتوە و لە ڕووی هێڵەکانی بەری دەستەوە تا ڕادەیەک دەکرێ داهاتوو پێشبینی بکەی. لە هێڵەکانی لەپی دەستی کاتیا ورد بوومەوە. لە ڕووی ئەو هێڵەوە کە لە خوارووی لەپی دەستییەوە بەرەو پەنجەتووتەی هەڵدەکشابوو، گوتم کاتیا تۆ تەمەنت زۆر درێژ دەبێ. پرسیی؟ بۆ نموونە چەندساڵ؟ گوتم پێم وایە پتر لە ٧٠ ساڵ. گوتی، یانی من ٤٥ ساڵی دیکە دەژیم. گوتم لەوانەیە زۆر زیاتر. گوتی، چیی دیکەش دەبینی؟ گوتم منداڵێکی دیکەش لە چارەنووسیدایە. پرسیی کچ یان کوڕ؟ گوتم ئەوەیانم پێ پێشبینی ناکرێ، چونکە بە هێڵی دەست ڕوون نابێتەوە. پرسیی، چیی دیکەش؟ گوتم حەزت لە مۆسیقا و ئەدەبیاتە. گوتی، ئەوەیان ڕاست ڕاستە. من ئاشقی مۆسیقا و کتێبم.

دواتر زانیم چ هەڵەیەکم کردووە. جا ئەو جار نۆرەی خوشکەکەی بوو، کە دەبوو ناولەپی بخوێنمەوە. ناتالی هاتە پێشێ و بە تکا و پاڕانەوە گوتی سەیری لەپی دەستی ئەویش بکەم. دەستی چەپیم گرت و زۆر لێی

ورد بوومەوە. گوتم ناتالی، پیاوێک لە چارەنووسـتدا دەبینم. تۆ بەو زوانە شـــوو دەکەی. ئەو پیاوە، دووەمین و دوایین پیاوێک دەبێ کە شـووی پێ دەکەی. گوتی منداڵیشـم دەبێ؟ گوتم بەڵێ تۆش وەکوو خوشـــکەکەت دوو منداڵت دەبێ. بەڵام بە پێچەوانەی خوشـکەکەت زۆرت حەز لە مۆسـیقا و ئەدەبیات نییە. ژنەکان زۆر بە هۆگری و سـەرسـوورمانەوە گوێیان لە قسـەکانم دەگرت و هەمووشـــیان بە باوەڕەوە دەیانویسـت لەپی دەسـتیان بۆ بخوێنمەوە بەڵام من هەسـتام بە بیـانووی ئەوەی کە درەنـگ بووە، مـاڵاواییم لێ کردن. گوتم پەکوو لەو هەڵەیەی کردم، چونکە لەلایەکەوە ژنـان ئەوجار ناهێڵن لە ماڵی سـاشـا پشـوو بدەم و لەلایەکی دیکەوە ترس دایگرتم نەکا بەرپرسانی ئۆردووگا بیبیستنەوە و شـتەکە بە گوێی بەشـی زانیاری و پاراسـتنی سـۆڤیەت بگاتەوە. جا ئەودەمی وەرە ئەو کەرەی لەو قوڕە دەربێنەوە.

ناچار ماوەیەکی زۆر نەچوومە ماڵی سـاشـا، تەنانەت وەختێک ساشاش دەهاتە شوێنم، من بە بیانووی جۆراوجۆر خۆم لێ دەبوارد و نەدەچووم.

مـانگێـک پتر بوو نەچووبووم. کتوپڕ ڕۆژێـک چوومە ماڵەکەیان، هەر گەیشـتمێ، چەند ژن بەدووی مندا ئیزنیان وەرگرت و وەژوور هوتن.

ژنەکان هاتبوون لەپی دەسـتیان بۆ بخوێنمەوە. پەکوو لەو بەزمەی تووشـی خۆمم کرد. گوتم ڕاسـتە من هێندێ شتم لەبارەی خوێندنەوەی لەپی دەست خوێندووەتەوە و لە کتێباندا خوێندوومەتەوە بەڵام پێم وا نیە ئەو شـتانە ڕاسـت بن. زیاتر بۆ گاڵتە و سـەرخافڵاندنە و مەزەندە و گومانن

نەک ڕاستەقینە. ئینجا من لەوەشدا شتێکی وای لێ نازانم. زانیارییەکانم زۆر کرچوکاڵ و کەمن. خانمەکان گوتیان قەینا، با لەپێی دەسـتیان بخوێنمەوە. منیش ناچار و بەناقایلی سـەیری دەسـتی هەردووکیانم کرد. ئاگادار بووم کە یەکێک لەو خانمانە ژنێکی بەپەڵەدا بوو. هەر ڕۆژە و بیر و هەوەسـێکی لەسـەردا بوو. هەر بۆیە دەرفەتەکەم قۆسـتەوە بۆ ئەوەی وانەیەکی ئەخلاقیی پێ بدەم. گوتم تۆ دەبێ زۆرت ئاگا لە خۆت بێ. ژیان، هێمن و پڕ لە گرانوسـەنگینی و بەها و دوور لە ڕووداوی تاڵ دەبێ. هەر بۆیە تۆ دەبێ هەڵسـوکەوت و ڕەوشـی خۆت زۆر جڵەو بکەی، بۆ ئەوەی تووشـی ڕووداوی ناخۆش نەبی. هەرچۆنێک بوو لە چنگ ئەو دوو ژنە ڕزگار بووم. من ئیتر حەفتەی دواتریش نەچوومەوە ماڵی کاتیا و بڕیارم دا ماوەیەک خۆیان لێ ببوێرم و بەلایاندا نەچمەوە بەشـکم ئەو مەسـەلەی بەری دەسـت خوێندنەوەیە لەبیر بچێتەوە. بیسـت ڕۆژێک ڕابرد، سـاشـام دیت. گوتی دوانیوەڕۆ وەرە بۆ ماڵمان. گوتم چ باسـە؟ گوتی هەواڵێکی خۆش. کاتیا دەیویسـت بەشـوێنتدا بێتە ئۆردووگا. باش بوو چاوم پێت کەوت. گوتم تا نەڵێی چ باسـە، نایەم. گوتی ناتالی کوڕێکی دۆزیوەتەوە، سـبەی مارە دەکرێن. گوتم کەوابوو بێ ئەملاوئەولا دێم. کە دوانیوەڕۆ چووم، کاتیا هەر دیتمی، وەکوو خوشـکێک باوەشـی پێدا کردم. گوتی ڕامان، مەزەندەکانت هەموو وەڕاسـت گەڕان. خوشـکەکەم خەریکە شـوو دەکا. تۆ

ئەوەی لەبارەی ناتاشـــاشـــەوە گوتبووت، ڕاســـت دەرچوو. گوتم نـاتـاشـــا کێیە؟ گوتی هەر ئەو ژنەی گوتت ئاگـات لەخـۆت بـێ. دوێـنـێ لەگەڵ کـامـیـۆنـێـک لـێـکـیـان دا. بردوویـانەتە خەســـتەخـانە. گوتم خوا بکـا چـاک بێتەوە و هیچی لێ نەیە.

پیرۆزباییم لە کاتیا و ناتالی کرد. ســـەعاتێک لەلایان دانیشـــتم و گەڕامەوە ئۆردووگا. داوایان کرد شـــەوێ لە ڕێوڕەســمی مارەبڕینەکەی ناتالیدا بەشــدار بم. گوتم ئەگەر ئیزنم بـدەن دێمەوە. بۆخۆتـان دەزانن من تەنیـا ڕۆژانە ئازادم.

بۆ بەیانی، زوو لە کارگاوە هاتمەوە ئۆردووگا و چوومە لای ســـەرۆکی زیندان و مەســـەلەی زەماوەندی یەکێک لە برادەرەکانمم بۆ گێڕاوە. گوتی لەســەر بەرپرسیارەتیی خۆم ڕێگەت دەدەم بەڵام ئـاگـاداری خۆت بە. گوزتم دڵنیـا بە ســـبەی لە کاتی خۆیدا دێمەوە. دەمودەســـت چوومە لای دەللاک و ســـەر و پرچم چاک کرد. چاکەت و پانتۆڵم لە عەمبارێ وەرگرتەوە و لەبەرم کرد. بەڵام بۆینباخم نەبوو، هەڵبەت دوو شت لە سۆڤیەت مۆد نەبوون، یەکێکیان بۆینباخ و ئەوی دیکە کڵاوی شـــاپۆ، کە مایەی گاڵتە و ســـوعبەتی کوڕەکـان بوو. هەڵ کەســـیـان بەو کڵاوەوە دیتبـا، پێیـان دەگوت ئارتیستی ئەمریکی.

لەبیرمە کاتێک لە بادکوبە لە کۆلێژی پزیشـکی دەمخوێند، یەکێک لە برادەرەکانی شـــەهریاری دایمە کڵاوی شـــاپۆی لەســـەر دەنـا. کوڕەکـان هەر ئێمەیـان دەدی وەدوومـان

دەکەوتن و لە ســەری یەکتریان ڕادەکێشـــا و دەیانگوت سیلەندر.

ئیتر چاکەت و پانتۆڵ و پاڵتۆی گەرمی زســـتانیی کە پێیان دابووم کردمە بەرم و لە ئۆردووگا چوومە دەرێ. بەر لەوەی بچمە ماڵی کاتیا، دەســـتەگوڵێکم لە دەرەوە کڕی و چوومە ماڵەکەیان. لە دوورەوە دەنگی مۆســـیقا دەهات. کە دەرگای ئاپارتمان کرایەوە، هۆڵەکە پڕ بوو لە ژن و پیاو. کاتیا بە هەموانی ناســـاندم. پیرۆزباییم لە بووک و زاوا کرد. ناتالی لەبەرچاوی زاوا ماچی کردم و گوتی پێشبینییەکەت وەڕاست گەڕا. زاوا کە ناوی ئالێکس بوو، پرســـیی ئەوە دەڵێ چی؟ ناتالی بۆی گێڕاوە. گوتم تەنیا ئاگات لەو دوو منداڵە بێ کە پێشـــبینیم کردوون. ئالێکس گوتی لەوە باشتر هەر نابێ. من کوڕێک و کچێکم دەوێ. مێز و کورســـییان لە دەر و جیران بە ئەمانەت وەرگرتبوو. نان و چێشتێکی باشیان ئامادە کردبوو. پاش سالانێک، شەوێکی خۆشم ڕابوارد.

مەرگی دیکتاتۆرە مەزنەکە

ڕۆژێک لە شوێنی کارەکەم لەگەڵ چەند کەسێک لە سەردەستەکان دانیشتبووین، باسی عەرش و قورشمان دەکرد. کتوپڕ هۆڕنی شەمەندەفەر و کامیۆن و زەنگی کارخانەکان لە شارەکە گەڕا. لەو کاتەدا، ئەوە نیشانەی ڕووداوێک بوو. بە سەرسووڕمانەوە چووینە نووسینگەی بەرپرسانی کارگە و سەیرمان کرد هەموو بەپێوە ڕاوەستاون و کڵاوەکانیان داگرتووە. ئێمەش ڕاوەستاین. خولەکێکی پێ چوو، کە ڕێوڕەسمەکە تەواو بوو. گوتیان ڕادیۆ هەواڵی مەرگی ڕێبەری بڵاو کردووەتەوە و بەو بۆنە تاڵەوە، خولەکێک زەنگی کارخانەکانی سەرانسەری سۆڤیەت لێ دراون.

بەڵێ، ستالین، دیکتاتۆرە مەزنەکە مردبوو. گۆیا بە هۆی جەڵدەی مێشکەوە مردبوو. ئەوە ئاخر و ئاقیبەتی ژیانە، ئیتر چ لە نوێن و باندا بێ و چ لەسەر عەرز. لەوانەشە بە مەرگی کۆتایی بەو زوڵم و ناحەقی و بێدادییانە لەم وڵاتە پانوبەرینەدا بێ.

ئیتر باسی بیروباوەڕ و ڕێباز و ئەو شتانە هەر ناکەین. بەڵام ئەوەی ناوبراو کردی، جگە لە چارەڕەشی و ماڵوێرانی و زیندان و تیرۆر و ترس هیچ شتێک لەگۆڕێ نەبوو. داوەریکردن لەوەدا دەخەینە ئەستۆی مێژوو. بە دڵنیاییەوە مێژوونووسان بەگوێرەی پێویست ئاوڕی لێ دەدەنەوە. بەڵام مەرگی وی بۆ هەموو زیندانییەکانی وڵاتی سۆڤیەت

هەواڵێکی دڵخۆشـکەر بوو و گۆڕانکاریی زۆر گرینگی لە ئۆردووگاکاندا بەدی هێنا.

یەکەمین کاریگەرییەکەی لە زیندان، ئازادبوونی هەموو زینـدانییەکـان بوو، کە بە تۆمەتی لنینیزم کەوتبوونە زینـدانەوە. یـانی کەسـانێـک کە لایەنگری لینین و بیروبۆچوونەکانی بوون و دژی بەرنامەکانی سـتالین بوون.

لە دەرەوەش بیسـتمان، کۆمەڵێک لە سـەرکردەکانی کۆمۆنیسـت و پۆلیت بۆرۆ سـزا دراون و لە سـێدارە دراون. یەک لەوان میرجەعفەر بـاقرۆڤ سـەرۆکی دەستەی بەڕێوەبەریی کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت و یەمیلیـانۆڤ وەزیرە غەددار و زاڵمەکەی ئێم.گ.ب لە ئازەربایجان و ژەنەراڵ ئاتاکشـیۆڤ هەڵسـوڕێنەرانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان و کۆماری کوردستان و سەرهەنگ پادارۆڤی لێکۆڵەری من، هەر هەموو لەسێدارە دران و هەموو سـزای کـار و کردەوە نـامرۆییەکـانی خۆیـانیـان دی. یەمیلیـانۆڤ و پـادارۆڤ منیـان نـاردە شـوێنێک، کە هەرگیز نەگەڕێمەوە، بێخەبەر لەوەی ئەو چاڵەی بۆ من و کەسـانی دیکەیان هەڵکەند، بۆخۆیان تێی کەوتن.

حـکـوومەتە زاڵـم و دژەمـرۆیـیەکـان لەوانەیە بە زەبروزەنگ و زیندان و سـێدارە ماوەیەک خۆ ڕاگرن، بەڵام بەدڵنیـاییەوە خۆ نـاگرن و نـامێننەوە. جیهـان بە دادپەروەری دەگیرێ نەک بە زەبروزەنگ. دیکتاتۆری بە

هەر ڕێچکە و ڕێبـاز و بیروبـاوەڕێکەوە بێ، چەوت و قێزەونە، جا دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا بێ یان هەر شـــتێکی دی.

گۆڕانێکی دی کە بەســەر دۆخی زیندانییەکاندا هات ئەوە بوو، کە لە هەمبەر هەر ڕۆژێک کارکردندا، ســێ ڕۆژ لە مــاوەی زینـدانییەکەی کەم دەکراوە. بەرپرســـــان و مەئموورەکانی زیندان ترســـێکی زۆریان ڕێ نیشـــتبوو. هەڵســـوکەوتیان لەگەڵ زیندانییەکان وا نەرمونیان ببۆوە، ســـەرت ســـووڕ دەما. شـــادی و حەژمەتێکی ســـەیر ئۆردووگـاکەی داگرتبوو. مەرگی دیکتـاتۆر، دۆخێکی وای دروســـت کردبوو، کەس بڕوای نەدەکرد. لە دەرەوەش ئەو گۆڕانە جوان بەدی دەکرا. خەڵکەکە ڕەنگ و ڕووی کرابۆوە و قەڵافەت و ڕوخســـارەکـان شـــاد و گەش ببوونەوە. فرۆشـــگاکان وەکوو جاری جاران بەتاڵ نەبوون. مەرگی دیکتاتۆری مەزن، هەڵاتنی خۆری ئازادیی نەتەوە چارەڕەش و لێقەوماوەکانی ســـۆڤیەت بوو. ئەو ڕووداوانەی پەیتاپەیتا ڕوویان دەدا، نیشـــانەی ئەوە بوون، کە هیچ شـــتێک لەم دنیـایەدا نەگۆڕ و بەردەوام نییە، هەموو شـــتێک گۆڕانی بەسەردا دێ.

بـاشـــبوونی دۆخی نـاوخۆی ئۆردووگـاکـان لە ڕووی خۆراک و جلوبەرگ و حەق و مزی کار و حیســـابکردنی ســـێ ڕۆژ لەبری ڕۆژێک کار، ئەو ڕووداوانە بوون کە لە ماوەیەکی کەمدا ڕوویان دا. من کە نیوەڕۆژ ئازاد کرابووم، پتر لە جاران چێژم لەو ئازادییە دەبرد. ماڵی کاتیا بۆ من مەکۆی خۆشـی و شـادی بوو. سـەرەڕای ئەوەی ئەو تۆزە

ئازادییە دەڵەمەیە چارەی دەردی منی نەدەکرد و جگە لە بەفیرۆچوونی تەمەنم ئاکامێکی نەبوو و ئامانج و ئاواتی من شـــتێکی دیکە بوو، ئاواش هەر ئەوەندە ئازادییەش لەو دۆخەدا بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو و هـاوکات هیوای ئەوەی خســتبووە دڵمەوە کە بێتاوانییەکەم ســەلماوە و لەوانەیە پەروەنـدەکەم تـاوتوێ بکرێتەوە و دەمتوانی مەزەندەی ئەوە بکەم، قۆناغی زیندانییەکەم زۆر ناخایەنێ.

ئازادبوونم

چەند ڕۆژێکی مابوو بۆ بەهاری ١٣٣٢، ئەو ساڵ و ڕۆژانە زۆر لێک دەچن. جاری وایە ساردە و جار هەیە گەرم. بەڵام ئەوەی لێک ناچن، ئەو ڕووداوانەن کە تێیاندا ڕوو دەدەن. خۆشی و ناخۆشییەکان، ئی ڕۆژەکان نین، بەڵکوو ئی ئەو ڕووداوانەن. لە یەکێک لەو ڕۆژانەی پێش بەهارێدا بوو، کە سنوورم بەزاند و خۆم خستە داوە مەترسیدارەکەی ئێم.گ.ب. ئاکامەکەی، حەوت ساڵ سووکایەتی و دەربەدەری و زەجر و کوێرەوەری بوو. حەوت ساڵ لە باشترین ڕۆژانی تەمەنم، باشترین قۆناغی گەنجیم بەفیڕۆ چوو و بوو بە تۆزی بانان. ئەگەرچی ئەو ڕۆژانە و ئەو دەرفەتە گرانباییانە هەرگیز ناگەڕێنەوە، بەڵام دەکرێ لانیکەم دەرس لەو ڕووداوانە وەرگرین. هەر شکستێک، پێشەکیی سەرکەوتنێکە، بەو مەرجەی بکرێ خاڵە لاوازەکان و هەڵەکانی خۆت بدۆزیتەوە، ئەگەرچی دەسنیشانکردنی ئەو شتانە ئەستەمە، بەڵام ئیتر مرۆڤ بەهێزتر و کۆڵنەدەرتر دەکەن و دەبێتە هۆی ئەوەی بە تێڕوانینێکی وردترەوە پرس و کێشەکان چارەسەر بکەی و بە بەرچاوڕوونییەکی زیاترەوە ڕێی ژیان بگریتەوە بەر.

ئیتر زۆری نەمابوو بۆ نەورۆز، کە لە شوێنی کارەوە دەگەڕامەوە ئۆردووگا. گرووبانەکەی زیندان بانگی کردم و گوتی بچمە نووسینگەی ئۆردووگا. سەرۆکی ئۆردووگا هەر لەوێ دیتمی گوتی، پیرۆزباییت پێ دەڵێم. نەمدەزانی مەسەلە چییە و باسی چ دەکا. گوتی حوکمی ئازادیی تۆ و چەند

کەسێکی دی هاتووە. سبەینێ دەبێ ماڵاواییمان لێ بکەی. چوومە پێشێ و توند دەستیم گوشی و سەرەڕای ئەوەی زۆر لە گرووبانەکەی زیندان بێزار بووم، باوەشم پێدا کرد. لە خۆشیان نەمدەزانی دەبێ چی بکەم.

خێرا چوومە دەرێ. چوومەوە خەوتنگەکەمان. عەزیز و عەلی ئەکبەر چاوەڕێم بوون. پێکەوە چووینە خەوتنگەی غەریب و کوڕەکانی دیکەش. هەر دیتیانم هوڕایان کێشا. قریوەی شادی و حەژمەتمان دەگەیشتە ئاسمان. ئەی ئازادی، چ نعمەتێکی مەزنی. پرسییان ئاگاداری؟ گوتم ئەوە ئێستا ئاگادار کرامەوە. باوەشمان بە یەکتردا کرد. هەموان وێکڕا ئازاد ناکەن، بەڵام ئازادیی هەموان مسۆگەرە. بایەکە و هەڵی کردووە.

بە عەلی ئەکبەرم گوت بچێتەوە باراک، هەرچیمان هەیە بیهێنێ بیخۆین. ئەمشەو دەبێ لە دەوری یەکتر بین. چوو، هەرچی هەبوو، خواردنی چێشتخانە و پشکی زیندانیشیان هێنا. ئەو شەوە پێکەوە بە شادی و دڵخۆشی نانمان خوارد. شەو بە کۆڵێک خەون و خەیاڵی خۆشەوە خەوم لێ کەوت. تاقە شەوێک بوو کە پاش حەوت ساڵ بە خەیاڵی ئاسوودەوە سەرم دەناوە. بەیانی کە لەخەو هەستام، تاو هەڵاتبوو. جێگرەکەم، دەستەکەی منی بردبووە شوێنی کار. دنیا هەر وایە، یەک دەڕوا و یەکی دی جێی دەگرێتەوە.

سەرۆکی ئۆردووگا پێش نیوەڕۆ ئێمەی کە نۆ کەس بووین، شەش ئێرانی و سێ ئاڵمانی، بانگ کردە

ژوورەکەی خۆی. پێی ڕاگەیاندین لە ئێستاوە ئازادن. بەڵام چونکە کارەکەتان لە یەک شوێن ماوەتەوە و شێوازی گەڕانەوەتان جا بۆ وڵاتی خۆتان بێ یان وڵاتی ئێمە، لەوێ ڕوون دەکرێتەوە. هەمووتان لەگەڵ کاربەدەستێکی ئێمە دەڕۆن بۆ شوێنی دیاریکراو، کە نزیک مۆسکۆیە. ئاگادار بن لێی هەڵنەبڕێن. هەموومان چووینە ژمێریاریی ئۆردووگا، حیسابەکانمان بە نەقدی وەرگرت و بەڵگەی پێوەندیدارمان واژوو کردن. من چوومە عەمباری ئەمانەتەکان، جلوبەرگ و هێندێ وردە شتی دیکەم کە وردە وردە دابینم کردبوون، وەرگرتەوە و دامن بە عەلی ئەکبەر. بۆخۆم بەپەلە لە ئۆردووگا چوومە دەرێ و چوومە ماڵی کاتیا. باش بوو لە ماڵ بوو. ئاگادارم کردەوە و پێم گوت لەوانەیە ئەمڕۆ دوانیوەڕۆ بچینە کاراگاندا. کچە چکۆلە و جوانکیلەکەی پرسیی، مامە ڕامان بۆ کوێ دەچی؟ گوتم، بەقوربان، بۆ ئازادی و ئەگەر قسمەت بێ بۆ ئێران. کاتیا چاوی پڕ بوون لە فرمێسک. گوتی ڕامان، پێشگۆییەکانت هەموو ڕاست بوون، تەنانەت ئازادییەکەی خۆشت. گوتم کاتیا خانم سپاس بۆ موحیببەتی ئێوە و بەڕێز ساشا و ناتالیی خوشکت، ئەمەگدارم. هەرگیز چاکەتان فەرامۆش ناکەم. وەکوو خوشکێک ماڵاواییم لەو ژنە میهرەبانە کرد و ئیتر ئەو ئازیزانەم نەدیتەوە.

دنیای ئازادی تا شاری ڤێلادیمیر

نــانی نیوەڕۆیەمــان لە ئۆردووگــا خوارد. دوانیوەڕۆ مالآوابیم لە دۆســت و ئاشـنا و هاوڕێیان بەتایبەتی عەلی ئەکبەری ئەردەبیلیی لێقەوماو کرد و لە زیندانی تەمیرتایۆ هــاتمە دەرێ. ئەمجــار کە بە پیکەبێــک دیواری بەرز و دەرگا گەورەکەی ئۆردووگام بەجێ هێشـــــت، ئەو قەلآ شـــوومەم وەکوو قەفەزێکی ئاســـنین دەدی کە کۆمەڵێک مەلی بێ پەڕوباڵیان تێدا زیندانی کردووە. خۆیشـــــم تا چەند ســـاتێک لەوەپێش یەکێک بووم لەو چارەڕەشـــانە. دەشـــت و بیابان بەشـــێوەیەکی دیکە دەهاتە پێش چاوم. هێشـــــتـــا چەنـد کیلۆمەترێــک لە ئۆردووگــا دوور نەکەوتبووینەوە، ژن و پیاوێکم دی کە بەرەو ئۆردووگا دەچن. هەســـتم کرد ئاشـــنان، کە ورد بوومەوە ناتالی و ئالێکس بوون. لە ســەری ماشـێنەکەم دا. شـۆفێرەکە ڕای گرت. خۆم فڕێ دا، هەردووکیــان ئـامێزیـان پێدا کردم. ناتالی گوتی، دوێنێ لە کاتیام بیســـــت، گوتمان تا درەنگ نەبووە بەشـــــکم بێم بتبینم. نەمـدەزانی بە چ زمـانێـک سـپاسـیان بکەم. لەو وەزعە خۆشـییەدا گریام. ناتالییش گریا. پرســییان ئێســـتا بۆ کوێ دەچن؟ گوتم کاراگاندا و قەول وایە لەوێوە بچینە مۆســـکۆ. لە هەر شــــوێنێک بم نـامەتـان بۆ دەنێرم و تــا هەم لەبیرتـان نـاکەم. وەکوو خوشـــک و برایەکی ئازیز مالوابیم لێ کردن. ســــواری ماشـــێنەکە بوومەوە و چەند ســـــاتێک دواتر، لە گەوی ڕێیەکەدا لەچــاوانم ون بوون. وەک ڕابردوویەکی زۆر

دوور، سەعات ٥ی پاش نیوەڕۆ گەیشتینە کاراگاندا. قەول وابوو بچینە وێستگەی شەمەندەفەر، بەڵام داوامان لە ڕێنوێنەکەمان کرد تۆزێک بە شارەکەدا بمانگێڕێ. ماشێنەکە بە چەند شەقامێکدا تێپەڕی. کارگاندا دیار بوو لە شاری بادکوبە پاکوخاوێنتر و جوانتر بوو. ماشێن لەبەر دەرگای فرۆشگەیەک ڕای گرت، چووینە ژووری و هەر کەسە و بە پێی گیرفانی خۆی شتێکی کڕی. ئینجا چووینە وێستگەی شەمەندەفەر.

ڕێنوێن چووە لای بەڕێوەبەری وێستگەکە و جێی بۆ دابین کردین. چارەگێک بۆ حەوت سوار بووین. شەمەندەفەر پڕ بوو لە ژن و پیاو و پیر و لاو، دوو ژووریان بۆ تەرخان کردین. هاوڕێیان چوونە ڕستوڕانتی شەمەندەفەرەکە و تێر و پڕ نانیان خوارد. ناحەقیان نەبوو، ساڵانێک بوو لە شوێنێکی ئازاد نانیان نەخواردبوو. دەتگوت کۆمەڵێک باڵندەن، کە لە قەفەز ئازاد بوون. بە حەژمەتەوە سەیری کچانی نێو ژوورەکانیان دەکرد.

دوو شەو و ڕۆژ لە شەمەندەفەردا بووین، کەچی هەستم بە ماندوویەتی نەدەکرد. پێش نیوەڕۆ شەمەندەفەرەکە لە وێستگەیەک ڕای گرت. ئێمە دابەزین. وێستگەیەکی گەورە بوو. هۆڵێکی گەورەشی هەبوو. ڕێنوێنەکە گوتی: ئێرە وێستگەی شاری کۆیبیشۆڤە.

شەمەندەفەر لەو وێستگەیەدا ٨ سەعات ڕادەوەستێ. تا حەوتی دوانیوەڕۆ دەرفەتە دەتوانن بچنە شاری، بەڵام پێش سەعات ٧ لێرە بن. بەرپرسیارەتیی دواکەوتن لە ئەستۆی خۆتانە. من و غەریب پێکەوە چووینە دەرێ. بە دەم

شــەقامێکی کەنار ڕووباری ویڵگادا ڕۆیشــتین. بە ڕاسـتی شارێکی جوان بوو. لە پێشدا گەیشتینە بازاڕی میوەفرۆشان. هۆڵێکی گەورە بوو، لە هەر دوو بەرەوە میوەفرۆش، کە هەر هەموویان ژن بوون. هێندێ ترێ و هەرمێمان کڕی. نــازانم ئەو میوە جۆراوجۆرانەیــان لە کوێ هێنــابوو. میوەمــان لەگەڵ خۆمــان بردە کەنــاراوەکە و لەســــەر چۆمەکە، کە کەشـتی تێیدا هاتوچۆیان دەکرد، دانیشــتین. ترێیەکە، بە ڕواڵەت ڕەش بوو، بەڵام زۆر خۆش بوو. دیتنی ڕووباری ویڵگا و هاتوچۆی کەشتییەکان دیمەنێکی سەرنجڕاکێش و شیاوی دیتن بوو. نانی نیوەڕۆ شمان لە ڕســتوڕانەکەی کەنار خوارد. ســەعات ســێی دوانیوەڕۆ بەرەو شـــــاری وەڕێ کەوتین، تـا گەیشـــــتینە بەردەم سینەمایەک، کە فیلمی "لەگلەگەکان دەفڕن"ی پیشان دەدا. دوو بلیتمان کڕی و ژووینە ژووری. بە ڕاســتی فیلمێکی باش بوو و کاری لە ڕۆح و ورەمان کرد.

ســــەعات شــــەشــــی ئێوارە گەڕاینەوە وێســــتگەی شــــەمەندەفەر و بۆ برادەراندمان گێڕاوە چۆن گەڕاوین. پێنج دەقەی مابوو بۆ حەوت، ســـواری شـــەمەندەفەر بووین. شێومان لە ڕستوڕانتی شەمەندەفەرەکەدا خوارد. ســـبەی نیوەڕۆیە گەیشـــتینە شـــوێنی مەبەســـت و لە وێســـتگەیەک بەنــاوی ویلادیمیر دایــانبەزانــدین. ئەو وێستگەیە لە قەراغ شارێک بوو، بەو ناوەوە.

ویلادیمیر شـــارێکی بچکۆلانە بوو، زۆر لە مۆســـکۆی پایتەختی سۆڤیەتەوە دوور نەبوو. زۆرم حەز لێ بوو لە

نزیکەوە مۆسـکۆ ببینم، بەتایبەتی زانکۆ گەورەکەی مۆسـکۆ بە ناوی لۆمۆمبا. ئەو زانکۆیە ناوبانگێکی جیهانیی هەبوو.

ئۆردووگای نوێ

ئۆردووگا، یان ئەو وێستگەیەی ئێمەی چووینێ، لە نێو شار بوو. دەوروبەری وێستگەکە، تەختەبەند کرابوو. لە دیوی ژوورەوەی حەوت خەوتنگەی گەورە هەبوون. پێنج خەوتنگە بۆ پیاوان و دووانیان بۆ ژنان تەرخان کردبوو. ئێرە، پاسەوان و چاوەدێری لێ نەبوو. ئەوەندە نەبێ لە پەنا دەرگای وەژوورکەوتنەکەوە نووسینگەیەک هەبوو تایبەتی سەرۆکی وێستگەکە و چەند فەرمانبەرێکیش کە کاروباری ئۆردووگاکەیان ڕادەپەڕاند. هەموو کاروبارەکانی ناوخۆی ئەو شوێنە لە ئەستۆی کەسانی نێو ئەوێ واتە کۆنەزیندانییەکان بوو، کە ئێستا ئازاد ببوون. ئەو وێستگەیە ناوی "خاڵی بەڕێکردن" بوو.

ئەگەرچی هەموو ئەوانەی لەو وێستگەیەدا بوون، زیندانیی ئازادکراو بوون، کەچی تا تەکلیفیان تەواو ڕوون نەکرابایەتەوە بۆیان نەبوو لەوێ بچنە دەرێ، بەڵام هەر دەیانزانی زۆری نەماوە تەواو ئازاد بن. هەر بۆیە هیچ نارەحەت نەبوون و کێشەیان لەگەڵ دۆخەکە نەبوو. هەڵبەت ئەگەر یەکێک پێویستی بە دەرەوە بوایە، بۆ چەند سەعاتێک کارتی چوونەدەرەوەیان پێ دەدا. وردە وردە پەڕاوەکان تاوتوێ کران و لەگەڵ کەسەکان قسە کرا بۆ ئەوەی بنێردرێنەوە وڵاتی خۆیان، یان لە سۆڤیەت دەمێننەوە.

خەوتنگەیەک بۆ ئێرانییەکان تەرخان کرابوو. ناوی ئەو کەسانەی دەهێنرانە ئەو ئۆردووگایە، لە دەفتەرێکی

تایبەتدا دەنووسرا. ژمارەی ئێرانییەکان لە ٤٠ کەس زیاتر بوو. پاش ئەوەی گەیشتینە ئەو وێستگەیەدەمودەست منیان کردە بەرپرسی چێشتخانە و پشکی خۆراک. ئەو بیانیانەی لەو وێستگەیە بوون، بریتی بوون لە ئەڵمانی و فەرەنسی و پۆلۆنی و ئیتالیایی و ئەفغانی و ئێران. زیاتریان خەڵکی ئێرانیٚ بوون. ژنەکان کەم بوون، هەر سی کەسێک دەبوون. بەڵام تاقە ژنێکی ئێرانی یان ئەفغانیشیان لەنێودا نەبوو.

لەدەم چێشتخانەکەوە کە زۆر ڕێکوپێک بوو، عەمبارێک و دوو هۆدە هەبوون، مێزێکی نووسین و هێندیٚ دەفتەر بۆ تۆمارکردنی خۆراک و پێویستییەکان، ئەوە هۆدەی کاری من بوو. من لە پێشدا ئەو خۆراکەی لە عەمبارەکەدا بوو، لەگەڵ ئەوەی لە دەفتەرەکەدا نووسرابوو، پێکم گرتن و لە ژێر دوا ژمارەی خەتێکم کێشا و ڕێکەوتەکەیم نووسی و ئیمزام کرد.

کرێکاری چێشتخانە لە نێو ئەو کەسانە هەڵبژێردرابوون، کە لەو وێستگەیەدا مابوونەوە، بەڵام دوو چێشتلێنەریان لە لاکەرەکانی دیکە هێنابوو. دەمڕاستی چێشتلێنەرەکان دوانیوەڕۆ دەهاتە ژووری کارەکەی من و پشکەخۆراکی بەپێی لیستەی نووسینگەی وێستگەکە بە من دەدا و لەسەر تەرازووەکە دەیکێشا و دەیبرد. سیٚ جەمە خواردنیان دەدرایە.

هێندیٚ لە خانمەکان پشکەخۆراکیان وەردەگرت و بۆخۆیان لێیان دەنا. ئەگەرچی ڕۆژیٚ جارێک من دەچوومە دەرەوەی وێستگەکە و بە عارەبانە، بەشی چەند ڕۆژانم لە عەمبارە گەورەکەی شارییەوە دێنایە نێو وێستگەکە، چونکە

حەزم لێ نەبوو لەو شـــارە بچکۆلانەیەدا بگەڕێم، بۆیە هەر کـارم تەواو دەبوو دەگەڕامەوە. ڕۆژانە کە بێکـار دەبووم، لە نووسـینگەکەم خۆم بە خوێندنەوەوە خەریک دەکرد، چونکە کتێبخانەیەکی باشی لێ بوو.

زۆربەی شـەوانەش فیلمی سـینەمایی پیشـان دەدرا. جگە لەوەش، کەلوپەلی وەرزش و یـاریی تـایبەتی شـەترەنجی لێ بوو. بڕوا نـاکەم لە هیچ جێیەکی ئەم دنیایە هێندەی سـۆڤیەت شـەترەنج باو بووبێ. چەند ڕۆژ جارێک کۆمەڵێک کەسـیان ئازاد دەکرد، جا چونکە ئەوانەی لەو وێسـتگەیە ڕاگیرابوون هەموو بیانی بوون، زۆربەیان بەڕێی وڵاتی خۆیان دەکرانەوە و لەبری ئەوان کۆمەڵێک کەسـی دیکەیان دێنا. تا دوا سـاتی مانەوەم لەوێ، ژمارەی کوردەکانی نێو ئەو وێسـتگەیە، هەر پێنج کەس بوون. یەکێکیان عەزیز بوو کوردی قووچان بوو، دوو کوردەکەی دیکە جەلالیی لای ماکۆ بوون بەناوەکانی گوزەل و ئێکیت. عەزیزی ئاسـەفی هاووڵاتیی خۆم و منیش. لە نێو ئەوانەدا ئەوی لە هەموان لەڕ و لاوازتر بوو، کاک عەزیزی ئاسـەف بوو، کە دەیتگوت هەموو ماوەی زیندانییەکیە لە سـیبریا بووە و، وەکی دەیگێڕاوە، لەگەڵ محەمەدی شـیرازی ڕایان کردبوو بۆ سـۆڤیەت. ئەنجومەنی تـایبەتی، یەکی ٢٥ سـاڵ بێگـاریی لە ئۆردووگاکاندا بۆ بڕیبوونەوە.

ئاسـەف، گەنجێکی تا بڵێی بەئەدەب و گرانوسـەنگین بوو. جاری وابوو ئەوەندە بەهێمنی قسـەی دەکرد، کە

گوێم لە دەنگی نەدەبوو. زۆریش نیگەران بوو. لە سـێبەری خۆی دەترسـا. هەر جارێکی دەمگوت کچێ مەترسـە، قاقای دەکێشـا. بەسـتەزمانە هاتبوو لە بەهەشـتی بەڵێنپێدراو میوەیەک لە داری تووبـا لێ بکـاتەوە. بەڵێ میوەکەی زۆر تاڵ بوو، ٢٥ سـاڵ مەحکوومییەت بوو. زۆربەی جار دەهاتە نووسـینگەکەی من و پێکەوە دادەنیشـتینە قسـەکردن. ڕۆژێکیان پێم گوت ئاغای ئاسەف من لەگەڵ ڕەحیم ئاسەفی ئامۆزات هاوپۆل بووم، جا سەیر ئەوەیە وێنەیەکیشم لەگەڵی هەیە، کە تۆ لەسـەر کۆشـی دانیشـتووی، لەگەڵ محەمەد ئاسەفی ئامۆزاشت یەکترمان دەناسی. حەیفێک کە ئەو دوو گەنجە، جوانەمەرگ بوون. ئەو وێنەیەی کە ئێسـتاش ماومە، ئی ساڵی ١٣١٦ـیە، وەختێک کە من یەکی دواناوەندی بووم، پێم وایە وێنەکە لە باغی شـێخی بە کامێرای کاک محەمەدی ئاسـەف گیراوە. ئاغای ئاسـەف زۆری حەز لێ بوو بزانێ بۆچوونم لەسـەر گەڕانەوە بۆ ئێران چییە؟ ڕاشـکاوانە پێم گوت هیچ بەتەمـا نیم لەم وڵاتە بمێنمەوە. ئێسـتـا کە ڕوخساری ڕاستەقینەی ئەو ڕژیمەم ناسیوە، مانەوە لێرەوە شـێتی و بێ ئەقڵییە. حوکمەتێکی لەهیچ و خۆڕایی ٢٥ سـاڵ زیندانی بەسەر گەنجی وەک ئێوەدا بسەپێنێ، کوێی شیاوی متمانەیە؟ من لەگەڵ سـەد کەس لە حوکمدراوان قسـەم کردووە و لێم پرسـیون لەسـەر چی حوکم دراون، تەنانەت لە یەکدانەشیاندا دادپەروەرانە حوکم نەدراون.

خۆ ئێمە باسـی بیروبـاوەڕ نـاکەین. من هیچ کـارم بە بیروبـاوەڕی کۆمۆنیسـتی نییە، بەڵام ئەوەی بە کردەوە دەیبینم، لەوانەیە خراپترین ڕژیمێک بێ، کە لە دنیـادا هەیە.

بە دڵنیاییەوە ژیان لە وەها ڕژیمێکدا بەتایبەتی بۆ ئێمە کە بێگـانەشـین، کـارێکی ژیرانە نییە. من تەنـانەت وەدەسـتهێنانی پلەی زانسـتیش لەو وڵاتەدا بەشـتێکی بێبایەخ دەزانم و پێم باشترە لە دنیای سادەدا کرێکارێکی سادە بم. ئیتر ئەوە بیروباوەڕی خۆمە.

ناسینی خانمێکی فەڕەنسی

لە نێو ژنەکانی وێستگەکەدا، خانمێکی فەرەنسی هەبوو بە ناوی ماری، کە تازە هاتبووە ئۆردووەکەی ئێمە. هەر جارێکی بۆ وەرگرتنی پشکی خۆراک دەهاتە نووسینگەی من، چەند قسەیەکیشمان بە فەڕەنسی دەکرد. ئەویش دڵی بەوە خۆش بوو کە یەکێک پەیدا بووە چەند قسەیەکی بە فەرەنسی لەگەڵ بکا. من داوام لێ کرد زیاتر بێتە نووسینگەکەم. بەشکم بۆ فێربوونی زمان کەلکی لێ وەرگرم. ژنێکی سی و چەند ساڵان بوو، زۆر بە نەزاکەت. زمانی ڕووسی زۆر باش فێر ببوو، بەڵام هیچ جوان نەبوو. هاتوچۆیەکەی وی بۆ نووسینگەکەم بیرێکی بە مێشکمدا هێنا و نەخشەیەکم کێشا. ئەوەی ڕاستی بێ، سەرەڕای ئەوەی هیچ حەزم لێ نەبوو لە سۆڤیەت بمێنمەوە، بەڵام پێشم باش نەبوو بچمەوە ئێران. لەلایەکەوە دەترسام دووبارە هاتنەوەم بۆ سۆڤیەت لەوانەیە بکرێتە بیانوویەک بۆ دەسبەسەرکرانم و لەلایەکی دیکەوە دڵنیا بووم کە بەهۆی ئەوەی کارەکەمم لەدەست دابوو و لە خوێندنەکەشم ببووم، لە مەینەت و کوێرەوەریی هیچ شتێک چاوەڕێم ناکا، بۆیە بیرم لەوە کردەوە، لەبری گەڕانەوەم بۆ ئێران، بچمە فەڕەنسا. لەوانەبوو لە سۆنگەی ماری خانمەوە، توانیبام ئەو ئامانجە باشە وەدی بێنم. هەر بۆیە ڕۆژێک لەگەڵی باسم کرد، پێم گوت گەڕانەوەم بۆ ئێران مەترسیی زۆری بۆ من هەیە، بیرم لەوە کردەوە کە ئەگەر ئیزن بدەی و ڕازی بی، لەگەڵت بێمە فەڕەنسا. پرسیی، مەگەر شتی وا دەبێ؟ گوتم

دەڵێم زەماوەندت لەگەڵ دەکەم. کەوابوو بڕیاری چوونی من بۆ فەڕەنسا، ماقووڵ دەنوێنێ. ئەگەر بەرپرسانی سۆڤیەتی ڕازی بوون، باشترە پێکەوە دەچینە فەڕەنسا و لەوێش هیچ کێشە نابێ. ئەودەم ئێمە هەردووکمان دوو کەسی پێگەیشتوو و ژیرین، ئەگەر ویستت پێکەوە دەژین، ئەگەر نا، هەر کامە و بە ڕێی خۆماندا دەڕۆین، بەڵام من بەڵێن دەدەم لە جوابی ئەو چاکەیەتدا لەسەر بەڵێنی خۆم سوور بم. ئەگەر ڕازییش نەبوون، ئەوە زەرەرێکمان نەکردووە. بیرێکی لێ کردەوە و بابەتەکەی تاوتوێ کرد، ڕازی بوو. لەو ڕۆژە بە دواوە، ماری زۆربەی کات دەهاتە هۆدەکەی من و ئەوانی دیکەش بڕوایان کردبوو، کە حەز لێک دەکەین، بەڵام لە ڕاستیدا من هێندەی سەرەدەرزییەک بە خراپ سەیری ماریم نەدەکرد. هێندێ کات ژیان، مرۆڤ ناچار دەکا کارێکی وا بکا، کە قەت بەنیازی شتی وا نەبووە و لەگەڵ ئەخلاق و هەڵسوکەوتیشی یەک ناگرێتەوە. پاییز بەسەردا هاتبوو، هەوا وردە وردە ساردی دەکرد. لە نووسینگەکەم، نوقمی دەریای خەیاڵ بووم. ئاغای ئاسەف هاتە ژوورەکەم و گوتی هەواڵی تازە. پرسیم چی بووە؟ گوتی ئەفسەرێک لە مۆسکۆوە هاتووە، دۆخەکەمان تاوتوێ دەکا.

دوا نیوەڕۆ یەک یەک لە کوڕەکانی کۆڵییەوە. بێ ئەملا و ئەولا هەموو گوتبوویان دەگەڕێنەوە ئێران. پاش ئەو هەمووە چارەڕەشی و سووکایەتییە، کەس ئامادە نەبوو لەو بەهەشتە بەڵێنپێدراوە بمێنێتەوە. بەهەشتێک، کە

لەپێناویدا هەموو شتێکی خۆیان لەدەست دابوو. نۆرەی من و ئاغای ئاسـەف و چەند کەسـێکی دی خرایە سـبەینێ. شـەوێ خەوم لێ نەکەوت. هێشـتا بڕوام نەدەکرد وا بە ئاسانی ئامادە بن کوڕەکان بنێرنەوە ئێرانێ. هەرچۆنێک بێ، دەبێ وەڵامێک بدرێتەوە کە دڕدۆنگی نەهێنێ و هۆکاری چوونەدەرەوەی سـۆڤیەت ئەگەرچی مافی یاسـایی هەر کەسێک بوو، بەڵام دەبوو بەشێوەی ماقووڵ بخاتە ڕوو.

بەیانی نۆرەی منیش هات. ئەفسـەرێک بە پلەی سـەروان لە پشت مێزێک دانیشتبوو، سڵاوم لێ کرد. فەرمووی کردم دانیشم. بە بزەیەکەوە پرسیی: بڕیارت چییە؟ تۆش دەتەوێ بچیەوە ئێران یـان دەتەوێ لێرە بمێنییەوە؟ هەڵبەت زۆر ڕاپۆرتی باشـمان لەبارەی تۆوە لە کاکەرەکانی پێشـوو و لێرەشـەوە بۆ هاتووە، هەر بۆیە کێشـەمان نییە ئەگەر لێرە وەمێنی.

گوتم سـەرەڕای ئەوەی هەسـتم کردووە ماوەیەکە زۆر چاکە و پیاوەتم لەگەڵ دەکرێ و گەلێ ئاسانکاریم بۆ کراوە، بەڵام مـانەوەی من لێرە هیچ سـوودێکی نییە. هەرچەندە دەزانم بچمەوە ئێران، زیندان و چارەڕەشـی چاوەڕێمە، هەر بۆیە ماوەیەکە بیر لەوە دەکەمەوە بچمە وڵاتێکی دیکە. گوتی بۆ نموونە کوێ؟ گوتم فەڕەنسـا. گوتی تۆ هـاووڵاتیی فەرەنسـا نی. گوتم بۆ ئەوەی ببمە هاووڵاتیی ئەوێ، لەگەڵ خانمێکی فەرەنسی کە لێرەیە، بوومەتە دۆست و قەول وایە پێکەوە زەماوەند بکەین، ئەودەم کێشە نابێ بچمە فەرەنسا.

گوتی، ئەی بـاشـە ئەگەر خـانمەکە بۆخۆی نەچۆوە فەرەنسـا؟ گوتم ئەودەم منیش لەگەڵی دەمێنمەوە. نـاوی

خانمەکەی لێ پرســـیم. گوتم جەناب ســـەروان، ئەگەر بەڕاستی دەتانەوێ چاکەیەکم لەگەڵ بکەن و حەوت ساڵ بەبێتاوان زیندانیکران و دەسبەسەریم قەرەبوو بکەنەوە، ئەو چـاکەیەم دەرهەق بکەن. بەوپەڕی میهرەبـانییەوە قبووڵی کرد و گوتی تا حەفتەیەکی دی ئاکامەکەتان پێ دەڵێمەوە. لە ژوورەکەی چوومە دەرێ و دەمودەســـت ماریم ئاگادار کردەوە. هەر ئەو ڕۆژە ئەویشـــیان بانگ کرد و ئەویش قسەکانمی پژڕاست کردبۆوە.

مخابن پاش حەفتەیەک ســـەروان ئاگاداری کردمەوە کە ڕازی نەبوون من بچمە فەرەنسا. گوتم کەوابوو چارم نییە دەبێ بگەڕێمەوە ئێران. گوتی کەوابوو خۆت ئامادە بکە سبەی وەڕێ دەکەوی.

چوومە لای ماری خانم و مەســـەلەکەم بۆ گێڕاوە. زۆری پێنـاخۆش بوو. گوتی دەی چی دەکەی؟ گوتم دەچمەوە ئێران. ماڵواییم لێ کرد و توند دەستیم گوشی و ســـپاســـم کرد کە بۆ جێبەجێبوونی ئەو نەخشـــەیەی بەئاکام نەگەیشتبوو هاوکاریی کردبووم.

دوانیوەڕۆ دەفتەر و حیســابی چێشـتخانەم ڕادەسـتی سەرۆکی وێستگەکە کرد. لەگەڵ هاوسەفەرەکانم وا دانرا شـــەوێ لە دەوری یەک کۆ بینەوە. کەســـێکمان بەناوی عەلی ئـازەری لەگەڵ بوون یەکی کورتەبنەی تەوریزی بوو. دەیگوت هەر بگەڕێمەوە ئێران حیزبێک دروســـت دەکەم. گوتم عەلی ئاغا، تخوا واز لەو قســـانە بێنە، کە گەڕاینەوە ئێرانێ و ئازاد بووین، چیت پێ خۆشـــە بیکە.

تکایە با ئاوێکمان بە ئاسوودەیی لە گەرووی بچێتە خوار.

ئەو شـــەوە غەریـب و ئیمـام قولی و نەورۆز و چەنـد هاوڕێیەکی دی چووبوونە شـــاری. چەندی چاوەڕێ بووین هەر نەهـاتنەوە. گۆیـا دەچنە ڕســـتوڕانتێـک و تـا زگیـان هەڵدەگرێ مەشـــرووب دەخۆنەوە. بە ســـەرخۆشـــی لەگەڵ کۆمەڵێک لاوی شـارەکە تووشـی شـەڕ و چەقۆکێشـی دەبن. غەریب و چەند گەنجێکی شـــاری زۆر پیس بریندار دەبن و هەموان دەبەنە خەســـتەخانە. دڵنیا بووین تووشـــی دادگا دەبن. بەو جۆرە غەریب و هاوڕێکانی لەو سۆنگەیەوە بەجێ مان. جا نازانم ئەو سیناریۆی شەڕ و لێکدانە ئانقەست بوو یـان بە ڕێکەوت؟ هەرچۆنێـک بێ، ئیـدی چـاومـان پێیـان نەکەوتەوە.

لە مۆسکۆ

بەیانییەکەی پاش بەرچایی خۆمان بۆ ڕۆیشتنێ ئامادە کرد. جلوبەرگی زیندانم ڕادەســـت کردەوە و چاکەت و پانتۆڵەکەی خۆمم لەبەر کرد. بەڵام بەو جلوبەرگە کۆن و شڕ و گنجاوییەوە لەنێو ئەوانی دیکەدا دەتگوت بازرگانی مایەپووچم. جلوبەرگی ئەوانی دیکە هەر زۆر زۆر شـــڕ بوون. بە جلوبەرگی زیندانییەوە هەر شـــتێک بێ، هەموو زیندانی بوون، بەڵام ئێســـتا زیاتر لە کۆمەڵێک مرۆڤی هەژاری نەدار دەچوون. لەســـەر یەک ١٦ کەس بووین. ٥ کورد و هەرمەنییەک و تورکمـانێـک، ئەوانی دی هەموو ئـازەربـایجـانی بوون. بۆ یەکەمجار بەبێ ســـەربـاز و چـاودێری چەکـدار لە وێســـتگەکە چووینە دەرێ. ســـەرپەرشـــتێکمان لەگەڵ بوو. من لە ژیانمدا دەســـتەی ئەوەندە نارێکوپێکم نەدیتبوو. تاقە خاڵی هاوبەشـــمان ئەوە بوو کە پێکەوە لە زیندانی ســـۆڤیەت ئازاد ببووین. چەند کەســـێکمان لەگەڵ بوون کە مایەی شـــەرمەزاری بوون. شێوەی بیرکردنەوە و هەڵسوکەوت و قسەکردنیان ئەوپەڕی بێئەدەبی و بێ فەرهەنگی بوو. ســـەرەڕای ئەوەی ئیدی ئەوە ئازاد بووم و خەریکم بەرەو ئازادی دەڕۆم، بەڵام دڵم هەر توند بوو. ڕێک وەکوو ئاســـمانە پـاییزییەکەی ئەوێ، کە پڕ بوو لە هەوری تـاڵ و ڕەش. چەندە بە ئاواتەوە بووم لەو هەشـــت ســـاڵەدا زوو ئازاد بم، کەچی ئێستا کە ئاواتەکەم وەدی هاتبوو، خەم لەدڵمدا

کەڵەکە ببوو. ئەو شیعرەی یەغمای جوندوقیم بیر کەوتەوە:

یەغما من و بەخت و شــادی پێکەوە / ســەفەرێکمان کرد لە دنیای نەبوونەوە / وەک ناشــــــارەزایان لە نیوەی ڕێیە بەختم خەوت / شادی ملی ڕێی گرت و من و خەمماینەوە.

بۆ هیوای گەیشـــتن بە بەختەوەری ســـــەفەرم کردبوو، کەچی نەک بەدەســـــتم نەهێنـابوو، بگرە چیی خۆشـــــی هەشـمبوو، لە دەسـتم دابوو. ئێستا بە دەردی یەغما خۆم و خەم مابووینەوە.

ســـــەرەڕای ئەوەی مەودای نێوان ڤیلادیمیر و مۆســـــکۆ زۆر نەبوو، بەڵام هەر چووینکە وێسـتگەی شــەمەندەفەر و لەوێوە بەرەو مۆسکۆ وەڕێ کەوتین. بەرەبەری ئێوارێ بوو کە گەیشــــتینە مۆســــکۆ. چرای نیۆن و ڕەنگـاوڕەنگی شەقامەکانی شار دیمەنێکی سەرنجڕاکێشیان هەبوو.

لەبەر ئەوەی پێشتر بیرمان لە شوێنی خەوتن نەکردبۆوە و لەو دەمودەســتەشـدا دابینکردنی شــوێن کارێکی ئاســان نەبوو، وامان دانا شــەوەکەی لە نێو شــەمەندەفەردا بخەوین. ڕێنوێنەکە گوتی بەڵام نــانەکەمــان لە دەرەوە دەخۆین، ئەوەندەیە دوور مەکەونەوە. خۆ گوتم چەند کەســـێکمان لەگەڵ بوو، هەڵســـوکەوتیـان حەیـابەرانە بوو. یەکێکیـان هاواری دەکرد، کێ خۆی بەپیاو دەزانێ بێتە پێش. هەڵبەت کەس نەیــدەزانـــی دەڵـــێ چـــی، بەڵام هەمـــوان بە ســەرسووڕمانەوە ســەیریان دەکرد. هەرچی تێی ڕاخوڕین، بێسـوود بوو. لە ڕسـتوڕانتی وێسـتگەی شـەمەندەفەر نانمان

خوارد و ورده ورده بەرەو شـــەمەندەفەرەکە گەڕاینەوە، بچین بخەوین. سەرپەرشتەکەمان گوتی دەبێ بەیانی زوو وەخەبەر بێن، چونکە دەمانەوێ ســـەرێکی فرۆشــــگا گەورەکەی مۆسکۆ بدەین.

بەیانی زوو هەســـتیان و لەگەڵی چووینە فرۆشــــگا گەورەکە. هێشتا نەببووە سەعات هەشتی بەیانی، لەپێش مارکێتە مەزنەکەی مۆســـکۆ، نزیک گۆڕەپانی ســـوور، کۆمەڵێکی بێهەژمار ژن و پیاو ڕیزیان بەســـتبوو. ئێمەش لەوسەری ڕیزەکەوە ڕاوەستاین. هەر سەعاتە گەورەکەی گۆڕەپانی سووری مۆسکۆ زەنگی سەعات هەشتی لێ دا، دەرگای ســۆپەرمارکێک کرایەوە و خەڵکەکە هرووژمیان کرد. ئەو حەشـامەتە زۆر لە چەند خولەلێکدا بەو مارکێتە وەربـــوون. لە نـــهـــۆمـــی عەرزی، نـــزیـــک دەرگـــای وەژوورکەوتنەکە تابلۆیەکی گەورە هەڵواسرابوو، کە لێی نووســـرابوو هەر نهۆمە و چ کەلوپەلێکی لێیە. ئێمە لەبەر ئەوەی بەتەمای کڕینی شــــتێکی دیاریکراو نەبووین، بە ئاســـانســـوار چووینە نهۆمی هەشــــت و لەوێ کەوتینە ســـەیرکردنی کەلوپەل و ئەو شـتومەکانەی ڕیز کرابوون و نهۆم نهۆم داگەڕاین. من بەو پـارە کەمەی پێم بوو، کامێرایەکی هەرزانبایم کڕی. بەرەبەری نیوەڕۆیە هاتینە دەرێ و چووینە مەیدانی سوور.

جەســـتەی مۆمیاکراوی لینین لە شــــوێنێکی تایبەت دانرابوو. بەڵام بۆ ئەوەی لێی بچیتە پێشـــێ، دەبوو ئیزن وەرگری و بە دابودەســـتوورێکی تایبەت بچی، کە ئێمە

ئەوانەمان نەبوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە زانکۆی لۆمۆمبا، بەڵام سەرپەرشتەکە گوتی بۆ ئەوە دەبێ چەند ڕۆژێک لە مۆسکۆ بمێنینەوە. نانی نیوەڕۆشمان لە ڕستورانتێکی بچووک خوارد. پاش نانی نیوەڕۆ بۆ دیتنی میترۆ، بە پلیکاندا چووینە ژێرزەمینەکەی. بە ڕاستی میترۆی مۆسکۆ هەر دەبوو بێیە سەیری. دەوروبەری پلیکانە کارەباییەکان و بە درێژایی ڕەوگەی شەمەندەفەرە کارەباییەکان، دیوارەکان وێنەی مەزنانی سۆڤیەت و دیمەنی زۆر جوانیان لێ هەڵکۆڵرابوو. کە بە پلیکانە کارەباییەکاندا هاتینەوە سەرێ،، کۆمەڵێک ئەفغانیم دی، بە سەرومەندیلەوە لەبری ئەوەی لەسەر پلیکانەکە بە پێوە بوەستن، دانیشتبوون.

تا سەعات هەشتی شەوێ بەشارەکەدا گەڕاین. سواری تراموای کارەبایی بووین و چەند وێستگەیەکیش بە پاسی کارەبایی ڕۆیشتین. لە ڕۆژنامەفرۆشییەک، چەند ڕۆژنامەیەکی پراڤدا و ئیزۆسیتام کڕی. حەیف و مخابن دەرفەتی زیاترمان نەبوو. لە ڕستورانتی وێستگەی شەمەندەفەر نانی ئێوارەمان خوارد و سەعات ٩ی شەوێ، شەمەندەفەرەکە لە مۆسکۆ وەڕێ کەوت. چراکانی ئەو شارە مێژووییە و پێتەختی سۆڤیەت لە دوورەوە وەکوو ئەستێرە پڕشنگیان داویشت و چاویان دادەگرت تا ئیدی لە چاوان ون بوون. هاوڕێ بێ ئۆقرە و بە دەنگ و دۆڵەکان، سەریان بە مەی قورس ببوو و خەویان لێ کەوتبوو و من لە پەنجەرەوە سەیری دنیا تاریکەکەم دەکرد. دەرەوە وەکوو داهاتوو تاریک و نادیار بوو. دەنگی وێککەوتنی چەرخی ڤارگۆنەکان و ئاسنەڕێیەکە و گرمە و نەڕەنەڕی لۆکۆمۆتیو

لەو بیابانە بێدەنگەدا سات بە سات هەودای خەیاڵمی دەپساند. شەمەندەفەر سات بە سات لە مۆسکۆ دوور دەکەوتەوەز وەک چۆن ساڵەکانی هاتنی من بۆ سۆڤیەت دوور کەوتبوونەوە.

سۆڤیەت لە ڕووی پیشەسازی و زانستەوە زۆر پێشکەوتبوو و گەشەی کردبوو، بەڵام ژیان زۆر دوا کەوتبوو. وەختێک میترۆ ژێرزەمینییەکەی مۆسکۆم بەو مەزنی و شکۆیەوە لەگەڵ ژیانی تاڵ و پڕکوێرەوەریی خەڵکەکە بەراورد کرد، هەستم کرد هەموو ئەو پێشکەوتنانە بایی پووشێکن. باقوبریقی بێ ناوەرۆک چ ئاکامێکی هەیە. لێگەڕێ با باڵەخانەی کرملین خشتێکی زێڕ و یەکی زیو بێ، جا با میترۆ و شەقامەکانی شار و گۆڕەپانەکان شاکاری میعماری و هونەر بن، وەختێک خەڵک لەو باقوبریقەدا بۆ نانی شەوێ مەحتەلن، ئەو شتانە چ سوودێکیان هەیە.

بە دەردی سەعدیی خوالێخۆشبوو:

ماڵەکە لە هیم و بناغەوە وێرانە، کەچی ئاغا مشووری نەخشونیگاری دیوەخانی دەخوا.

گەڕانەوە

سەرەڕای ئەوەی بەتلێک لە شەو ڕاشکابوو، کەچی خەوم لێ نەدەکەوت. سالانی ڕابردوو، لەو کاتەوە کە سالی ١٣٣٤ پێم نایە بادکوبە، دە سالی بەسەردا تێپەڕیبوو، وەکوو پەردەی سینەما بە بەرچاومدا دەهاتنەوە و ڕادەبردن. دەمدی دە سال لە باشترین ڕۆژانی لاوی و تەمەنی گەنجیەتیم لەخۆڕاییی ئەویش بەدەم ئازار و دەرد و کوێرەوەرییەوە بەڕێ کردووە. مخابن بۆ ئەو تەمەنە بەنرخەی تێپەڕی. هەلەیەک و خلیسکانێک، لاوێتیمی بردە هەلدێری فەوتان. هەموو سەرمایەی لاویمم لەدەست دابوو و ئێستا دەبوو بە دەستی بەتال و کۆلێک بیرەوەریی تالەوە بگەڕێمەوە بازاڕی ژیان.

شەهریاری شاعیر دەلێ:

وەشوێن ژین کەوتم و لاویم وەکوو مۆمێکی داگیرساند
ژیانم لێ بزر بوو، سەرلەبەر گەنجییەکەشم فەوتاند

ئیتر چاوم بڕیبووە تاریکاییەکە و سەردەمی مەینەت و خەم و بەفیڕۆچوونی لاویمم وەبیرخۆم دێناوە. لەوەدا بەو ئاکامە گەیشتم، کە خەفەتی ڕابردوو بێسوودە. ڕابردوو تێپەڕیوە و نایەتەوە. ئەوەندەی لە گەنجیەتیم ماوە، بەسمە و دەبێ قەدری بزانم. ئینجا ڕاهاتن لەگەل چەوتی و چەتوونیی ڕۆژگاردا، هەر نەبێ ئەوەندە سوودەی هەیە کە ژیان پاشی ئەوە ئاسان و سادە دێتە پێش چاو. دەبێ بە

کەمترین شـــــتەکان قایل بێ. ئەوجار تاڵی و ســـــوێریی ڕۆژگارم چێشتووە و لە با و باهۆزان بێباکم.

تاقە لایەنێکی باشـــــی ئەو قۆناغە مەینەتبارە هەیبوو، هەر ئەوە بـوو و دەرفەتـی ئەوەی دەدامـێ بەهەمـوو هێزەوە بەرەو پێشـــەوە بچم و لەهیچ کەند و کۆســـپێک نەپرینگێمەوە. بەو خەیـاڵ و فکرانەوە بەرەبەری بەیـانی خەوم لێ کەوت، وەختێک لەخەو هەستام، ئاغای ئاسەف لەلام بوو. گوتی بـاش خەوتی. گوتم خەوی چی تـا بەرەبەری بەیـانی نەخەوتووم. تـاوێـک دەبێ خەوم لێ کەوتووە. یادی ڕۆژانی ڕابردوو دەرفەتی خەوتنی نەدەدا. گوتی منیش چیی بیر دەکەمەوە نازانم دەوڵەتی سۆڤیەتی بۆچی ئاوای لێ کردم. خۆ ئێمە هیچمان نەکردبوو. گوتم ســـیاســـەت لەم وڵاتەدا بەدەســـت کۆمەڵێک کەســـی دەمـارگرژی کورتبینەوەیە، ئەوانە ســـەریـان لە قـاوغی خۆیـان نـاوە و هەموو شـــتێک لە ڕوانگەی خۆیـانەوە دەبینن. لە حاڵێکدا ئەمڕۆ هەموو پرسـێک بووەتە شـتێکی جیهانی و دەبێ بە ڕوانگەیەکی ئاوەڵاوە شتەکان تاوتوێ بکەی. ئەوانە هەر شـتێک بن، سـیاسـەتمەدار نین و هەر فریان بەســـەر ســـیاســـەتەوە نییە. مەگەر نەتبیســـتووە، چییان بەســـــەر مەلا مســـــتەفا بارزانی و خەباتگێڕ و هۆزەکەی هێنا؟

هەموویانیان دوور خســـتنەوە و ناچاریان کردوون بەکاری زۆرەملێ. مەگەر مەلا مســـــتەفا چیی کردبوو؟ ســـــەید عەبدولعەزیزی گەیلانیزادەیان چۆن ناردووەتە

ئۆردووگاکانی بێگاری لە ئۆزبەکستان؟ یەکێک دەیگوت زۆر نەخۆشـــە و بەحاســـتەم ماوە. لە بادکوبە ئێســـتا کۆمەڵێک فیرقەیی و بە ڕواڵەت کۆمۆنیســـــت کۆ بوونەتەوە و بزانن هەر کەسێک تۆزێک دژیانە، شوێنبزری دەکەن یان کۆمەڵێک مۆرکی لێ دەدەن. ئەگەر ئەو دەوڵەتە هەر تۆزێک سیاسەتی هەبوایە، کاری ئاوای دەکرد؟ لەبری ئەوەی بەباشـــی لەگەڵ ئەو برادەرانە هەڵسوکەوت بکەن و پەروەردەیان بکەن و بۆ ڕۆژی خۆی ئامادەیان بکەن، بەو هەڵســـوکەوتە چەوتانە هەمووان بێزار دەکەن. یەکێکیان بۆخۆم، ســـەرەڕای ئەوەی هیچ دژی بنەمـــاکـــانی کۆمۆنیزم نیم و لەوانەیە لە زۆر لایەنەوە بەدڵیشـــم بێ، بەڵام تا هەم بەحاســـتەمێکیش چییە ئاوڕی لێ نادەمەوەز ئینجا مەگەر بۆخۆت نەتدی، هەموو شـــتێـک هەر ڕواڵەتی بوو؟ بەرنـــامەی ئـاوەدانی دەبوو بەخێرایی تەواو بکرێن، بەڵام هەموو پووچ و نـــاوبۆش. وەختێک ئێمە بەو زســـــتانە بناغەی دیواری بیناکانمان بە چیمەنتۆ دادەڕشـــت، چیمەنتۆ هەموو بەســـتبووی. دەی خۆ دیـاره دیواری ســـــەر ئەو بنـــاغەیە چۆن دەردەچێ و چ کارەســـاتێکی بەدواوەیە. گرینگ ئەوە بوو شـــتەکان لەکاتی دیاریکراودا تەواو بن. بەڵێ چەندی بڵێی قوتابخانە و زانکۆ هەبوو و بە لێشـــــاو دەرچوویـان دەردەچواند. بەڵام تـاقە شـــتێکی هەر نەبوو، تێگەیشـــتن و شـــعووری کۆمەڵایەتی و ســـیاســـی بوو. بناغەکانی دەوڵەتداری، وەختێک لەســـــەر بنەمـــای زەبروزەنـــگ و ترس و پیـــاوکوژی و ئـــازار و ئەشـــــکەنجەی مرۆڤەکـان دامەزرێ، بڵێی و نەڵێی ڕۆژێـک

دادەکشـــێ و دادەڕووخێ. بەو باس و قســـانە خەریک بووین مەودای نێوان مۆسکۆ و عیشقابادمان دەبڕی.

نەمـانـدەزانی بۆچی بەو ڕێگە دوورەدا دەمـانـنێرنەوە ئێران. لە حـاڵێکدا ڕێگەی بـادکوبە بۆ ئێران زۆر نزیکتر بوو. شـــەمەندەفەر وەکوو دێوەزمەیەک بە گرم و هۆڕ ڕێی نێوان دەریـای خەزەر و زنجیرە چیـای ئۆراڵی دەبڕی. هەڵبەت من خۆم زۆر دڵخۆش بووم کە بەو ڕێیەدا ڕادەستی ئێرانمان دەکەنەوە نەک بە ئازەربایجاندا. چونکە ســـەرەڕای نەفرەتێکی لە فیرقەییەکـانی ئەو مەڵبەندەم هەبوو، باوەڕم وابوو فارســـەکان زیانیان بۆ ئـێـمەی کـورد کەمــتــرە و بــێــزەڕتــرن لەچــاو ئـازەربـایجـانییەکـان. هەڵبەت هۆیەکەشـــی ئەوەیە کە ژینگەی کۆمەڵایەتیی فــارس لە ئێمە دوورە و کەمتر تێکهەڵچوون و بەرەوڕووبوونەوەمان کەمتر بووە. بەڵام کورد و ئـــازەری هـــاوکەوشـــەنن و لە هەمـوو ئەو بزووتنەوانەدا کە لە ناوچەکەی ئێمە جا چاک یان خراپ ســـەر یان هەڵداوە، لە ســـۆنگەی دنەدانی حوکمەتەوە تووشـــی پێکدادان و شـــەڕ بووین و یەکەم زەبرێکی لە ئێمە درابێ، ئەوان لێیـان وەشـــانـدووین و دایمەش حکوومەتەکـانی نـاوەنـد ئەو کێشـــە و نـاکۆکییـانەیـان دروســـت کردووە و دوژمنایەتییان خســـتووەتە نێوان ئێمەوە.

هـاوڕێی ئـازیز، ئێمە کە هەموو کەمـایەســـییەکـانی ســـۆڤیەتمـان لەقـاو دا، بێ ئینســـــافییە ئەگەر لایەنە

باشەکەشی نەڵێین. با سەیرێکی ئەو تورکمەنستانە یان کۆمارییەکانی دراوسێی بکەین. لانیکەم سەدا نەوەدی خەڵکەکەی خوێندەوارن. هەبوونی ئەو هەمووە قوتابخانە و کارخانە و لاقی ئاسنەڕێ و پێشکەوتنی زانست و پیشەسازییە خۆ گاڵتە نییە و ناکرێ نەیانبینی. هەر ئەو قەزاقستانەی ئێستا لەگەڵ چەند ساڵ لەوەپێشی بەراورد دەکەم. لەوە باشتر، ئێمە زۆرمان نەماوە بگەینە تورکمەنستانی ئێران، جا لەگەڵ تورکمەنستانی سۆڤیەت بەراوردی دەکەین و ژیانی دواکەوتوو و کشتوکاڵی نەریتیی و دێمەکارانەی سەد ساڵ پێشوو دەبینین. لە گوندەکانیان، نە ئاوی خواردنەوە هەیە و نە کارەبا و نە جادە و قوتابخانە و نە ناوەندی تەندروستی. ئێستاش ئەگەر زستانان بەفر دەباری، ڕێی نێوان گوندەکان و شاری دەگیرێ و پەیوەندییەکان دەپسێن. بنکەی تەندروستی و دکتۆر و دەرمان لە گوندەکان هەر نییە. جا نەخۆشیی جۆراوجۆری وەکوو کوێری و کەچەڵی و خروێلکە ئێستاش بەشێکن لە شتە سروشتی و باوەکانی ئەو ناوچانە، سەرەڕای ئەوەی لەسەر دەریای نەوت دانیشتووین، لە گوندەکان نا، بگرە لە شارەکانیش زستانان، لەبری نەوت خەڵووز و ئاوردوو دەسووتێنن.

بەو قسانە کاتمان تێپەڕاند و گەیشتینە وێستگەی عیشقابادی پایتەختی تورکمەنستان. شەمەندەفەرەکە لە وێستگەی عیشقاباد ڕای گرت.

لەگەڵ ڕێنوێنەکەمان دابەزین. بردینی بۆ هۆڵی چاوەڕوانی. بۆخۆی چووە دەرێ و گوتی دێمەوە. سەعاتێک

دواتر هـاتەوە و گوتی وەرنە دەرێ. کە چووینە دەرێ، ماشێنێکی سەربازی لە دەرەوە ئامادە بوو بە دوو سەربازی چەکدارەوە. بە لای شـــاری عیشـــقاباددا بەرەو بنکەی ســـنووریی ئێران کە لەســــەر بەرزاییەک بوو، وەڕێ کەوتین.

ئێران

مەودای نێوان شـــار تا پاســـەوانگەکانی ســـنوور، زۆر نەبوو. لەوێش دابودەســـتوور و ڕێوشـــوێنی مەئموورەکانی ســـنووری ئێران زۆری نەخایاند. هێشـــتا نیوەڕۆ دانەهاتبوو، کە ئێمە لە نێو خـــای ئێرانێ بووین. چەنـــد کەســـێـک لە کوڕەکان وەگریان کەوتبوون. خۆڵ و خاکی ســـنوورەکەیان لە ســـەر و ڕووی خۆیان دەخشـــاند و ماچیان دەکرد. ئەوێ پاسەوانگەی باجگیران بوو. سەربازی چەکدار ئێمەیان بردە ژوورێک. ســـەرەڕای ئەوەی مەئموورەکان زۆر لەگەڵ ئێمە باش بوون، هەســـت دەکرا هەر لە ســـەرەتاوە خەریکن دەسبەسەرمان دەکەن. شەو و ڕۆژێک لە باجگیران بووین. پشکنینی پزیشکی و ڕێوڕەسمی قەرەنتینە ئەو ڕێوشوێنانە بەتەواوی لەگەڵمان کران. زۆربەی هاوســەفەرەکان تووشـی نـارەحەتی دڵ و دەمـار ببوون. پـاش ئەوە ئێمەیـان بەڕێی مەشـــهەد کرد، ســـەرەڕای دنیایەک تکا و ڕجا نەیاهێشـــت زیارەتی ئیمام ڕەزا بکەین و بە شـــەمەندەفەری مەشـــهەد تاران بەرەو پایتەختیان بەڕێ نەکرد. مانگی ڕەزبەر بوو و هێشـــتا ســـاردی نەکردبوو. ئەوە دووەم جار بوو کە ئەو ڕێیەم بە شـــەمەندەفەر دەبڕی. ئەو گەنجەی لە ڕێیە و لە ســـۆڤیەت هەر دەینەڕاند و دەیگوت پیاوم دەوێ، لێرە فزەی لێ بڕابوو. ئیتر لە وێستگەی شەمەندەفەری تاران دابەزیین، پاش تاوێک چاوەڕوانی ســـواری ماشـــێنێکی ســـەربازییان کردین. ماشـــێنەکان بە شـــەقامی ئەمیرییەدا بەرەو باکوور دەچوون.

لە شاری چووینە دەرێ، ڕێیەکە ڕێک بەرەو تەجریش بوو. بەڵام پێش ئەوەی بگەینە ئەوێ، ماشێنەکان چوونە نێو کووچەباخێک و لە نزیک شوێنێکی تەلبەندکراو ڕایان گرت. چەند خێوەتێکی لە نێودا دیار بوو. کۆمەڵێک سەربازی چەکداریش لەوێ ئێشکیان دەکێشا. سەرگرووبانێک هاتە پێشێ و بەسەری کردینەوە. بردیانینە نێو تەلبەندەکە و گوتی بچینە نێو خێوەتەکان. دڵنیا بووین ئێرە شوێنی دەسبەسەرکرانمانە. ئێمە پێنج کوردەکە خێوەتێکمان پێکەوە گرتەوە. ئەوانی دیکەش چوونە نێو خێوەتەکانی دی. هەرچۆنێک بێ ئێرە ئیدی ئۆردووگای بێگاری و زۆرەملی نەبوو و لەو باخە خۆشەدا هەستمان بە ئارامی دەکرد و بە گشتی هیچ نیگەران نەبووین و دڵەڕاوکێمان نەبوو. سەربازە چەکدارەکان لە دەوروبەر ئێشکیان دەگرت. دوو هۆدەش لە دەرەوەی تەلبەندەکە بۆ ئەوان تەرخان کرابوو.

بەرەبەری نیوەڕۆیە یەکی کەوچک و چەنگاڵێکیان داینێ. لە نێو خێوەتەکان چەند بەتانییەک لەبری فەرش ڕاخرابوون و چەند بەتانییەکی دیکەش هەبوون بۆ پێخەف. بەرەبەری نیوەڕۆیە ڕیزیان کردین و لە مەنجەڵە پلاوێک کە بۆ سەربازەکانیان هێنابوو، قاپێکیان پڕ لە پلاو و خۆرشت و لەتێک نانی سەنگەکە داینێ. ساڵانێک بوو پلاوم نەخواردبوو. سەرەڕای ئەوەی پلاوی سەربازخانە بوو، بەڵام تام و بۆنەکەی زۆر خۆش بوو.

لەو ڕۆژەوە ئیدی خواردنەکەمان خواردنی سەربازی بوو. نازانم لەو نزیکانەوە پادگانی لێ بوو یان نا، هەرچۆنێک بێ لە سەربازخانەیەکەوە نادیان بۆ دێنایین. بە دەم قسەکردنەوەوە لێم ڕوون بۆوە ئەوێ باخی میهرانە. پێشتر تایبەتی ئالوودەبوانی موخەدەرات بوو. هەر بۆیە لەپێشدا پێیان وابوو ئێمەش موعتادین. حەفتەیەکی خایاند. کاری ئێمە پاش پاکوخاوێنی، پیاسەکردن بوو.

سەرەڕای ئەوەی شوێنەکەمان هیچ لە زیندان نەدەچوو، بەڵام لە ژێر چاودێریی توندوتۆڵی سەربازەکاندا بووین. یەکێک لە سەرگرووبانەکان پیاوێکی زۆر تووڕە و تۆسن و ڕژد بوو. هەر جارێکی نۆرەی پاسەوانیی ئەو دەهات، کەس فزەی لێوە نەدەهات. ڕۆژێکیان لە حەوشەکەدا پیاسەمان دەکرد، گرووبانی گۆرین بە تووڕەییەوە هاتە ژووری و ڕووی لە یەکێک لە گەنجەکان کرد و گوتی، ئەوە تۆ بووی گوتت دەبێ مان بگرین؟ تۆ بەتەمای بیکەیە توودەبازی؟ چیی گەنجەکە سوێندی خوارد کە شتی وام نەگوتووە، بەگوێیدا نەچوو. بە دوو سەربازی گوت، ئەو پەیژە بچووکەی لە دەرەوە بوو، بهێننە ژووری. گەنجە ئازەرییە داماوەیان لێ بەست. گرووبان بە قایشەکەی هەتا هێزی تێدا بوو هەر لێی دا. گەنجی داماو هاواری دەچووە ئاسمان و دەپاڕاوە، کەچی ئەو وەکوو گورگێکی دڕندە تێی بەربوو. کە شەکەت بوو، وازی هێنا و گوتی جارێکی دیکە گوو دەخۆی قسەی وا دەکەی. سەربازەکان، گەنجەکەیان لە پەیژەکە کردەوە. ئەوانی دی لەباوەشیان کرد و بردیانەوە نێو خێوەتەکە. هەموو سەرمان سووڕ مابوو. وای دانی

گەنجەکە باسی مانگرتنیشی کردبێ، کێ دەڵێ مەبەستی ئەوە بووە لەوێ مان بگرین؟ جگە لەوەش، ئەو گرووبانە بەرپرسی ئێمەیە بمانپارێزێ یان دادوەر و سزادەری ئێمەیە؟ هەستم کرد لەخۆوە وا ناکا. بێ و نەبێ هێندێ شتی لە بەرپرسەکان بیستووە، ئەگینا لەخۆوە چۆن ئاوا دەکا.

گەنجەکە سێ ڕۆژان بەجێوبان کەوت و نەیتوانی لە خێوەتەکە بێتە دەرێ.

چەند ڕۆژ دواتر کۆمەڵێک کەسی دیکەشیان هێنا. دەرەبەگێکی کوردی لای ماکۆیان لە نێو دابوو. دەیگوت گوندەکەمان لەسەر سنووری سۆڤیەتە. بە تۆمەتی پێوەندی لەگەڵ خەڵکی ئەوبەری گرتوویانم، هیچ واش نییە. بەڵام بە ددانی زێڕ و جلوبەرگە ڕێکوپێکەکانی لە نێوماندا دەتگوت لۆردە. دەیگوت پارەیەکی زۆرم پێ بووە، بەڵام هەموویان لێ ئەستاندووم. قەول وایە حەفتەی دە تمەنم بدەنێ بۆ جگەرە.

لەوانەی لە سۆڤیەت هاتبوونەوە، گەنجێکی خەڵکی ڕەشتمان لەگەڵ بوو. من لە هاتنەوەدا لەگەڵی ئاشنا بووم. شۆرەتی حەقیقی بوو و پێشتر لە ئێران خوێندکاری کۆلێژی ماف ببوو. ئەویش لە سۆڤیەت سەرەڕای ئەوەی ئەندامی حیزبی توودەی ئێران ببوو، دە ساڵ بێگاریی بۆ بڕابۆوە. بەڵام ئەو زۆر نیگەران بوو. زیاتر لەگەڵ من قسەی دەکرد و دەیپرسی چیمان لێ دەکەن؟ پێم دەگوت ماوەیەک ڕاماندەگرن و هێندێ

پرســـیار و لێکۆڵینەوەمان لێ دەکەن و ئەگەر هیچ شـــتێکی خراپمـان نەکردبێ، بە دڵنیـاییەوە بەرمـان دەدەن. دەیگوت ئـاخر من توودەیی بووم. گوتم دەی خۆ لە ئێران زۆر کەس توودەیی بوون، گرینگ ئەوەیە هیچ تاوانێکت لەســـەر نەبێ. حیزبی توودە ئێســـتاش ماوە و بە نایاســـایی لەقەڵەم نەدراوە.

ڕۆژێک نازانم بۆچی هەموومانیان لەپێش خێوەتان ڕیز کرد و سەرگرووبانە توورە و تۆسنەکە سەربازێکی هێنا و گوتی کام لەوانە نامەی دایە دەستت؟ سـەربازەکە دیار بوو شـــەرم دەکا و نازانێ بڵێ چی؟ دڕدۆنگ بوو ناوی کێ بڵێ. ســـەرگرووبـان تێی خوڕی و گوتی بیڵێ، ئەگەر نەیڵێی بۆخۆت دەزانی چیت بەسەر دێنم. سەربازەکە هاتە پێشێ و ئامـاژەی بە ئـاغـای حەقیقی کرد. گرووبـانە، حەقیقیی بردە دەرێ. ئەمری کرد پەیژەی گۆرینیان هێنا و لێیان شـــەتەک دا. چاوم لێک نا، تین و ورەی ئەوەم تێدا نەبوو خوێندکارێکی مـاف لەو دۆخەدا ببینم. هیچیشـــم لەدەســـت نەدەهـات. گرووبان بەهەموو هێزی خۆی ئەو قایشەی لە شان و پیلی کورە ڕادەکێشـــا. یەک بەخۆی دەیناڵاند و هاواری دەکرد. گۆیان ئاغای حەقیقی بە دزییەوە نامەیەکی داوە بە سەربازە گەنجەکە، کە ئەویش ڕەشتی بووە، بیداتە براکەی. دەیویست بەو جۆرە براکەی ئـاگـادار بکـاتەوە کە هـاتۆتەوە ئێران. نەمـدەزانی ئەو کـارە کوێی تـاوانە. ئێســـتـا لەبری ئەوەی بۆخۆیـان ڕێیەکمـان بۆ بـدۆزنەوە پەیوەنـدی بە خزم و کەســـمـانەوە بگرین، بەوەنـدەیەش ڕازی نەبوو. ئـاغـای حەقیقیمان پاش لێدانەکەی بردەوە خێوەت. دیار بوو حەقیقی

بەر لەوەی بڕوا بۆ سـۆڤیەت، کارێکی وای کردبوو، کە ئێستا تۆقیبوو لێی ئاشکرا بێ.

پاش چەند ڕۆژان دوو ئەفسەر لە ناوەندی فەرماندەیی ئەرتەشەوە هاتن و لە دەسبەسەرکراوەکانیان کۆڵییەوە. لێکۆڵینەوەکە دوو حەفتەی خایاند و لەو ماوەیەدا هێندێ ڕۆژ ئەفسـەری ئەمریکاییشـمان دەدیتن کە لەگەڵ ئەفسەرە ئێرانییەکان لە لێپرسینەوەکەدا بەشدار دەبن.

پاش تەواوبوونی لێکۆڵینەوەکان، چەند ڕۆژ جارێک کۆمەڵێک کەسـیان بەر دەدا. ئیدی دادگایی و شـتی وا لەگۆڕێ نەبوو. لێکۆڵینەوەی ئاغـای حەقیقی لە هەموان پتری خایاند. هەر جارێکی لە لێپرسـینەوە دەهاتەوە پتر پەرۆش و ینگەران دیار بوو. ئاخری خۆی پێ نەگیرا و ڕۆژێکیان گوتی لەوانەیە من دادگایی بکرێم. گوتم بۆچی؟ گوتی دەڵێن لە تیرۆر شـادا بەشـدار بووم. ئەو تیرۆرەی کە خوێندکارەکان قۆڵیان لێ هەڵمالی.

چوار کوردەکەی گەڵ مدیان چەند ڕۆژ دواتر بەر دا. ئاسـەف و ئێکیت و گوێزەل و عەزیز. ماڵاواییمان لێک کرد. ئاغای گوڵمحەمەدیی خەڵکی گونبەدیش قەول وابوو زوو بەر بدرێ. زۆر بەداخ بوو کە هیچی بە دیـاری بۆ خـانمەکەی پێ نییە. من سـنـدووقێکی کەلوپەلی خۆجوانکردنی دەسکاری زیندانییەکانم پێ بوو. ئەوەم پێ دا. بە خۆڕایی لێی وەرنەدەگرتم. دەیگوت دەزانم پـاش ئەوەی ئازاد دەبی پێویسـتت بە پارە دەبێ. ئاخری پاش چەلەحانێیەکی زۆر وامان دانا پاش ئەوەی ئازاد بووم،

پارەیەکم بداتێ. جا سێ ڕۆژ پاش وی ئازاد کرام. گوتی باوکم لە شەقامی چرا بەرقیی تاران میوانخانەی هەیە. بەڵێنی لێ وەرگرتم کە بەر بووم، سەری لێ بدەم. هێشتا دە ڕۆژی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز. ئاغای حەقیقییان دادگایی کرد و هەشت ساڵیان زیندان بۆ بڕییەوە. زۆر بۆی بەداخ بووم. بەستەزمانە لە سۆڤیەتیش تووشی ئەو نەگبەتییە ببوو، لێرەش ئەوە چارەنووسەکەی. سەرەڕای ئەوەی بۆخۆشم هیچم نەکردبوو، نیگەران بووم.

ڕێک ڕۆژێکی مابوو بۆ جێژنی نەورۆز، بردیانمە نووسینگەی گرتووخانەکە. لەوێ بەڵێنیان پێ نووسیم، کە پاش ئازادی، مانگێ جارێک خۆم بە ڕوکنی دووی فەرماندەیی ئەرتەش کە لە شەقامی سێی ئیسفەندە، بناسێنمەوە. پێم وایە ئەو بەڵێننامەیەیان لەوانی دیکەش وەرگرتبوو. ئەوەندەم لێ ڕوون بوو کە بەڵێننامەکە شەبەقی ئازادیم بوو. سەعات ٢ی بەیانیی ڕەشەممەی ساڵی ١٣٣٤ بوو کە لە باخی میهران ئازاد بووم. بە ماشێنێکی ئەرتەش لەگەڵ چەند کەسی دیکە ئێمەیان بردە شاری. خەم و نیگەرانییەکان تەواو ڕەوینەوە.

پێم وابوو ئەگەر من هاووڵاتیی سۆڤیەتی بوایەم و ئاوا لە وڵاتی خۆم ڕام کردبایە و دوایی گەڕێنرابامەوە ئەوێ، لانیکەم بیستوپێنج ساڵ زیندانیم بۆ دەبڕدرایەوە. جا ئێستا دەکرێ ئەو وڵتە کۆمۆنیستی و خەڵکییە و ئەم وڵاتە دژەکرێکار و بە دەردی ئەوان سەرمایەدارییە پێک بگری. ئەویش بەپێی ئەوەی وڵاتی ئەوان سزای سێدارەی تێدا نەبوو. ئەگینا بەوپەڕی بێبەزەیی لە سێدارەیان دەدایین،

ئاواش پاش هەشـت سـاڵ دەربەدەری و سـووکایەتی و زوڵم و ناهەقی جا ئازادیان کردم.

هەر بەڕاسـتی ئازادی چ نیعمەتێکی گەورەیە، کە دەبێ قەدری بزانین. لە مەیدانی تۆپخانەی تاران لە ماشـێنی ئەرتەش دابەزیم و مـاڵاواییم لە شـۆفێرەکەی کرد و سـپاسـم کرد. بەو هیوایەی هەرگیز شـوێن و دۆخی وا نەبینمەوە. پاش هەشـت سـاڵ زیندان و سـووکایەتی و تاڵی و سـوێری و سـەرما و گەرما و برسـیەتی، ئێسـتا ئیدی لە هەموو کۆت و بەنـدێک ڕزگـار ببووم. هەوای خۆش و بەهاریی تارانم بەوپەڕی چێژەوە هەڵدەمژی. ئەگەرچی نە ماڵ و حاڵێکم هەبوو نە حەشـتەبای خودام لەگیرفـانیـدا بوو، کە جەمە خواردنێکی پێ بکڕم. کەچی هەموو گیانم پڕ بوو لە خۆشی و شادی.

دەتگوت تازە زیندوو بوومەتەوە. بڕوام نەدەکرد لەو دۆزەخە نەفـرەتـیـیە ڕزگـارم بـووبـێ. دار و نەدارم جانتایەکی بچووک بوو، کە فڵچەیەکی ددان و خاولی و کامێرایەکی هەرزانبایی تێدابوو، وا لە فرۆشگا مەزنەکەی مۆسـکۆ کڕیبووم. لەسـەرخۆ و بە هێمنی و بەبێ خەم و خەیـاڵ بەرەو چرابەرقی وەڕێ کەوتم. بەتەمـا بووم سـەرێک لە میوانخانەی گوڵمحەمەدی هەڵێنم. بەشـکم بیبینم و ئەگەر بکرێ لەوێ بمێنمەوە. لەسـەرەتـای شەقامی چرابرقی تابلۆی میوانخانەیەکم دی. میوانخانەکە لە نهۆمی دووەم بوو. بە پلیکـانەکـانـدا سـەر کەوتم. پیرەمێردێک لە پشـت مێزی میوانخانەکە دانیشـتبوو

نێرگلەی دەکێشـــا. ســـلاوم کرد. گوتم ئاغای گوڵمحەمەدی تەشـــریفی لێرەیە؟ گوتی بۆخۆمم. فەرمو. گوتم کارم بە هـاورێکەم بوو کە چەنـد ڕۆژێـک لەوەپێش ئـازاد بوو. گوتی من باوکیم، جەنابت کێی؟ خۆمم پێ ناساند.

پیرەپیاو خۆشـــحاڵ بوو و گوتی شـــوکرانەبژێرم تۆش ئـازاد بووی. فەرموو. دانیشـــتم. پیرەمێردە تورکمـانە بە ڕیشـــێکی تەنـک و بـالایەکی بەرزی چەمـاوەوە، تـا بڵێی میهرەبـان بوو. دەتگوت لە خەمی دووری و دەربەدەریی کوڕەکەی پشتی چەماوەتەوە. بانگی کرد چایەکیان بۆ هێنام. لە حـاڵێکدا مژی زۆر قووڵی لە نێرگلەکەی دەدا، ســـەری قســـەی لەگەڵ کردمەوە. گوتی شـــوکرانەبژێرم کە خودا کوڕەکەی دامەوە. ئاخر من هەر ئەو کوڕەم هەیە. نازانی لە دووریی ئەو چۆن بووم. دوو مونـافیق هەڵیـانفریوانـد و لەگەڵ خۆیان بردیانە سۆڤیەت. مەگەر ئێمە لە وڵاتی خۆمان لە چیمان کەمە وا دەچنە وڵاتی بێگانان. وەباڵم بۆ قســـەی ژیرانەی پیرە کێشـــا. گوتم ئیتر گەنجیەتییە و کرچوکاڵی. ئێســـتا کوڕەکەت ســـارد و گەرمی ڕۆژگاری چێشـــتووە و باشـــتر دەتوانێ مل بداتە کار و ژیانی خۆی و قەدری تۆ و خانەوادەکەشـی دەزانێ. ئەو دەبێ شـوکرانەبژێر بێ کە ماڵ و ژیان و ژنی هەیە و بابێکی وەک تۆ میهرەبانیشـــی هەیە. پرســـیم ئەی ئێســـتـا لە کوێیە؟ گوتی چووەتە گونبەد. خانمەکەی لەوێیە. تاوێک تێی ڕامام و هەســـتام گوتم من هاتبووم ئەو ببینم، ئەگەر ئیزنم بدەی دەڕۆم. گوتی ناهێڵم. نیو سەعاتێکی دی نان حازر دەبێ. ئەگەر حەز دەکەی بهێیە دەرێ، بڕۆ، بەڵام نیو ســەعاتی دیکە وەرەوە. قبووڵم کرد و

جانتاکەمم لە نووسینگەی میوانخانە دانا و چوومە دەرێ. لەسەرخۆ و بە هێمن بە شەقامی لالەزاردا هاتمە سەر. شەقامەکە هیچ نەگۆڕابوو. بەڵام دووکانەکان خاوەنتر و لۆکستر لەجاران دەهاتنە پێش چاو. تا چوارڕێیانی لالەزار بەدەم سەیری جامخانەی دووکانانەوە ڕۆیشتم و بەرەو شەقامی سەعدی وەرسووڕامەوە و لەوێوە ڕاست بەرەو میوانخانە گەڕامەوە. چارەگێک لە دوازدە لای دابوو. پیرەپیاو چاوەڕێم بوو. نانی نیوەڕۆمان کە پلاوێکی بە خۆرشتی قیمە بوو، خوارد. چایەکم خواردەوە و هەستام ماڵواییم لێ کرد. دەستی لەگەڵ لێ دامەوە و هێندێ پارەی لە مستم نا و گوتی ئەوە قابیلی تۆی نییە، هاوڕێکەت ڕایسپاردووم بدەمێ، تکایە وەریگرە. دەستی ئەو پیاوە شەریفەم نەگێڕاوە. بەوپەڕی سوپاسەوە مالاوایيم لێ کرد و بەڵێنم پێ دا دیسان بچمەوە سەردانی. لە دەرێ پارەکەم ژمارد، سەد تمەن بوو. ئەی لە خوای بەزیاد بێ. یەکەم ڕۆژی ئازادیم سەد تمەنم بە نەسیب ببوو.

بەرەو شەقامی فێردەوسی ڕۆیشتم، تا بچمە هوتێل گیلانی نوێ. بە ورەی بەرز و دڵێکی خۆشەوە چوومە هوتێلەکە. لە ڕاڕەوە پانوبەرینەکەی هوتێل، گەنجێک لە پشت مێزێکی بەرز ڕاوەستابوو. سلاوم کرد و گوتم ژوورێکم دەوێ یەک تەختی تێدا بێ. سەیرێکی جلوبەرگە کۆن و شڕەکانم و جانتا بچووکە کرێکارییەکەمی کرد. لەپێشدا ویستی بڵێ جێمان نییە، بەڵام گوتی ئێرە

کرێیەکەی زۆرە. پرسیم شەوێ چەند؟ گوتی یەک تەختی، شەوێ حەوت تمەنە. بیست تمەنم لەسەر مێزەکەی دانا. گوتم ئەوە بۆ دوو شەو. گوتی ناسنامە؟ گوتم بەداخەوە پێم نییە. ناو و شۆرەت و شتی لە دەفتەری هوتێلەکەدا نووسیم و کلیلێکی دامێ ، گوتی بچۆ نهۆمی دووەم هۆدەی ژمارە ٩. بە پلیکانـانـدا سـەر کەوتم. دەرگـای هۆدەکەم کردەوە. هۆدەیەکی بچووکی یەک تەختی و مێزێکی بچووک و کورسـییەک. جانتاکەمم لەسـەر تەختی خەوەکە دانا و بە جلەکانمەوە ڕاکشـام. نوقمی دەریای خەیاڵ بووم. ئەوە چ دنیایەکە. لە هیچ شـوێنێک بەبێ پارە ڕاتناگرن. دەبێ قەدری ئەو هەشـتا تمەنەی دیکە بگرم. کەوابوو دەبێ هەر ئەو دوو شـەوە لێرە بم. دوای ئەوە بچمە میوانخانەیەکی هەرزانبایی. بەو خەیاڵانەوە خەوم لێ کەوت.

کە بەخەبەر هاتم ئێوارە بوو. لەو هەشـت سـاڵەدا قەت ئاوا ئارام نەخەوتبووم. ئەوە یەکەم خەوی ئازادیم بوو. لە هوتێلەکە هاتمە دەرێ. شەوانە، شەقامی لالەزار و سەتەنبوڵ زۆر خۆش بوو. بە چرای فلۆرسـێنتی، دیمەنێکی جوانیان دروست کردبوو. زۆرم حەز لێ بوو بچمە کافەی شـمشـاد، بەڵام گیرفانم ڕێی نەدەدام. ناچار چوومە سـاندویچییەک لە شـەقامی لالەزار. دوو تمەنم خەرج بوو. تۆزێک گەڕام و هاتمەوە هوتێلەکە.

بەر لەوەی بخەوم، بە کرێی هۆدە و سـێ جەم خواردنەوە ڕۆژێ پـازدە تمەنم پێویسـتە. بەو جۆرە ئەوەی پێمە هەر بەشـی حەفتەیەکم دەکا. کەوابوو باشـترە بچمە میوانخانەیەکی هەرزان. بەشکم ئەو پووڵە بەشی پازدە ڕۆژێکم بکا.

ئینجا کامێراکەش دەفرۆشـــم، تا ئەودەم کارێک هەر دەدۆزمەوە. شەو دووگیانە خوا بزانێ بەیانی چیی دەبێ. چوومەوە ژوورەکەم و خەوتم. یەکەم شـــەوی ئازادیم بوو.

دووەم شـــەوی جێژنی نەورۆزی ســـاڵی ١٣٣٥ی هەتاوی. بەیانی لە دەرگای ژوورەکەم درا، بەخەبەر هاتم. دەرگام کردەوە، ســەیرم کرد کاک محەمەدی شـیرازییە. لە باوەشـــم گرت. زۆر خۆشـــحاڵ بووم. هیچ چاوەڕێم نەدەکرد لە ئێرانێ بیبینمەوە. ئەویش لە ڕۆژی جێژن و دوای ئـازادیـدا. پیرۆزبـایی ســـاڵی تـازەم لێ کرد. دەمودەسـت جلوبەرگم لەبەر کرد و دەسـت و دەموچاوم شـوشـت و چووینە ڕسـتوڕانتی هوتێلەکە. چەندی حەولم دا گوتی نانی بەیانیی خواردووە.

پاش بەرچاییەکی ســادە گوتی با بچینە مزڵەکەی ئەو. گوتم لە کوێیە؟ گوتی لە شـــەقامی شـــاباد، ژوورێکم بەکرێ گرتووە. جـانتـا بچووکەکەمم هەڵگرت و پـاش پاکانەحیسـاب لەگەڵ هوتێلەکە، وەدەر کەوتم. لە ڕێیە لێم پرســـی تۆ چۆنت زانی لەو هوتێلەم و ئازاد بووم؟ گوتی ڕۆژنامەکان چەند ڕۆژێک لەوەپێش باســـی ئازادبوونی چەند زیندانییەکیان کرد لەوانەی لە سـۆڤیەت گەڕاونەوە. ناوی کەسـیان نەنووسـیبوو، بەڵام من بە ڕێکەوت ناوی گوڵمحەمەدیم دیت. پێی گوتم قەول وایە ئەگەر ئازاد بێ، بێیتە هوتێل گیلانی نوێ. منیش ئەمڕۆ هاتم پرســـیم و گوتیـان لێرەی. دەمزانی بـارودۆخـت چۆنە، بۆیە هـاتمە

شـوێنت. خۆ هوتێل شـوێنی ژیان نییە. وەرە باشــە لانیکەم من شـــوێنێکم هەیە. خەرجی ژوورەکەش زۆر نییە. ڕاوەســـتام، توند باوەشـــم پێدا کرد و ماچم کرد. چاوم پڕ ببوون لە فرمێسک. گوتم محەمەد تۆ فریشـتەیەک بووی بۆ من. پرســـیم ئەی خەبەری براکەت؟ گوتی ئەو لە زیندانە. زیندانی لەشکری ٢ی زرێپۆش. ڕۆژانی هەینی دەکرێ بچینە سـەردانی. تا ئێسـتا هیچ هاوشـاری و دۆسـتێک نەچوونەتە سـەردانی، بەڵام من هەموو حەفتەیەک دەچم. پرسـیم بۆچی گیراوە؟ گوتی ئەنـدامی حیزبی توودە بووە. گوتم جومعە پێکەوە دەچینە سـەردانی. گوتی باش نییە، نەکا تۆ تووشـی کێشـــە بی. گوتم ئی من لەوەی گوزەراوە. لە هیچ شـــتێ ناترسـم. جگە لەوەش، مەگەر چی دەکەین؟ چوونەسـەردانی هاوڕێ کوێی خەتەرە؟ ژیان ئەو هەمووە ترسە ناهێنێ نا.

گەیشـــتینە بەر ماڵەکەی. دەرگای کردەوە. لە ڕاڕەوەکەدا دەرگـای هۆدەیەکی کردەوە، کە پەنجەرەکەی دەیڕوانییە حەوشــە. دوو بەتانیی ڕاخسـتبوو. دوو دەسـت نوێنوبانیش لەوێ بوون. پرســـیم مەگەر تەنیا نی؟ گوتی نەخێر، لەگەڵ کاک قادری بابامیری کە شاگرد بەرگدرووییە، هاومزڵین. من کاک حەمەدەمین بابامیریی بابی کاک قادرم باش دەناســی، بەڵام کاک قادرم نەدیتبوو. گوتم باشـتر، دەبینە سـێ کەس. گوتم بەڵام ئاغای شـیرازی منیش پێویسـتم بە دۆشـەگ و پێخەفە. گوتی دوانیوەڕۆیە دەچینە حەســـەنـابـاد، لەوێ نوێنوبانی خاوێنی دەســـتی دوو دەفرۆشـــن. پاش نیوەڕۆیە چووین. شـــەوێ بابامیریش هاتەوە. ســێ کەســی کەوتینە قســـە، تا نیوەشـــەوێ نەخەوتین. وەختی خەوێ، شـوکرانەی

خوام کرد، چونکە پاش هەشــت ســاڵان نوێنوبانی خۆمم هەبوو و تێیدا دەخەوتمەوە و لە بەرایی ئازادیشمدا کە بێ ماڵوحاڵ و نەدار بووم، پووڵ لە ســـایەی دۆســـتانمەوە بوومە خاوەن پووڵ و ماڵ و دوو هاوشـــاریی خۆشـــم دیتەوە کە تەنیا نەبم. لە ڕۆژانی تاڵ و ناخۆشـــیدا هیچ نیعمەتێک ناگاتە دۆسـت و هاودەردێک. کە دەکرێ پشـت و پەنـای یەکتر بی. بەو خەیـاڵانەوە خەوتم. بەیـانی کە هەســـتـام، هەردووکیـان ڕۆیبوون. ئـاغـای بـابـامیری چووبووە کـارگەی بەرگـدروون و شـــیرازی چووبووە کەرەج، بۆ بەشـــداربوون لە خولی میکانیکیی تەراکتۆردا. بەتەنێ بووم و دەمتوانی مشـــوورێک لە ژیانی داهاتووم بخۆم. هەژاری و چارەڕەشـــی بیر و مێشـــکت بەهێزتر دەکەن. دۆخەکەم بە وردی هەڵســـەنگاند و هاتمە ســـەر ئەوەی دەبێ زۆر شـــێلگیرانە وەدووی دوو شـــت بکەوم. یەکێکیان بچمە کۆلێژی پزیشـــکی، بەشـــکم بتوانم لەوێ درێژە بەخوێندن بدەم. ئەوی دی بەشـداری لە تاقیکاریی شـــەشـــی دواناوەندیدا. بەڵام هەردووکیان دەبوو بخەمە پاش پشووی نەورۆز.

دیپلۆمی ئەدەبی

ڕۆژی هەینی لەگەڵ کاک محەمەدی شـــیرازی چووینە زیندانی لەشـکری ٢ی زرێیی لە کۆنەجادەی شـەمیران. زۆر بە ئاسانی دەرەتانی چاوپێکەوتنەکە ڕەخسا. دکتۆر شیرازی بە دیتنی من سـەری سـووڕ ما. پێی وا نەبوو لە ئێران بم. دیداری هاوڕێیەک لە زیندان هەم خۆشـە هەم زۆر ناخۆش بوو. بەداخ بووم کە بۆچی ژیـانی ئێمە دەبێ ئەو هەمووە کوێرەوەری و نـاخۆشـــییەی تێدا بێ. دەمزانی لەو مـاوە کورتەی ژیاندا تا ئێستا چەندەی زەحمەت کێشاوە و تاڵی و سـوێریی چاشـتووە. گاڵتە نییە بەخێوکردنی ژن و منداڵ و دایـک و برا و کـارکردن و خوێنـدن لە زانکۆ، ئەویش بە مووچەیەکی کەمی مامۆسـتایەتی و ئێسـتاش لە گۆشـەی زیندانێدا بی. کوردبوون، گەورەترین تاوانی ئێمە بوو. بەداخ بووم لەوەی کە دەتگوت بەرگی کوێرەوەری و بەشمەینەتی و ئازاری زیندانیان بە بەژنی ئێمە بڕیوە.

مـخابن وەک بڵێی هەنگاوی من سـوووک بووبێ، چونکە سـێ ڕۆژ پاش ئەو ملاقاتە، ناوبراو ئازاد کرا. دوو شـەو و ڕۆژ پێکەوە بووین. بۆ قەرەبووی زیندان و کوێرەوەرییەکان، دوو شـەومان بەخۆشـی بەڕێ کرد. بەڵام جا فایدەی چی، سـێیەم ڕۆژ هەواڵێکی تاڵمان بیست. گۆیا عیسـمەت خانمی کچی قازی محەمەد، کە مارەبڕاوی دکتۆر شـیرازی بوو، خۆی کوشتووە.

دکتۆر ناچار بوو بۆ ناشتنەکەی بچێتەوە مەهاباد. مخابن من نەمدەتوانی لەو ڕێوڕەسمەدا بەشدار بم. ئەو ڕۆیشتەوە

و ماوەیەکی زۆر لە مەهاباد ماوە. شیعری "ئای گوڵەکەم"ی بۆ ئەو کۆستە نووسیوە، کە زۆر جوان و سەرنجڕاکێشە.

حەوت ڕۆژی سەرەتای جێژن تێپەڕی و دامودەزگای میری کرانەوە. لەپێشدا سەرێکی ئیدارەی فەرهەنگی پارێزگام دا، بۆ ئەوەی بزانم تاقیکارییەکانی شەشی دواناوەندی کەی و چۆنن؟ تا کۆتایی مانگی خاکەلێوە دەرفەتی ناونووسی هەبوو و ١٥ی مانگی گوڵانیش تاقیکارییەکان دەستیان پێ دەکرد. پێنج حەفتەی پتر نەمابوو بۆ ئیمتیحانەکان. دەبوو لەگەڵ ناوی خۆم لەگەڵ ئەوانە بنووسم کە ئیمتیحانی دەرەکی دەدەن. بۆ سبەینێ لە بواری ئەدەبیدا ناومم نووسی و چوومە شەقامی شاباد، بۆ کتێبکڕین. سەیرم کرد کتێبخانەی عیلمییە هەموو کتێبەکانی شەشی ئەدەبیی هەیە و بە کرێش دەیداتە خەڵکی. من هەر شەوەی کتێبێکم بە کرێ وەردەگرت و پاش خوێندنەوە و یادداشتهەڵگرتنەوە بۆم دەبردەوە و یەکی دیکەم وەردەگرت.

دوو ڕۆژی مابوو بۆ ئیمتیحان، هەموو کتێبەکانی شەی ئەدەبیم خوێندبۆوە. هەر ئەو ڕۆژەش کارتی چوونە سەر ئیمتیحانم لە ئیدارەی فەرهەنگ، کە بەرانبەر پارکی شاری بوو، وەرگرت. ڕۆژی ١٥ی گوڵان لە تالاری تاقیکارییەکان لە قوتابخانەیەیک سەرەتای شەقامی تەختی جەمشید ئامادە بووم.

ئیمتیحانەکان بە نووسراو و زارەکی تا کۆتایی گولانیان خایاند. ڕۆژی پازدەی جۆزەردانیش ئاکامی تاقیکارییەکان ڕاگەیەنراو و زۆر خۆش بوو کە لە ڕیزی دەرچووەکاندا بووم. سەرکەوتنێکی زۆر گەورە بوو. هەنگاوێکی گەورە بوو پاش ئەو هەمووە کەوتن و شکست و کوێرەوەرییانە، هەنگاوێک کە بناغەی ژیانی دواترم لەسەری دامەزرا.

وەرگێڕانی کتێبێک

لەگەڵ تەواوبوونی ئیمتیحانەکان، گیرفانی منیش بەتاڵ بوو. ناچار کامێراکەمم فرۆشت. ئینجا لە ڕۆژانی بێکاری و دەسبەتاڵیدا خۆمم بە وەرگێڕانی کتبۆکەیەکی ڕووسیی بەرهەمی ئانتۆن چیخۆڤەوە خەریک کرد. ناوی کتێبەکە بە زمانی ڕووسی کاشتانکا بوو، کە تێیدا شەرحی حاڵی خەیاڵیی سەگێکی دەگێڕاوە. من لە وەرگێڕاندا ناویم نا "سەگە بەڕەڵلاکە". کتێبەکەم بردە ناوەندی چاپوپەخشی عەتایی لە ناسرخەسرەو. گوتیان هەڵیدەسەنگێنین، ئەگەر بەدڵمان بوو، چاوی دەکەین.

حەفتەیەک دواتر چوومەوە. پەسندیان کردبوو. وایان دانا شەشسەد تمەنم بدەنێ و منیش ئیمتیازی کتێبەکەیان بدەمێ. چار نەبوو، بەو نەداری و دەستبەتاڵیە ئەو پارەیە زۆر بوو. قبووڵم کرد و گرێبەستەکەم واژوو کرد.

لەو سەروبەندەدا بوو کە کاک محەمەدی شیرازی ماڵی گواستەوە بۆ کەرەج و لە بەشی تەعمیراتی تەراکتۆردا لە کۆلێژی کشتوکاڵ دەستی بەکار کرد. لەو ماوەیەدا کاک برایەکی کاک قادری بابامیری هاتبووە لامان. هەردووکیان زۆر کوڕی چاک بوون. بەڵام من چونکە بەردەوام خەریکی خوێندنەوە بووم، بۆیە پێویستم بە شوێنێکی بێدەنگ هەبوو. بە یارمەتیی میرزا خەلیلی خەسرەوی لە شەقامی باستیۆن، نزیک مەیدانی حەسەناباد ژوورێکم لە داپیرەی گوگووش بەکرێ گرت و لە هاوڕێیان جیا بوومەوە. مەحبووبەخانمی خاوەنماڵ،

لەو ئازەربایجانیانە بوو کە لە سـوّڤیەتەوە هاتبووە ئێران. مەحبووبەخانم بۆخۆی لە خەسـتەخانەی سـۆڤیەت کاری دەکرد. بەیانیان لە خەسـتەخانە بوو و دوانیوەڕۆیانیش بەکاروباری ماڵەوەڕادەگەیشـت. ئەو جگە لە ژوورەکانی خۆی، ژوویەکەی منیشـی خـاوێن دەکردەوە، کە دایمە دەرگای لەسەرپشت بوو، یانی من قەت دامنەدەخست.

تەنـانەت جلوبەرگەکـانی ژێرەوەشـمی وەکوو دایکێکی میهرەبان لەگەڵ جلەکانی خۆیان دەشـوشـت. چاکە و میهرەبانیی ئەو خانمە هەرگیز لەبیر ناکەم. مەحبووبە خانم دوو کچی هەبوو و پێکەوە دەژیـان. ڕەفیقەخـانم، کچە گەورەکەی وی کە نـاوی خوازراوی نەسـرین بوو، لە مێردەکەی پێشـووی، سـابیری ئاتەشـین کچێکی هەبوو بەنـاوی گوگووش، کە سـەرەڕای ئەوەی کچۆڵەیەکی کەمتەمەن بوو، بەڵام لە کابارەکـاندا سـەمـای دەکرد و گۆرانیی دەگوت. دواتر ناوبانگی دەرکرد.

کچەکەی دیکەی مەحبووبە خـانم نـاوی فەخری بوو. ژنێکی زۆر گەنج بوو و منـداڵێکی لەبەردلانی هەبوو. مێردەکەی لە کوێت کاری دەکرد. گوگووش خانمە چکۆلانە لەگەڵ بابی دەژیا، بەڵام جاروبار دەهاتە ماڵی داپیرەی و سـەری دایکی دەدا. بەرنامەیەکی منداڵانیشـی بەڕێوە دەبرد. بە ڕاستی لەتەمەنی منداڵیشیدا هەر هونەرمەند بوو. سابیری ئاتەشـین واتە باوکی ڕاهێنەری بوو، کە ئەویش لە بواری شانۆدا زۆر بەهرەمەند بوو.

من کە چوومە مـاڵی مەحبووبە خـانم، بەو پووڵەی لە فرۆشـتنی تەرجومەی کتێبەکە دەسـتم کەوتبوو، توانیبووم

ڕاخەرێکی پلاستکیی جوان لەبری فەرش لەگەڵ دەستێک مێز و کورسیی دەستی دوو و تەختی خەوێک بکڕم و سەرەڕای ئەوەی ژوورەکە زۆریش لاچەپ و کپ نەبوو، چونکە زۆربەی شەوان هەموویان لەمن کۆ دەبوونەوە و یاریی کۆنکەنمان دەکرد یان گوێمان لە مۆسیقا دەگرت، کەچی هیچ زیانێکی بۆ خوێندنەوەی من نەبوو و هەرگیز نەبوونە هۆی نارەحەتیم. لەو قۆناغی بێکەسی و تەنیاییەدا ئەو خانەوادەیە وەکوو دایک و خوشکی میهرەبان لەگەڵ من دەجووڵانەوە. یادیان بەرز و بەڕێز و ڕۆحی مەحبووبە خانم شاد بێ و وەبەر ڕەحمەتی پەروەردگار بکەوێ. ڕۆژێکیان کە هاتمەوە ماڵێ، سەیرم کرد ئاوێنەی سەر ڕەفەی ژوورەکەم نەماوە. شەرمم دەکرد و لە ڕووم هەڵنەهات لە مەحبووبە خانم بپرسم. تا بۆخۆی هات و گوتی دەزانی، گوگووش ئاوێنەکەتی شکاندووە. چووە سەر کورسییەکە بۆ ئەوەی پرچی داهێنێ، ئاوێنەکەی لەدەست بەربۆوە و شکا. گوتم بەلاگێڕی ئەو بێ، ئەو لە ئاوێنە ئازیزترە، هەر خۆی ئاوێنەیەکە.

ئیتر من پتر لە ساڵێک لەگەڵ ئەو خانەوادەیە بووم و لەبەر هێندێ شت ئەوێم بەجێ هێشت، بەلام هەرگیز ئەو ڕۆژە پڕ بیرەوەرییانەم لەبیر ناچێ.

وەزارەتی فەرهەنگ(پەروەردە)

لە بارەی کاری دووەمیشەوە، واتە دامەزرانەوەم لە وەزارەتی فەرهەنگ، دەم لەپووش مامەوە. بەشی کارگێڕی بە نامەی ژمارە ١٥٨٥٤/٨ بە ڕێکەوتی ١٣٣٥/١١ وەڵامی نەرێی دامەوە.

من لە سۆڤیەت گەڕابوومەوە. لەو جیهانەی کە بۆ خەڵکەکەی خۆی و بۆ وڵاتانی دیکەش مەترسیدار بوو. هەم لە زانکۆی پزیشکی وەرنەگیرام و هەم لە وەزارەتی فەرهەنگ. هەڵبەت ئەو ناسازگارییانەم پێشبینی کردبوو و خۆمم بۆ زۆر هەلومەرجی تاڵ و نالەبار و پڕکوێرەوەری ئامادە کردبوو، بە مەرجێک ئازاد بم. ئەو مۆرەی بە چوونەوەی سۆڤیەت لە نێوچاوانم درابوو، پەڵەیەک بوو پاک نەدەبۆوە و ببووە ناسنامەی من.

سێ مانگ و نیو بوو کە لە زیندانەکەی باخی میهرانی تاران ئازاد ببووم و لە کاتی چوونە دەرەوەمدا بەڵێننامەیان لێ وەرگرتبووم کە لانیکەم مانگێ جارێک خۆم بە ڕوکنی دووی ناوەندی فەرماندەیی ئەرتەش بە جەناب سەرهەنگ بەهارمەست بناسێنمەوە و ئینجا هەر کاتێکیش سەفەری شاری بکەمەوە، شارەوانیی گەڕەکەکەی خۆم ئاگادار بکەمەوە. ئەو دوو بابەتە زۆر نارەحەت و ڕەشبینیان کردبووم و تامی ئازادییەکەیان لەو زارمدا تاڵ کردبوو.

یەکەمجار کە پاش ئازادی سەردانی ڕوکنی دووم کردەوە، سەرهەنگ بەهارمەست گوتی دەبێ

پەژیوانینامەیەک بنووســـــم، لە ســــەر حیزبی توودە. گوتم قوربـان خۆ من ئەندامی توودە نەبوومە. گوتی قەینا. پێم سەیر بوو. وەختێک من ئەندامی ڕێکخراوێک نەبووم، پەژیوانینــامە و بێزارینــامە مــانــای چی؟ بەناچاری گوتم بەســـەر چاو. بەڵام ئەوەی ڕاســـت بێ زۆرم گوێ نەدایە. جاری دووەم کە چوومەوە، گوتی پەژیوانینامەکەتت نووسی؟ گوتم نەخێر قوربان. گوتی بۆ؟ گوتم چوومە نووســـینگە ڕۆژنامە بۆ هەر دێڕێک داوای ســـێســـەد تمەنیان دەکرد. لەو هەلومەرجەدا کە من نە کارم هەیە و نە پارە، لە کوێی بێنم. دەمودەست زەنگی لێ دا، سەروانێک هات و دەستی بەرز کردەوە.

ســـەرهەنگ بەهارمەســـت پێی گوت تێچووی چاپی پەژیوانینامەمان هەیە؟ ســـەروان گوتی نەخێر قوربان. دەمێکە ئەوەیـان لێ بڕیوین. ســــــەرهەنـگ ڕووی تێ کردم و گوتی زۆر باشــــە، هەر کاتێک هەتبوو چاپی بکە. من لە ڕوکنی دوو هـاتمە دەرێ و بڕیـارم دا وا زوو نەچمەوە. مەگەر بـانگم بکەنەوە. جـا زۆری پێ نەچوو چوومەوە مەهاباد و لەوێ خۆمم بە شارەوانیی ئەوێ ناساند.

ئیتر ئەو چەند ڕۆژەی لەوێ بووم، بەردەوام یەکێک لە مەئموورەکانی پۆلیس بەشوێنمەوە بوو و بەردەوام چـاوی بە ســــــەرمەوە بوو. هەر بۆیە ئـاد و پەیمـانم لەگەڵ خۆم بەست قەت قەت خۆمیان پێ نەناسێنمەوە

و خۆمیان پێشان نەدەمەوەز خۆ ئەوە ڕێک نەقڵی ئەوەیە عەسعەس ئەوەتام وەرە بمگرە.

وەزعم تـا بڵێی شـــپرز بوو. لەلایەکەوە وەزارەتی فەرهەنگ داواکەمی بۆ دامەزرانەوە ڕەد کردبۆوە، لەلایەکی دیکەوە کۆلێژی پزیشـــکیش لە چوونەوە بۆ زانکۆ بێبەریی کردبووم. تاقە ڕێیەکم بۆ مابۆوە، کەلک لەو ســـەرکەوتنە وەرگرم کە لە ئیمتیحانە دەرەکییەکان بەدەسـتم هێنابوو، کە بڕوانامەی شەشی ئەدەبیم پێ وەرگرتبوو و بەوە دەمتوانی لانیکەم درێژە بە خوێندنەکەم بدەم. جا چونکە زۆرم حەز لە بەشـی ماف و یاسا بوو، دەبوو لە کۆلێژی ماف بخوێنم. ئینجا بەشـوێن کارێکیشـدا بگەڕێم کە بتوانم تێچووی ژیانم دابین بکەم. لە نەگبەتیی من کۆلێژی مـاف چەنـد ڕۆژێـک دواتر ڕایگەیاند کە لەمســاڵەوە خولی ســێ ســاڵەی کۆلێژ دەبێتە چوار ساڵ. ئینجا بۆ بەشداربوونیش دەبێ ئیمتیحانی کونکور بدەن و ســـەد خوێندکار وەردەگرین و دەبێ لە پۆلەکانیش ئامادە بن، کەچی ساڵانی پێشوو کۆلێژ سێ ساڵ بوو و هیچ ســـنوورێکیش نەبوو بۆ ئەوانەی دەیانویســـت ناویان بنووســـن و بەشـــدار بن. ئینجا بەشـــداربوون لە پۆلەکانیش خوێندنیشدا ئەرک نەبوو. بەو جۆرە هەر کەسێک لەوێ ناوی خۆی نووســـیبایە، لە کۆتایی ســـاڵدا دەچوو بەشـــداری تـاقیکـارییەکـان دەبوو و ئەوەش دەرەتـانی دەرەخســـاند بۆ ئەوەی ئەوانەی خوێندکاری پرۆفیشـــناڵ نەبوون، وێڕای خوێـنـدنەکەیـان بتوانن کـاریش بکەن. بەتـایبەتی ئەو دۆخە بۆ مـامۆســـتـا و فەرمـانبەرانی فەرمانگەکان زۆر باش و بەســـوود بوو. بەڵام بەو دۆخە

تازەیەی دروســـت ببوو، بۆ من کە هیچ ســـەرچاوەیەکی داهاتی سەربەخۆ و بژیوێک نەبوو، زۆر ئەستەم بوو یان لانیکەم دەبوو هەم بەڕێکوپێکی بچمەوە پۆل و بخوێنم و هەم کار بکەم. ڕێی دیکەم پێ شک نەدەهات. هەرچۆنێک بێ ئەو فکر و خەیاڵانەم بۆ دوایی هەڵگرت. جارێ شتێکی کە بۆ من پێویســـــت بوو، بەشـــــداری لە کونکور و دەرچوون لەو ئیمتیحانە بوو.

شـــەو و ڕۆژ دەمخوێند. لە کونکور دوو دەرس زۆر گرینگ بوون، بەتایبەتی لە کونکوری بەشی ماف و یاسا، یەکێکیان زمانی عەرەبی بوو، ئەوی دیکە زمانی بیانی. تەنانەت زمانی ڕووســـــی. من نیگەرانی ئەوەیان نەبووم، چونکە دڵنیا بووم لە نێو بەشـــــداربواندا لەوانەیە کەس نەبێ شـــــارەزای زمانی ڕووســـــی بێ. هەر بۆیە هەموو هەوڵی خۆمم بۆ زمانی عەرەبی و ئەدەبیاتی فارســـــی تەرخان کرد. ڕۆژی پانزەی خەرمانان بەشداری کونکور بووم. لەو ماوەیەدا بۆ پەیداکردنی کاریش ســـــەرم بە هەموو کونێکدا دەکرد و کەس نەمابوو ڕاینەســـــپێرم ئەگەر کارێکیان پێ شـــــک هات ئاگادارم بکەنەوە. بەو جۆرە چاوەڕێی دوو ئەنجام بووم، یەکێکیان ئەنجامی کونکور و ئەوی دیکە کار. هەڵبەت پێش ئەوەی ئەنجامی کونکور ڕابگەیەنرێ، بەختی خۆم بە ڕێکەوت لە کۆلێژی ماف کارێکی ڕۆژانەم دۆزییەوە. ئەوەش بەو جۆرە بوو، کە هـــاوینـــان زۆربەی ڕۆژەکـــان دەچوومە لای کـــاک عەودلڕەحمانی ئیمامی کە ئەودەم بەرپرســـــی ژمێریاریی

سکرتاریای زانکۆ بوو. لە سەردەمی کۆمەڵەی ژێکافەوە یەکترمان دەناسی. دەیزانی من بێکارم. ڕۆژێکیان پێی گوتم کارێکم بۆ دۆزیویەتەوە. گوتم لە کوێ؟ گوتی لە کۆلێژی ماف، بەڵام بە ڕۆژمز[1]. دەسبەجێ قبووڵم کرد. ناوبراو یادداشتێکی نووسی و گوتی هەر ئێستا بیبە کۆلێژی ماف و بیدە بە بەرپرسی ژمێریاریی کۆلێژ، جەنابی زەینەدین. دەمودەست خۆمم گەیاندە ئەوێ. یادداشتەکەم دا بە جەنابی زەینەدین. جا بە ڕێکەوت مێزێک لە ژوورەکەیدا بەتاڵ بوو. ڕێک لەو ڕۆژەوە و لە پشت ئەو مێزە دەستم بەکار کرد. مووچەی مانگانەم چوارسەد تمەن بوو. کارەکەش لە هەشتی بەیانییەوە تا نیوەڕۆ بوو. هەڵبەت بۆ زێدەکاری دوانیوەڕۆیانیش پارە دەدرا. ڕێکەوتی دەستبەکاربوونەکەم ٢٥ی خەرمانانی ١٣٣٥ بوو.

زۆر درەنگ ئەنجامی کونکوریان ڕاگەیاند. پێم وایە دە ڕۆژ لە مانگی ڕەزبەر تێپەڕیبوو. ڕۆژێکیان لە ژمێریاریی کۆلێژ خەریکی کار بووم کە یەکێک لە بەشداربوانی کونکور هات و گوتی مزگێنیم بدەیە قبووڵ بووی. گوتم جا چووزانی؟ گوتی ناوی دەرچووەکان لە ڕۆژنامەکانی ئەمڕۆدا نووسراوە. لەڕادەبەدەر خۆشحاڵ بووم. لە

---

[1]. مز: حەق. دەسحەقێک لەپێناو کاری دیاریکراودا. ئەم وشەیە کە فارس کردوویانەتە ئی خۆیان، تەواو کوردییە. ڕۆژ + مز. ئەوان "د"یەکیان لە مزەکە زیاد کردووە. ئەوەتا مامۆستا هەژار دەڵێ:

لەسەر دوو بۆقەی مزی.... لەملاولەولا دەیدزی.

خۆشیان باوەشم پێدا کرد و ماچم کرد. کابرا، محەمەد جەعفەری لسانی بوو، کە دوایی بوو بە پارێزەر.

لە کۆلێژی ماف ناومم نووسی. بەو جۆرە لە ڕەزبەری ئەوێ ساڵێدا هەم خوێندکاری کۆلێژ بووم و هەم فەرمانبەری ڕۆژمزی ئەوێ. ئەو دوو سەرکەوتنە یەک لە دوای یەکە زۆر گرینگ بوون. بەڕاستی ژیان سەیرە. جاری وایە هەموو دەرگاکانت لێ دادەخرێن و جاری واشە هەموو دەکەونە سەر پشت. ئەو دۆست و ئاشنایانەی تا دوێنێ هەر ئاوڕێکیشیان لێ نەدەدامەوە، ئێستا ئیرەییان پێ دەبردم. هەم لە کۆلێژێکی گرینگ خوێندکار بووم و هەم ماف و مووچەیەکی باشیشم وەردەگرت. سەری مانگ کە مووچەم وەرگرت، توانیم ڕادیۆیەکی ئاڵمانی و هێندێ کەلوپەلی پێویست لە فرۆشگای زانکۆ بکڕم. لەگەڵ هەموو ئەوانەشدا ئەو سوکنایی و هێمنییەی لە ماڵی مەحبووبەخانم هەمبوو، وێڕای موحیببەتی دایکانەی ئەو، نیعمەتێکی گەورە بوو. ئەگەرچی سەرکەوتنەکەی یەکەمم واتە کارکردن لە کۆلێژی ماف زۆری نەخایاند. لە بیستی ڕەزبەرەوە، جەنابی دکتۆر سەفدەریی سەرۆکی کۆلێژی ماف بانگی کردمە نووسینگەکەی و وێڕای پیرۆزبایی دەرچوونەکەم پێی گوتم، ئەو کارە لەگەڵ یاسا و ڕێساکانی کۆلێژ ناتەبایە. یانی ناتوانی هەم خوێندکاری کلێژەکە بی و هەم فەرمانبەری ئەوێ. باشتر وایە یەکێکیان هەڵبژێری. هەڵبەت بەو پێیە کە خوێندن لە کۆلێژی ماف زۆر قورس و ئەستەمە و چوار ساڵیشە،

باشتر وایە خەریکی کارەکە بی، چونکە حەق و مووچەیەکی کەم نییە. دەمودەســـت مەســـەلێکی کوردیم بیر کەوتەوە. ببوومە گیســـکەکەی هەیاس. هەر دەهاتم تۆزێک گۆشـــت بگرمەوە و قەڵەو بم، گورگێکم دەدی و گۆشـــتم پێوە نەدەماوە. وەڵامی جەنابی دکتۆر ســـەفدەریم داوە و گتم قوربان من زۆرم زەحمەت بۆ خوێندنەکەم کێشاوە و خۆمم پێوە مـاندوو کردووە، ئێســـتـاش کە دەرچووم، بە هیچ شـــێوەیەک نامەوێ لە دەســـتی بدەم. واز لە کارەکەم دێنم. بەڵام چونکە بـاری مـاڵی و مـاددیم بـاش نییە و هیچ ســـەرچاوەیەکی بژیوم نییە، ڕێگەم بدەن مانگێکی دیکە کار بکەم، چونکە مووچەی ئەو دوو مانگە بەشی تا سەری ساڵم دەکا. گوتی زۆر باشـــە. گوتم منیش بەڵێن دەدەم ڕێک لە کاتی خۆیدا دەســـتلەکارکێشـانەوەکەم پێشـکەش بکەم. بەو جۆرە لەگەڵ دکتۆر سەفدەری ڕێک کەوتم و هاتمە دەرێ.

چەنـد ڕۆژ دواتر وەختێـک چوومەوە مـاڵی مەحبووبە خـانم، نـامەیەکم لەســـەر مێزەکەم دی. لە وەزارەتی فەرهەنگەوە هـاتبوو، کە پێیـان ڕاگەیـاندبووم لە وەزارەتی کار دامەزراوم.

ئەو حوکمە ڕۆژی ٢٤ی ڕەزبەر بەدەستم گەیشتبوو. بۆ سبەینێکەی چەند سـەعاتێک ڕوخسـەتم لە جەنابی زەینەدین وەرگرت و بەپەلە خۆمم گەیاندە وەزارەتی کار. حوکمەکەم پێشـــان دان. گوتیان کۆپیی ناســـنامە و وێنەیەک پێویســـتە. وێنە و کۆپیم پێ دان و ئەوانیش دەمودەســـت کارتێکیان بۆ چاپ کردم. دەبوو حەفتەی جارێک وەکوو فەرمانبەر لەوێ بم و کاروباری نووســـینگە و ئیدارە ڕاپەڕێنم و دەفتەری

هاتن و ڕۆیشتن ئیمزا بکەم و سەری مانگیش مووچەی خۆم وەرگرم. ئەوە سەرکەوتنێک بوو خوا گەیاندبووی.

بە حیکمەت دەرکێک دابخاتەوە
بە ڕەحمەت یەکی تر دەکاتەوە

هەڵبەت ئەو مووچەیەی ئیدارەی فەرهەنگ دەیدامێ، زۆر کەمتر بوو لەوەی لە کۆلێژی ماف وەرم دەگرت. بەڵام ئەوەندەش بەشی خەرجی ڕۆژانەمی دەکرد و لەسەریشم زیاد بوو.

جا ئەوە چۆن بوو کە وەزارەتی فەرهەنگ لەبری ئەوەی بمباتەوە سەر کاری مامۆستایەتییەکەم، بەڕێی وەزارەتی کاری کردبووم، دواتر ئاماژەی پێ دەدەم. لێرەدا ئەوەندە پێویستە بڵێم کە تەواوی ئەوانەی وەکوو من فەرمانبەری وەزارەتی کار بوون و بە کردەوە کاریان نەدەکرد، بەڵام سەری مانگ مووچەیان وەردەگرت، ئەندام و لایەنگرانی پێشووی توودە بوون، کە پاش دەسبەسەرکران و زیندانی و نووسینی پەژیوانینامە ئازاد ببوون. دەوڵەت ئەوانەی بە شیاوی ئەوە نەدەزانی کاری پەروەردەیان پێ بسپێرێ.

ئیتر بەو جۆرە خەمی بژیو و داهاتم نەما. باش بوو لەبری کارکردن لە کۆلێژ، خوێندنی کۆلێژەکەم هەڵبژارد. سەری بێ ڕۆزی لە بن گڵدایە. ڕێک لە کاتی خۆیدا دەستلەکارکێشانەوەکەمم پێشکەشی دکتۆر سەفدەری کرد و مووچەی دوو مانگەکەمم لێ وەرگرت و ماڵاوایيم لە فەرمانبەرەکان کرد.

بەزمەکەی کۆلێژی پزیشکی دووپاتە دەبێتەوە

بزنەکەی هەیاس لەکۆڵم نەدەبۆوە. وێڕای خوێندن لە کۆلێژی ماف و وەرگرتنی مووچە، تۆزێک ئاسوودەییم بە نەسیب ببوو و خەریک بووم بیرەوەرییەکانی پزیشکیم لەبیر دەچوونەوە. تا ڕۆژێکیان هەواڵنامەی حەوتوانەی زانکۆ، کە بە خۆڕایی دەخرایە بەر دەستی خوێندکارەکان، گەیشتە دەستم. مانگی سەرماوەز بوو. بە خوێندنەوەی هەواڵەکانی، کتوپڕ دنیای هێمن و ئاسوودەم شێوا. هەر کەس لە جێی من بوایە ئاگری دەگرت و تووکی لە هەموو شتێ دەکرد.

لەو هەواڵنامەیەدا، هەواڵێکی کۆلێژی پزیشکی چاپ ببوو. هەواڵەکە بەو جۆرە بوو.

ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکیی تاران ڕەزامەندیی خۆی دەربڕیوە کە کۆمەڵێک لەو خوێندکارە ئێرانییانەی لە وڵاتانی ئەمریکا و ئەڵمان دەرسیان خوێندووە و گەڕاونەتەوە ئێران، بێن لە کۆلێژی پزیشکیی تاراندا بخوێنن، کە بریتین لە:

١. بەڕێز...

٢. بەڕێز...

٣ـــ بەڕێز مەنووچێهری زاوش، ساڵی سێی پزیشکیی ئاڵمان، خاوەنی دیپلۆمی ئەدەبی لە دووەم ساڵی کۆلێژی پزیشکیی تاران.

کە ئەوەم خوێندەوە هەر تاسام. خوایە من لە چ وڵاتێکدا دەژیم. ئەو ئەنجومەنە، ئەو مامۆستا پایەبەرزانەی کۆلێژ، ئەو سەرۆکایەتییەکی کۆلێژی پزیشکی و زانکۆیەی تاران و

وەزیری دەرباری شاهەنشایی شەرم ناکەن؟ هیچ تامی مرۆڤبوونیان چێشتووە؟ ویژدانیان هەیە. هێشتا چوار مانگ نابێ کە ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی بڕیاری لەسەر من داوە. هێشتا مرەکەبی ئەو بڕیارە وشکەوە نەبووە. منیان لە خوێندنی پزیشکی بێبەش کرد، چونکە دیپلۆمی ئەدەبیم هەبوو، سەرەڕای ئەوەی لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆش دەرسم خوێندبوو، بەڵام بەڕێز زاوشیان قبووڵ کردووە کە ڕێک هەلومەرجەکانی منی هەیە. پەکوو مەملەکەتێکی سەیرە. تەح لەو ئەنجومەنە. ئاخر جیاوازیی مەرجەکانی من و زاوش چ بوو، کە هەردووکمان دیپلۆمی ئەدەبیمان هەیە، ئەو وەرگیرێ و من وەرنەگیرێم؟

ئەوەندە بوو ئەو لە ئاڵمان گەڕابۆوە و من لە سۆڤیەتەوە. لێرەدا ئەوەی بەلامەوە گرینگ بوو، مەسەلەی خوێندنەکە نەبوو، مەسەلەی بەکەمگرتن و جیاوازیخستنەکە بوو.

ئەنجومەن بەو بڕیارەی، پەلاماری کەسایەتیی سیاسی و کۆمەڵایەتیی منی دابوو. دەبوایە لەو زوڵم و بێدادییە وەدەنگ بێم و بەگژیاندا بچمەوە و ئەو بیرمەند و مامۆستا سووک و نەشیاوانە ڕیسوا بکەم و پەتەی ئەو ساواکییە نیشتمانفرۆش و خۆفرۆشانە بخەمە سەر ئاو.

شەوێ دانیشتم و عەریزەیەکی تێروتەسەلم بۆ جەنابی دکتۆر مەنووچێهری ئیقباڵ نووسی. بەیانی بەر لە سەعات هەشت خۆمم گەیاندە سکرتاریای زانکۆ. باش بوو، سەرەڕای ئەوەی یەکێکیشی لەلا بوو، کەچی

بەردەستەکەی ڕێگەی دام بچمە ژووری. دکتۆر ئیقبال لەگەڵ ئەو کەسە چەنەی گەرم داهاتبوو. هەر منی دیت، نێوچاوانی تێک نا و بە تووڕەییەوە گوتی، کاکە ئەوجار دەڵێی چی؟ مەگەر ئەنجومەن ڕای خۆی پێ نەگوتووی؟ گوتم بەڵێ قوربان. باشتر کە جەنابت حوکمەکەی ئەوانت لەبیر ماوە. بەڵام ئەوە دروستە کە ئەنجومەنی کۆلێژ بەو مامۆستا پایەبەرز و کەسایەتییە زانستیانەوە لە چەند مانگێکدا دوو بڕیاری ناتەبا و لێکدژ و جیاواز دەردەکا؟ ئەنجومەن منی بۆیە وەرنەگرت چونکە دیپلۆمەکەم ئەدەبی بوو. بەڵام کەسێکی دیکەی هەر بەو دیپلۆم و مەرجانەوە قبووڵ کردووە.

گوتی شتی وا نابێ. گوتم فەرمووو. هەواڵنامەی زانکۆم لە گیرفانم دەرهێنا و لەسەر مێزەکەیم دانا. کە هەواڵەکەی خوێندەوە، ڕەنگی بە ڕووەوە نەما. تۆزێک خۆی هێنا و برد. جوان دیار بوو دەستی دەلەرزین. پێم وابوو کارێکی خراپم لەگەڵ نەکردووە. وێڕای ئەوەی کاری ئاوا لەگەڵ دڵ و دەروونی من یەکی نەدەگرتەوە. لەگەڵ ئەوەشدا دەمزانی هەر ئەو وا نییە، هەم ئەو و هەم مامۆستاکانی ئەنجومەن و هەم بەڕێوەبەری کۆلێژ، جەنابی دکتۆر حەفیزی، هەموان لە قوماشێک بوون. دەمزانی بە درێژایی ساڵانێک، ورەی بەرەنگاربوونەوەیان لە ئێمەی کورددا کوشتووە. پشوویان لێ بڕیوین، بەڵام ئەو هەشت ساڵ زیندان و دەربەدەرییە ئازایەتی و بوێریی ئەوەی پێ بەخشیبووم کە بتوانم قسەی خۆم بکەم.

گوتم قوربان، تا ئێســـتا جیاوازیخســـتنی وا زەق و بەرچاوی گەورە و زانســـتی، بەو ناشـــیرینییە لە لیژنەی زانستیی زانکۆیەک نەبینرابوو و چاوەڕێ نەدەکرا.

گوتی شـتێک بنووسـه و بۆم بێنە. گوتم نووسـیومە. دەستم لە گیرفانم نا و عەریزەکەمم دایێ.

عەریزەکەی کردەوە و چەند دێڕێکی خوێندەوە. گوتی ســـبەی دوانیوەڕۆ کۆبوونەوەی ئەنجومەنمـــان هەیە، دەتوانی بێی و ئەنجـامەکە وەرگریتەوە. لەســـەرخۆ لە ژوورەکەی چوومە دەرێ. بەدڵ خۆشحاڵ بووم. دەمزانی ئامانجەکەمم باش پێکاوە. ســـەرکەوتنم مســـۆگەر بوو. منیش وەکوو زاوش لە دووەم ســـاڵی کۆلێژی پزیشـکیدا قبووڵ دەکەن.

لەوە باشـــتر نابێ. زۆری نەمابوو بۆ کۆتایی ســـاڵی خوێندن. نیگەرانی مووچەش نیم. بووکی ئاواتم ئەگەرچی بە درەنگییەوە، بەڵام خەریـک بوو لە ئـامێز دەگرت. دوعای بەخێرم بۆ بەڕێز زاوش کرد. ئەگەر ئەو نەبوایە بەو ئاواتەم نەدەگەیشتم. هەڵبەت ئەنجومەن پێی وانەبوو ئەو هەواڵە لە هەواڵنامەی زانکۆدا بڵاو دەبێتەوە یان پێی وانەبوو من دەیخوێنمەوە. کابرا منی هەر لەبیر نەمابوو. دەســـکەلایەکی باشـــم وەدەســـت کەوتبوو و زەبرێکی کاریگەرم لە پەیکەری ئەو هێلانەی گەندەڵییە وەشاندبوو. بەو بەڵگە زیندووە پەتەیانم خســـتبووە ســـەر ئاو، ناچار بوون قبووڵم بکەن. ئەگەرچی ئەوانە وەک سـۆنە وابوون و تەڕ نەدەبوون و بەو بـایـانە نەدەلەرزین و لە ڕوو

نەدەچوون. ئینجا پشتیشیان قایم بوو و پشتیان بە ساواک گەرم بوو و چییان پێ خۆش بوایە دەیانکرد.

بۆ سبەینێ دوانیوەڕۆکەی لە زانکۆی پزیشکی و پشت دەرگای ئەنجومەن ئێشکم گرت. تەواو شەکەت ببووم. کتوپڕ دەرگای هۆڵەکە کرایەوە و قەڵافەتی زەبەلاحی دکتۆر ئیقباڵ وەدەر کەوت. لەشکرێکی شکستخواردووی بەدووەوە بوو. هەر لە دوورەوە منی دی ئاماژەی کرد، چوومە پێشێ و سڵوم کرد. گوتی ئەنجومەن تۆشی قبووڵ کرد. دوایی بچۆ بڕوانامەکەت بدە بە سکرتاریا. جەنابی دکتۆر حەفیزیی سەرۆکی کۆلێژی پزیشکی وەکوو بەورێکی ئەنگێورابێ، فایلێک لەبن باڵیدا بەدوویدا دەهات. تەنانەت بە خێسەیەکیش سەیری نەکردم. سوپاسم کرد و بەدوویاندا ڕۆیشتم. ئەوان شکستخواردوو و من سەرکەوتوو. بەڵم نازانم بۆچی ژیان کردبوومی بە گاڵتەجاڕ و شادی وەکوو منداڵان چاوشارکێی لەگەڵ دەکردم. جاری وابوو هەموو شتێک بەدەممەوە پێ دەکەن و جاری واش بوو لە خەم و پەژارە و تاریکی بترازێ هیچم نەدەدی. دەتگوت تەونی بەختی منیان بە ڕەشی چنیوە. بەڵام من لەگەڵ چارەڕەشی ڕاهاتبووم.

بەیانی بڕوانامە و پشتگیریی سکرتاریای زانکۆ و بڕوانامەی ئیدارەی ئیمتیحانات (دیپلۆمی ئەدەبی) و کۆپیی ناسنامە و چەند وێنەیەکم لەگەڵ خۆم بردە سکرتاریای کۆلێژی پزیشکی و بە دڵێکی خۆشەوە چوومە ژووری دکتۆر حەفیزی. شتەکانم ڕادەستی کرد. ناوبراو سەیرێکی کردن و گوتی ئەی کوا کارنامەکانی خوێندنت لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ. گوتم نەیانداومەتەوە، بەڵام پشتگیریی

ســــکرتاریای زانکۆم هێناوە، کە دەڵێ لەوێ خوێندوومە. گوتی ئەوە بەس نییە و بەبێ کارنامە ناتوانم وەرتگرم. گوتم جەنابی دکتۆر ڕێگەم بدەن با من بچمە سەر خوێندن، لە ڕێی وەزارەتی دەرەوە داوای بڕوانامەکانیشـــــم دەکەم. ئەگەر نەهاتن، دوایی دەرم کەن. گوتم هاوپۆلەکانی من کە پێشتر لە سۆڤیەتەوە هاتوونەوە و لێرە خوێندوویانە، هیچ کامیان کارنامەیان پێ نەبوو. گوتی ئەو دەم بەســەر چوو. ئەودەم بە گوشـــاری توودە ئەو کارە کرا. چەندی لەبەری پاڕامەوە و تکام کرد، گوتم چەندین ساڵ ئازار و مەینەتی و زیندانم چێشتووە، بەزەییتان پێمدا بێ، تا هەم دوعـــای بەخێرت بۆ دەکەم. چەنـــدی من پتر پێم دادەگرتەوە، ئەو تووڕەتر دەبوو تا بەسەرمدا نەڕاندی و گوتی من ناهێڵم کۆمۆنیست بێنە نێو کۆلێژ. ئەو سەردەم بەســـــەر چوو. ئاوێکی ســـاردی بە دەســـتمدا کرد. زانیم یەکەم جاریش ئەنجومەن بۆچی وا توندی گرتبوو و ئەو حوکمەی دابوو.

منیش نەڕاندم و گوتم، بەڕێزم من کۆمۆنیســـــت نیم. من لە دۆزەخی کۆمۆنیســـــتان ڕام کردووە. گوتی هەر ئەوەیە پێم گوتی. بەردەســــتەکەی، دەرگای ژوورەکەی کردەوە. کۆمەڵێک خوێندکار لەبەر دەرگا وەســــتابوون. ناچار بووم بچمە دەرێ. بە دڵێکی شــــکاوەوە لە کۆلێژ چوومە دەر. دنیایەک فکر و خەیاڵم بەمێشکدا هاتن. بیری مەترســـیدار. چیم پێ دەکرا؟ پەنام بۆ کێ بردبایە؟ دڵنیام

ئەگەر پارەم هەبوایە دەمتوانی سمێڵی ئەو بێغیرەتەی پێ چەور بکەم و وام بەسەر نەدەهات.

نامەیەکی تێروتەسەلم بۆ ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی نووسی و باسی بیانووگرتن و پەلپی ناماقووڵ و نامرۆیانەی دکتۆرم کرد. لە وەڵامی نامەکەدا بەڕێوەبەر وەڵامێکی دوور لە ڕاستگۆیی و ڕاستیی بۆ ناردمەوە، کە وێنەکەی لە کۆتایی کتێبەکەدا دانراوە.

یەکەم، دەڵێ: ئەو خوێندکارانەلە ساڵانی ١٣٢٥ و ١٣٢٤دا وەرگیراون. لە حاڵێکدا ئەوانە ساڵی ١٣٢٥ لە سۆڤیەت هاتوونەوە و ئەگەر قبووڵیش کراون ئەوا ساڵەکانی ١٣٢٦ و ٢٧ بووە.

دووەم: ئەو خوێندکارانە کە بۆخۆشم لەگەڵیان بووم، هیچ کامەیان کارنامەی خوێندنیان لە بادکوبەوە نەهێناوەتەوە، نە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ دەرفەتی ئەوەی بوو کارنامەمان بداتێ، نە دەرفەتی ئەوەی داینێ وەریگرینەوە. بۆیە ئەو قسەیە درۆی پەتی بوو.

سێیەم، دەڵێ: هەمووان دیپلۆمیان خستووەتە ڕوو.

کەوابوو دیارە ئەو بەڕێزە تەنانەت لە مانای خستنەڕووش نەگەیشتووە. خستنەڕوو یانی پێشاندان، نەک ڕادەستکردن. بەو جۆرە، خوێندکاران لە کاتی دەسپێکی خوێندن لە کۆلێژی پزیشکیی تاراندا تەنیا دیپلۆمەکەی خۆیانیان پێشانی بەڕێزان داوە.

چوارەم، دەڵێ: من تەنانەت دیپلۆمە ئەدەبییەکەشمم بۆ ئەو کۆلێژە نەناردووە.

له حاڵێکدا من پشتیوانیی ئیدارەی ئیمتیحاناتم ڕادەست کردبوون، چونکە هێشتا دیپلۆمەکەم ئامادە نەبوو.

پێنجەم: بەڕێز مەنووچێهری زاوش، جگە لە ڕادەستکردنی دیپلۆمی تەواو، بڕوانامەی دیکەشی هێناوە. دیار نییە دیپلۆمە ئەدەبییەکەی زاوش چ جیاوازییەکی لەگەڵ ئەوی من هەیە؟ ئی ئەو تەواو بووە، بەڵام ئی من ناتەواو؟

شەشەم: بەڕێز مەنووچێری زاوش بەڵگەنامەی دیکەی داوە بە زانکۆ.

جا ڕوونی نەکردووەتەوە بەڵگەنامەکان چی بوون؟ هەرچۆنێک بێ، کارنامە نەبوون. دەی باشە منیش پشتگیریی سکرتاریای زانکۆی تارانم بردبوو، کە بەڵێ سێ ساڵ لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ خوێندوومە. دەی لەوە زیاتر؟

ئیتر ئەو وەڵامە پڕ قین و بێمانایەی ئەوم بە شەرح و لێکدانەوە و هەموو بڕوانامەکانی پێشوومەوە ناردە ئەنجومەنی کۆلێژی پزیشکی و داوام کرد ئەنجومەن خۆی قەزاوەت بکا، بەڵام نە ئەنجومەن وەڵامی دامەوە و نە سکرتێری بەڕێزی کۆلێژەکەش.

لەگەڵ ئەوەدا لەبەرگیراوەیەکی نامەی سکرتاریەت و کۆپیی هەواڵنامەی زانکۆم لەگەڵ وتارێک بۆ ڕۆژنامەی ئیتلاعات نارد، چاپیان نەکرد. بۆ کەیهانیشم نارد، چاپیان نەکرد. ناچار وازم لەو بابەتە هێنا. هەڵبەت چونکە لە

کۆلێژی ماف دەمخوێند، زۆری وەدوو نەکەوتم، ئەگینا بە هیچ شێوەیەک وازم لێ نەدێنا.

سالّی ١٣٣٥، بەڕاستی ساڵێکی پڕ لە ڕووداو و چارەنووسساز بوو بۆ من. لە کۆتایی ئەو ساڵەدا ڕووداوێکی دیکەش ڕووی دا، کە گێڕانەوەی ناخۆش نییە.

بەتەما بووم بۆ نەورۆزێ بچمەوە مەهاباد. جا چونکە ئەو پارەیەی لە کۆلێژم وەرگرتبوو، خەرجم نەکردبوو، بڕیارم دا لە بانک پاشەکەوتی بکەم، بەڵام دەفتەرۆکەی پاشکەوتەکەمم بزر کردبوو. ژمارەکەشیم نەدەزانی. چوومە بەشی پاشەکەوتی بانکی میللی لە شەقامی فێردەوسی و بۆ یەکێک لە فەرمانبەرەکانم باس کرد. گوتی قەی ناکا. دوو تمەن تێ بکە. تێم کرد. فەرمانبەرەکە ناونیشانمی نووسی و گوتی سبەی وەرەوە، دەفتەری تازەت دەدەینێ.

سبەی کە چوومەوە، دەفتەرۆکەکەی بەدەستەوە بوو. گوتی چەندەت لە حیسابدا هەبوو؟ گوتم لە بیرم نییە. تەنیا دە تمەنم تێ کردبوو، ئەویش بۆ بەشداری لە تیروپشکی ساڵانەدا. دەفتەرۆکەکەی دامەوە. کە خوێندمەوە، سەیر دەکەم، هەزار و هەشسەد و سی و دووتمەنی تێدا بوو. هەزار تمەنی دیکەشم دایە خستییە سەر حیسابەکەم. دڵنیا بووم لە تیروپشکەکەدا بۆم دەرچووە.

ساڵی ١٣٣٦

نەورۆزی ســـاڵی پاش ماڵاوایی لە مەحبووبە خانم و کچەکەی بەرەو مەهـابـاد وەڕێ کەوتم، بەڵام ئەمجـارە ئیدی نەچوومە شـارەوانی و خۆمم نەناسـاند. هەر بۆیە ئەو دە ڕۆژەی لە مەهـابـادێ بووم، بەو پێیەی بـاری داراییشـــم بـاش ببوو و جلوبەرگێکی پـاکوخـاوێن و ڕێکوپێکم لەبەردا بوو، زۆرم خۆش لێ گوزەرا.

لەو ماوە کورتەدا خوشـــکەکەم زۆری بۆ هێنام ژن بێنم. بۆخۆشم حەزم لێ بوو، چونکە خەریک بوو تەمەنم دەچووە ســـەرێ و ئیدی وردە وردە بۆ ژنهێنان درەنگ دەبوو. ئەگەرچی ئەو چەند کچێکیشـی بۆ هەڵنابووم و م چووم چـاوم پێیـان کەوت، بەڵام لەبەر ئەوەی دەرفەتم کەم بوو، هەڵمگرت بۆ هاوینێ. سـاڵی خوێندن تەواو بوو و سـاڵی یەکەمی کۆلێژی یاسـام سـەرکەوتووانە تێپەڕاند و ووەک بەڵێنم بە خوشـکم دابوو، لە پووشـپەڕدا بەرەو مەهـابـادێ کەوتـمەوە ڕێ. لەو مەودایەدا مـووچەی مامۆســـتایەتییەکەم تەواو پێ دەدرا و مانگی ٢٤٠ تمەنم وەردەگرت. هاوکات سەردانی وەزارەتیشم هەر دەکرد و حەفتەی جارێک دەفتەری هاتن و چوونم ئیمزا دەکرد و هەر کاتێکی کارم هەبوایە یان چووبامە ســـەفەر، یەکێک لە هاوڕێیانم ڕادەســـپارد لە بری من دەفتەری هاتن و چوونەکە ئیمزا بکا. خوشـــکەکەشـــم هەر وا بە شـــوێن بەشـــوێن ئەوەوە بوو ژنم بۆ بخوازێ. بەڵام من بە کاوەخۆ و چوونە ســـەر شـــایی و زەماوەندان خۆمم لێ

دەگنخاند. چەند ڕۆژێک ددانم ژانی تێ گەڕا. بە ڕاسپاردەی دۆست و برادەران چوومە لای دکتۆر دیانزادە، کە ددانپزیشکێکی جوولەکە بوو و لە باڵەخانەی ڕەحیمزادەدا کلینیکی هەبوو و پاش چەند جار هاتوچۆ بووینە دۆست. بە جۆرێک پاش چارەسەری ددانیشم ئیدی هەر سەردانیم دەکردەوە. دوانیوەڕۆی ڕۆژێک دکتۆر پێی گوتم سبەینێ جومعەیە، بانگهێشت کراومەتە یەکێک لە گوندە خۆشەکانی سەر سنوور. تۆش وەرە با پێکەوە بچین. پرسیم کێ بانگهێشتی کردووی؟ گوتی سەید ڕەسووڵی بابی گەورە. من سەید ڕەسووڵم نەدەناسی، بەڵام گوتم قەیناکا. دامانناا پێش سەعات هەشت بچمە کلینیکەکەی. بەیانی پێکەوەبە پێیان هاتینە دەرەوەی شاری و قەرار وابوو لەوێوە بە ئەسپ بڕۆین.

کە گەیشتینە ئەوێ، کاک ڕەحمانی مودەڕسیشم لەوێ دی. پێم سەیر بوو، ئاغای دیانزادە ئەوەی پێ نەگوتبووم. ئیتر، نۆکەری خانەخوێیەکەمان سێ ئەسپی لەگەڵ خۆی هێنابوو. لەگەڵی سوار بووم و ڕۆیشتین. لە نزیک شار، گەیشتینە داوێنی چیایەک، کە چەند خێوەتێکی لێ هەڵدرابوو. جێیەکی زۆر خۆش بوو. تا چاو بڕی دەکرد سەوزایی و جوانی و جۆگەیەکی ئاوی زوڵاڵ لە کانییەکەوە بەرەوخوار دادەگەڕا. لەگەڵ سەید ڕەسووڵی بابی گەورە، کە لاوێکی کورتەباڵای جوان بوو، ئاشنا بووم. دیانزادە دەیگوت، سەید ڕەسووڵ یەکێکە لە مشتەرییەکانی و هەر لەو سۆنگەیەشەوە پێکەوە ئاشنا بوون.

دکتۆر دیانزاده بۆ تێپەڕاندنی قۆناغی ســەربازییەکەی هاتبووە مەهاباد. ئەو ڕۆژە بۆ فراوین گۆشــتی بەرخیان برژاندبوو و خواردمان و گەشت و سەیرانێکی خۆشمان کرد لە داوێن و لاپاڵی ئەو چیا ســـەربەتەمانە. جەنابی دکتۆر، کـامێرایەکیشـــی پێ بوو. چەنـد وێنەیەکی یادگاریشـمان گرت. عەسـرێ پاش ماڵاوایی و سـپاسـی سـەید ڕەسـووڵ و پیاوەکانی، بە کوێدا هاتبووین بەوێدا گەڕاینەوە مەهـابـاد. چەنـد ڕۆژێکی بەســـەردا تێپەڕی. ڕۆژێک، یەکێک لە مەئموورەکانی دژبانی(پۆلیس)ــــــی مەهاباد هاتە ماڵی خوشـــکم، کە من لەوێ دەمامەوە. بانگی کردم بۆ دیژبانی. کە چوومە هۆدەی ســـەرۆکی دژبانیی مەهاباد، ــــ ئەودەم لە نزیک بانکی سپەی ئێستا بوو ــــ ئەفسەرێک بە پلەی سەرگوردی لە پشت مێزەکە دانیشـتبوو، فەرمووی کرد دانیشـم. دەسـتبەجێ دەسـتی کرد بە پرســیاران. منیش شـــتەکە چۆنی ببوو ئاوا بۆم گێڕاوە و گوتیشــم من ســەید ڕەسـووڵم نەدەناســی و پێشـتر هیچ ئاشــنایەتییەکم لەگەڵی نەبووە، ئەوەندەیە بە قســەی جەنابی دیانزادە بۆ ســەیران و گەڕانێکی ڕۆژی هەینی دەعوەتەکەیم قبووڵ کرد. لەگەڵ لێکۆڵینەوەکە، چـاوم بەو وێنـانە کەوت کە دکتۆر دیـانزادە گرتبوونی، لەگەڵ ڕاپۆرتێـک بە خەتێکی جوان لەســـەر مێزەکەی دانرابوون، بەڵام ئیمزاکەم نەنـاســـی. پاش تەواوبوونی لێکۆڵینەوەکە، جەنـابی ســـەرگورد ئـازادی کردم. من دەمودەســـت چوومە ماڵی چەند ئاشـــنایەک و لەبارەی

سەید ڕەسووڵەوە پرسیارم لێ کردن. گوتیان ناوبراو یەکێکە لە دژبەرە هەرە توندەکانی دەوڵەت و تا ئێستا چەند جاریش لەگەڵ هێزەکانی میری شەڕی کردووە و ئەندامێکی کاریگەر و چالاکی حیزبی دیموکراتی کوردستانە.

دەمودەست هەستام چوومە لای دکتۆر دیانزادە و بە لۆمەوە پێم گوت، ئەوە چ کارێک بوو کردت؟ بۆچی تووشی چەرمەسەریت کردم؟ گوتی منیشیان بردووەتە دژبانی. پرسیم ئەی ئەو وێنانەیان لەکوێ دەست کەوتووە؟ گوتی لە منیان ئەستاندوون.

هەوڵم نەدا بزانم کێ ڕاپۆرتەکەی داوە. دەسبەجێ گەڕامەوە بۆ تاران و لە خێروبێری ژنهێنان گوزەرام. بەڵایەک بوو هاتبوو. هەڵبەت هیچم نەکردبوو، بەڵام هەر ئەو چاوپێکەوتنە لەگەڵ سەید ڕەسووڵ لەو دۆخەدا بۆ من کە لە سۆڤیەت هاتبوومەوە، دەکرا شتی خراپی لێ بکەوێتەوە. هەر سووکە تۆمەتێک بەس بوو. تا هاتبام بێتاوانیی خۆم بسەلمێنم، کەوڵم ڕەحاجەت دەکەوت. بڕیارم دا بەو زوانە تخوونی مەهاباد نەبمەوە.

گواستنەوە

لە قرچەی گەرمای هاوینێدا بەناچاری گەڕامەوە تاران. چەند ڕۆژێک کە ڕابرد، بیرم لەوە کردەوە شوێنی نیشتەجێبوونم بگۆڕم و سەرەڕای ئەوەی مەحبووبەخانم و کچەکانی ئەو هەمووە لەگەڵم چاک بوون، بەجێیان بێڵم. یەکێکیان لەبەر ئەوەی بڕیارم دابوو ژیانی هاوبەش پێک بێنم، کە لەو حاڵەدا ئەو ژوورە چکۆلە بوو و هەم لەبەر ئەوەی، ئەویٚ بۆ ئەو کارە شیاو نەبوو.

لەلایەکی دی بۆ ئەەی ماوەیەک ناونیشان و شوێنی مانەوەم دیار نەبێ، چونکە هێشتا نیگەرانی ئەو شتە بووم کە مەهاباد بەسەرم هاتبوو، بەتایبەتی لە ماڵی مەحبووبە خانمیش بم کە بۆخۆی پەنابەری سۆڤیەتی بوو و لە خەستەخانەی سۆڤیەتیش کاری دەکرد، دەترسام ئەوەش ببێتە دەردی سەرباری دەدران و ئەوەندەی دیکە تووشی کێشەم بکا. بیر لەوە کردەوە، کە دەبێ زۆر بەپارێز بم، چونکە لەم وڵاتەدا هەر هەنگاوێک و تەڵەیەکت بۆ نراوەتەوە.

لەوە دەترسام تووشی کاری نەکردە بم، ئەگینا خۆ ژیان بۆ ترس نابێ، بەڵام نەمدەزانم ئەو کێشەیە چۆن چارەسەر بکەم و بە چ ناو و بیانووەک لە ماڵی ئەو ژنە بڕۆم.

پاش بیرلێکردنەوەیەکی زۆر هاتمە سەر ئەوەی نەخۆشیی و بێتاقەتیی خوشکم بکەمە بیانوو و بڵێم ناچارم بۆ ئەوەی سەرانسۆی میراتەکەی بابم بکەم،

دەبێ ماوەیەک لە مەهاباد بم؛ جا بۆ جێبەجێکردنی نەخشەکەشم کاک هاشمی کاکەزادەم کە ئەودەمی بە سەڵتی دەژیا، لە کارەکە وەردا. بابەتەکەشم بە تێروتەسەلی بۆ مەحبووبەخانم ڕوون کردەوە، پێشم کوت کە بە ڕاستی نارەحەتم لەوەی ماڵەکەی بەجێ دێڵم. ئەو ژنە میهرەبان و وەفادارە زۆر نارەحەت بوو. بۆ سبەینێ، بە یارمەتیی کاک هاشم کەلوپەلی ماڵەکەمم لە پیکەبێک بار کرد و بە دڵێکی پڕ لە خەم و پەژارەوە، ماڵاواییم لە ماڵی مەحبووبە خانم و کچەکانی کرد. شتومەکم لەماڵی کاک هاشمدا بە ئەمانەت دانا و بۆخۆم بۆ ماوەیەک، سەفەری شومالم کرد.

چوومە گەراجی ئیتمینان لە شەقامی حەسەناباد. بەرێوەبەری نووسینگەی گەراجەکە، کاک محەمەد ڕەسووڵ سەرسوور بوو. لە کۆنەوە یەکترمان دەناسی. پیاوێکی سەربەگێچەڵ بوو، بەڵام گەرموگوڕ و وەفادار و لە دۆستایەتیدا شیاوی پشت پێبەستن و لێبوردە و زۆریش جوامێر. سەڵت بوو. وەک بزانم تا مردیش ژنی هەر نەهێنا و هەر بە زگورتی مرد. خوا لێی خۆش بێ. میراتگریشی نەبوو. نتازانم میراتەکەی بەکێ گەیشت. هەڵبەت خەڵکی لای خۆمان کە لە تارانێ دەژیان، بە هیممەتی کاک هاشمی کاکاغازادە کۆڕێکی پرسەیان لە ماڵی کاک هاشم بۆ پێک هێنا و فاتیحایان بۆ دادا.

یادی بەخێر و ڕۆحی شاد بێ. ئای چەندە غەریب و بێکەس ژیا و ژەندەش غەریبانە مرد. ئەو لە کۆتایی تەمەنیدا وازی لە بەرێوەبەریی گەراجەکە هێنا و کاری سەرپێیی و ئازادی دەکرد. هەر ئەودەمی هاتە لای من و من سکاڵایەکم

لەسەر کۆمپانیای بیمەی ئێران بۆ تۆمار کرد، بەڵام پێش ئەوەی هیچ ئاکامێکی لێ وەرگرێ، کۆچی دوایی کرد و پەڕاوەکەش بەسترا. من زۆر بیرەوەریی خۆش و شیرینم لێی هەیە، بەڵام چونکە نەمـاوە، لە گێڕانەوەیـان خۆ دەبوێرم.

ئیتر، کاتێک چوومەوە نووسینگەی گەراج، پاش سـڵاو و ئەحواڵپرسی، کاک حەمە ڕەسووڵ گوتی، چۆنە سەرت لێ هەڵێناین؟ گوتم دەمەوێ بچمە شـــومال و لە هەوای گەرمی هاوینی تارانێ دوور بکەومەوە. گوتی کاری باش دەکەی، خۆزگە منیش توانیبـام لەگەڵـت بێم. بچووە چالووس، ماشێنیش ئامادەیە. بلیتی بۆ بڕیم، نیو سەعات دواتر بەرەو شـومالی سـەوزەڵان وەڕێ کەوتم. یەکەم جارم بوو بە جادەی چالووســـدا دەڕۆیشـــتم. چەندی ماشـــێنەکە لە تاران دوورتر دەکەوتەوە، ســروشـــتەکە جوانتر دەبوو. کە گەیشـــتینە دارســـتـانەکانی نزیـک چالووس، ئیدی سەرم لە سروشتی پەرجووئاسای ئەوێ ســـوورِ ما. بەڕاســـتی حەیفە یەکێکی لە ئێرانێ بژی وساڵێ جارێک نەچێتە شومال. کە گەیشتمە چالووس و لە ئوتوبووس دابەزیم، لە میوانخـانەیەکی نزیـک چۆمەکە هۆدەیەکم بەکرێ گرت. چـالووس ســـەرەڕای ئەوەی شـارێکی بچووک بوو، بەڵام بەهۆی ئەوەی لە جەنگەڵ و دەریـا نزیـک بوو، لە ڕادەبەدەر خۆش و دڵگر بوو. مەودای نێوان چالووس و نەوشەهر زۆر نەبوو. شەوێک لە چالووس مامەوە و چوومە نەوشەهر و لە دەم دەریای

شینی بێ بن، کۆخێکی خۆشم بەکرێ گرت کە بە حەسیر هەڵبەسترابوو.

دیتنی دەریای شین و بێ بن و گوێگرتن لە خرۆشی شەپۆلە بەلرفەکانی دەریا لەڕادەبەدەر خۆش بوو. سەرەڕای ئەوەی مەلەکردن لە دەریای شومالدا بەهۆی شەپۆلی بەردەوام و بەلرفە زۆر خۆش نەبوو، بەڵام من تەقریبەن ڕۆژ تا ئێوارێ یان لە نێو شەپۆلاندا بووم، یان لەسەر لمی کەنار دەریاکە پاڵ دەکەوتم. نانی نیوەڕۆم لە پۆلاژێکی کەنار دەریا دەخوارد. پلاوماسی، بە ترشیاتی سیرەوە لەو کەشە کراوە و دڵبزوێنەدا و لە نێو قریوەی ژن و پیاوی مەلەکەردا زۆر خۆش بوو. پیاسەی شەوانەی کەنار و چاوبڕینە دەریای تار و بە ڕواڵەت ئارام، دەیخستمەوە بیر بزۆتە و مێردەکانی بادکوبە. خواردنی باش و هەوای خۆش و ئاوی شیلەوتێنی دەریای قەزبێن، ڕۆحی تەواو گەشاندبوومەوە. سەرەڕای ئەوەی تەنیا و بێ هاودەم بووم، بەڵام یاریی تێنس و ئەو هەمووە خەڵکەی ئەوێ، قەرەبوویان کردبۆوە. ئاخری ڕۆژی بیستەمی گەلاوێژ ئەو ژینگە خۆش و باسەفایەی شومالم بەجێ هێشت و بەدڵێکی خۆش و گەشەوە گەڕامەوە تاران.

هەڵبەت پێش ئەوەی بچمە شومال، تەگبیرێکم بە کاک هاشمی کاکاغازادە کردبوو و قەول وابوو لەگەڵ سولەیمانی شافعی کە لە شەقامی ڕوودەکی دوو هۆدەی بەکرێ گرتبوو، ببمە هاوماڵ و ئەویش ڕازی بوو. هەر بۆیە، لەگەڵ گەیشتمە تاران، چوومە لای کاک سولەیمان، هەر ئەو ڕۆژە کەلوپەلەکانم هێنایە ئەوێ و کاک هاشم زۆرم پێوە ماندوو

بوو. نـاوبراو دوو هۆدەی لە نهۆمی دووەمی بینـایەک بەکرێ گرتبوو. خـاوەنمـاڵ فەرمـانبەرێـک بوو لەگەڵ ژنەکەی و دوو منداڵی لە هۆدەی خوارەوەدا دەژیان. بۆ ئەوەی خاوەنماڵ نەیکاتە کێشـــە کە بۆچی کرێچییەکەی بوونەتە دوو کەس، بیســـت تمەنمان لە کرێیەکەی زیاد کرد. ئیتر کرێی مانگانەمان سەد و بیست تمەن بوو. کاک ســـولەیمانی شـــافعی گەنجێکی زۆر بەئەدەب و خاکەڕا بوو، زۆربەی کـاروبـارەکـانی مـاڵەوەی دەکرد. پـاش نیوەڕۆیـان کە نەدەچوومە کۆلێژ، لە تەواوی کـارەکـانی ماڵەوەدا یارمەتیم دەدا. تەنانەت پێکەوە چێشـتیشـمان لێ دەنا. ئاغای شـافعی گۆشـتاوێکی زۆر خۆشـی لێ دەنا. منیش لە ســـۆڤیەت فێری هێندێ خواردن ببووم، یەک لەوان بڕوێش بوو، کە فێرم کرد. مرۆڤێکی هێمن و کەمدوو بوو. شـتێکیم زۆر بەدڵ بوو، ئەویش ئەوەی کە هەر دووکمان بەوپەڕی ئاسـوودەیی خەریکی خوێندنەوە دەبووین. ئەویش خوێنـدکـاری کۆلێژی پەروەردەی مامۆســـتایان بوو. حەوت مانگێک پێکەوە بووین. لەو ماوەیەدا تاقە گلەییەکیش چییە لێیم نەبوو. هەر بە ڕاستی چێژیشم وەردەگرت کە لەگەڵی بووم. مخابن پاش ئەوەی گەڕایەوە مەهاباد، لە تەقینەوەیەکی کوورەخانەدا لەگەڵ دوو برای دیکەی مردن. خوا لەو سێ برایە خۆش بێ.

ژنهێنان

سەرەتای دووەم ساڵی خوێندنم لە کۆلێژی یاسا، سەرەڕای ئەوەی هاوماڵی کاک سولەیمانی شافعی بووم، هۆدەیەکم لە "کووی دانشگا" پەیدا کرد. گەڕەکی خوێندکارانی زانکۆ (کووی دانشگا) لەوسەری شەقامی ئەمیراباد تا بلێی شوێنێکی باش بوو. ڕستوڕانتێکیشی هەبوو، کە خواردنی باش و هەرزانی بە خوێندکارەکان دەفرۆشت. سەرەڕای ئەوە، چونکە زۆر پێویستیم بەو هۆدەیە نەبوو، دام بە کاک ئیبراهیمی ئەبریشەمی، کە خوێندکاری پزیشکیی ددان بوو. من بەیانیان دەچوومە کۆلێژی یاسا. حەفتەی جارێکیش بۆ ئیمزای دەفتەری هاتوو و ڕۆیشتوو، سەرێکم لە وەزارەتی کار دەدا. لەسەر یەک خراپم بۆ نەدەگوزەرا. هاوماڵێکی باشم هەبوو. بە مووچەی مانگانەشم بەڕێ دەچووم.

ڕۆژێکیان، نامەیەکی خوشکەزاکەمم بۆ هات، کە هاوسەری کاک سەدیق گەرمیانی بوو. نووسیبووی، بە هۆی کچەکانییەوە، کچی بنەماڵەیەکی نەجیبیان بۆ دۆزیومەتەوە کە شووم پێ بکا. کچەش چۆنی لێی بڕوانی، بۆ من گونجاوە. وێنەیەکی کچەشی بە جلوبەرگی کوردییەوە بۆ ناردبووم. کچە، خاتوو حەلیمەی ئیفتیخاری، کچی سەید حەمەدەمین ئیفتیخاری بوو. خوشکەزاکەم نووسیبووی، زوو بچمەوە بۆ مەهاباد و وێنەیەکی خۆشمی بۆ بنێرم. مەسەلەکەم بۆ برادەر و هاوولاتییەکانم باس کرد. هەموویان پێیان باش بوو. لەو نێوەدا کاک حەمەدەمین خاتەمی،

بەرپرسی فەرمانگەی ناسنامەی مەهاباد کە ئەودەمی لە تاران بوو، گوتی: کاک سەید ئەحمەدی ئیفتیخاری، برای ئەو خانمە هاوکارمانە لە ئیدارە، خوا هەڵناگریَ لەو خێزانەدا ئەو کچەیان لە هەموویان شیاوترە. پاش ئەو لێکۆڵینەوە و تەگبیر و ڕایە نامەیەکم بۆ خوشکەزاکەم نووسی و بۆم ڕوون کردەوە کە ئێستا بە هیچ شێوەیەک پێم ناکریَ بچمەوە مەهاباد. ئیتر وێڕای دەربڕینی ڕەزامەندیی خۆم، وێنەیەکمم بۆ نارد. بۆشم نووسی کە وەکالەتنامەیەک بۆ کاک سەدیق گەرمیانی دەنێرم و چۆنتان پیَ باش بوو وا بکەن. هەڵبەت لەبەر ئەو شتەی هاوینیَ پاش دیدارەکەی سەید ڕەسووڵی بابی گەورە بەسەرم هاتبوو، نەمتوانی بچمەوە مەهاباد. وەکالەتنامەکەم لە نووسینگەی بەڵگەنامە فەرمییەکان، بۆ ئاغای گەرمیانی نووسی و بۆم ناردەوە و کردم بە وەکیلی خۆم و نووسیم پاش مارەکردنەکە، لە ڕۆژانی نەورۆزێدا دێمەوە مەهاباد.

سێبەری نەگریسی دەزگای سیخوڕیی ڕوکنی ۲، بوو بە هۆی ئەوەی من بەبیَ ئەوەی هاوسەری داهاتووم لە نزیکەوە ببینم و لەگەڵ تایبەتمەندییە ئەخلاقی و خێزانییەکانی یەکتر ئاشنا بین، ملم بۆ زەماوەندەکەمان کە گرینگترین ڕووداوی ژیانی مرۆڤە، ڕاکێشم.

بە پشتیوانیی خودا، قۆڵم لیَ هەڵماڵی. هەڵبەت وەک پێشتریش گوتبووم، ئیدی پێم باش نەبوو ژنهێنانەکەم لەوە زیاتر وەدرەنگی بکەویَ، چونکە لەو بابەتەدا تەنیا

مەسەلە کچ و کوڕەکە نین، بەڵکوو چارەنووسی زەماوەندەکەشت کە منداڵخستنەوەیە دەبێ لەبەر چاو بێ. کەچی ئاواش باوەڕم وابوو پیاو کاریگەریی زۆری لەسەر پەروەردەی هاوسەرەکەی و خەملاندن و بەهێزکردنی کەسایەتیی ئەو و وەدیهێنانی تایبەتمەندی و شێوازە ئەخلاقییەکاندا هەیە. لە مانگی خەزەڵوەردا قەباڵەی نیکاح و مارەبڕینەکەیان بۆ ناردم، ئیدی سووک و سانا بەبێ ئەوەی بۆخۆم لەوێ بم، ژنم لێ مارە کرا و بوومە خێزاندار.

ئەو زستانە هەر خەریکی دابینکردنی شتومەک و کەلوپەلی ماڵ بووم و بەو وردە پاشەکەوتەی کردبووم، هێندێ کەلوپەلی چێشتخانە و فەرشێک و کۆمەڵێک وردە شتی دیکەم کڕی. ئینجا هەوڵم دا شوێنێکی گونجاویش بۆ ژیانی داهاتوومان بدۆزمەوە. ئاخری لە ماڵی کاک هاشمی خەلیل زادە دوو هۆدەم لە نهۆمی سەر عەرزی بە مانگێ ١٢٠ تمەن بەکرێ گرت و ماڵم گواستەوە. دوو ڕۆژ پێش جێژنی نەورۆزی ساڵی ١٣٣٧، گەڕامەوە مەهاباد.

لە مەهاباد لەپێشدا چوومە ماڵی بەڕێز گەرمیانی. لەوێ بە تێروتەسەلی باسی مارەبڕین و شتەکەیان بۆ کردم. ئەوجار لەگەڵ یەکێک لە کچەخوشکەکانم هەستام بەڕێی ماڵی دەسگیرانم کرام. دڵم دەیکورکاند و خورپەی بوو. نەکا من ئەوم بەدڵ نەبێ، یان ئەو منی نەکەوێتە بەر دڵ؟ ئای چ نەگبەتی و بەڵایەک دەبێ. یان نەکا چاوەڕوانیی وای لێم هەبێ کە بۆم هەڵنەسووڕێ. هەر لە زووەوە دەمناسین. لە زەماوەندی کاک سەید قادری براشی لەوێ بووم.

دەرگای ماڵەکەیان لەسەر پشت بوو. ژنێکی کورتە باڵای سەروروخۆش لەبەر دەرگا بوو. دادە مریەم بوو، دایکی دەسگیرانم.

لە دەرگامان دا و وەژوور کەوتین. ئەوەندە بە گەرموگوڕی و سەروروخۆشی پێشوازیی لێ کردین، دەتگوت ساڵانێکە دەماننناسێ. زۆر زۆر هێور بوومەوە. فەرمووی کردین بۆ ژوورێک کە دەیڕوانییە حەوشە. کاک سەید حەمەدەمین، واتە خەزوورم، بەتەنێ لە ژووری دانیشتبوو و دیار بوو لەوێوە لە کارکردنی خێزانی دەڕوانی. سڵاومان کرد. لەبەرمان هەستا و لە ئامێزی گرتم و ماچی کردم. چاوم پڕ بوون لە ئاو. دەمێک بوو خۆشەویستیی باوکانە و دایکانەم نەدیتبوو. ناردیان کاک سەید قادر، براگەورەکەی دەسگیرانمیان بانگ کرد، کە ماڵەکەی جیا بوو. تەواوی بنەماڵەکەیان کۆ بوونەوە. دار و دیوار خۆشی و سادەیی و پاکیی لێ دەباری. دەسگیرانم چای بۆ هێنام. یەکەم جار بوو دەمدی. هەردووکمان لە شەرمان سوور هەڵگەڕاین.

ئەوەندە خۆمانە لەگەڵم هەڵسوکەوتیان کرد، کە ئیدی هەرچی نیگەران و دڵەڕاوکێم بوو ڕەوییەوە. نانی نیوەڕۆش لەلای ئەوان مامەوە. دڵپاکی و گەرموگوڕیی خەسووم و سادەیی و بێ کرێژیی خەزوورم، ئارامییەکی پێ بەخشیم لە تاریف نایە. هەر لەوێ شوکرانەی خوام بەجێ هێنا کە لە نەبوونی خۆشمدا، ئەو نیعمەتەی پێ داوم. دەتگوت ڕۆژگار خەریکە ئەو خراپانەی لەگەڵی

کـردووم، قەرەبـوو دەکـاتەوە. ئەگەرچـی بەو ئـاکـامە گەیشـــتبووم کە ڕۆژگـار دوژمنـایەتیی لەگەڵ هیچ کەس نییە. هەرچی بنیـادەم دەیبینێ و بەســـەری دێ، بەرهەمی کردەوەی خۆیەتی و ئەوە بۆخۆیەتی کە بەدەســـتی خۆی خۆڵ وەســـەر خۆی دەکا یان کۆشـــکی بەختەوەریی خۆی دادەمەزرێنێ. بۆ ســبەینێش هەر لە ماڵی دەســگیرانم بووم. مریەم خانی خەسووم، سەرەڕای وردیلەییەکەی، دەمڕاست و قســـەڕۆیشـــتووی ماڵەکە بوو. پێم گوت ئێســـتا من لە خزمەتی ئێوەدام، جا چ دەفەرمووی، لەسەر چاومی دادەنێم. گوتی تۆ لەجێی کوڕەکانمی و چیت پێ خۆشـــە ئەوە بکڕە. یەک دوو دەست جلوبەرگ و چەند سکەیەکی زێڕ بەسە.

چوومە لای کاک ســەعید پیرانی و دانیالی ســەوفەیی بۆ کڕینی قوماش و زێڕ. هەردووکیان کۆنە هاوڕێ و هاوپۆلم بوون. هەموو شــتێکیان لەبەر دەســت نام. کاک ســەعید بە کۆڵێک قوماشــەوە هاتە ماڵی دەسـگیرانم، بۆ ئەوەی کامیانی بەدڵە ئەو هەڵبژێرێ. خوا هەڵناگرێ مریەم خانم نەیهێشـــت خەرجی زیادە بکرێ و بە چەند دەستێک جلی کوردی ڕازی بوو.

دانیالیش، بەبێ ئەوەی هیچ پووڵێکی بدەمێ، هێندێ زێڕی بە قەرز دامێ و پێشـکەشـی دەسـگیرانم کردن. لەو ماوەی ژیانەمدا جگە لە خۆشەویستی و میهرەبانی، هیچ شتێکم لەو مریەم خـانمە نەجیب و بەڕێزە نەدی. وەهـا کەوتبووە بەر دڵم، کە وەکوو دایکی خۆم خۆشم دەویست، تا ئەو ڕۆژەی لەسەر دنیایێ بوو، ئەویش لە خۆشەویستی و ڕێز بەولاوە هیچی لە من نەدی. ئای کە چەندە میهرەبان بوو، نەک هەر

لەگەڵ من بەڵکوو لەگەڵ هەموو منداڵ و نەوەکانیشـــی هەر وا بوو. هەتا ئەو ڕۆژەی ژیا، سـەفا و گەرموگوڕی لە ماڵەکەدا هەبوو، بەڵام لەگەڵ ڕۆیشتنی ئەو، هیچ شتێک نەما و بنەماڵەکە لێک هەڵوەشـــا و پەرتەوازە بوون. ئەو هەودای پەیوەنـدیی نێوان هەموویـان بوو. حەیفێ ئەو هەودایە پچڕا. ئەی ڕۆحت شاد بێ ژنی دڵ و دەروونپاک. ئەو باب و دایکە فریشـتەیە، هەر وا چوون. ئێمە ماینەوە لەگەڵ بارێکی قورسی خەم و پەژارەوە.

ئیتر ئەو خێزانە نەجیبە، بەوپەڕی سـادەییەوە و بەبێ هیچ دابودەســـتوورێکی زەماوەند و بەبێ هیچ کۆت و بەندێکی کۆمەڵایەتی، دەسـتی کچەکەیان لە دەسـتم نا و لەگەڵ خزمێکی خۆیـان بەڕێی تـارانیـان کردمەوە. ماشـێنێکم گرت تا مەراغە و لەوێشـەوە بە شـەمەندەفەر چووینە تاران و چووینەوە ئەو ماڵەی تازە گرتبووم.

لە سەرەتای بەهاری ساڵی ١٣٣٧ـــی هەتاویدا، ژیانی هاوبەشـمان دەسـتی پێ کرد. پێکهێنانی خێزان یەکێکە لە پرســـە هەرە گرینگەکان. بەبێ خێزان، کۆمەڵ بەردەوام نابێ و خۆناگرێ.

ڕووسـەکان بڕوایان وایە، دوو شـت لە ژیاندا تۆبزییە و کەس نـاتوانێ لێیـان ڕا بکـا، یەکێکیـان مەرگە و ئەوی دی زیندان. بەڵام بە ڕای من، ژیانی هاوبەشیش سێیەمین بابەتێکە، کە ناتوانی خۆی لێ ببوێری.

من ســـی و شـــەش بەهـاری عومرم تێپەڕانـدبوو و بەهـارێکی نوێم لەبەردەم بوو. بەدەردی زۆر کەســـان، بەهـاری گەنجیەتی و هەتـاوی لاوی لەئـاوابوونێ بوو و

شـــەپۆلی بەلرفەی دڵخۆشـــی و گەشـــی و ســـەرەڕۆیی لە دامرکانەوە بوون و لە دەریای بێدەنگ و هێمنی پیری نزیک دەبوونەوە. بەڵام من خۆم بڕوام وابوو گەنجیەتی لە سەرەتادا لەگەڵ سەرخۆشی و نەزانی و شێتییەکاندایە، تەنیا پاش سی ساڵییە کە گەنج بە ڕاستی دەزانێ خۆشی و جوانی یانی چی.

فەڕەنسییەکان، بە پیاوێکی چل ساڵان دەڵێن، پیاوێکی گەنج. جا لەوێ ئەو جۆرە پیاوانە زۆر پەسندن. چونکە لەو تەمەنەدا پیاو ســـاردی و گەرمیی ڕۆژگاری چێشـــتووە و وازی لە سەرسەریەتی و هەڵە و بزۆزی هێناوە و لە ڕاستیدا بووەتە پیاوی ماڵ و ژیان.

ئیتر بەهار بوو. بە ڕاستی بەهار و پاییزی ئەودەمی تاران، زۆر خۆش بوو. ئیمتیحانی کۆتایی ســاڵ وەختیان هاتبوو. من زۆر خەریکی خوێندنەوە بووم. پاش کۆتایی تاقیکارییەکان و دەسپێکی گەرما، پانزە ڕۆژێک لە مانگی پووشپەڕ تێپەڕیبوو، کە لەگەڵ خێزانم چووینەوە مەهاباد و لە ماڵی بابی ماینەوە. لە سایەی سەری کاک قادری ئیفتیخاریی ژنبرام و کاک دکتۆر مســـتەفا ئەعلەمی ئاوڵزاوای بەڕێزیانەوە، کە هەر لەکۆنەوە یەکترمان دەناسی، زۆر خۆشم لێ گەوزەرا و لە کۆتاییەکانی مانگی خەرماناندا گەڕاینەوە تاران.

کاری ویزیتۆری

لەگەڵ دەسپێکردنەوەی سێیەمساڵی کۆلێژی یاسا، ژیانم بەبێ نیگەرانی و ئارام تێدەپەڕی. بەڵام وردە وردە پاشەکەوتەکەم لە کەمیی دەدا. هەستم دەکرد بە مووچەی ٢٤٠ تمەن کە ١٢٠ تمەنی بۆ کرێی خانوو دەڕۆیشت، ژیان ئەستەم دەبێ. بەتایبەتی کتێب و دەفتەر و خەرجی هاتوچۆی کۆلێژیش قورساییەکی دیکە بوون. بۆیە کەوتمە بیری ئەوەی کارێکی پاشنیوەڕۆیان پەیدا بکەم. هاوسەرەکەم دووگیان بوو و پێویستی بە خواردنی باشتر بوو. ماوەیەک بوو دکتۆر عەلی مەولەوی لە شەقامی ڕوودەکی کلینیکی کردبۆوە. ناوبراو سەردەمانێک قوتابیی خۆم بوو. جا چونکە کلینیکەکەی زۆر لە ماڵی من دوور نەبوو، جاروبار دەچوومە سەردانی. دەیزانی قۆناغی سێی کۆلێژی یاسا دەخوێنم.

ڕۆژێکیان باسی بێکارییەکەی دوانیوەڕۆیانی خۆمم لەگەڵ هێنایە گۆڕێ. زۆری نەبرد کارێکی بۆ دۆزیمەوە. یەکێک لە ئاشناکانی بە ناوی ئاغای برومەند لە شەقامی باب هۆمایۆن کەلوپەلی تەندروستی و پزیشکیی جانسۆن ئەند جانسۆنی دەفرۆشت، جا چونکە بۆخۆی لە شارەکانی دیکە خەریکی کاری ویزیتۆری بوو و نەیدەپەرژا دووکانەکەی هەڵسووڕێنێ، پێویستی بە یەکێک بوو بۆی بەڕێوە ببا. دکتۆر مەولەوییش منی پێ ناساندبوو. ئاغای برومەند پیاوێکی خوێندەوار و زۆر تێگەیشتوو و بە نەزاکەت بوو. بە مانگێ سێسەد تمەن

لەلای دامەزرام، ئیدی کلیلی دووکانەکەی ویدام و فێریشـــی کردم دووکانەکە چۆن هەڵســـووڕێنم. منیش دوانیوەڕۆیان پـاش ئەوەی لە کۆلێژ دەهـاتمەوە، هەر نـانێکم دەخوارد دەچوومە سـەر دووکان و کەلوپەلەکانم هەمووی بە وەسـڵ و پســووله دەفرۆشــت بەو کڕیارانەی کە زۆربەیان خاوەن دەرمانخانەکان بوون. ســـەعات شـــەشـــی ئێواریێ دووکانم دادەخســـت و دەچوومەوە ماڵێ. ئاغای بروومەند زۆربەی کات دەچووە شـارەکان بۆ ئەوەی کەلوپەلەکانی بناسـێنێ و بانگەشـــەیان بۆ بکا و من بەجێی ئەو هەموو کاروبارەکانی دووکانەکەم دەکرد و داهاتی فرۆشـەکەشـیم دەخستە سـەر حیســـابەکەی خۆی لە بـانکدا و کـاڵای پێویســـتیشـــم وەردەگرتەوە. کەلوپەلی دووکانەکە بریتی بوون لە پۆدرە و لۆسـیۆن و سـابوونی منداڵ و کەلوپەلی پزیشـکی و ژنان. وردە وردە تەواو لەو کارە شـارەزا بووم. ئیدی کە لەکاری دووکان ســـەرم ســـووک دەبوو لەوێ دەرســـەکانیشـــمم دەخوێند. لە ڕاســـتیدا دووکانەکەی ئاغای بروومەند بۆ من هەم سەرچاوەی داهات و هەمیش شوێنێکی بێدەنگ بوو بۆ خوێندن.

لە کۆتاییەکانی زســـتانێدا خودا کچێکی پێ بەخشـــیم. لە شـانســی ئەو منداڵە، هەرچی پێویســت بوو لەلامان دەســت دەکەوت و لەبەر دەست بوون.

ئایەتوڵلا سەنگەلجی

سێیەم ساڵی کۆلێژم خەریک بوو تەواو دەبوو. مامۆستاکان هەموو بیرمەند و هەڵکەوتە بوون. جەنابی دکتۆر مەتینی دەفتەری وەزیری پێشووی داد، جەنابی دکتۆر حەسەنی ئیمامی پێشنوێژی تاران، جەنابی دکتۆر عەلیابادی دادئەستێنی گشتی، جەنابی دکتۆر هیدایەتی وەزیری پێشووی داد، جەنابی دکتۆر پاد و دکتۆر باهێری و ئایەتوڵلا محەمەد سەنگەلەجی و جەنابی مشکوهـ ئەوانە مامۆستای کۆلێژی یاسا بوون. هەڵبەت زۆر بە زحمەت نمرەی باشیان بە خوێندکار دەدا، بەڵام لە هەموویان ڕژدتر و مست قووچاوتر، ئاغای سەنگەلەجی بوو. خوێندکار بۆ وەرگرتنی نمرە دەچوونە ڕەواق[1] یان ماڵەکەی. ڕەواقەکەی، تەنیا شەوانی هەینی کراوە بوو. بەڵام بەشی دەرەوەی ماڵەکەی کە کەوتبووە سەر شەقامی مۆنیرییە، هەموو ڕۆژێ شوێنی میوانداری و پێشوازی لە سەردانکەران بوو. خوێندکارەکان، کاروباری خزمەت و پێشوازیی ئەو بەشەیان هەڵدەسووڕاند. کۆمەڵێک خوێندکاریش هەموو ڕۆژێ دەچوونە ئەوێ. منیش لە سێیەم ساڵی خوێندنمدا دوو جار چووم. لە جاری دووەمم بیرەوەرییەکم لەبیر ماوە، کە خراپ نییە

---

[1]. هۆدە یان هەیوانێک، کە پیاوی ئایینی بۆ چاوپێکەوتنی شوێنکەوتووەکانی یان بەڕێوەبردنی کاروباری خۆی لێی دادەنیشێ. وەک تەکیەی شێخان.

بۆتـــان بگێڕمەوە. من لە خوارووی مەجلیس و لەبەر دەرگـاکەوە دانیشـــتبووم. ئـایەتوڵلا ســـەنگلەجی لەلای ســـەروو و چەند کەســـێکیشـــی لە دەوری دانیشـــتبوون. یەکێک لەوانە ژەنیاری بەناوبانگی ڤیۆلین ئاغای کەســـمایی بوو. بە دەم قســـەکردنەوە لە ئاغای کەســـمایی پرســـی، قوربـان لە ڕۆژنـامەدا خوێنـدمەوە گۆیـا لە مۆزەخـانەی ئەســتەنبوڵ لە تورکیا نووســراوێک هەیە، دەڵێن نووســینی پێغەمبەرە و لەوانەیە دەســـتوخەتی ئەو بێ. ئینجـا تـاڵە مووەکیش گۆیـا ئی ئەوە لەوێیە. جـا ئەوە کـاری من نییە باسی ئەو شتانە بکەم، بەڵام لەسەر دەستوخەتەکە شتی وا ڕاســـت نییە. لەبەر ئەوەی تەواوی ئەو نامەگۆڕینەوانەی لە سەدری ئیسلامدا لەگەڵ وڵاتان هەبووە، یان بە مۆری عەلی کوڕی ئەبیتالب بووە یان عومەری خەتاب یان ئەبوبەکری ســـدیق. هیچ نووســـینێک نەبووە بەدەســـتوخەت و مۆری حەزرەتی ڕەســـووڵ. ئاغای کەسمایی پاش پرســیی قوربان ئەبوبەکری ســـدیق؟ گوتی بەڵێ لەقەبی ئەبووبەکر، ســـدیق بوو و هەر بە ڕاســتیش ڕاستگۆ بووە. هەڵبەت ناوبراو ئەو قســـانەی لەنێو کەســـانێکدا دەکردن، کە هەموویان شـــیعە بوون. ناوبراو لە پۆل و لە هەموو شـــوێنێک، بەبێ ڕووبینی بیروبۆچوونی خۆی دەردەبڕی.

ئیتر ئیمتیحانات دەســـتیان پێ کرد و ســـاڵی ســـێیەمی کۆلێژم سەرکەوتوانە بەڕێ کرد.

هاوینی ساڵی ١٣٣٨

لە مانگی جۆزەرداندا، بڕیارێک لە کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگەوە گەیشـــتە دەســـتم، کە بە گوێرەی بڕیارەکە مووچەی مانگانەم لە ١٤٠ تمەنەوە کرابووە ٣٦٠ تمەن. لە ســـایەی خوداوە ڕۆژ بە ڕۆژ ژیانم باشـــتر و هێمنتر دەبوو، جا چونکە هیچ چاوەڕوانییەکم لە ژیان نەبوو، ڕۆژەکانی تەمەن وەکوو ڕووبارێکی مەند وا بوون.

لەگەڵ بەســـەرداهاتنی هاوین و دەســـپێکی وەرزی گەرما، ئێواران پاش داخســـتنی دووکان و چوونەوە بۆ مـــاڵێ، لەگەڵ خێزانم و کچە چکۆلەکەم دەچووینە لای باڵەخانەی پیپسی.

لەو دەوروبەرانە تەنانەت خانووەکیشـــی لێ نەبوو. ئەوێ ســـەیرانگا بوو. ئێمە ســـەیری بوتڵە پیپسییەکانمان دەکرد، کە دەتگوت سەربازی وردیلەن ڕیزیان بەستووە و دەڕۆن پڕ دەبن و لەبەرچاوان ون دەبن. هێندێ شەوان عەمباراوی ماڵێم پڕ دەکردەوە لە ئاو. چونکە ئەودەمی تاران ئاوی بۆ ڕانەکێشرابوو و خەڵکەکە ناچار بوون بە نۆرە بەری ئـــاوی جۆگەکە بگرن و بیهێننە ســـەر عەمباراوی ماڵەکەیان و بۆ خواردنەوە و چێشـــتلێنان و پاکوخاوێنی بەکاری بێنن.

ئیتر منیش چونکە لە دووکانەکەی ئاغای بروومەند خەریکی کـــار بووم، دەرفەتم نەبوو خۆم لەگەرمـــای هاوینانی تاران بدزمەوە. ناچار هاوســـەرم و کچەکەمم ناردەوە مەهاباد و بۆخۆم بەتەنێ لە تارانێ مامەوە. ئیدی

ئەو هاوینە بەیانیان و دوانیوەڕۆیان دەچوومە دووکان. جا چونکە لەوێش سەرقاڵ دەبووم و لەگەڵ دووکاندارەکانی دەوروبەریشم ببوومە دۆست، ئەوێم خۆشتر بوو. مانگی خەرمانان، حەفتەیەک ئیزنم لە ئاغای بروومەند وەرگرت و چوومەوە مەهاباد. پاش سەردانی دۆست و خزمان چەند ڕۆژێک گەڕام و پشووم دا و لە کۆتایی خەرماناندا گەڕامەوە تاران. هاوین تەواو ببوو. وەرزەکانی ساڵ بە دووی یەکدا دەهاتن و ڕادەبردن و هەر ڕۆژ بەشێک لە تەمەن کەم دەبۆوە. سەرەڕای ئەوەی دەشمانزانی، بەڵام بۆخۆشمان پەلەمان لە تێپەڕینی ڕۆژەکان بوو. بە ئاواتەوە بووم هاوین تەواو بێ و خوێندنەکەم تەواو بکەم و... ئاواتی تیژتێپەڕینی مانگ و ساڵ نەدەبڕانەوە. هەرچۆنێک بێ خوێندن دەستی پێ کردەوە. هیوادار بووم دوا ساڵی کۆلێژی یاسام بەخۆشی تێپەڕێنم. پاییز بوو. من پاییزی تارانم لە هەموو وەرزێکی پێ خۆشتر بوو. لەو ڕۆژانەدا بوو کە ئاغای بروومەند و کۆمپانیای فەیرووز کێشەیان لێ پەیدا بوو و وای لێ هات کۆمپانیای فەیرووز کاڵاکانی جانسۆنی پێ نەفرۆشت. ئیدی کار گەیشتە دادگا و سکاڵا.

لە ئاکامدا ئاغای بروومەند ناچار بوو دووکانەکەی دابخا. منیش ئیدی لەوێ کارم نەکرد، بەڵام دۆستایەتیی من و ئاغای بروومەند بۆ هەتاهەتا بەردەوام بوو. من لە کڕین و فرۆشتنی داودەرمان و کەلوپەلی پزیشکیدا تەواو شارەزا ببووم و دەمتوانی بۆخۆم خەریکی ئەو کارە بم. ئینجا خەڵکێکی زۆر لە شەقامی ناسرخوسرەو خەریکی ئەو کارە بوون. بەڵام من دوایین ساڵی زانکۆم بوو و پێویست بوو

زۆر شێلگیرانە و لێبڕاوانە دەرسەکانم بخوێنم و خۆم لە بازاڕ و کڕین و فرۆشتن نەدەم.

چوارەم ساڵی زانکۆ، ساڵێکی چارەنووسساز بوو و زەحمەتی ئەو چەند ساڵەمی پێوە بەستراب‌ۆوە. لە مانگی خەزەڵوەردا وەختێک چوومە نووسینگەی وەزارەتی کار، کە دەفتەری هاتوو و ڕۆیشتوو ئیمزا بکەم، سەیرم کرد نامەیەک بە ناوی منەوە هاتووە. نامەکە لە وەزارەتی فەرهەنگەوە هاتبوو. کە نامەکەم کردەوە، سەیرم کرد نامەی فەرمانگەی ژمارەی دووی وەزارەتی دەرەوەیە و بۆ من نێردراوە.

سەیری ڕێکەوتەکەیم کرد، دەبینم نۆ مانگ درەنگتر گەیوەتە دەستم. دڵنیا بووم نامەکە لە وەزارەتی فەرهەنگ ڕاگیراوە و وەدرەنگی کەوتووە. ئیتر وەڵامی ئەو نامەیە بوو کە یەکەم ساڵی کۆلێژی یاسا دابووم بە وەزارەتی دەرەوە و داوام کردبوو لە ڕێی باڵوێزخانەی ئێرانەوە، داوای کارنامەکانی ئەو قۆناغانەم بۆ بکەنەوە کە لە باکۆ خوێندبوومن و بۆم بنێرنەوە.

ئێستا کە لە ساڵی کۆتایی کۆلێژی یاسا بووم، تازە وەڵامەکەم بۆ هاتبۆوە.

هەستام چوومە فەرمانگەی دووەمی سیاسیی وەزارەتی دەرەوە و کارنامەکانی کۆلێژی پزیشکیی بادکوبەم وەرگرتنەوە کە باڵوێزخانەی بەرزی شاهەنشاهی لە مۆسکۆ پشتڕاستی کردبوونەوە. کارنامەکان و پشتگیرییەکان لە کۆلێژی پزیشکیی باکۆ،

پشتڕاست کرابوونەوە. دوا لاپەڕە، پشتڕاستکردنەوەی خوێندنەکەم بوو و بە فارسی دەبووە : (وێنە پەیوەندیدارەکان، لە کۆتایی کتێبەکەدا).

پشتڕاستکردنەوە

ڕەحمان حەلەوی، کوڕی عەبدوڵلا ســـاڵی ١٩٤٥ تا ١٩٤٧ لە نـاکۆلتیی کۆلێژی پزیشـــکیی کۆمـاری ئازەربایجان دەرسی خوێندووە و ساڵی سێیەمی کۆلێژ بەهۆی کاری تایبەتیی خۆیەوە دەستی هەڵگرتووە.

جێگری پەروەردە و ڕاهێنـانی کۆلێژی پزیشـــکیی ئازەربایجان، پرۆفیسۆر بالا کشییەڤ.

هەڵبەت ئەو بڕوانامانە زۆر درەنگ گەیشتنەوە دەستم. ســاڵی چواری کۆلێژی یاســا بووم. بەو جۆرە لە پێشـدا پێویســت بوو ئەم کۆلێژە تەواو بکەم، دیارە لەو وەختی ساڵەدا کە لە ڕاستیدا کۆتاییەکانی وەرزی خوێندن بوو، دەرەتانی خوێندن لە کۆلێژی پزیشـــکیش نەدەڕەخســـا. جگە لەوەش، دکتۆر حەفیزی کرابووە سکرتێری کۆلێژی پزیشـــکی و باســـم کرد کە چۆن لەگەڵم ڕەفتاری کرد. ئەگەرچی هیچ بیانووەکی دیکەشـــی نەگرتبا، هیچ دوور نەبوو ناچارم بکا لە یەکەم قۆناغەوە بخوێنمەوە. ئیدی شەکەتیی لەڕادەبەدەری نۆ ساڵ زیندانی و خێزانداری و ئەو مووچە کەمەی هەمبوو، نـاچـاریـان کردم واز لە کۆلێژی پزیشـــکی بێنم و هەڵیـانگرم بۆ دوای تاقیکارییەکانی کۆلێژی یاسـا. ئیتر ئەوشـتانەی کە دواتر بەســەرم هاتن، تەواو لە خوێندنی پزیشـکی پاشـگەزیان کردمەوە.

ئەو ڕووداوە سیاسییەی هاتە پێش

ماوەیەک بوو بۆ کرێی خانوو کەوتبوومە زەحمەتەوە. هەر بۆیە لەگەڵ دکتۆر عەلی مەولەوی ماڵێکی دوو نهۆممان لە ئەناری بەکرێ گرت. ئەو لە نهۆمی سەرەوە و من لە نهۆمی خوارەوەدا حەواینەوە. ژیانێکی سادە و ئارامم هەبوو. بە ڕۆژ دەچوومە کۆلێژ و شەوانەش لەگەڵ دکتۆر و منداڵەکانی دەچووینە دەرێ یان لێک کۆ دەبووینەوە. وردە وردە هەستم کرد جەنابی دکتۆر هێندێ بابەت دێنێتە گۆڕێ کە تەواو بۆنی سیاسەتیان لێ دێ و وای دەگەیەنێ کە بەدەم کاروباری پزیشکییەوە، سەرقاڵی چالاکیی سیاسیی نەتەوەییشە. شەوێکیان دراوسێیەکمان زەماوەندی هەبوو. هەردووکیشمانی بانگهێشت کردبوو. سەرەڕای ئەوەی کۆڕێکی زۆر خۆش و شاد بوو، کەچی دکتۆر مەولەوی نەک شاد و بەکەیف نەبوو، بگرە خەمباریش دیار بوو. پرسیم دکتۆر بۆچی وا دڵت گیراوە؟ چی بووە؟ بەسپایی گوتی، لێت ناشارمەوە، شتێک هەیە دەبێ بۆتی باس بکەم. کەسێکیان گرتووە بەناوی دکتۆر عەلی مەولەوی، کە پزیشکیشە. بەڵام دەزانم بە هەڵە ئەویان لەبری من گرتووە. زۆری پێناچێ بەشوێن مندا دێن. ئەگەر سبەی یان هەر کاتێک نەگەڕامەوە ماڵێ، ئەوە دڵنیا بە دەستبەسەریان کردووم. تەنیا داوا و چاوەڕوانییەکم لێت هەیە، ئەویش ئەوەیە ئاگات لە منداڵەکانم بێ و دوای ماوەیەک، بیاننێرەوە ماڵی بابم بۆ مەهاباد. بەڵێنم پێ دا هەر شتێکم لەدەست بێ دەیکەم. گوتم دەی کە دەزانی هەڕەشەت

لەسەرە، بۆچی ڕا ناکەی؟ مەگەر نازانی دۆخەکە زۆر خراپە؟ گوتی ناتوانم، چونکە خەڵکێکی زۆر پێوە دەبن. هەر دووکمان لەبری ئەوەی بەشداری شاییەکە بین، خەم دایگرتین. ئەو ڕۆژانەم بیر کەوتنەوە کە پێکەوە دەچووینە ئێڤین و دەرەکە. ڕۆژانی هەینی چەند خێزان کە هیچ کاممان وەسیلەی هاتوچۆمان نەبوو و پێکەوە ماشێنێکمان دەگرت و بەدڵخۆشی و شادی دەچووینە سەعادەتاباد یان ئێڤین و لە باغات و شیناوەردە خۆشەکانی ئەوێ تا ئێوارێ دەماینەوە. من منداڵێکم هەبوو و دکتۆر مەولەوی دوو. هەمووشیان منداڵ بوون. زۆربەی کات لە کۆڵمان دەکردن و شاد و دڵخۆش لە گردەکانەوە دادەگەڕاین و بەقاقاکێشان خۆمان دەگەیاندە مەیدانی وەنەک. ئای ڕۆژگارێکی چەندە خۆش بوو.

ئیدی دوو شەو دواتر دکتۆر نەگەڕایەوە. زێنەب خانمی هاوسەری دکتۆر بە نیگەرانییەوە هات گوتی دکتۆر هێشتا نەهاتۆتەوە. گوتم منداڵەکان بێنە لای ئێمە.

تەلەفۆنمان نەبوو. بەو وەختی شەوە نەماندەزانی هانا بۆ کێ و کوێ ببەین. من بە حەقایەتان منداڵەکانم خافڵاند تا خەویان لێ کەوت. وامان دانا سبەینێ بچینە کەلانتەری و خەستەخانەی ڕووداوەکان. من جارێ نەمدەتوانی بە ڕاشکاوی بۆی ڕوون بکەمەوە. سبەینێش چووینە کەلانتەری و خەستەخانەی لوقمانودەولە، بەڵام دکتۆر مەولەوی شوێنەواری دیار نەبوو. لە دەر و دراوسێی

کلینیکەکەیمان پرسی، هیچ کام ئاگایان لێی نەبوو. چەند ڕۆژ دواتر یەکێک لە ئاشناکانی زێنەب خانم گوتبووی دکتۆر لە گرتووخانەی ساواکە. ناوبراو چەند جاران لەگەڵ من و زێنەب خانم هات و چووینە باڵەخانەی ساواک. بەڵام هەموو جارێ بەگژماندا دەهاتن. ئیدی نەچوونەوە. زێنەب خانم کە تەواو بێهیوا بوو و زانیی دکتۆر بەو زوانە نەجاتی نابێ و خوا دەزانێ لەگەڵ دەسبەسەرکراوانی دیکە چییان بەسەر دێ، پاش مانگێک شتومەکی ماڵەکەی کۆ کردەوە و لەگەڵ منداڵەکانی بەرەو مەهاباد کەوتنە ڕێ. جگە لە دکتۆر مەولەوی کۆمەڵێکی دیکەش لە خەڵکی لای ئێمەیان گرتبوو. پاش ڕۆیشتنی خاوخێزانەکەی دکتۆر، ناچار لە باڵەخانەیەکدا نهۆمێکمان گرت، بەڵام ساڵێکیش پاش گیرانی دکتۆر، هیچ کەس لە ترسان دەرگای لێ نەدەکردینەوە. هەڵبەت سێ مانگێک پاش دەسبەسەرکرانی دکتۆر، کاک عەولای برای ئاگاداری کردمەوە کە گۆیا ناوی منیشیان وەکوو بەشداری چالاکییە سیاسییەکان لەبەرچاو گرتووە و بەدڵنیاییەوە بەو زوانە منیش دەسبەسەر دەکرێم.

چەند ڕۆژێکی مابوو بۆ نەورۆزی ساڵی ١٣٣٩ی هەتاوی. ترسێکی سەیر دایگرتم. نەمدەزانی چی بکەم. لێرە بمێنمەوە و بمگرن، دۆخی من لەوانی دی زۆر خراپتر دەبێ. چونکە من لە سۆڤیەت هاتبوومەوە و هەر تۆمەتێکی ناڕەواشیان لێ دابایەم، قورسترین سزای بەدوودا دەهات و ئەگەر بڕۆم و ڕا بکەم، هەرچی زەحمەتی لە کۆلێژی یاسادا کێشاومە، بەفیڕۆ دەچێ و ئاوات و ئارەزووەکانم و دڵخۆشییەکانی خوێندنم دەبنەوە تۆزی بانان. کەوتبوومە

دۆخێکی سـەیر ناخۆشـەوە. ئاگادار بوومەوە کە جەنابی ئەلفیش گومانی هاوکاری لەگەڵ تاقمەکەی دکتۆر مەولەویی لێ کراوە و بەتەمـایە لە وڵات بـچێتە دەرێ. دۆخە هاوشـێوەکەمان لێکی نزیک کردینەوە. لە کۆبوونەوەیەک پێکەوە دانیشتین و نەخشەی چوونەدەر لە وڵاتمان کێشا. من چەنـد ڕۆژێـک بوو لە مـاڵێ نەهـاتبوومە دەرێ و نەدەچوومە کۆلێژ.

باش بوو مریەم خانم واتە خەسـووم لە تاران بوو. نـاچار ئەو و خێزانمم لە وەزعەکە ئاگادار کردەوە. لەو بەینەدا دکتۆر شـیرازی ئاگاداری ئەو بەزمە بوو. ئەویش پێی باش بوو بڕۆم. ئیدی خێزانمم ڕازی کرد کە ڕۆیشتن لە مانەوە باشـترە. ئەویش لەگەڵ دایکی تا ماوەیەکی دی و پـاش ئەوەی دڵنیـا بۆوە لەوەی من لە ئێران دەربـاز بووم، کەلوپەلی پێویسـت لەگەڵ خۆی بباتەوە مەهاباد و ئەوانی دیکەش بۆ ئەوەی لەسەری نەبنە بار و شتێکیشی لەگیرفاندا بێ، بفرۆشـێتەوە. بۆ سـبەینێ پاش ماڵاوایی لە ماڵ و منداڵ بەوپەڕی داخ و کەسـەرەوە لەگەڵ بەڕێز ئەلف لە تارانێ وەدەر کەوتین. بە شـەمەندەفەر چووینە مەراغە و لەوێ بە ئوتوبووس چووینە میـانـدواو. لە مياندواو دوو دەسـت جلوبەرگی کوردیمان کڕی و بەبێ خۆگنخـانـدن بەرەو مەهـابـاد کەوتینە ڕێ. بەرەبەری ئێوارێ گەیشتینە نزیک شاری و لە داوێنی گردی کەلکی بەگزادان لە ئوتوبووسـەکە دابەزین بەڕواڵەت بۆ ئەوەی بچینە ئینـدرقـاش. وەڕێ کەوتیـن و پـاش ئەوەی

ئوتوبووسەکە لەچاوان ون بوو و کەسیش لەو دەوروبەرانە دیار نەبوو، لە خەندەقێکدا دانیشـــتین و جلوبەرگەکانمان گۆڕی و هەردووکمان هاتینەوە ســـەر شـــێوە و ڕواڵەتی کوردان. هێشـــتـا تەواو تـاریـک دانەهـاتبوو. چـاکەت و پانتۆڵەکەمان کە داکەندبوو، وەبن گڵ دا و بە پیادە داگەڕاین و ویستمان چۆمەکە پەڕینەوە بۆ ئەوەی بچینە سەر جادەی ورمێ شـــنۆ، بەڵام ئـاوەکەی هێنـدە زۆر و بێ بوار بوو، دەرەتانی پەڕینەوە نەبوو. ناچار گەڕاینەوە و بەلای خانەگێدا بەرەو چیای داشـــامەجید کەوتینە ڕێ. چەند ژنێکی گوندی ئێمەیان دیت، گوتیان ئەوەتا پێشـــمەرگە. خێرا لەوێ دوور کەوتینەوە و خۆمان گەیاندە پشت داشامەجید. تەواو تاریکی کردبوو. بـارانـیش دەبـاری. خـووســـابووین. هـیـچ پەناگەیەکیشمان پێ شک نەدەهات. لەپەنا بەردێک دانیشتین، بەشـــکم بارانەکە لێی بکاتەوە و وەڕێ بکەوینەوە. ئامانج ئەوە بوو شـــەوێ لە مەهاباد دوور بکەوینەوە و خۆمان بگەیەنینە جادەی ســـەردەشـــت و لەوێوە بچینە ئەوبەری عێراق. من نازانم بۆچی هیچ حەزم لە عێراق نەبوو و حەزم لێ نەبوو بچمە ئەوێ. نیو ســـەعاتێک لەوێ گیرســـاینەوە. باران وردە وردە خۆشـــی کردبۆوە. نازانم چۆن بوو کتوپڕ بیرێک وەک برووســـکە بەمێشـــکمدا هات. گوتم کاکە من پاشـــگەز بوومەوە و نامەوێ بچمە عێراق. پێی ســـەیر بوو، گوتی خۆ تا ئێرە هاتووین، هەر ئەمشەو و سبەینێ دەگەینە سنوور.

گوتم ئەگەر ســـنوور لەو بســـتەڕێیەی بەردەمیشـــم بێ نایەم. گوتم وا باشـــترێ بیرێکی لێ بکەینەوە. ئاخر ئەگەر

ئێمە لەژێر چاوەدێریدا بواین، یان قەرار بوایە بمانگرن، لەو مـاوەیەدا کە ئەوە چوار مـانگە دکتۆر مەولەوی و هاوڕێیانی گیراون، ئێمەشیان دەگرت ئیدی. ئینجا خۆ من هیچم نەکردووە. جیـا لەوەش، گیران و بەنـدیخـانەم لە ئاوارەبوون پێ باشترە. من دەگەڕێمەوە.

برادەرەکەم گوتی، ئەگەر تۆ بگەڕێیەوە، منیش ناڕۆم. چی دەبێ با ببێ. باران تەواو خۆشـــی کردبۆوە. بەڵام ئێمە تەواو خووسابووین. هەستیان و لە چیاکە داگەڕاین و خۆمان گەیاندە جادەی مەهاباد میاندواو. جادەکە سپی دەچۆوە. ئێمەش هەر وا دەڕۆیشـــتین بەشـــکم خۆمان بگەیەنینە قـاوەخـانەیەکی نزیـک گوێکتەپە. بە دەم چۆمەکەدا دەڕۆیشـــتین، تـاریـک بوو. چۆلەکەکوژ دیـار نەبوو. بێـدەنگییەکی قورس بـاڵی بەســـەر ئەو نێوەدا کێشابوو. جاروبار کە دەگەیشتینە دەم چۆمەکە، خوڕەی ئاوەکەمـان دەبیســـت، بەڵام چونکە جـادەکەمـان جوان نەدەدی، کتوپڕ بەڕێز ئەلف لە چۆمەکە کەوت. چۆمەکە خوڕ بوو. بە زەحمەت خۆی لە دەوەنەکـانی کەنـارەکە نزیک کردەوە و دەستی پێ گرتن. شوێنەکەی منیش قوڕ و خلیســـک بوو، ئـاواش بەهەموو هێزی خۆم گرتم و کێشـامە دەرێ. بەڵام ئیدی ســەرتاپای ئاوی لێ دەچۆڕا. هەواش ســارد بوو. چونکە هێشـتا زسـتان بوو و ســێ ڕۆژی مابوو بۆ نەورۆزێ. بە زەحمەت خۆمان گەیاندە قاوەخانەی گوێکتەپە. لەو ماوەیەدا سەگەلیش دەوەڕین.

دەرگای قاوەخانەکە داخرابوو. لە دەرگامان دا. درەنگانی شـەو بوو. پێم وایە نیوەشـەو بوو. تاوێکی پێ چوو ئاخری قاوەچی دەرگای کردەوە و گوتی چییە کاکە؟ بەو وەختی شـــەوە هەموو خەوتوون. ســـلاومـان کرد و گوتمـان ماشـــێنەکەمان پەنچەر بووە و بەو شـــەوە تەگەرمان پێ ناگۆڕدرێ. ئەوەتا تەواو خووسـاویشـین. ڕێگەمان بدە بێینە ژوورێ. قاوەچی دەرگای کردەوە. سۆبەیەک لە قاوەخانەکە هەبوو. گوتی دار و ئاوردوو لە نزیک ســـۆبەکەیە، دەتوانن دایگیرسێنن و خۆتان وشکەوە بکەن.

گوتمـان مـاڵـت هەزار جـار ئـاوەدان بێ. ســـۆبەمـان داگیرســـاند و ماوەیەک هەر خەریکی خۆوشـــککردنەوە بووین. ئەوجار ئاســـوودە لێی خەوتین. بەیانی زوو لەخەو هەســـتام. "ئەلف"تیشـــم لەخەو هەســـتاند. قاوەچییش تازە لەخەوێ هەسـتابوو و خەریکی خاوێنکردنەوەی قاوەخانە و تێخسـتنی ســـەماوەر بوو. پارەیەکمان دایە و ماڵواییمان لێ کرد. هێشـــتـا ڕوونـاکی نەکردبۆوە. بەرەو میـانـدواو بە جادەکەدا ملی ڕێیەمان گرت. یەکەم کامیۆن کە هات، ســوار بووین و بەرەو میاندواوێ کەوتینە ڕێ. بەبێ خۆمەحتەلکردن بە کامیۆنێکی دی خۆمان گەیاندە مەراغە. ســـەعات دەی بەیانی گەیشـتینە مەراغە. چووینە وێسـتگەی شـەمەندەفەر. ئەودەمی مســـافیری تاران زۆر نەبوو. دوو بلیتی دەرەجە ٢ـــمان کڕی و سەعات چوار لە شەمەندەفەردا بەرەو تاران کەوتینەوە ڕێ. دوێنێ هـاتبووین و ئەمڕۆ دەگەڕاینەوە. بەیانی ســـەعات حەوت گەیشـــتینەوە تاران. وامان دانا ئەو مەســـەلەیە بۆ هیچ کەس نەگێڕینەوە. ماڵاواییمان لێک کرد.

بەپەلە خۆم گەیاندە شـــەقامی ئەناری. بەیانی زوو بوو، هێشتا تاک و تەرا خەڵک هاتبوونە دەرێ.

هێشـتا هیچ خانووەک لە دەوری ماڵەکەی ئێمە نەبوو. لەلای مـاڵێ ڕاوەســـتـام و ڕوانیم. تـاوێـک دواتر دیتم خەســـووم هاتە ســـەر بانیژەکە. دیار بوو دیەویســـت دەفرێکی ئاو بەو دیودا بڕێژێ. هەر دیتمی، چوومە پێشێ و پرسیم، چ باس؟ گوتی هیچ. گوتم بیکەوە. چەند ساتێک دواتر خێزانم دەرگـای کردەوە. مـاڵەکە هەر بۆخۆمـانی تێدا بووین. نهۆمی خوارەوە کەســـی تێدا نەبوو. بە کرێ نەچووبوو. سڵاوم کرد و وەژوور کەوتم. هەموو شتێکم سـەرلەبەر بۆ گێڕانەوە. گوتم پاشـگەز بوومەوە و ناڕۆم. لێرە لای خۆتان دەبم، هەرشـــتێکیش ڕوو بدا بە توون. چەند ڕۆژێک لە ماڵێ نەچوومە دەرێ، بەڵام مانەوەش لە ماڵەوە زۆر باش نەبوو. خەســـووم بەبێدەنگی نارد لە بـازاڕچەی شـــەقـامی ڕەی دوو هۆدەم بەکرێ گرت و مـاڵەکەی ئەنـاریم چۆل کرد. بەبێدەنگی و تەنـانەت بەبێ ئەوەی کەس ئاگادار بکەمەوە، ماڵەکەم گواســـتەوە. پاش ئەوەی لە شـــوێنی نوێ حەواینەوە و تۆزێک هاتینەوە ســـەرخۆ، پاش جێژن، ســـەرێکم لە کۆلێژ هەڵێنا. پۆلەکان وردە وردە تەواو ببوون. مامۆستا وانەیان تەواو کردبوو. بەرنامەی تاقیکارییەکانی کۆتایی ســـاڵیش ڕاگەیەنرابوو. لەســـەرەتـای جۆزەردانەوە تـا پـانزەی جۆزەردان، تاقیکارییەکان تەواو دەبوون.

تا ڕۆژی تاقیکاری دوو جاران چوومە کۆلێژ. ئەویش بۆ دیتنی پرۆفیسۆر گیلدبراند، مامۆستای زمانی ڕووسی. دەمزانی زۆری حەز لە شیعرەکانی لۆرمانتۆڤی شاعیری ڕووسە. من شیعرێکی ناوبراوم هەڵبژارد و قەول وابوو بیکەمە فارسی. لە نێو شیعرەکانی ئەو شیعرەدا بایەوانم هەڵبژارد و وەرمگێڕا و دامە پرۆفیسۆر. زۆری بەدڵ بوو و گوتی ئەوە لەبیر ئیمتیحانی کۆتایی ساڵت بێ و منیش وەکوو یادگارییەک لەگەڵ خۆم دەیبەمەوە، چونکە ئەمساڵ خانەنشین دەبم و قەول وایە ئیدی بڕۆم لە ئاڵمان بژیم.
ئەوەش شیعرەکە:

لە نێو تەم و دووکەڵی چڕ
بایەوانێک، دیارە، بە کوڵ
سینگی شەپۆلان هەڵدەدڕێ
تۆ بڵێی بۆچی بکەڕێ بەدڵ
چیی لێ بزر بووە لە وڵات
ئاوا دەیبا وەکوو ئاوات

.

شەپۆل کەوتوونە بەر پێیان
لەگەڵ هەڵمەتی ڕەشەبا
پشتی ئەستوون کووڕ بۆتەوە
"با" هاواری جیڕەی دەبا
خۆ نابوێرێ لە بەختی خۆی
نوقمی دەریای ئاواتە بۆی

.

شینەشەپۆلی بریسکەدار
لە ژێر و تیشکی تاو لەسەر
بەڵام بێ حەجمینی زریان
ڕێی ئاواتی گرتۆتە بەر
بۆ کەناری حەز و هیوای خۆی گەڕاوە
بەشکم ئیتر ڕزگاری بێ لەو گێژاوە

تاقیکارییەکان دەستیان پێ کرد. لە سایەی خواوە بە نمرەی زۆر باش دەرچووم و تەواو حەسامەوە. جا کۆلێژی یاسام تەواو کردبوو و ئیدی لە هیچ شتێک نەدەترسام. بەلامەوە گرینگ بوو کۆلێژەکە تەواو بکەم. لەو ماوەیەدا دکتۆر و مەولەوی و زیندانییەکانی دیکەیان بۆ دادگاییکردن هێنابووە گرتووخانەیەک لە شەقامی سێی ڕەشەمە "خیابان سوم اسفند". تەنیشت دادگای ئەرتەش.

هێندێ جار بە ترس و لەرزەوە بەوێدا ڕادەبردم و لەودیو ئاسنەپەرژینی پەنجەرەکانی نهۆمی سێیەمەوە زیندانییەکانم دەدی. ڕۆژێک کاک کەریم کابانیم دیت، دەستی بۆ ملی ڕاداشت. یانی سەرمان دەپەڕێنن.

دادگاییەکەیان زوو دەستی پێ کرد. من و زێنەب خانم کە دیسان هاتبۆوە تاران چووینە لای سەرهەنگێکی خانەنشین بەناوی ئاغای شاقولی بۆ ئەوەی ببێتە پارێزەری دکتۆر مەولەوی. ئاخری دادگاییان کردن و بە تۆمەتی دامەزراندنی حیزبی دیموکرات زیندانیی درێژخایەنیان بەسەردا سەپاندن و هەموویانیان بەرێی بەشی سیاسیی زیندانی قەسر کردن.

دامەزران لە بانکی بازرگانی

کە هاوین داهات، لەبەر ئەوەی خاوخێزانەکەم بەڕاستی سەردەمێکی زۆر تاڵیان بەڕێ کردبوو، ناردمنەوە مەهاباد، بۆ ئەوەی ئاهێکیان بەبەردا بێتەوە. بۆخۆم کە بەتەنێ لە تاران مابوومەوە، بڕیارم دا ماڵەکەم لەو گەڕە پیس و قەرەباڵغە بگوازمەوە، کە خاوەن خانووەکەشم گرووبانێکی بەدگوزی شارەوانی بوو. پاش هەوڵێکی زۆر، هۆدەیەکم لە کۆڵانی غەفاریی شەقامی ڕوودەکی دۆزییەوە. خاوەنماڵەکە، پیاوێکی ئازەریی تا بڵێی باش بوو، بە ناوی ئیسماعیل، کە جلوبەرگی ژنانەی دەدروو.

سیپاڵم هێنا ئەوێ و بۆخۆشم بەرەو مەهاباد بوومەوە و چەند ڕۆژێک دواتر لەگەڵ خاوخێزانم بەرەو تاران گەڕامەوە و چووینە هۆدە تازەکەمان. سەرەڕای ئەوەی ژیانەکەمان لەوپەڕی سادەییدا بوو، بەڵام تا بڵێی ئاسوودە بووم.

مانگێ ٤٥٠ تمەنم وەردەگرت و بۆ بڕوانامەی بەکالۆریۆسەکەشم قەول وابوو بڕی دووسەد تمەنم بۆ زیاد بکەن. هەر وا هاتوچۆی وەزارەتی کارم دەکرد و حەفتەی جارێک دەفتەی هاتوو و چووم واژوو دەکرد. ئیدی زۆر لەو دۆخە وەڕەز و ناڕازی بووم. ئەودەمی لە کۆلێژ دەمخوێند، ئەو دۆخە زۆر بەلامەوە خۆش و بگرە هەر بیعمەتێک بوو، بەڵام ئێستا هەستم دەکرد خێرم پێ دەکەن. بەبێ ئەوەی هیچ کارێک بکەم، مانگانێ بڕەپارەیەک یان بڵێی بەرتیلی بێدەنگی وەردەگرم.

خۆ دەربـازكردن لەو دۆخە زۆر ئەســـتەم بـوو. نەمدەتوانی خۆم بە كار و كاسبیی سەربەخۆوە سەرقاڵ بكەم. وازهێنـان لەو مووچەیەش، كـارێكی ژیرانە نەبوو، جگە لەوەش وا لە قۆناغی خانەنشـینی نزیك دەبوومەوە. چونكە بە بیســـت ســـاڵ پێشـــینەی دامەزران، دەكرا خانەنشین بی. لەو فكر و خەیاڵاتانەدا بووم، كە لە مانگی خەزەڵوەردا بانگەوازێكم لە ڕۆژنامەدا خوێندەوە و تێیدا گوترابوو، كە بانكی بازرگانیی ناوەند چەند كەســـێكی پێویستە كە بڕوانامەی بەكالۆریۆسـی مافناسـییان هەبێ. دەمودەســـت خۆمم گەیاندە لقی ناوەندیی بانكەكە لە مەیـدانی تۆپخـانە و نـاوی خۆمم نووســـی. پـاش تاقیكارییەكان، یەكێك لەو پێنج كەە بووم كە پێویســـتیان بوو. ناردیانمەوە بانكی بازرگانیی لقی بازاڕ، بۆ ئەوەی پاش ســـێ مـانگ خولی ڕاهێنـان، بمنێرنەوە بەشـــی مافپارێزیی بانكەكە.

جا بە ڕێكەوت، كاك مەحموودی وەلی زادە، سەرۆكی بەشـــی بەڵگەپســـوولەكان بوو. منیش هەر لەو بەشـــەدا خەریك بووم. هەموو ڕۆژێ كارم ئەوە بوو، سـفتەكانی ســـبەینێ ڕێكوپێك بكەم. هەڵبەت كارێكی قورس نەبوو، بەڵام كاتی زۆر دەویســـت. دەبوو لە ماوەی ســـێ مانگدا لەگەڵ كاروبار جۆراوجۆرەكانی بانك ئاشنا بم. خۆشحاڵ بووم لەوەی كە بە ڕاســـتی لە بێكاری زرگار بووم. ســـێ مـانگەی خولی ڕاهێنـان خەریـك بوو تەواو دەبوو، كە ڕۆژێكیان لە وەزارەتی فەرهەنگەوە نامەیەكم بۆ هات و

داوا کرابوو دەسبەجێ خۆم بگەیەنمە فەرمانگەی فەرهەنگی پارێزگای تاران. هەڵبەت دەمێک بوو ئیدی نەدەچوومە وەزارەتی کار، لەبەر ئەوەی منیان دابووە بەردەستی چاودێریی گشتی.

ئەو نامەیە منی خستە سەر دووڕییانێکی ئەستەم. ئاخۆ واز لە کاروباری بانک بێنم و بگەڕێمەوە وەزارەتی فەرهەنگ، یان تازە کاری بانکەکەم بەجێ نەهێڵم، کە داهاتوویەکی زۆر باش چاوەڕێم بوو. بانک هیچ ئاگاداری پێشینە و ڕابردووی من نەبوو. چونکە بانکەکە کەرتی تایبەت بوو، زۆر کاری بە ڕابردووتەوە نەبوو. ئیتر ڕێگەی پێشکەوتن و هەڵکشان لەوێ بەڕوومدا کرابۆوە، بەڵام لە وەزارەتی فەرهەنگ وا نەبوو. لەسەر فایلەکەم نووسرابوو کە چوومە سۆڤیەت. خۆ ئەگەرچی بە بە مۆڵەتی وەزارەتی فەرهەنگ چووبووم، بەتایبەتی لەو ماوەیەدا کە هیچ کارێک بە من نەدەسپێردرا، باشترین هۆکار، ئەوە بوو کە ڕێکخراوی پاراستن و تەناهی و بەرپرسانی پەیوەندیدار بەو بەشەوە ڕازی نەبوون. هەر لەو سۆنگەیەوە هەموو ڕێیەکی پێشکەوتن لە وەرزارەتی فەرهەنگدا لە من گیرابوو. ئێستاش کە بانگیان کردوومەتەوە بۆ کار، بۆ ئەوەیە کە مووچەی بەلاش خۆڕاییم نەدەنێ. ئینجا ئەولایەنە باشەشی هەبوو کە هێندەی نەمابوو بۆ بیست ساڵەی پێشینەی خزمەتم لەو وەزارەتخانەیەدا و دەمتوانی خۆم خانەنشین بکەم، لە حاڵێکدا لە بانکی بازرگانی هەر دەبوومە کارمەندێکی تازە دامەزراو.

ئیتر پاش بیرکردنەوە و هەڵسەنگاندنی دۆخەکە لەو دوو شوێنە باش یان خراپ، هەڵە یان دروست بڕیاری خۆمم دا بگەڕێمەوە فەرهەنگ.

گەڕانەوە بۆ وەزارەتی فەرهەنگ

پاش ئەوەی بڕیارم دا بگەڕێمەوە وەزارەتی فەرهەنگ. بە تێروتەسەلی هەموو شتێکم بۆ بەرپرسی بانکی بازرگانی نووسی و بۆم ڕوون کردەوە کە سەرەڕای ئەوەی حەزم لێیە لەو بانکەدا کار بکەم، بەڵام چونکە بڕیار دراوە لە وەزارەتی داد دامەزرێم و کارەکەی ئەویێ لەگەڵ بواری خوێندنەکەم یەک دەگرێتەوە، تکایە لێم قبووڵ بکەن دەست لەکارەکەم بکێشمەوە. دەستەی بەڕێوەبەریی بانکیش وێڕای قبووڵی دەست لەکارکێشانەوەکەم فەرمانی کرد مووچەی ئەو سێ مانگەم بدەنێ کە ڕاهێنانیان پێ کردووم. بەو جۆرە کاری بانکەکەم لەکۆڵ بۆوە و خۆمم بە فەرهەنگی پارێزگای تاران ناساند. لە ماوەی چەند ڕۆژێکدا بڕیارەکەم بۆ دەرکرا، کە بە پێی ئەو بڕیارە، نەک وەکوو مامۆستا، بگرە وەکوو فەرمانبەری فەرمانگەی فەرهەنگی گەڕەکی پازدە دامەزرام. ئەو فەرمانگەیە تازە لە نازیاباد، یانی دوورترین شوێنی باشووری تاران دروست کرابوو. لە ڕاستیدا منیان بۆ ئەویێ دوور خستەوە. چونکە تا دەگەیشتمە ئەویێ دەبوو سێ پاس بگۆڕم. ڕۆژی پانزەی ڕەشەممەی ساڵی ١٣٣٩ پاش تەقریبەن پانزە ساڵ چاوەڕوانی، گەڕامەوە سەر کارەکەی خۆم و دەستم بە کار کردەوە. بەڵام باشترە بڵێم دیسان چوومەوە سەر بێکاری، چونکە لەو فەرمانگەیە هیچ بەرپرسیارەتی و ئەرکێکیان پێ نەسپاردم. ماوەیەک لە بەشی ژمێریاری و

کارگێڕییەکەی کارم کرد. بەڵام بەگشتی وەکوو فەرمانبەرێکی ئەوێ سەیریان نەدەکردم. فەرمانبەرێکی زیادە بووم. درەنگ دەچووم و زوو دەڕۆیشتمەوە. کەس کاری پێم نەبوو. پاش شەش مانگ، بەڕێوەبەری فەرمانگەکە لەکۆڵ خۆیانی کردمەوە و گواستیانمەوە بۆ گەڕەکی ٧ی فەرهەنگی کە لە سەرەتای جەوادییە پاش پردی ئاسنەڕێ بوو. ئەوێ بۆ من باشتر بوو. چونکە لە ماڵەکەم نزیکتر بوو و بە پاسێک دەگەیشتمێ. شتێکی باشی دیکەشی هەبوو، ئەویش ئەوە بوو کە بەڕێوەبەری فەرمانگەکە دەرچووی یاسا بوو. جا چونکە منیش ئەو بوارەم تەواو کردبوو، زۆری ڕێز دەگرتم. هەڵسوکەوتی باشی بەڕێز بەسیریی نەمین، بەڕێوەبەری فەرمانگەکە لەگەڵم ببووە هۆی ئەوەی باقی هاوکارەکانیشم کە زۆربەی ئازەربایجانی بوون، ڕێزێکی زۆرم بگرن. هەڵبەت لێرەش وەک ئەولا هیچ کارێکی ئەوتۆیان پێ نەسپاردم. بەڕێز بەسیری زۆری هەوڵ دا بەڵام هیچی پێ نەکرا. ئاخری منیان کردە بەرپرسی فەرمانگەی بەتەمەنەکان. هەرچۆنێک بێ ماوەیەکیش لەو بەشە کارم کرد.

یەکێک لە شانازییەکانم لەو بەشەدا ئەوە بوو، کە توانیم کۆمەڵێک هاووڵاتیی کوردزمانی خۆم وەکوو مامۆستا، بە مووچەی ڕۆژانە دامەزرێنم. ئەوانە، یان لەبەر هۆکاری سیاسی یان نەبوونی دیپلۆم

نەیاندەتوانی بە فەرمی دامەزرێن، ئەوەش بۆ من ئەوپەڕی بەختەوەری و شـــانازی بوو، کە بەتایبەتی توانیبووم کارێک بکەم ئەو گەنجە بێبەشـــانە خەریکی کاروباری خۆیان بن. باش بوو زۆریش ســـەرکەوتوو بوون. جا چونکە ئەوانە بەردەوام لە ســـۆنگەی ئەو خزمەتە بچووکەوە کە پێم کردبوون، زۆریان ڕێز دەگرتم، بەوپەڕی ڕێزەوە ناوەکانیان لێرەدا دەنووســـمەوە: کاک عەلی مەحموودی، خەڵکی سەقز، کە ئێستا لە نووسینگەی ژمارە ١٢١ی بەڵگەنامەکانی تاران کار دەکا. هەر کاتێکی من لەو نووســـینگەیە کارێکم هەبووبێ یان کەســـانێکم ناردبێ، ئەوپەڕی چاکە و خۆشەویستیی نواندووە. بەڕێز مەلا ســـاڵحی ئیبراهیمی کە هەمووتان دەیناســـن. بەڕێز عەبدوڵلاپوور، کە ئێســـتا دادوەرە. بەڕێز جیهانبین کە لە وەزارەتی کاروباروباری دەرەوەدا کار دەکا. جەنابی دکتۆر مســـتەفا خوڕەم دڵ و کاک فەتاحی کاویان و... خانمێکی بۆکانیش، کە بە دوو منداڵە هەتیوەکەیەوە لە تاران دەژیان و جلی بۆ ماڵان دەشوشت. هەوڵم بۆ دا کە وەکوو فەڕاش لە قوتابخانەی کچانەی گەڕەکی ٧ دابمەزرێ. ئێستا خانەنشینە.

هیوادارم ئەو کەسانە، کە هەموویان کەسانێکی پاک و شـــێلگیر بوون و بۆخۆیان خۆیان پێ گەیاندبوو، سەرکەوتوو و بەختەوەر بن.

قۆناغی دکتۆرای یاسا

لەو قۆنـاغی بێکـارییەدا بیرم لەوە کردەوە ئەو هەلە بکەمە دەرفەت و بچم دکتۆرا بخوێنم کە چەند سـالێک بوو دەرگای خوێندنی ئەو بوارە خرابووە سـەرپشـت. دەکرێ دواکەوتنەکانت بە شێلگیری و ماندوویینەناسی و قۆسـتنەوەی هەل و دەرفەتەکان قەرەبوو بکەیەوە. بە ڕێکوپێکی کەوتمەوە خوێندنەوەی بابەتە یاسـاییەکان و خۆمم بۆ بەشـداری لە تاقیکاریی کۆنکوردا ئامادە کرد. بەتایبەتی زمانی ڕووسـی ئامرازێکی زۆر باش بوو بۆ من، کە لە بواری سیاسیدا بەشدار بم.

خەرمانانی سـالی ١٣٤٠، یەکێک بووم لە بەشـدارانی تاقیکاریی کۆنکور. هەڵبەت مەرجی ناونووسی لە قۆناغی دکتۆرادا ئەوە بوو کە نێونجی نمرەکانی بەکالۆریۆسـت لە ١٣ بەرزتر بێ. جـا چونکە ئی من ١٣ بوو، توانیم بەشدار بم.(سێزدە لە بیست).

بەشـدارانی هەر سـێ بواری سـیاسـی و ئابووری و یاسا لە شوێنێک کۆ ببوونەوە. من بە پێی ژمارەی سەر کارتەکەم، چووم کورسـیی خۆمم دۆزییەوە و دانیشـتم. لە تاقیکارییەکەدا، بەڕێز دکتۆر عەمید، سـەرۆکی کۆلێژی یاسا و کۆمەڵێک مامۆستای دیکە چاودێرمان بوون.

پرسـیارەکانیان بەسـەر بەشـداربواندا بەش کرد. بەڵام هەرچی چاوەڕێم کرد، پرسـیار بە من نەدرا. ئیدی کات تێـدەپەڕی. بە دکتۆر عەمیـدم گوت قوربـان بۆچی وەرەقەی من نەدراوە؟ گوتی لە چ بوارێکدا بەشـداریت

کردووه؟ گوتم بواری سیاسی و زمانی ڕووسی. به سەرسووڕمانەوە گوتی ئێمە ئیدی زمانی ڕووسیمان نییە، چونکە پرۆفیسۆر گیلدبراند خانەنشین بووە. گوتی، بە هەڵە ناوی خەڵکیان لەو بوارەدا نووسیوە. ئیدی بانگی زەینەدینی سەرۆکی ژمێریاریی کۆلێژی کرد و گوتی، پارەی بەشداریی ئەو برادەرە بدەنەوە. ناچار هەستام کۆڕی تاقیکاریم بەجێ هێشت. زۆرم پێ ناخۆش بوو کە ئەو دەرفەتە گرانبایی‌یەم لەکیس چووە. بەڵام بێهیوا نەبووم و لەو ساتەوە بڕیارم دا زمانی فەرەنسی بخوێنم. جا چونکە پێشتر هێندێ وردە زانیاریم لەسەر زمانی فەرەنسی هەبوو، بە کتێبێکی گرامێرەوە، چووم چەند کتێبێکی فەرەنسیشم کڕی. حەفتەی یەک یان دوو جاریش دەچوومە کتێبخانەی کۆلێژی ماف و کتێبی یاساییم بە زمانی فەرەنسی دەخوێندەوە و وشە پێویستەکانم یادداشت دەکرد و بۆ تێگەیشتن سەرم بە قامووسدا دەکرد. وردە وردە توانیم بەو زمانەش دەقە یاساییەکان بخوێنمەوە و تێیان بگەم.

هەڵبەت بواری دکتۆرای یاسا، پێویستی بە زانینی فەرەنسی هەبوو. هەر بۆیە خوێندنەوەی دەقی فەرەنسی هەم زانیارییەکانمی لەو بوارەدا دەوڵەمەندتر دەکرد و هەمیش زیاتر بەسەر زمانەکەدا زاڵ دەبووم. ساڵێکیش دەرفەتێکی باش بوو. ئیتر وام لێ هاتبوو بیستوچوارسەعاتە خەریکی خوێندن و یادداشت هەڵگرتنەوە بووم.

خەرمانانی ساڵی ١٣٤١ داهات. دیسان ناوی خۆمم لە کۆنکوردا نووسی، بەڵام ئەمجارەیان لە بواری داد. ئەوانەی

بەشـــــدار ببوون، هەموو دادوەر و پارێزەری داد بوون. سەد کەسێک دەبوون.

ئیمتیحانەکانیش زمانی عەرەبی و فەرەنسا و کۆمەڵێک پرسیاری یاسایی بوون، لە یاسای مەدەنی و بازرگانی و سزا. کاتی تاقیکاریش دوو سەعات بوو. پاش تەواوبوونی تـاقیکـارییەکە و ڕاگەیـانـدنی ئـاکـامەکەی، تەنیـا ٩ کەس دەرچووبوون، کە بەختەوەرانە یەکێکیـان من بووم. شانازییەکی گەورەم پێ بڕابوو. لەخۆشیان خەنی ببووم. ڕۆژێکیان کە لە پۆلی دەرســی قۆناغی دکتۆرادا بەشــدار بووم، جگە لەو ٩ کەســە دەرچووە، کۆمەڵێکی ســاڵەکانی پێشـــــووش هاتن. چونکە هەر ســــاڵێک ٦ وانەمان پێ دەگوترا و ســـــاڵی دووەم ٦ وانەی دی. هەر بۆیە ئەگەر خوێندکارێک لە یەکەم ساڵدا لەو شەش دەرسە کەوتبایە، دەبوو دیســـان بیانخوێنێتەوە. کۆی دەرســـەکانی قۆناغی دکتۆرا ١٢ دەرس بوون، کە بە دوو ســـــاڵ دەخوێنران. هەڵبەت بۆ هەر دەرســـێکیش لە کۆتایی ســـاڵدا دەبوو تێزێک پێشـــکەش بکەی. بەو جۆرە بەڕاســـتی بڕینی قۆناغی دکتۆرا بە دوو ســـــاڵ، تا بڵێی تاقەتپڕووکێن و ئەســـتەم بووم. هەر بۆیەش هێندێ بە چوار یان شـــەش ســـــاڵ و بگرە زیاتریش تەواویان کرد. مامۆســـتاکانیش دەرەجەیان زۆر بە زەحمەت دەدا و لەسەری ڕژد بوون. دۆخی پۆلەکانیش وەکوو پۆلی بەکالۆریۆس نەبوو. هیچ مامۆســتایەک وەکوو قۆناغی ئەودەم وانەی نەدەگوتەوە، بگرە هەر بەشـــێک یـان بـاســـێکی کتێبەکە دەدرایە

خوێندکارێک، که بیخوێنێتەوه و لێکۆڵینەوەی تێدا بکا و بگەڕێتەوه سەر کتێبی پەیوەندیدار بەو بەشە و ئەو یاسایانەی دانراون و بە پشتبەستن بەوانە وتارێک بنووسێ و بەشێوەی کۆنفڕانس یان سمینار پێشکەشی بکات. جا له پۆل ڕەخنەی لێ دەگیرا.

به ڕێکەوت ئەو ساڵە یاسایەکی مەدەنیی تازه له حەبەشه، لەلایەن کۆمەڵێک یاساناسی بەناوبانگی فەرەنساوه بەپێی عورف و عاداتی ئەوێ نووسرابوو. ئەو یاسا مەدەنییه که دەکرێ بڵێی مۆدێرنترین یاسای مەدەنیی دونیا بوو، نوێترین بواره یاساییەکانی لەخۆ گرتبوو. بەرگێکیان بۆ دکتۆر ئەفشاری مامۆستای یاسای بەراوردکاری ناردبوو.

ئەویش ماددەکانی ئەو یاسایەی بەسەر خوێندکارەکاندا دابەش کرد و وا دانرا جگه لەوەی بکرێنه فارسی شەرحیشیان لەسەر بنووسرێ. لەو حەفتا ماددەیەدا که قەرار بوو من تەرجومەیان بکەم و لێکیان بدەمەوه، بڕگەیەکی یاسایی هەبوو، که له یاسای مەدەنیی ئێمه و فەرەنسا و سویسراشدا هەبوو. ئەوەش یاسای بەڵێن بوو. بەو ڕوونکردنەوەیه که بەڵێنەکەی نێو یاسای حەبەشه، بەرپرسیارەتی بوو. لەحاڵێکدا له یاسای مەدەنیی ئێمەدا هیچ ماددەیەک نەبوو که دەستەبەری و بەرپرسیارەتی بێنێ. تەنیا دەکرا له خوازبێنیدا بابەتەکه و بەڵێن پێک بگرێ، هەڵبەت نەک به دەستەبەری، بەڵکوو وەکوو بەرپرسیارەتیی مەدەنی. ئەوەش بڵێین که هەر کات بنەماڵەی بووک له خوازبێنی و قبووڵی زەماوەند پاشگەز و پەژیوان ببنەوه،

تەنیا حەقێکی کە بنەماڵەی زاوا دەتوانن داوای بکەن، قەرەبووی ئەو خەرج و تێچووانەیە کە بەهۆی ڕێوڕەسمی خوازبێنی و دەست و دیارییەوە کێشاویانە.

یەکێک لە دەرسەکانی دیکەی سەرەتای قۆناغی دکتۆری، مێژووی یاسا بوو، کە کوردسییەکەی درابوو بە دکتۆر محەمەد حەسەنی عەلیابادی. ئەویش کتێبی مێژووی یاسای ڕۆما، نووسینی مەمەسنی هەڵبژاردبوو و هەر بەشێکی بە خوێندکارێک ئەسپاردبوو.

ئەو باسەی کە بە من بڕابوو، شێوازی داوەریکردن بوو لە ڕۆمای کەوناراردا.

هەڵبەت ئەو کتێبە دەقێکی یاسایی کۆن و زۆر ئەستەم بوو و کۆمەڵێک وشەی لاتینی تێدا بوو کە تەنانەت لە قاموسی فەرەنسییشدا نەدەدۆزرانەوە. هەر بۆیە زۆربەی وەرگێڕانی خوێندکارەکان وشەبەوشە بوون و تێیان نەدەگەیشتی. بەڵام من هەوڵم دابوو ئەوەندەی دەلوێ وەرگێڕانەکە سادە و شیاوی تێگەیشتن بێ. هەر بۆیەش پاش پێشکەشکردنی وتارەکەم لێم هاتە پێشێ و پرسیی، بەڕێز، تۆ هەواڵنێری ڕۆژنامەی؟ گوتم نەخێر قوربان فەرمانبەری وەزارەتی فەرهەنگم. جەنابی دکتۆر عەلیابادی مامۆستایەک بوو بە هەڵسوکەوتی دەروێشانە و شاعیرانە. زۆربەی قسەکانی تەوس و پلاریان تێدا بوو. ڕۆژێکیان بە دوو خوێندکاری، کە یەکێکیان شۆرەتی زەریف و ئەویش دیکە پەشمی(واتە کوڵکن) بوو، گوت: "ئەو دوانەتان وا باشترە شۆرەتەکەتان بگۆڕنەوە. چونکە

بەڕێز زەریف بە دابی فەقێیان ڕیشـــی نەدەتاشـــی و مووی هەبوو، بەڵام پەشـــمی ڕیشـــی وا دەتاشـــی، دەتگوت قەت مووی لێ نەڕواوە.

سەفەری شیراز

لەگەڵ دەسپێکی ساڵی خوێندنی ٤٢ـ ٤٣، شەش وانەکەی دیکەی دکتۆراش دەستی پێ کرد و وەک ساڵانی پێش دەچووینەوە پۆل، کە دوانیوەڕۆیان بوو. ماوەیک بوو لە کۆڵانی غەفاری بەرانبەر خانووە کرێیەکەی پێشوو، نهۆمێکم بەکرێ گرتبوو، کە دوو هۆدە و چێشتخانە و عەمبارێکی بوو. لە بەڕێز موحەڕەڕی، کە خەڵکی سنە بوو. باری ژیانم خراپ نەبوو. جگە لە مووچەی مانگانەم، هەموو مانگێ دووسەد تمەنی بڕوانامەی بەکالۆریۆس و بیست تمەنیشیان پارەی منداڵ دەدامێ، کە لەسەر یەک دەیکردە هەزار و سێسەد و چلوپێنج تمەن. بەپێی تێچووی ژیان و خەرجی ئەملاوئەولا، توانیبووم هێندێکیش پاشەکەوت بکەم. هەر بۆیە بەرەبەری نەورۆزێ ماشێنێکی فۆلکس واگۆنی دەستی دووم بە شەش هەزار تمەن کڕی بە قیست. بڕیارم دابوو نەورۆزەکەی بچمە شیراز. هەڵبەت جەنابی دکتۆر شیرازی ئەو پێشنیارەی پێ کردم. چونکە کاک محەمەدی شیرازیی برای لەوێ کاری دەکرد. جەنابی دکتۆریش بە خاوخێزانەوە دەچووە ئەوێ.

بەڵام بۆ ئەوەی لە شیراز سەرودڵی ئاغای شیرازی نەگرم، داوام کرد دوو هۆدەمان بۆ بگرن. سەرلەبەیانیی ڕۆژی ٢٩ی ڕەشەممە لە تارانێ وەدەرکەوتین و پاش نیوەڕۆ گەیشتینە ئیسفەهان. لەپێشدا چوومە فەرمانگەی فەرهەنگ و بە یارمەتی و ڕێنوێنیی یەکێک لە فەرمانبەرەکان هۆدەیەکمان لە یەکێک لە قوتابخانە باشەکانی ئیسفەهان

بەکرێ گرت، کە بۆ نیشتەجێبوونی مسافیرانی بەشی فەرهەنگ تەرخان کرابوو. بۆخۆم بووم و هاوسەر و دوو کچۆڵەکەم. جگە لە ئێمە کۆمەڵێک خێزانی دیکەش لەو قوتابخانەیە بوون. جا بە ڕێکەوت، بەڕێز حەقەندیشی لێکۆڵەری دادی تاران، کە دەبووە خوشکەزای کاک محەمەدی موحەڕەمی خاوەن خانووەکەمان، لەو قوتابخانەیە هۆدەی گرتبوو. ئەویش لەگەڵ هاوسەرەکەی بەرەو شیراز دەچوون. ئێوارێ پێکەوە چووینە دەم چۆمی زایندەڕوود و لە دەم سی و سێ پردەکەی ئیسفەهان نانی ئێوارەمان پێکەوە خوارد و یەکەم شەوی جەژنمان زۆر بەخۆشی تێپەڕاند. بۆ سبەینێ بەرەو شیراز کەوتینە ڕێ. کاک محەمەدی شیرازی هەر لە پێش پێشەوە، پاش دەروازە قورئان، دوو هۆدەی ڕاخراو و سەربەخۆی بە هەموو کەلوپەلێکی پێویستەوە بۆ بەکرێ گرتبووین. جا بە ڕێکەوت خاوەن ماڵ کچەکەی بەشوو دابوو و شاییەکی خۆش بوو. ئێمەشیان بەشدار کرد. دەنگی قریوەی ژنان و گۆرانیی ئەو دەڤەرە و مۆسیقا و ژەنیار تا بڵێی خۆش بوو. بنەماڵەی دکتۆر شیرازی لە ماڵی براکەی و بەڕێز حەقەندیش لە یەکێک لە خانووەکانی نزیکمانەوە حەوابوونەوە. بەشداریی بەکۆمەڵ لە شایی و زەماوەند و گەڕانی نێو شارەکە زۆری دڵخۆش کردین.

دیتنی باخی ئیرەمی شیراز بەو حەوز و نافوورە جوانانەوە و ئەو دارانەی وا سەریان لە هەوران دەسوو، بەتایبەتی داری سنۆبەر و زیارەتی گۆڕی سەعدی حافز، دوو شاعیرە شیرین زمانەکەی دەڤەری فارس، بوون بە بیرەوەریی لەبیرنەکراو. کچانی چاوڕەش و کەمەرباریک و خەڵکی دلۆڤار و میوانگر کە شتی وام لە هیچ شوێنێکی ئێرانێ نەدیتبوو، وەها کەفوکوڵ

و شادییەکیان خستبووە دڵ و دەروونمانەوە، شاگەشکەیان کردبووین. لەگەڵ ئەو بیرەوەرییانەدا بە دەست و دیاریی شیرازەوە، پێش نەورۆزێ گەڕاینەوە تاران.

بۆ ڕۆژی سێزدەبەدەر، دکتۆر شیرازی دۆست و ئاشناکانی کەرەجی ڕاسپاردبوو، باخێکیان لەوێ بەکرێ گرتبوو و قەرار بوو بە هیممەتی وی، کوردەکانی نیشتەجێی تاران هەموو لەوێ کۆ ببنەوە. بەیانی کە هەستیان و خۆمان ئامادە کرد بچینە کەرەج، بەفرێکی قورس باری. بەفرێک کە تەنانەت زستانەکەشی لە تارانێ شتی وام نەدیتبوو. هەرچۆنێک بێ وەڕێ کەوتین. خۆ هەر دەبوو سێزدەی لەخۆمان دەرکەین. هێشتا نەگەیشتبووینە پردەکەی بەر کەرەج، چەند هاوولاتییەکمان وەپێشمان کەوتن و بردیانینە نێو باخێک. جا چونکە هەواکەی سارد بوو و بەفرەکەش هەر دەباری، لە هۆدەیەکی گەورەی نێو باخەکەدا کۆ بووینەوە.

یادی دکتۆر حەفیزی

مانگی جۆزەردانی ساڵی ١٣٤٣ی هەتاوی، قۆناغی دکتۆرای یاسام لە زانکۆی تاران تەواو کرد و کارنامەکەیم لە نووسینگەی قۆناغی دکتۆرا کە ئەودەم بەڕێز زەریف بەڕێوەبەری بوو، وەرگرتەوە و یەکێک بووم لەو قوتابییانەی کە توانیبوویان ئەو ساڵە هەموو دەرسەکانی قۆناغەکە تێپەڕێنن.

دوانیوەڕۆیەکی ڕۆژێک لە ڕۆژەکانی مانگی جۆزەردان بوو، کە کارنامەکەمم وەرگرتەوە. هێشتا پشووی هاوینەی کۆلێژەکان بە فەرمی دەستیان پێ نەکردبوو. ڕێک لەو دەمەدا بەڕێز دکتۆر حەفیزیی سکرتێری کۆلێژی پزیشکیم بیر کەوتەوە و دەمودەست بەرەو کۆلێژەکە وەڕێ کەوتم. کە گەیشتمە کۆلێژ و سۆراغیم لە فەڕاشەکە کرد، گوتی ئێستا بووەتە سەرۆکی کۆلێژی پزیشکی.

هۆدەکەی پیشانم دا. ئەو هۆدەیەم دەناسی و هێندێ بیرەوەریی تاڵم لێی هەبوو. لە دەرگام دا و وەژوور کەوتم. دکتۆر پیر و کەنفت ببوو خەریک بوو نامەیەکی دەخوێندەوە. سڵاوم کرد. لە ژێر چاویلکە ئەستوورەکەیەوە سەیرێکی کردم و گوتی، کارێکت هەبوو؟ من بەبێ ئەوەی هیچ بڵێم، کارنامەکەمم پیشان دا. بڕوانامەکەی هەڵگرت و سەیرێکی کرد و گوتی، ئەوە ئی کۆلێژی یاسایە.

گوتم قوربان ڕاست دەفەرمووی، بەڵام سەیرێکی بکە بزانە خاوەنەکەی دەناسی؟ ڕەنگێکی هێنا و برد. گوتی یانی چی؟ خاوەنی ئەو بڕوانامەیە خوێندکاری پزیشکی نییە تا

بیناسم. بڵێم بزانم مەبەستت چییە؟ گوتم قوربان، خاوەنی ئەو کارنامەیەش خوێندکاری پزیشکی بوو. چارەڕەشێک بوو لە سۆڤیەتەوە گەڕابۆوە. ئێوە نەتانهێشت لەم کۆلێژەدا بخوێنێ. فەرمووت ناهێڵم کۆمۆنیست لەم کۆلێژە بخوێنن. ئەوەتا دەبینی هەر ئەو کەسە دکتۆرای لە یاسا وەرگرتووە و لە ماوەی شەش ساڵ خوێندنی لە کۆلێژی یاسادا بچووکترین بێڕەوشتیی لێ نەبینراوە. ئەو کەسە منم. ئێستا هاتوومەوە ڕابردووت بیر بخەمەوە و لەخوا بپاڕێمەوە جزای ئەو خراپەیەت بداتەوە کە لە حەقی مندا کردت. لەوانەشە پەشیمانی بی لەوەی کردووتە و ببێتە وانەیە.

دەستم دا بڕوانامەکەم. چاوم پڕ ببوون لە ئاو. لەو ماوەیەدا ئەو هەر وا بێدەنگ گوێی دابووە قسەکانم. وەدەر کەوتم. نازانم قسەکانم چ کاریگەرییەکیان لەسەر دانا. بەڵام بڕوام نەدەکرد زاتی ئەو جۆرە کەسانە هیچ گۆڕانێکی بەسەردا بێ.

هەرچۆنێک بێ، من قسەی دڵم کرد. گرێپووچکەی دڵم کردەوە. دەستی ڕۆژگار بەهێزە و قوڕگی ئەو کەسانە دەگوشێ. دواتر بیستمەوە، سزای کردەوەی چەوت و نامرۆڤانەی خۆی وەرگرتەوە.

پاش شۆڕش و ڕووخانی تەخت و بەختی پاشایەتی لەسەر کار لادرا و کوڕەکەی کە گەیشتبووە پلەی سەرهەنگی، گوللەباران کرا.

چی دەکەی، پێت وانەبێ بیر چوویەوە

چیت بچێنی، هەر ئەوەش دەدروویەوە

تەواوکردنی خوێندن

پاش تەواوکردنی خوێندن، بەڕاستی هەستم بە شەکەتی دەکرد. حەزم لێ بوو ماوەیەک واز لە کتێب و خوێندن و خوێندنەوە بێنم.

بە دەردی کاک عوبەیدی ئەییوبیان "ماندوو بووم من لە دەس و باسی مەدرەسە". بە ڕاستی ماندوو ببووم. شەش ساڵی ڕەبەق بەبێ سەرەوتن هەوڵم دا. بۆ حەسانەوە، مانگێکم مۆڵەت وەرگرت و لەگەڵ خانمەکەم و منداڵان چووینەوە مەهاباد. مەکۆی کۆزمان، لە هەموو سەفەر و دەرفەتاندا هەر مەهاباد بوو. زێدی مرۆڤ، سەیر دڵ ڕادەکێشێ. بەو هەمووە کەمایەسییەوە کە هەیەتی، لە هەموو شوێنێک خۆشتر و جوانترە. بەڕاستی لەو مانگەدا کە لە مەهابادێ بووم، تەواو حەسامەوە.

پاش ئەوەی مۆڵەت و پشووم تەواو بوو و گەڕامەوە تاران، هەوڵم دا هەرچۆنێکی بووە لە کاروباری ئیداری و فەرهەنگ دوور بکەومەوە و خۆم لەو سەرلێشێواوی و سووکایەتییە ڕزگار بکەم. مانەوەم لە فەرمانگەکەدا هیچ ئاکامێکی نەبوو. نە کارێکیان پێ دەسپاردم و نە هیچیشی تێدا بوو.

ڕۆژێکیان چوومە ئیدارە. پێیان گوتم، جەنابی بەڕێوەبەر کاری پێتە. چوومە ژووری بەڕێز هێرەوی، سەرۆکە تازەکە. گوتی، تۆ لێرە نەبووی، دەزگای تەناهی زەنگیان لێ دا و کاریان پێتە. سبەینێ بچووە شەقامی سوڕەییا، باڵەخانەی ساواک، ژمارە....

خەیاڵ بەربینگی گرتم. ڕێکخراوی تەناهی (ساواک) چ ئیشێکی بە منە؟ نەکا مەسەلەکەی دکتۆر مەولەوی بێ. خۆ چوار ساڵ بەسەر دەسبەسەرکرانەکەی ئەودا تێپەڕیوە. بە نیگەرانی چوومەوە ماڵێ. حاڵ و مەسەلەکەم بۆ خێزانم گێڕاوە. گوتم ئەگەر نەگەڕامەوە، دڵنیا بە دەسبەسەر کراوم و وا زووش بەرنابم. بۆیە باشترە دوای ماوەیەک، بچیەوە مەهاباد، لانیکەم لەوێ کەسانێک هەن چاویان بەسەر خۆت و منداڵەکانەوە بێ.

بەیانی بە نیگەرانییەوە چوومە شەقامی سورەییا. کە گەیشتمە باڵەخانەی گۆرین، ڕاوەستام. دەلاقەیەکی بچووک کراوە و گوتی، کارت بە کێیە؟ گوتم داوایان کردووە بێمە ئێرە. پرسیی، کێم؟ خۆمم ناساند. گوتی بوەستە.

چەند ساتێک دواتر دەرگا کراوە و بردیانمە ژوورێ. چوومە هۆدەیەک، کە مۆبلی لێ دانرابوو. چۆل. چارەگێک بەتەنێ دانیشتم. ئاخری گەنجێک هات، پەڕاوێکی لەبن هەنگلیدا بوو. سڵاوی کرد و گوتی فەرموو. چووینە ڕاڕەوەکە. لەوسەری ڕاڕەوەکە دەرگای هۆدەیەکی کردەوە کە تەنیا مێزێکی بچووک و دوو کورسیی تێدا بوو. گوتی فەرموو. دانیشتم. فۆڕمێکی تایبەتی لەپێش دانام و گوتی پڕی بکەوە و هەر سکالا و ناڕەزایەتییەکیشت هەیە، بە تێروتەسەلی بینووسە. هەستا چووە دەرێ. کە سەیری فۆڕمەکەم کرد، ئەوی نیگەرانیم هەبوو، ڕەوییەوە. زانیم شتەکە هەر لە بنێڕا پەیوەندیی

به دکتۆر مەولەوییەوە نەبووە. فۆڕمێک بوو، لەبارەی تایبەتمەندییەکانی خۆم بە وردی و چەند کەسین لە خێزاندا و باری ژیانم چۆنە و بەچی دەژیم و لە کوێ و چەندەم خوێندووە و لە فەرمانگە چۆنم و لەگەڵ خەڵکەکە چۆنم؟ ئەوان کێن؟ ئینجا ئەگەر سکالایەکیشم هەیە بینووسم. تەنانەت شێوازی بیروباوەڕ و ئەو شتانەش. لە ڕاستیدا لێکۆڵینەوەیەکی تەواو بوو. لەبارەی کاروباری ئیدارییەوە نووسیم، هیچ چاوەڕوانییەکم نییە پلەو پایەم بدەنێ. بەڵام کارگێڕی سەرەڕای نامە و نامەکاریی بەردەوام و یاسایی لەسەر گۆڕنی پلەکەم لە مامۆستایەتییەوە بۆ کاروباری کارگێڕی، هیچ هەوڵێک نادا.

نیوسەعات دواتر، گەنجەکە گەڕاوە و پرسیی، فۆڕمەکەت پڕ کردەوە؟ گوتم چیی پێویست بووە نووسیومە. سەیرێکی کرد و گوتی، زۆر باشە، بۆت هەیە بڕۆی. ئێمە بۆخۆمان فۆڕمەکە تاوتوێ دەکەین. ئەگەر پێویست بە ڕوونکردنەوەیەک بێ، زەنگت بۆ لێ دەدەین. ئیدی لە بینای ساواک هاتینە دەرێ و دەمودەست چوومەوە ماڵێ، بۆ ئەوەی نیگەرانیی هاوسەرەکەم بڕەوێنمەوە.

بیست ڕۆژێکی بەسەردا هات. ڕۆژێکیان لە ئیدارە بووم کە لە کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگەوە نامەیەکم بەدەست گەیشت و داوام لێ کرابوو بۆ گۆڕینی پلەکەی خۆم بە بڕوانامەی پێویستەوە بچمە کارگێڕی.

لەکارگێڕی گوتیان ناکرێ پلەی مامۆستایەتیم بەرز بکەنەوە، بەڵام کێشەی نابێ بیگۆڕن و بیکەنە پلەی ئیداری و تەکنیکی، بەڵام بۆ ئەو کارە پێویستە لەپێشدا پشتگیریم

هەبێ کە پێشـــتر لە قوتـابخـانە وانەم گوتووەتەوە و ئەوجـار ئەو مـاوەیەی چـاوەڕێی ئیشـــکردن بووم، لە مووچەی خانەنشـینییەکەم کەم بکرێتەوە و دامەزرانەکەم بکرێتە فەرمی.

چارەســـەری ئەو کێشـــانە، کاتی پێویســـت بوو. چار نەبوو. دەســـتم پێ کرد. چوومە فەرمـانگەی گشـــتیی خـانەنشـــینی. زۆر بـاش بوو کە تووشـــی هـاوڕێ و هاوســـەنگەری دێرینم کاک محەمەدی یاهوو بووم، کە لێرە پۆســـتێکی گرینگی هەبوو. بە ڕێنوێنیی ئەو دەســـتم پێ کرد. ئەودەم لە فەرمانگەی گەڕەکی ٧ی تارانیشـــەوە گوازرامەوە فەرمانگەی گشـــتیی پەروەردەی ســـەرەتایی. بەڕێوەبەرە گشـــتییەکەی ئەوێ، بەڕێز عەقیلی بوو. ناوبراو لە بەشی پەخش و دابەشینی کتێب داینام.

بەرپرســـی دابەشـینی کتێب ئەو دەم بەڕێز غولامڕەزا جۆلایی بوو. هـاوکـاری لەگەڵ ئەو پیـاوە مـاقووڵ و شاعیرە نیعمەتێکی گەورە بوو. ئاغای جۆلایی ناسراو بە مەزدا، دیوانە شیعرێکیشی هەبوو. بە ناوی خۆشەویستیی نیشـــتمان. من شـــیعرەکانی لۆرمانتۆف و پووشـــکینی ڕووسیم بۆ وی دەخوێندنەوە و وەرمدەگێڕان. زۆری پێ خۆش بوون. زۆر لەو شیعرانەی بۆم وەردەگێڕا، ئەو بە فارســـی دایدەڕشـــتنەوە. ئیتر لەو ماوەیەدا کە هاوکاری بووم، زۆر چێژمان وەردەگرت و من هاوکات دەمتوانی وەشـــوێن کاروباری پێویســـتی خۆم بکەوم، کە دەبوو

بچمە فەرمانگەی خانەنشینی و کارگێڕی بۆ ئەوەی پلەکەم بۆ بگۆڕن.

بۆ وەرگرتنی پشتگیریی کار و وانەگوتنەوە چوومە قوتابخانەی مەولەویی تاران و دواناوەندیی ئێرانشاری مەهاباد. بەڕێوەبەری دواناوەندیی مەهاباد، بەڕێز ڕیانی بوو. چۆوە سەر پێشینەی کارکردنەکەم و پشتگیریی پێویستی دامێ و فەرمانگەی فەرهەنگی مەهاباد بۆیان مۆر کردم. ئەوجار پشتگیریی وانەگوتنەوەم لە قوتابخانەی مەولەویی تارانیش وەرگرت. لە فەرمانگەی خانەنشینییش بە بیست و دوو هەزار و شەشسەد و سی و هەشت تمەن توانیم ساڵەکانی چاوەڕوانیم کە بریتی بوو لە ١١ ساڵ، لە ساڵی ١٣٢٥ـەوە تا ١٣٣٥، بکەمە فەرمی و تەواوی ئەو بەڵگەنامانە ببەمەوە بۆ فەرمانگەی گشتیی کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ و پلەی مامۆستایەتیی سەرەتاییان بۆ کردمە پلەی ٩ی تەکنیکی. بڕیارەکە بە ژمارەی ٥٥١١٨/١ ی ڕێکەوتی ١٣٤٤/١١/٢٦ دەرچوو.

دیارە لەو بارودۆخەدا لەوە باشتر نەبوو. ئیدی پێویست نەبوو من لە فەرهەنگ(پەروەردە) بمێنمەوە. هەر بۆیە پانزە ڕۆژ پاش وەرگرتنی بڕیارەکە، دەمودەست داوای خانەنشینیم کرد. بەڵام بەڕێز عەقیلی، ئەو پیاوە شەریفە بە داواکەم ڕازی نەبوو.

باش بوو سەفەرێکی بۆ هاتە پێشێ و لێیان گێڕابۆوە بۆ بەشداری لە سمینارێکدا بچێتە ئەمریکا و ئیدی ڕۆیشت. منیش لە نەبوونی ئەودا چیی پێویست بوو کردم و شتەکانم کەوتنە گەڕ. لە ئاکامدا لەبەر ئەوەی وەزارەتی فەرهەنگ ئەو

داوایەی منی زۆر پێ خۆش بوو، بە بڕیاری ژمارە ٨٦٣ی ڕێکەوتی ١٣٤٥/١/٢٤بە چوار مانگ مۆڵەتەوە خانەنشینی کردم. بەڵام چونکە یاسای دامەزرانی وڵات خەریک بوو پەسند دەکرا و بەپێی ئەو یاسایە لانیکەمی تەمەنی خانەنشینی بۆ فەرمانبەرانی دەوڵەت ٥٠ ساڵ لەبەرچاو گیرابوو و من ئەودەم ٤٥ ساڵان بووم، ئەگەر ئەو یاسایە پەسند کرابایە من نەمدەتوانی خانەنشین بم. بۆیە داوام کرد بەبێ چوارمانگ مۆڵەتەکەم، یەکسەر بڕیاری خانەنشینییەکەم بە لێبڕاوی بۆ مۆر بکرێ. بۆیە لەسەر ئەو داوایە لە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٩دا بە فەرمی گەیشتمە کاروانی خانەنشینەکانی وەزارەتی فەرهەنگ.

ئەو بڕیارە هاوکات بوو لەگەڵ هاتنەوەی بەڕێز عەقیلی لە ئەمریکا. وەختێک دیتی کار لە کار ترازاوە، بۆ ماڵاوایی توند دەستمی گوشی. مخابن ئەو پیاوە باش و شەریفە مانگێک دواتر دڵە گەورەکەی لە لێدان کەوت. بەر ڕەحمەتی خوا بکەوێ.

گەڕانەوە بۆ مەکۆی پارێزەران

پاش وەرگرتنی بڕیاری خانەنشینییەکەم، چوومە مەکۆی پارێزەرانی ناوەند. ئەودەم بەڕێوەبەری مەکۆی پارێزەرانی ناوەند، جەنابی هاشمیپوور بوو. بۆخۆی پێشوازیی لێ کردم و فەرمووی دەمێکە مەکۆی پارێزەرانی ناوەند لەبەر زۆریی پارێزەر، کەس وەرناگرێ و ئێستا ناتوانی نە جەنابت وەرگرین نە هیچ کام لەوانەی داوایان کردووە. بەڵام لەوانەیە بەو زووانە ئەو کێشەیە چارەسەر بکرێ.

تەنانەت دەنگۆی ئەوەش هەبوو کە لەمەودوا مەکۆی پارێزەران ئیدی خانەنشینکراوان وەرنەگرێ، بۆ ئەوەی تازەدەچووانی کۆلێژ ڕێگەیان بۆ بکرێتەوە.

هەر بۆیە بەبێ ئەوەی خۆم بگنخێنم، چوومە مەکۆی پارێزەرانی ئازەربایجان لە تەورێز. یەکێک لە هاوڕێ و هاوولاتییەکانی خۆم بە ناوی کاک محەمەدی هیندی لە تەورێز دادوەر بوو. لەگەڵ وی چوومە لای بەڕێز عەلی ئەبولفەتحی سەرۆکی مەکۆی پارێزەرانی ئازەربایجان. بەڕێز هیندی یەکێک لە دادوەرە خۆشەویستەکانی تەورێز بوو و هەموو پارێزەرەکان ڕێزێکی زۆریان لێ دەگرت. باش بوو من لەگەڵ سەرۆکی مەکۆی پارێزەران یانی جەنابی دکتۆر ئەبولفەتح ئەبولفەتحی قۆناغی دکتۆرامان پێکەوە خوێندبوو. ناساندنی ئەویش بووە هۆی ئەوەی سەرۆکی مەکۆی پارێزەران داواکارییەکەم بە ڕوویەکی خۆشەوە وەرگرێ و گوتی جا بە ڕێکەوت لە مەهاباد، پارێزەری پلە یەکمان نییە. بۆیە داواکات بێ ئەملا و ئەولا قبووڵ دەکرێ. بەڵام بەو مەرجەی قبووڵی

بکەی ماوەیەک خۆت بەڕێوەبەری نووسینگەی مەکۆی پارێزەران بی. بە پێی فەرمانی وی، داوا و بەڵگەی پێویستم ڕادەستی نووسینگەی مەکۆی پارێزەران کرد. بەڵام چونکە بڕیاری خانەنشینییەکەشمم لەگەڵ خستبوون، سەرۆکی مەکۆ، نامەیەکی بۆ کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ نووسی، بۆ ئەوەی کورتەی پێشینەی کارم ڕابگەیەنن. نامەکەی دایە خۆم، بۆ ئەوەی زووتر وەڵامەکەی بێنمەوە. چوومەوە تاران و نامەی مەکۆی پارێزەرانی ئازەربایجانم ڕادەستی کارگێڕیی وەزارەتی فەرهەنگ کرد. باش بوو سەرۆکی فەرمانگەی کارگێڕی، بەڕێز ساتراپ بوو. پێشتر یەکترمان دەناسی. ناوبراو پێشتر سەرۆکی فەرهەنگی مەهاباد بوو. پیاوێکی باش و بەویژدان بوو. دەمودەست تەلەفۆنی کرد و داوای کرد پەڕاوەکەم بێنن. چەند ساتێک دواتر پەڕاوی ئاسایی و نهێنیی مدیان لەسەر مێزەکەی دانا. بەڕێز ساتراپ هەڵیدانەوە. بەتایبەتی کە پەڕاوە نهێنییەکەمی دی، گرژ بوو. ئەو نەیدەزانی پەڕاوی من ئاوایە. جا ئێستا چ بکا؟ ئیتر گوتی: ئەگەر بەپێی پەڕاوە نهێنییەکەت وەڵام بدەینەوە، بڕوا ناکەم وەڵامێکی باش و بەسوود بێ، بەدڵنیاییەوە زیانت پێ دەگا.پەڕاوەکەی دا بە خۆم و گوتی ها وەرە خۆت بیخوێنەوە. هەر سەرم سووڕ ما. بەتایبەتی ئەو کورتەیەی کارگێڕی لە ساڵی ١٣٣٩دا ناردبوویە فەرهەنگی پارێزگای تاران. ئەوە تازە تێدەگەیشتم کە بۆچی لە فەرمانگەکانی فەرهەنگ هیچ کارێکم پێ ناسپێرن. گوتم بەڕێز ساتراپ، چۆنت پێ باشە وا وەڵام بدەوە. تازە ئی

من لەوەی دەرچووە. ڕازی نیم شـــتێکی وا بکەی تووشـــی چەرمەســـــەری و گۆنگەڵ بی. بیرێکی کردەوە و گوتی وەڵامێکی زۆر گونجـاو دەدەمەوە. ئەگەر دواتر ڕەخنەیەک گیرا، دەڵێم پەڕاوە نهێنییەکەیان پیشانی من نەداوە.

ســەیرێکی ڕوخســاری لەبەردڵان و کز و باریکیم کرد و لە دڵی خۆم دا گوتم هێشتا ئەم وڵاتە زۆر خەڵکی بەویژدانی تێدا ماوە. بەوپەڕی سپاسەوە ماڵاواییم لێ کرد و هەرچۆنێک بوو، کۆپییەکی کورتەی پەڕاوەکەم هەڵگرت، کە لە کۆتایی کتێبەکەدا وێنەکەیم داناوە.

هەڵبەت چونکە لە نامەی کارگێڕیدا هاتبوو کە چوار مانگ پاش پشوو خانەنشین دەکرێم، بەدوای ئەوەدا نامەیەکی دیکەم وەرگرت، کە بە پێی ئەو نامەیە لە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٢دا بەبێ مۆڵەت و بە یەکجاری خانەنشـین کراوم. ئەویشـم پێشـکەشـی مەکۆی پارێزەرانی تەورێز کرد. ئەوانیش بە بەشداریی هەموو ئەندامانی دەســـــتەی بەڕێوەبەری داواکەمیان تاوتوێ کرد و ڕەزامەنـدییـان دەربڕی و مۆڵەتی فێرکـاریی من بە ڕێکەوتی ١٣٤٥/٣/٢٥ دەرچوو. ســــەرۆکی مەکۆی پارێزەران، جەنابی عەلی ئەبولفەتحی وێڕای پیرۆزبـایی فەرمووی، وەک بەڵێنـت داوە، هەتا بەڕێوەبەرێک بۆ نووســـــینگەکەمان پەیدا دەکەین، دەبێ بۆخۆت بەڕێوەبەر بی. منیش بەوپەڕی ڕەزامەنـدییەوە قبووڵم کرد و لەو ڕۆژەوە دەســــتم بەکـار کرد. ئەو چەنـد ڕۆژەی لە تەورێز مـامەوە، بە یـارمەتیی بەڕێز هێنـدی، خانووەکی ســـەربەخۆم لە شـــەقامی شـــەهنازی باشـــووری، ســـــەرەتای شـــەقامی ســـائیب لە بەڕێز حاجی عەلی ئەکبەری

نامی بەکرێ گرت. بینایەکی ڤیلایی بوو، حەوشەیەکی پڕ لە دار و بار و میوە.

ئیتر گەڕامەوە تاران و لە ماوەی حەفتەیەکدا سـیپاڵم کۆ کردەوە و بە کـامیۆنێـک بەرەو تەورێز وەڕێ کەوتم و مالاوایيم لە هاوڕێیان و دۆسـتەکانم کرد. ماڵە کرێیەکەی تەورێزم لە هەموو لایەنێکەوە گونجاو بوو. هەموو شـتێکی لێ نزیک بوو. ئینجا دراوسـێیەتیی جەنابی هیندییش بۆ ئێمە خەنیمەتێکی گرانبایی بوو.

بەرپرسـی قۆنـاغی ڕاهێنـانەکەم بۆ پـارێزەری، بەڕێز حەمیدی ئەمیر عیلمی بوو، کە یەکێک بوو لە پارێزەرە زۆر خوێندەوار و باشـەکانی تەورێز. ڕۆژانە یەک دوو سـەعات لە نووسـینگە کارم دەکرد و کاروباری نامە و شـتەکانی دیەکەم ڕادەپەڕاند و ئەوجـار دەچوومە فەرمـانگەی دادی تەورێز بۆ خوێندنەوەی پەڕاوی جۆراوجۆر. ڕۆژ و ڕۆژگار زۆر بەخێر و خۆشـی ڕادەبرد. هاتوچۆی بەڕێز هیندی و جەنابی دکتۆر حوسـێنی ئەیوبی و کاک قادری شـەریفی تـامێکی تـایبەتی هەبوو. هـاوینـان بەتـایبەتی ڕۆژانی هەینی پێکەوە بەخێزانی، دەچووینە یەکێک لە باغەکانی تەورێز. بە ڕاسـتی ئەو هەمووە هـاووڵاتییە لەوێ بۆ من نیعمەتێکی گەورە بوو.

پاش دوو مانگ کارکردن لە نووسـینگەی پارێزەران، جەنابی عەلی موسـتەفید لەو شـوێنە دانرا و ئەو ئەرکەیان لەکۆڵ من کردەوە. بەڵام ئیـدی لەودوو مـانگەدا توانیم کتێبخانەی مەکۆی پارێزەران ڕێکوپێک بکەم و لیسـتەیەکی

ڕێکوپێکی کتێبەکان ئامادە بکەم. ئینجا واشــــم کرد، کەس نەتوانێ هیچ کتێبێـک ببـاتە دەرەوە. لەگەڵ ئەوەدا، هەموو پارێزەرە ئازەربایجانییەکانیشـــم ناســـی. ســـەرەڕای هەموو ئەوانە، بوێری و جوامێریی بەڕێز ئەبولفەتحیی ســــەرۆکی مەکۆی پارێزەرانم زۆر بەدڵ بوو. چونکە زۆربەی کـات کە نامەی نهێنی لە ســـــاواکەوە دەهات و پەیوەندییان بە مەکۆی پــارێزەرانەوە هەبوو، ئەبولفەتحی دەیـدانە من و دەیگوت وەڵامێکی بدەوە، کە بۆ پارێزەری گۆرین باش و بەسوود بێ.

لە جۆزەردانی ١٣٤٦ــــدا قۆناغی ڕاهێنانم تەواو بوو. من و یەکێکی دیکە بەتاقی کراینەوە. من دەرچووم، بەداخەوە ئەوی دی دەرنەچوو و ئەو دەبوایە ساڵێکی دیکەش خۆی ڕابێنێ.

ڕۆژی بیســـــت و پێنجی جۆزەردان، مۆڵەتی پارێزەریم بۆ دەرچوو.

جەنابی ئەبولفەتحی پێشـــنیاری کرد ئەگەر پێم خۆشــــە لە تەورێز وەمێنم و هـاوکـاریی بکەم. ســـــەرەڕای ئەوەی من بەڕێزیانم لە هەموو ڕوویەکەوە پێ کەســـێکی شـــیاو بوو و شـــانازیم دەکرد کاری لەگەڵ بکەم، بەڵام قبووڵم نەکرد و پێم باشتر بوو بچمەوە مەهاباد. هەڵبەت دواتر پەژیوان بوومەوە.

ئیتر لە کۆتـایی جۆزەردانـدا، نووســـــینگەی پـارێزەریم لە مەهاباد کردەوە و خانووەکم بەکرێ گرت و چووینەوە ئەوێ.

قۆناغی پارێزەریم، دنیایەک بیروەریی تێدایە، بەتایبەتی لە قۆناغی شـۆڕشـــی گەلانی ئێران و پاش شـۆڕشــدا. هیوادارم تەمەن ماوەم بدا و بتوانم بەتێروتەسەلی بیاننووسمەوە.

مانگی گوڵانی ١٣٦٩ی هەتاوی

تاران   ڕەحمان حەلەوی